

การศึกษาระชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
มิถุนายน 2555

การศึกษาระชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

มิถุนายน 2555

ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาระชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

มิถุนายน 2555

สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง. (2555). การศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. ปริญญาโท กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจีศรีสมบัติ, อาจารย์ ดร.วีระ พันธุ์เสื่อ

การศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อ ศึกษาสภาพทั่วไปและบทบาททางสังคมในด้านการแสดงของคณะละครชาตรีที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป ศึกษาองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี และศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยเลือกศึกษาคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

สรุปผลการวิจัย

ละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ได้รับการถ่ายทอดครั้งแรกจากครูละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี มีมาเป็นเวลา 70 ปี ปัจจุบันมีจำนวน 6 คณะ คณะที่มีการบริหารจัดการและมีการถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงได้สมบูรณ์ที่สุดคือ คณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ การแสดงมีลักษณะเป็นละครประยุกต์ที่นำละครนอก ละครพันทาง ลิเกและเพลงลูกทุ่งมาผสมกัน ปัจจุบันไม่ปรากฏความเป็นละครชาตรีแบบโบราณ แต่ยังคงเรียกชื่อละครชาตรีตามเดิมอยู่ ได้รับการว่าจ้างไปแสดงในงานแก้บนเป็นหลัก ค่าจ้างที่ได้รับสามารถเลี้ยงชีพสมาชิกของคณะละครชาตรีได้ และมีการปรับตัวโดยประยุกต์การแสดงให้ตรงกับความต้องการของผู้ชม

บทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป คือ บทบาทในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ บทบาทด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน และบทบาทด้านความเชื่อและพิธีกรรม

องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีมีขั้นตอนการแสดง วิธีการแสดง ดนตรีใช้วงปี่พาทย์ เพลงที่ใช้ประกอบด้วยเพลงหน้าพาทย์ และเพลงละคร ดำเนินเรื่องด้วยการเจรจา การร้อง เครื่องแต่งกายแต่งแบบยืนเครื่องละครพระ-นาง แสดงท่าร่าเพื่อประกอบบทร้องและเพลงหน้าพาทย์ เรื่องที่ใช้แสดงเป็นนิทานพื้นบ้านแบบจรรๆ วงศ์ๆ สถานที่แสดงเจ้าภาพจัดเตรียมไว้ให้มี 3 แบบ คือแบบโรงเรือนถาวร โรงเรือนชั่วคราว และไม่มีโรงเรือน มีฉากและเตียงเป็นอุปกรณ์ประกอบ ไม่ยกพื้นเวที

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีจะเป็นการถ่ายทอดมี 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ และการถ่ายทอดความรู้ให้กับทายาทในคณะละครหรือผู้ที่สนใจจะประกอบอาชีพนักแสดงละครชาตรี ลักษณะที่ 2 การถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียนในสถานศึกษา

THE STUDY OF LAKORN CHATRI OF BANGPLA SUB DISTRICT
BANGPLEE DISTRICT SAMUTRPRAKARN PROVINCE

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Arts degree in Education
at Srinakharinwirot University
June 2012

Supasiri Singkrachom . (2555). The Study of Lakorn Chatri of Bangpla Sub-District
Bangplee District Samutprakarn Province. Master Thesis, M.Ed. (Art Education).
Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee:
Assist. Dr.Rujee Srisombut, Dr.Veera Phunsue.

The Study of LAKHORN CHATRI of Bangpla Sub District, Bangplee Distrcit, Samutprakarn Province aims at the following objectives 1. To study the generality and the role as performing arts of the LAKHORN CHATRI in its society and community 2. To study elements of LAKHON CHATRI performance and 3. To study process of transmitting the wisdom of LAKHORN CHATRI performance of Bangpla Sub-District, Bangplee Distrcit, Samut Prakarn Prvince by selecting SUTPRASERT Group and NATTASILWANPEN as case studies.

Conclusion:

The LAKHRON CHATRI of Bangpla Sub-District, Bangplee Distrcit, Samut Prakarn Province was first brought to the place by the LAKHORN CHATRI master from PETCHBURI province 70 years ago. Among the total 6 LAKHORN CHATRI groups present today, the SUTPRASERT Group and NATTASILWANPEN are ones which are most efficiently administered and are constantly maintaining the transmission of their wisdom. The performances of the groups are applied drama in which LAKHORN NOK, LAKHORN PANTHANG, LI-GE and LOOK THUNG are mixed. There appears to be no longer original LAKHORN CHATRI performance despite the group name. The groups are hired mostly for votive ceremony, earning income just enough to make their living, while keeping the performances at the employer's disposal.

The LAKHORN CHATRI of Bangpla Sub-District Bangplee Distrcit Samut Prakarn Province plays the role in preserving national cultural heritage for the society and community, localizing the wisdom, and in the belief of ritual.

The elements of LAKHORN CHATRI performance are the order of performance, method of performance, the accompanying music being PIPAT ensemble which plays NAPHAT repertoires and pieces for theatrical performance. During a performance, story proceeds though conversation and lyrical dialogue. The costume used is the traditional LAKHORN CHATRI male and female dresses. The dancers carry out movements in accordance with the lyrics as well as NAPHAT repertoires. The stories used are mostly aristocratic folk tales. Three types of venues are provided by the host for the performance.

These are permanent building, temporary building and an outdoor. A backcloth and a broad bench are found on a non-elevated stage.

Wisdom of the LAKHORN CHATRI performance is transmitted by 2 means, as a profession for those who are interested in LAKHORN CHATRI and as a demonstration for educational institutes.

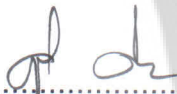
ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
ของ
สุภาศิริ สิงห์กระโจม

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒน์กุล)
วันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕

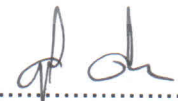
คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

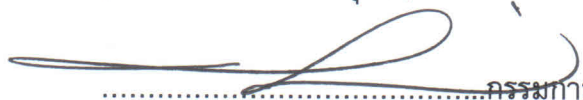

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจี ศรีสมบัติ)

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒน์บรรเทิง)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วีระ พันธุ์เสื่อ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจี ศรีสมบัติ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วีระ พันธุ์เสื่อ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ชาติชาย อนุกุล)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบคุณในความเมตตาและความปรารถนาดี ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รุจี ศรีสมบัติ ดร. วีระ พันธุ์เสื่อ ประธานและกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและแนะนำ ในการทำปริญญานิพนธ์ รวมถึงคณะกรรมการทุกท่านที่ให้คำชี้แนะในการปรับปรุงปริญญานิพนธ์ให้เรียบร้อยสมบูรณ์

ขอขอบคุณ คุณถวัลย์ ศรีเพชร คุณเพลินใจ ศรีอ่อน คุณเรือน พักทอง สมาชิกคณะละครชาตรีสุตประเสริฐและสมาชิกคณะละครชาตรีนาฏศิลป์วันเพ็ญทุกท่าน รวมถึงคณะละครชาตรีในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการทุกคณะ

ขอขอบคุณ คุณสุบิน โพธิประสิทธิ์ คุณชูศรี สัตยานนท์ คุณคณาธิป แก้วจำ และคุณธิดา วงษ์พันธุ์เที่ยง ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูล

ขอขอบคุณ คุณแม่ คุณพ่อ คุณตา คุณยาย ครู อาจารย์ทุกท่าน ผู้ให้ชีวิต สติปัญญา และแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

คุณประโยชน์อันใดที่มีในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ผู้มีพระคุณทุกท่าน

สุภาศิริ สิงห์กระโจม

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
สภาพทั่วไปของท้องถิ่น	7
ประวัติละครชาตรี	19
ความเป็นมาของคำว่าชาตรี	23
พัฒนาการของการแสดงละครชาตรี	24
หลักฐานการแสดงละครชาตรีเพื่อสมโภชและถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์	27
มูลเหตุแห่งที่มาของละครชาตรีบางปลา	29
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครแก่น	35
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	39
ขั้นรวบรวมข้อมูล	39
ขั้นศึกษาข้อมูล	40
ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล	40
ขั้นสรุป	41
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	42
สภาพของคณะละครชาตรีและบทบาททางสังคมของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ	42
องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัด สมุทรปราการ	72

สารบัญ

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ	133
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	150
สังเขปความมุ่งหมาย ความสำคัญ และวิธีการศึกษาค้นคว้า	150
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	150
อภิปรายผล	159
ข้อเสนอแนะ	163
บรรณานุกรม	164
ภาคผนวก	170
ภาคผนวก ก	171
ภาคผนวก ข	180
ภาคผนวก ค	186
ภาคผนวก ง	217
ประวัติย่อผู้วิจัย	222

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่จังหวัดสมุทรปราการ	9
2 แผนที่ตำบลบางปลา	17
3 บรรยากาศในชุมชนของคณะละครชาตรีบางปลา	43
4 ซอยกอไผ่ทางเข้าคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ	43
5 สมาชิกในคณะละครจะช่วยกันขนอุปกรณ์ขึ้นรถไปทำการแสดง	44
6 บรรยากาศคณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์	46
7 สัมภาษณ์นางลำไย มาเมืองหัวหน้าคณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์	46
8 การแสดงละครชาตรี คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์	47
9 นายล้นทม มาเอก หัวหน้าคณะล้นทมทอง ให้อำนาจก่อนการแสดง	48
10 สมาชิกคณะล้นทมทองในวันที่ไม่ได้ไปงานแสดง	49
11 ป้ายบอกทางเข้าคณะล้นทมทอง	50
12 คณะล้นทมทอง ราวายมือ วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2554 แสดงที่บริษัท อิมพีเรียล เยนเนิร์ลฟุตส์อินดัสทรี จำกัด	50
13 เครื่องดนตรีในคณะ ส.นำศิลป์	51
14 บรรยากาศในครอบครัวคณะ ส.นำศิลป์	52
15 บรรยากาศในคณะ ส.นำศิลป์	53
16 นางขวัญเรือน พักทอง หัวหน้าคณะ ส.นำศิลป์	53
17 บรรยากาศในคณะส่งเสริมศิลป์	55
18 ห้องเก็บเครื่องดนตรี เครื่องแต่งกายของคณะสุตประเสริฐ	57
19 บรรยากาศร้านขายของชำที่คณะสุตประเสริฐทำเป็นอาชีพเสริม	58
20 อุปกรณ์เย็บปักและซ่อมเครื่องแต่งกายละครในวันที่ไม่ได้ไปทำการแสดง	59
21 บรรยากาศกิจกรรมของสมาชิกคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญในวันว่างจากงานแสดง	60
22 แผนที่คณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ	61
23 การถวายเครื่องสังเวทย์แด่พระภูมิเจ้าที่	72
24 สมาชิกคณะละครช่วยกันจัดสถานที่แสดง	73
25 บุชารูดนตรีก่อนการแสดง	75
26 ละครชาตรีคณะสุตประเสริฐร้องเชยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์	78
27 หัวหน้าคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญให้อำนาจก่อนแสดง	79
28 ละครชาตรีคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญร้องเชยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์	80
29 นักแสดงคณะสุตประเสริฐเตรียมราวายมือ	80

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
30 นักแสดงออกแสดงครั้งแรกของเรื่องเรียกว่าซาลงโรง	81
31 พิธีลาเครื่องสังเวद्य	83
32 เครื่องแต่งกายละครตัวพระ	86
33 เครื่องแต่งกายละครตัวนาง	87
34 เครื่องแต่งกายละครตัวนางยักษ์และเสนา	88
35 ลักษณะเครื่องแต่งกายนักบวช	89
36 เครื่องแต่งกายละครตัวประกอบที่เป็นคนแก่	89
37 เครื่องแต่งกายละครตัวเงาะ	90
38 เครื่องแต่งกายละครตัวยักษ์ (พระ)	90
39 เครื่องแต่งกายตัวพระสวมเครื่องประดับศีรษะเรียกว่าบันจู่เหรีจ	91
40 เครื่องแต่งกายละครตัวยักษ์ (นาง)	91
41 เครื่องแต่งกายยืนเครื่องละครสำหรับเด็ก	92
42 ระนาดเอก	93
43 ระนาดทุ้ม	93
44 ฆ้องวง	94
45 ตะโพน	94
46 กลองทัด	95
47 เครื่องประกอบจังหวะ ฉิ่ง ฉาบ กรับ	95
48 กรับไม้ไผ่	96
49 วงปี่พาทย์คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ	96
50 วงปี่พาทย์คณะสุดประเสริฐ	97
51 ตำแหน่งการและทิศทางการเคลื่อนที่ของนักแสดงรำถวายมือ	103
52 รำถวายมือ ท่าที่ 1	104
53 รำถวายมือ ท่าที่ 2	104
54 รำถวายมือ ท่าที่ 3	105
55 รำถวายมือ ท่าที่ 4	105
56 รำถวายมือ ท่าที่ 5	106
57 รำถวายมือ ท่าที่ 6	106
58 รำถวายมือ ท่าที่ 7	107
59 รำถวายมือ ท่าที่ 8	107

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
60 รำถวายมือ ท่าที่ 9	108
61 รำถวายมือ ท่าที่ 10	108
62 รำถวายมือ ท่าที่ 11	109
63 รำถวายมือ ท่าที่ 12	109
64 รำถวายมือ ท่าที่ 13	110
65 รำถวายมือ ท่าที่ 14	110
66 รำถวายมือ ท่าที่ 15	111
67 รำถวายมือ ท่าที่ 16	111
68 รำถวายมือ ท่าที่ 17	112
69 รำถวายมือ ท่าที่ 18	112
70 รำถวายมือ ท่าที่ 19	113
71 รำถวายมือ ท่าที่ 12	113
72 รำถวายมือ ท่าที่ 21	114
73 รำถวายมือ ท่าที่ 22	114
74 รำถวายมือ ท่าที่ 23	115
75 รำถวายมือ ท่าที่ 24	115
76 รำถวายมือ ท่าที่ 25	116
77 รำถวายมือ ท่าที่ 26	116
78 รำถวายมือ ท่าที่ 27	117
79 รำถวายมือ ท่าที่ 28	117
80 รำถวายมือ ท่าที่ 29	118
81 รำถวายมือ ท่าที่ 30	118
82 รำถวายมือ ท่าที่ 31	119
83 รำถวายมือ ท่าที่ 32	119
84 รำถวายมือ ท่าที่ 33	120
85 รำถวายมือ ท่าที่ 34	120
86 รำถวายมือ ท่าที่ 35	121
87 รำถวายมือ ท่าที่ 36	121
88 รำถวายมือ ท่าที่ 37	122
89 รำถวายมือ ท่าที่ 38	122

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
90 ไร่ถวายเป็นมือ ท่าที่ 39	123
91 ไร่ถวายเป็นมือ ท่าที่ 40	123
92 แผนผังโรงละครชาตรี	131
93 ลักษณะสถานที่แสดงแบบโรงเรือนชั่วคราว	132
94 ลักษณะสถานที่แสดงแบบโรงเรือนถาวร	132
95 ลักษณะสถานที่แสดงแบบไม่มีโรง	133
96 แท่นวางเค้ยครุเทพและเครื่องดนตรีพร้อมทั้งบายศรีในพิธีไหว้ครู	135
97 ครุรับเครื่องกำนลจากศิษย์	136
98 การถ่ายทอดความรู้โดยให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตามขณะแสดงจริง	139
99 การถ่ายทอดความรู้ในสถานที่แสดงก่อนการแสดงจริง	139
100 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรีจากนายเพชร และครูจิบ รุ่นที่ 1 ถึง รุ่น 2	141
101 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลศรีอ่อน รุ่นที่ 3	142
102 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลศรีอ่อน รุ่นที่ 4 ถึง รุ่นที่ 5	143
103 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลศรีเพชร รุ่นที่ 2 ถึง รุ่นที่ 3	144
104 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลศรีเพชร รุ่นที่ 4	145
105 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลพูนมาจากอดีตถึง ปัจจุบัน	146
106 นักแสดงร้องเพลงเชิดงิ้วสังข์ศักดิ์สิทธิ์ก่อนไร่ถวายเป็นมือ	172
107 พระรามวงศ์กับนางเกสรอุบลพยับยักษีสวรรณาคีระหว่างเดินทาง	172
108 พระรามวงศ์รบกับยักษีสวรรณาคี	173
109 นักแสดงตัวนางทำท่ารำประกอบเพลงโอด	173
110 นางยักษีสุนนารี	174
111 ยักษีสวรรณาคีกับเสนา	174
112 คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญร้องเพลงเชิดงิ้วสังข์ศักดิ์สิทธิ์	175
113 ซ้ำลงโรง เรื่องขันทอง ตอนขันทองพบพระดาราพิชัย	175
114 ยักษีจิตตูปักตร์ฆ่านางสีวกาตาย, เทวดาชุบชีวิตจักรมัลย์	176
115 นางยักษีกะตุก้อัด และเสนา นางกำนัล	176

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
116 แสดงเรื่องขันทอง ตอนพัดทองลงอุทธี	177
117 นางขันทองใช้พัดวิเศษพัดพระปิ่นสินชัย	177
118 แสดงเรื่องพิกุลทอง ตอนนางยักษ์ลักพระยมนา	178
119 แสดงนิลหัตถ์แปลงกาย, พระยมนาเข้าหานางแปลง	178
120 กาวิลพบนางแปลงนิลหัตถ์กับพระยมนา	179
121 นางนิลหัตถ์รีบกับนางยักษ์ไวยกาญจน์ชิงพระยมนา	179
122 คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญร้องเพลงเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์	181
123 ซ้ำลงโรง เรื่องขันทอง ตอนขันทองพบพระดาราพิชัย	181
124 ยักษ์จิตตุดักตร์ฆ่านางสีวิกาทาย, เทวดาชุบชีวิตจักรมัลย์	182
125 นางยักษ์กะตูกอียด และเสนา นางกำนัล	182
126 แสดงเรื่องขันทอง ตอนพัดทองลงอุทธี	183
127 นางขันทองใช้พัดวิเศษพัดพระปิ่นสินชัย	183
128 แสดงเรื่องพิกุลทอง ตอนนางยักษ์ลักพระยมนา	184
129 นางนิลหัตถ์แปลงกาย, พระยมนาเข้าหานางแปลง	184
130 กาวิลพบนางแปลงนิลหัตถ์กับพระยมนา	185
131 นางนิลหัตถ์รีบกับนางยักษ์ไวยกาญจน์ชิงพระยมนา	185

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เมื่อกล่าวถึงศิลปะการแสดงของไทยเรานั้น นับว่ามีหลากหลายประเภทที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ไม่ว่าจะเป็น ละคร ระบำ การละเล่นพื้นบ้าน รวมไปถึงมหรสพของหลวง การแสดงหลายชนิดในอดีตได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศโดยหลักฐานและความเชื่อส่วนใหญ่มาจากอินเดียแล้วไทยเรานำมาพัฒนาผสมผสานกับศิลปะการแสดงที่มีอยู่ในท้องถิ่นจนเกิดเป็นการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีการถ่ายทอดจากละครชาวบ้านเข้าสู่ ราชสำนักมีการปรับปรุงจนเกิดเป็นการแสดงที่วิจิตรกว่าละครชาวบ้านทั่วไปเห็นได้จากละครในที่นอกจากจะเป็นเครื่องให้ความบันเทิงในราชสำนักฝ่ายในแล้วยังถือว่าเป็นเครื่องประดับอิสริยยศของพระมหากษัตริย์อีกด้วย ในกาลต่อมาการแสดงละครมิได้รุ่งเรืองอยู่แต่ในราชสำนักเท่านั้นได้มีการจัดตั้งโรงละครของเอกชน อีกทั้งเจ้านาย ขุนนางก็ทำการฝึกหัดละครไว้เ็นวังและบ้านในความควบคุมของตนเอง ทั้งยังมีการสร้างรูปแบบการแสดงละครที่หลากหลายซึ่งได้รับแนวความคิดมาจากต่างประเทศนำมาปรับปรุงโดยพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้เสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรปและได้ทอดพระเนตรการแสดงละครนำมาสร้างละครแบบใหม่ที่ยังคงความเป็นละครไทยแต่มีความงามและวิธีการที่แปลกกว่าเดิม เช่น ละครร้อง ละครพูด ละครดึกดำบรรพ์ เป็นต้น เกิดมีโรงละครของเอกชนมากมายนับว่าเป็นธุรกิจอย่างหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับเจ้าของกิจการ และบรรดานักแสดง จากการที่มีละครแบบใหม่เกิดขึ้นหลายแบบนี้ทำให้มีการแบ่งประเภทของละครไทยเป็นละครรูปแบบดั้งเดิมกับละครรูปแบบปรับปรุงขึ้น ละครรูปแบบดั้งเดิมมีอยู่ 3 ชนิด (วิณา วิสเพัญ. 2549: 91-92) คือ ละครชาตรี ละครนอก ละครในส่วนละครรูปแบบปรับปรุงขึ้น ได้แก่ ละครพันทาง ละครดึกดำบรรพ์ ละครเสภา ละครร้อง ละครพูด ละครโทรทัศน์ ละครเพลง

เห็นได้ว่าละครในสมัยรัตนโกสินทร์รุ่งเรืองมาก ซึ่งไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าเครื่องให้ความบันเทิงอันประกอบด้วยความงามทางด้านท่ารำ ดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย รับรู้ได้โดยมองเห็นและการได้ยินส่งผ่านไปยังจิตใจ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะอยู่ในชนชั้นใดก็มีจิตใจใฝ่ที่จะได้เสพในเครื่องแห่งความบันเทิงที่เป็นศิลปะการแสดงนี้ได้

แม้ว่าละครชาวบ้านหรือละครเอกชนที่มีใช้ละครหลวงในราชสำนักจะเฟื่องฟูมากในสมัยรัตนโกสินทร์แต่ละครชาวบ้านนั้นได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยาแล้วแต่จะจัดอยู่ในประเภทของละครรูปแบบดั้งเดิม ดังที่ ชีรยุทธ ยวงศรี ได้กล่าวไว้ที่ ละครชาวบ้าน ใน หนังสือเบิกโรง : ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทยว่า คณะละครชาวบ้านธรรมดาๆ หรือจะเรียกให้เหมาะสมทันสมัยว่าคณะละครเอกชนก็ย่อมได้นั้น มีมาก่อนละครหลวงในสมัยอยุธยา และมีมาก่อนคณะละครกรรมศิลป์ เป็นร้อยๆ ปีทีเดียว (ชีรยุทธ ยวงศรี. 2534: 47) อีกข้อมูลหนึ่งกล่าวว่า ละครนอกแต่เดิคงจะเรียกกันว่าละครเฉยๆ ต่อเมื่อภายหลังมีละครในเกิดขึ้น จึงมีการเรียกชื่อว่าละครนอก

(ทรงศักดิ์ ปรารงค์วิวัฒนากุล. 2529: 111) สอดคล้องกับข้อมูลจากหนังสือโครงการตำราวิชาการ ราชภัฏเฉลิมพระเกียรติเรื่องเพลงประกอบระบำรำฟ้อนที่กล่าวว่า ละครนอกเป็นละครที่มีมาตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีวิวัฒนาการมาจากละครโนห์รชาชาติ เป็นละครที่เป็นของประชาชน (อุมาภรณ์ กล้าหาญ. 2542: 29) จากหลักฐานที่ปรากฏเกี่ยวกับที่มาของละครในประเทศไทยนั้น ในสมัยแรก ๆ คือตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นเรื่องราวที่ชัดเจนแต่ก็ปรากฏ หลักฐานหลายอย่างที่แสดงให้เห็นว่าชนชาติไทยมีศิลปะการแสดงมานานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นภาพสลัก หินรูปการฟ้อนรำ หรือข้อความในหลักศิลาจารึก พงศาวดาร กฎมณเฑียรบาล จดหมายเหตุ ที่ กล่าวถึงการแสดงฟ้อนรำ มหรสพ และการแสดงละครจนมาถึงในสมัยอยุธยาจึงได้ปรากฏหลักฐานที่ ชัดเจนขึ้นตามลำดับ จึงได้สามารถสรุปได้ว่าละครที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นต้นกำเนิดของละครรูปแบบ ดั้งเดิมของไทยนั้น คือละครชาตรี

ดังที่ข้อสรุปของสุรพล วิรุฬห์รักษ์ ในรายงานการวิจัยวิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุง รัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2477 ว่านาฏศิลป์ที่จะเกิดขึ้นในยุคอยุธยาตอนปลายได้แก่ละครผู้ชาย ซึ่งพัฒนามาจากละครชาตรี ซึ่งเป็นต้นแบบในการพัฒนาไปเป็นละครผู้ชาย (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2543: 40) จึงเป็นไปได้ว่าละครชาตรีเกิดขึ้นแล้วก่อนสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งถ้าวิเคราะห์จากตำรา วิชาการทางด้านนาฏศิลป์ไทยหลายฉบับจะพบว่า นาฏศิลป์ไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากนาฏศิลป์ อินเดียแล้วนำมาพัฒนาเข้ากับการร้องรำทำเพลงที่มีอยู่เดิม กลายเป็นเอกลักษณ์ทางด้านนาฏศิลป์ ของตนเอง ในงานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะนำเสนอว่า ละครชาตรี เป็นละครไทยประเภทเดียวที่เรายังสามารถมองเห็นอิทธิพลจากลีลาการรำรำของละครภารต นาฏยัม แต่ทั้งนี้ต้องระลึกอยู่เสมอว่าศิลปะเมื่อมีการถ่ายทอดต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ เข้ากับความนิยมของประชาชนในแต่ละถิ่นซึ่งมีสภาพภูมิประเทศ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม แตกต่างกันไป(นิยะดา เหล่าสุนทร. 2543: 89) เพราะการร้องรำทำเพลงย่อมเกิดขึ้นกับคนใน แต่ละเชื้อชาติและชนเผ่ามานานแล้ว ส่วนการถ่ายทอดส่งต่อกันจากชนชาติหนึ่งสู่อีกชนชาติหนึ่งนั้น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายหลัง วิวัฒนาการละครที่เป็นศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ของไทยมีมาช้านานผ่านกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดการถ่ายทอด ประยุกต์พัฒนารูปแบบเรื่อยมาจน กลายเป็นละครหลายประเภทแตกแขนงออกหลายแบบ แต่สิ่งสำคัญคือการมีรากฐานมาจากที่ เดียวกันและละครที่เป็นต้นแบบของละครไทยก็คือ ละครชาตรี

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยทางการปกครอง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การศึกษารวมไปถึงศิลปะและวัฒนธรรม ล้วนแต่เชื่อมโยงกันทั้งในทางตรงและทางอ้อม ส่งผลถึง ความนิยมทางด้านศิลปะการแสดง เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าจึงอำนวยความสะดวกูปโภคที่ สะดวกสบายให้ชีวิตประจำวันของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลง รสนิยมในการเสพผลงานศิลปะก็ เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ธุรกิจความบันเทิงที่เคยวิจิตรโลดเล่นอยู่บนเวทีในโรงละครเอกชนหลายแห่ง ในพระนครเสื่อมความนิยมลงจนต้องปิดกิจการไปเพราะมีความบันเทิงใหม่เข้ามาแทนที่นั่นคือโรง ภาพยนตร์ หรือถ้าเป็นในต่างจังหวัดที่ห่างไกลความเป็นเมือง ก็ยังไม่พลาดกับความบันเทิง สมัยใหม่เพราะมีรถภาพยนตร์เร่หรือหนังกลางแปลง นำไปฉายให้ถึงที่ในชุมชน ให้ชมได้ในราคา

ประหยัดหรือได้โฆษณาขายสินค้าเป็นการแลกเปลี่ยน แม้ว่าละครไทยและการแสดงพื้นบ้านจะยังมีให้เห็นในรูปของละครเร่ หรือมหรสพที่รับจ้างแสดงในงานบุญ งานสมโภช แต่สื่อทางด้านบันเทิงได้มีพัฒนาการไม่สิ้นสุดเพียงเท่านั้น トラบไคที่ความต้องการของคนยังไม่มีวันสิ้นสุด เมื่อสิ่งอำนวยความสะดวกถูกสร้างสรรค์ และนาฏกรรมเข้าถึงผู้ชมได้ในรูปแบบที่หลากหลาย ทันสมัย สื่อความบันเทิงที่ส่งผ่านสถานีโทรทัศน์จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตของคนและในสังคมส่วนใหญ่จึงรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตได้อย่างไม่ปฏิเสธ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ยิ่งให้ความสนใจกับรายการบันเทิงที่ส่งผ่านสถานีโทรทัศน์มีให้เลือกเสพความบันเทิงได้อย่างมากมายทั้งในประเทศและนำเข้าจากต่างประเทศ อีกทั้งส่งสัญญาณผ่านดาวเทียมมาจากทั่วทุกมุมโลก รูปแบบรายการที่ทันสมัยตื่นตาตื่นใจ ทำให้นาฏกรรมที่มีมาแต่รุ่นบรรพชนถูกลืม กลายเป็นเพียงของมีค่าที่ให้ศึกษาแต่ในตำราหรือหาชมได้ในงานพิธีสำคัญและในสถานที่จัดแสดงที่มีขึ้นโดยเฉพาะเท่านั้น แม้กระนั้นก็ตามคนส่วนใหญ่ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในสังคมทุนนิยมก็ไม่ให้ความสนใจในศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ที่เป็นละครไทยแบบดั้งเดิมด้วยการไปซื้อบัตรเข้าชมในโรงละครแห่งชาติเพราะเป็นการแสดงที่ไม่ทันสมัยและใช้เวลาไปกับการหารายได้เป็นหลัก ผู้ชมจึงอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยชมมาก่อน ทางสถานีโทรทัศน์ก็นำเสนอรายการที่เรียกคะแนนนิยมจากผู้บริโภคสื่อให้ได้มากที่สุด ทุกอย่างกลายเป็นเรื่องของทุนและกำไรทั้งนั้นเรื่องของ การอนุรักษ์กลายเป็นการโยนภาระให้กับหน่วยงานของรัฐเพียงเฉพาะส่วนเท่านั้น

กระแสของโลกสมัยใหม่ที่ความเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดขึ้นได้ไม่ซ้ำรูปแบบภายในเวลาเพียงเสี้ยววินาที คนส่วนใหญ่ก็พร้อมที่จะวิ่งแข่งกับเวลาและความทันสมัยที่เจริญเติบโตอย่างไม่หยุดยั้ง เมื่อครั้งที่ประเทศไทยได้ปรับตัวจากสังคมในภาคเกษตรกรรมสู่สังคมในภาคอุตสาหกรรมส่งผลให้การขยายเมืองจากกรุงเทพมหานครไปสู่จังหวัดปริมณฑล จังหวัดสมุทรปราการจึงเป็นเมืองหนึ่งที่รองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม แต่สำหรับละครชาตรีการแสดงที่ถือว่าเป็นละครแต่ครั้งโบราณ ยังคงมีการแสดงและถ่ายทอดกันอยู่ในชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งซึ่งอยู่ท่ามกลางการโอบล้อมของโรงงานอุตสาหกรรม ประชาชนต่างถิ่นเข้ามาตั้งรกรากเพื่อประกอบอาชีพมากมาย สังคมเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก เพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพให้กับคนในชุมชนอย่างหลากหลาย แต่คณะละครชาตรีในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ยังคงทำการแสดงละครชาตรีเพื่อเป็นอาชีพ ซึ่งเป็นวิชาความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษให้ลูกหลานได้เป็นวิชาติดตัวเพื่อหาเลี้ยงชีพ ซึ่งส่งผ่านกันมาหลายชั่วอายุคน แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดคำถามก็คือ ละครชาตรีในตำบลบางปลาไม่มีวิธีการแสดงอย่างไรจึงยังมีผู้ชมว่าจ้างให้ไปแสดงในงานต่างๆ ซึ่งในความเป็นไปได้ไม่น่าจะเป็นเพียงการจ้างเพื่อเป็นมหรสพในงานเทศกาลหรือการสมโภชเท่านั้น แต่อาจจะเป็นเพื่อวัตถุประสงค์อื่นอีกนั่นคือความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพระภูมิ เจ้าที่ เทพเทวดาที่ดลบันดาลสิ่งอันพึงปรารถนาให้กับชาวบ้านหลังจากการบนบานศาลกล่าวสัมฤทธิ์ผล จึงถวายละครเครื่องบันเทิงเป็นสิ่งตอบแทนซึ่งความเชื่อนี้มีมาแต่โบราณกาล ในปัจจุบันความนิยมในการชมละครไทยในปัจจุบันลดน้อยลง อีกทั้งผู้แสดงที่ยึดเอาการแสดงละครแบบดั้งเดิมของไทยเป็นอาชีพนั้นมีจำนวนน้อยมาก ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการลดความนิยมในการชมศิลปะการแสดงแขนงนี้ แต่สิ่งสำคัญอีก

ประการหนึ่งคือ ความรักและศรัทธาของชาวคณะละครชาตรีตำบลบางปลาที่มีต่อศิลปะของบรรพชนที่ได้ถ่ายทอดให้ไว้ โดยมีได้ถูกกว่าเป็นของไร้ค่า หรือเป็นอาชีพที่คนบางกลุ่มเหยียดหยามว่าอาชีพต๋นกินรำกิน

นับว่าเป็นสิ่งที่นายกองเหล่าคณะละครชาตรีตำบลบางปลาและชาวตำบลบางปลา ที่เห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิตแม้สังคมจะเปลี่ยนไป ชาวคณะละครชาตรีมีความรักและเห็นคุณค่าในมรดกที่บรรพบุรุษมอบไว้ให้เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพหรือเรียกตามภาษาชาวบ้านว่าทำมาหากิน ความเป็นละครได้เข้ามาอยู่ในสายเลือดเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและไม่คิดที่จะทอดทิ้งในมรดกทางวัฒนธรรมนี้ ในเมื่อยังมีผู้ชมต้องการมหรสพประเภทนี้อยู่อาชีพละครชาตรีก็อยู่ได้และเชื่อว่าต่อไปในอนาคตละครชาตรีบางปลาก็ยังคงอยู่ได้เพราะมีผู้สืบทอด (วันเพ็ญ ศรีเพชร. 2554: สัมภาษณ์) ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการศึกษาในระบบจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของเยาวชนแต่ในทัศนะของนักแสดงละครหุ่นเขี้ยวซึ่งเป็นบุคคลส่วนหนึ่งของคณะละคร เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดฝึกฝนมาตั้งแต่อายุน้อย

จึงเห็นว่าละครชาตรีเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถยึดเป็นอาชีพได้ทั้งเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ซึ่งมีความตั้งใจจะรักษาสืบทอดการแสดงละครชาตรีของตำบลบางปลาต่อไป การได้เกิดมาในตระกูลของละครชาตรี ซึ่งมีส่วนในการสืบสานศิลปะการแสดงของไทยเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเพราะคนจำนวนไม่มากที่มีความสามารถในการแสดงศิลปะแขนงนี้ จึงไม่รู้สึกรับอายที่แสดงละครชาตรีเป็นอาชีพ (พิมวิสา แก้วสมนึก. 2554: สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับเยาวชนที่มีความสนใจในศิลปะการแสดงละครชาตรีถึงแม้ว่าจะไม่ได้มาจากครอบครัวละครชาตรีแต่มีความสนใจในการแสดงจึงมาฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อฝึกฝนและเป็นนักแสดงในคณะละครชาตรีด้วยความเห็นว่าเป็นศิลปะวัฒนธรรมของไทยที่ควรได้รับการสืบทอด (โชติวัฒน์ อัตว์พัฒนา. 2554: สัมภาษณ์) บทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ไม่เพียงแต่เพื่อเป็นอาชีพของชาวคณะละครเท่านั้นแต่ยังมีบทบาทต่อชุมชนและสังคม ถือได้ว่าละครชาตรีเป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ และมีเพียงแห่งเดียวของจังหวัด ที่ตำบลบางปลาเท่านั้น

ด้วยเหตุผลหลายประการที่ยังทำให้ละครชาตรีดำรงอยู่และดำเนินไปพร้อมกับสังคมได้ ความสอดคล้องที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ทำให้ตระหนักได้ว่าศิลปะการแสดงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคน ไม่เพียงแต่คนใดคนหนึ่งแต่เป็นการแสดงออกผ่านเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์กับคนในสังคม ผ่านกาลเวลาเกิดการปรับปรุงจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องยืนยันถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นั้นย่อมเป็นสิ่งที่สามารถบอกได้ว่าศิลปะการแสดงละครชาตรีจึงไม่น่าจะเป็นเพียงเครื่องให้ความบันเทิงเท่านั้นแต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนแสดง คนดู และสังคมแม้จะเป็นในบริบทที่ต่างกัน แต่ย่อมมีการพึ่งพาเกื้อกูลกันซึ่งจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ ทำให้เห็นถึงมิติแห่งสัมพันธภาพของระบบความเชื่อ ความศรัทธาและความเปลี่ยนแปลงไปตามโลกธรรม จึงเป็นคำถามที่ท้าทายให้หาคำตอบ ที่กล่าวมานี้ประกอบด้วยข้อมูลจากผู้วิจัยศึกษาเบื้องต้นมาจากกองการศึกษา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทำให้สนใจศึกษาละครชาตรี ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อจะได้ทราบถึง

ที่มา การดำรงอยู่ในปัจจุบัน ของละครชาตรีตำบลบางปลา อันจะเครื่องนำทางไปสู่สิ่งที่จะส่งผลต่อไปในอนาคตของละครชาตรีในท้องถิ่นแห่งนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาสภาพของคณะละครชาตรีและบทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. ศึกษาองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
3. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ได้ทราบถึงสภาพของคณะละครชาตรีและบทบาทของละครชาตรี ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป
2. ได้องค์ความรู้ด้านองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
3. ได้องค์ความรู้ด้านกระบวนการถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาจากคณะละครชาตรีจำนวน 2 คณะ คือ คณะ สุดประเสริฐ และคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ ในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. ศึกษาองค์ประกอบของการแสดง ประกอบด้วย ขั้นตอน วิธีการ เครื่องแต่งกาย ดนตรีทำรำ และศึกษากระบวนการถ่ายทอดการแสดงของนักแสดงในคณะละครชาตรี

นิยามศัพท์เฉพาะ

ละครชาตรี หมายถึง ละครที่เป็นต้นแบบละครไทยใช้ผู้แสดง 3 คน เป็นละครเร่ เครื่องดนตรีประกอบด้วย โทน กลองชาตรี ปี่ ช้องคู่ กรับ

ละครชาตรีบางปลา หมายถึง ละครชาตรีที่อยู่ในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ในปัจจุบัน

โหมโรง หมายถึง การบรรเลงดนตรีก่อนเริ่มการแสดง

รำถวายมือ หมายถึง การรำด้วยท่ารำมาตรฐานเพื่อบูชาครูและถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนการแสดงละคร

ร้องเชิญ หมายถึง การร้องเพลงบูชาครูอันเชิญครูเพื่อเป็นสิริมงคลและอันเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับชมละครที่แสดงถวาย

เพลงหน้าพาทย์ หมายถึง เพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมที่แสดงความหมายตามเหตุการณ์ บทบาทฐานะของตัวละคร

เครื่องสังเวท หมายถึง อาหารคาวหวานและเครื่องดื่มที่ถวายแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์

ตัวเอก หมายถึง ตัวละครที่รับบทเด่นในเรื่อง ได้แก่ พระเอก นางเอก

ตัวรอง หมายถึง ตัวละครที่เป็นตัวประกอบของเรื่อง

เตียง หมายถึง ที่นั่งสำหรับตัวละครใช้นั่งประกอบการแสดงจัดตั้งไว้หน้าฉากกลางเวที

โรง หมายถึง สถานที่แสดงละครมีส่วนหน้าและส่วนหลังใช้ฉากกันแบ่งส่วน

ต่อท่ารำ หมายถึง การรับการถ่ายทอดท่ารำจากครู

ต่อเพลง หมายถึง การได้รับการถ่ายทอดวิธีการร้องเพลงและการเล่นดนตรีจากครู

ตีบท หมายถึง ตัวละครแสดงท่ารำสื่อความหมายให้สอดคล้องกับบทหรือบทพูด

บอกบท หมายถึง การบอกบทพูดหรือบทร้องให้ตัวละครพูดหรือร้องตามในขณะกำลัง

แสดง

เครื่องกำนล หมายถึง เครื่องบูชาครู ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลู เงิน บุหรี่ เหล้า อาจเพิ่มเติมสิ่งอื่นตามความเชื่อเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นและยุค

ประกาศหน้าบท หมายถึง ร้องประกาศให้ผู้ชมทราบชื่อคณะละคร ชื่อเรื่อง ชื่อตอนที่ จะแสดง โอกาสที่แสดง

แก๊บน หมายถึง การทำตามสัญญาที่ให้ไว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อได้รับสิ่งที่ต้องการหลังจากติดสินบนไว้

รับงาน หมายถึง หัวหน้าคณะละครชาติตกลงรับการว่าจ้างไปแสดงจากผู้ว่าจ้าง

เจ้าภาพ หมายถึง ผู้ว่าจ้างให้คณะละครชาติไปแสดง

หางาน หมายถึง เจ้าภาพมาติดต่อว่าจ้างให้คณะละครไปแสดง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาละครชาตรีในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอหัวข้อต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของท้องถิ่น
2. ประวัติละครชาตรี
3. ความเป็นมาของคำว่าชาตรี
4. พัฒนาการของการแสดงละครชาตรี
5. หลักฐานการแสดงละครชาตรีเพื่อสมโภชและถวายสังคตสังคีต
6. มूलเหตุแห่งที่มาของละครชาตรีบางปลา
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครแก่น

1. สภาพทั่วไปของท้องถิ่น

1.1 สภาพทั่วไปของจังหวัดสมุทรปราการ

จังหวัดสมุทรปราการ เป็นจังหวัดที่สำคัญทางเศรษฐกิจจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย และเป็นเมืองสำคัญมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเคยเป็นเมืองหน้าด่านมาตั้งแต่สมัยขอม ด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ติดกับทะเลจึงมีเหตุการณ์สำคัญมากมายเกิดขึ้น และเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม การท่องเที่ยว การเกษตร และอุตสาหกรรม ดังคำขวัญของจังหวัดสมุทรปราการที่ว่า ป้อมยุทธนาวี พระเจดีย์กลางน้ำ ฟาร์มจระเข้ใหญ่ งามวิไลเมืองโบราณ สงกรานต์พระประแดง ปลาสลิดแห้งรสดี ประเพณีรับบัว ครบถ้วนทั่วอุตสาหกรรม

ในส่วนของประวัติความเป็นมาของจังหวัดสมุทรปราการ ถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีความเก่าแก่นับพันปีตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ เป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลของอาณาจักรขอม ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญที่เด่นชัดคือเป็นเมืองที่เจริญมากด้านการค้ากับต่างประเทศมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยก่อนที่จะมาเป็นจังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบันนี้มีความเกี่ยวข้องกับเมืองโบราณตามประวัติศาสตร์ 3 เมือง ด้วยกัน คือ เมืองพระประแดง เมืองนครเขื่อนขันธ์ และเมืองสมุทรปราการ จากหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดสมุทรปราการ (ปรุงศรี วัลลิโภดม และคนอื่นๆ 2542: 23-45) ได้มีการกล่าวถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสมุทรปราการ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ในสมัยขอมแผ่ขยายอาณาเขตมาจนถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีเมืองละโว้เป็นศูนย์กลาง เมืองพระประแดงเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลที่สำคัญ สันนิษฐานว่าอยู่บริเวณคลองเตย พระโขนง กรุงเทพมหานคร ในปัจจุบัน ต่อมาแผ่นดินจึงเกิดมากขึ้นจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำ ทำให้ชายฝั่งไกลออกไป

การที่เมืองพระประแดงเป็นเมืองหน้าด่านจึงทำให้สันนิษฐานว่าดินแดนในส่วนของเมืองสมุทรปราการเป็นส่วนหนึ่งของเมืองพระประแดงด้วยเช่นกัน

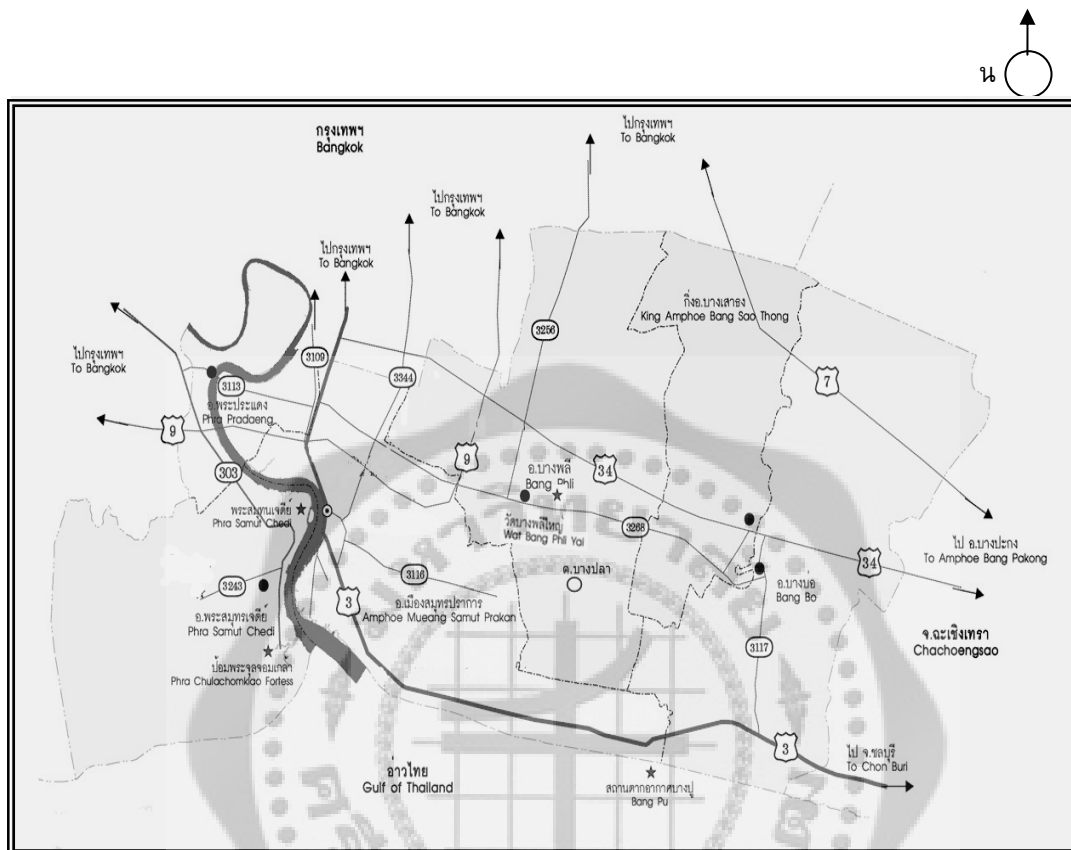
ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.1893 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้ตั้งเมืองพระประแดงเป็นเมืองหน้าด่านทางด้านทิศใต้และสร้างป้อมที่มั่นคงไว้ด้วย ส่วนเมืองสมุทรปราการมีชื่อปรากฏมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติตั้งแต่ พ.ศ.2136 - พ.ศ.2171 โดยทรงโปรดเกล้าให้สร้างเมืองสมุทรปราการที่บริเวณใต้คลองปลากดอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะในสมัยกรุงศรีอยุธยามารติดต่อกับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวฮอลันดา ที่เข้ามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าเอกาทศรถ และได้พระราชทานที่ดินบริเวณเหนือคลองปลากดให้เป็นที่ตั้งคลังสินค้าและที่อยู่อาศัยทำให้บริเวณนี้มีความเจริญเป็นอันมาก ทำให้สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงได้โปรดเกล้าให้สร้างเมืองสมุทรปราการขึ้น นอกจากเป็นเมืองสำคัญทางการค้าและยังเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลอีกด้วย เมืองพระประแดงเดิมจึงลดความสำคัญลงเนื่องจากอยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลออกไป

ต่อมา พ.ศ. 2163 ได้สร้างเมืองพระประแดงขึ้นใหม่ที่ตำบลราษฎร์บูรณะ ด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และได้ย้ายเมืองพระประแดงอีกครั้งมาอยู่ที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองสมุทรปราการที่สร้างในสมัยพระเจ้าทรงธรรมกลายเป็นเมืองร้างเมื่อครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่า พ.ศ. 2310 เมืองพระประแดงจึงร้างไปด้วย เมื่อพระเจ้าตากสินก่อกองราชได้สถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี จึงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อกำแพงเมืองพระประแดงเดิมไปใช้ก่อสร้างในส่วนของพระราชวัง จึงไม่พบซากเมืองพระประแดงที่ราษฎร์บูรณะ ส่วนอำเภอพระประแดงที่ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบันนี้ คือเมืองนครเขื่อนขันธ์ ที่สร้างขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และสร้างเสร็จในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โปรดเกล้าฯ ให้ขวามอญจากปทุมธานี นำโดยพระยาเจ่งมาอยู่ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์แห่งนี้

ในรัชกาลของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้เองได้ทรงโปรดเกล้าให้สร้างเมืองสมุทรปราการขึ้นแทนเมืองสมุทรปราการเก่าที่ทรุดโทรมลงเพื่อให้เป็นเมืองหน้าด่านสำหรับป้องกันข้าศึกที่จะเข้ามาทางทะเล เมืองสมุทรปราการสร้างขึ้นที่ บางเจ้าพระยา คือตำบลปากน้ำในปัจจุบัน สร้างเสร็จในปีพ.ศ. 2366 รวมระยะเวลาในการก่อสร้าง 3 ปี โดยการควบคุมการสร้างของพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) กับพระยาพระคลัง (ดิศ) และสร้างป้อมปราการไว้ป้องกันข้าศึกด้วย จำนวน 6 ป้อม และได้ขยายเมืองให้มีอาณาเขตกว้างออกไปในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 เมื่อรวมป้อมปราการเมืองพระประแดงกับเมืองสมุทรปราการมีมากถึง 21 ป้อม

ในพ.ศ. 2458 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองนครเขื่อนขันธ์เป็นจังหวัดพระประแดง เนื่องจากเมืองนครเขื่อนขันธ์มีพื้นที่ใกล้เคียงกับเมืองพระประแดงเดิม จังหวัดพระประแดง มี 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอพระประแดง อำเภอพระโขนง อำเภอราษฎร์บูรณะ ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 มีพระราชกฤษฎีกาให้ยุบ

จังหวัดพระประแดง เป็นอำเภอพระประแดง ขึ้นกับจังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรปราการ อำเภอพระประแดง อำเภอบางพลี และอำเภอบางบ่อ

ภาพประกอบ 1 แผนที่จังหวัดสมุทรปราการ

ที่มา : ปรับปรุงจากการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรปราการ

ปัจจุบันจังหวัดสมุทรปราการจัดการปกครองเป็น 5 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรปราการ อำเภอพระประแดง อำเภอบางพลี อำเภอบางบ่อ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ และกิ่งอำเภอบางเสาธง มีเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัดรวมประมาณ 1,004.092 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 627,557.50 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 25 กิโลเมตร อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงเทพมหานคร มีอาณาเขตติดต่อด้านทิศเหนือกับกรุงเทพมหานคร ระยะทาง 55.00 กิโลเมตร และทิศตะวันตกระยะทาง 34.20 กิโลเมตร ทิศใต้ติดต่อกับอ่าวไทยระยะทาง 47.20 กิโลเมตร ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา ระยะทาง 42.60 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำเจ้าพระยา มีพื้นที่ป่าเป็นป่าชายเลนบริเวณตอนใต้ติดทะเลบริเวณที่ราบตอนเหนือและตะวันออกเป็นที่ราบกว้างใหญ่ ใช้ประโยชน์ในด้านการชลประทาน การทำนา การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ลักษณะภูมิอากาศเป็นอากาศแบบชายทะเล ในฤดูร้อนมีความชื้นใน

อากาศสูง ได้รับอิทธิพลของลมทะเลและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฤดูฝนมีฝนตกมากช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม ด้านทรัพยากรการเกษตรได้แก่ ข้าว มะม่วงน้ำดอกไม้ มะพร้าว น้ำหอม กล้วยน้ำว่า พุทราเจดีย์ การประกอบการด้านอุตสาหกรรม มีนิคมอุตสาหกรรม 2 แห่ง คือ นิคมอุตสาหกรรมบางพลี ตั้งอยู่ที่อำเภอบางพลี และนิคมอุตสาหกรรมบางปู ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรปราการ การประมงในจังหวัดสมุทรปราการ มี 3 ประเภท คือ การประมงน้ำจืด การประมงน้ำกร่อย การเพาะเลี้ยงสัตว์ชายฝั่งและการประมงทะเล (ปรุงศรี วัลลิโกดม; และคนอื่นๆ. 2542: 1-15)

1.2 สภาพทั่วไปของอำเภอบางพลี

อำเภอบางพลีดินแดนที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยขอม ก่อนตั้งเป็นอำเภอบางพลีตามการแบ่งเขตการปกครองของประเทศไทยนั้น พื้นที่ในบริเวณอำเภอบางพลีมีผู้คนอาศัยอยู่มาช้านานนับพันปีแล้ว ซึ่งแต่ละยุคสมัยอาจมีการโยกย้ายและการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจากหลายเชื้อชาติ ตามลักษณะพื้นที่ของอำเภอบางพลี มีคลองลำโพงที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกงมีความยาวประมาณ 55.650 กิโลเมตร ชุดในสมัยขอมเรื่องอำนาจ ระหว่าง พ.ศ. 978 ถึง 1700 หลักฐานที่พบคือค่านามตั้งเดิมซึ่งเป็นภาษาขอม เช่น ทับนาง หนามแดง บางโหลง

คลองลำโพงเป็นคลองที่ใช้สัญจรจากราชธานีไปยังหัวเมืองต่างๆ โดยมีเมืองพระประแดงเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลในสมัยนั้น ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ของอำเภอบางพลีได้เกิดเป็นชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ในหนังสือเล่าเรื่องเมืองบางพลีเล่ม 2 (ชูศรี สัตยานนท์. 2553: 21-22) คือ ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ตรงกับพ.ศ. 2041 ได้ขุดลอกคลองลำโพง พบเทวรูปทองสัมฤทธิ์ 2 องค์ บริเวณคลองลำโพง เชื่อมกับคลองทับนาง เทวรูปนี้จารึกชื่อว่าพญาแสนตาและบาทสังฆังกร ได้มีพิธีทำบัตรพลีบวงสรวยสังเวทเทวรูป จึงเรียกตำบลนั้นว่า บัตรพลี เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าทำให้การเรียกชื่อ บัตรพลี เพี้ยนไปเป็น บางพลี ในที่สุด จึงเป็นที่มาของชื่ออำเภอ บางพลีในปัจจุบัน

จากการพบเทวรูปในครั้งนั้น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลประดิษฐานเทวรูปทองสัมฤทธิ์ 2 องค์ ไว้ที่เมืองพระประแดง ซึ่งแต่เดิมศาลที่เมืองพระประแดงอยู่บริเวณการทำเรือ คลองเตยในปัจจุบัน และต่อมา พระยาละแวก ยกทัพมาหมายจะตีเอากรุงศรีอยุธยาในปีมะแม พ.ศ. 2102 แต่ไม่สำเร็จ เมื่อยกกองทัพกลับได้นำเอาเทวรูปทั้ง 2 องค์ ไปเมืองเขมรด่วย ถึงแม้ว่าจะไม่เทวรูปประดิษฐานที่ศาลแต่ก็ยังมีผู้คนให้ความเคารพกราบไหว้ที่ศาลแห่งนี้

ในชุมชนใกล้เคียงกับบางพลี คือ บางโหลงก็มีหลักฐานที่เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าเกิดชุมชนของคนในเขตอำเภอบางพลีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งต่อมาจากการครอบครองของขอม คือ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมีการสร้างวัดบางโหลงใน เดิมชื่อวัดเกาะแก้วสว่างอารมณ์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2301 ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าอู่ทองพร (ขุนหลวงหาวัด) และสมเด็จพระที่นั่งสุริยาอมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) ครองราชย์ พ.ศ. 2301 ถึง พ.ศ. 2310 การที่จะสร้างวัดขึ้นได้นั้น ย่อม

ต้องมีการเกิดของชุมชนขึ้นก่อน และชุมชนบางโฉลงนี้จึงน่าจะมีอายุประมาณ 250 ปี อีกทั้งชุมชนนี้ ประชาชนบางส่วนมีการอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา เพราะการสร้างพระอุโบสถวัดบางโฉลงใน มี ศิลปะเหมือนกับศิลปะที่นิยมกันในกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระเพทราชาถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ที่นิยมนำเครื่องเบญจรงค์ ถ้วยลายคราม ถ้วยชามกระเบื้องเขียนสีที่สั่งเข้ามาจากประเทศจีนมาประดับที่หน้าบันของพระอุโบสถ

อีกตำนานหนึ่งของชุมชนบางพลี กล่าวว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงขับไล่ข้าศึกมาทางทิศตะวันออกของกรุงศรีอยุธยา มาถึงตำบลหนึ่งไม่ทราบนาม พระองค์ได้ทรงทำพิธีบวงสรวง และโปรดให้สร้างพลับพลาชัยเป็นอนุสรณ์ในชัยชนะสงคราม ชื่อนานานว่าพลับพลาชัยชนะสงคราม เป็นนามเดิมของวัดบางพลีใหญ่ใน จึงสันนิษฐานได้ว่าชุมชนบางพลีมีอายุประมาณ 400 ปี

ปัจจุบันอำเภอบางพลีตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ริมคลองสำโรง ห่างจากตัวจังหวัดสมุทรปราการ 18 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 210.29 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับติดต่อกับเขตพระโขนง และเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานครทางด้านทิศเหนือ ติดต่อเขตอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการทางด้านทิศใต้ ส่วนทางด้านทิศตะวันออกติดต่อกับเขตอำเภอบางเสาธง และทิศตะวันตกติดต่อกับเขตอำเภอเมืองสมุทรปราการ และเขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

ด้านการปกครองแบ่งพื้นที่ออกเป็น 6 ตำบล 89 หมู่บ้าน 1 เทศบาล คือ เทศบาลตำบลบางพลี (ชูศรี สัตยานนท์. 2553: 5)

1. ตำบลบางพลีใหญ่	มี	23	หมู่บ้าน
2. ตำบลราชาเทวะ	มี	18	หมู่บ้าน
3. ตำบลวางแก้ว	มี	16	หมู่บ้าน
4. ตำบลวางปลา	มี	15	หมู่บ้าน
5. ตำบลบางโฉลง	มี	11	หมู่บ้าน
6. ตำบลหนองปรือ	มี	3	หมู่บ้าน
7. เทศบาลตำบลบางพลี	มี	8	ชุมชน

อำเภอบางพลีมีวัดเก่าแก่คู่กับชุมชนมานาน ด้วยมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั้งในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดใกล้เคียง คือ วัดบางพลีใหญ่ใน ตั้งอยู่ริมคลองสำโรง ตำบลบางพลีใหญ่ ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านเรียกนามของพระพุทธรูปองค์นี้ว่า หลวงพ่อโต เนื้อทองสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่ปางมารวิชัยลี้มพระเนตรประดิษฐานอยู่ และบางครั้งก็นิยมเรียกชื่อวัดตามนามของพระพุทธรูปว่าวัดหลวงพ่อโต ตามประวัติความเป็นมาของวัดบางพลีใหญ่ จากข้อมูลในหนังสือสมุทรปราการ (ศิริพร กิตติสุขเจริญ. 2543: 155-156) ว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายหลังจากที่พระองค์ทรงกอบกู้เอกราชนำความเป็นไทกลับสู่กรุงศรีอยุธยาได้ โดยในตอนแรกมีการสร้างพลับพลาชัยเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะของพระองค์ขึ้นก่อน จากนั้นชาวบ้านก็ร่วมกันสร้างวัดขึ้นในบริเวณพลับพลาแห่งนี้ จึงตั้งชื่อวัดแห่งนี้ว่า วัดพลับพลาชัยชนะสงคราม ต่อมาได้มีการสร้างวัดเพิ่มขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกันทางด้านนอก

เรียกชื่อวัดใหม่ว่า วัดบางพลีใหญ่กลาง ส่วนวัดพลับพลาชัยชนะสงคราม ตั้งอยู่ด้านใน ชาวบ้านจึงเรียกตามตำแหน่งสถานที่ตั้งว่า วัดบางพลีใหญ่ใน

หลวงพ่อดำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดบางพลีใหญ่ในแห่งนี้ มีประวัติความเป็นมาที่ได้มีการรวบรวมไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และ ภูมิปัญญาจังหวัดสมุทรปราการ (ปรุงศรี วัลลิโกดม; และคนอื่นๆ. 2542: 90-92) สาเหตุที่ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อดำ เพราะเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่เนื้อทองสัมฤทธิ์ ศิลปะสมัยสุโขทัย ปางสมาธิ ขนาดหน้าตักกว้าง 3 ศอก 1 คืบ ตามตำนานกล่าวว่าเมื่อ พ.ศ. 2310 มีพระพุทธรูป 3 องค์ ลอยมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา ชาวบ้านได้อัญเชิญท่านขึ้นมาจากน้ำหลายแห่งแต่ไม่สำเร็จแม้ว่าจะใช้คนจำนวนมากฉุดก็ไม่ขึ้น พระพุทธรูปทั้งสามองค์ลอยน้ำเรื่อยมาตามแม่น้ำบางปะกงถึงปากคลองสำโรง ชาวบ้านจึงมีความคิดว่าพระพุทธรูปนี้ได้แสดงอภินิหารต้องต่อแพผูกชะลอกับองค์พระพุทธรูปให้ค่อยๆ ลอยตามลำน้ำ ถ้าท่านพึงใจที่จะขึ้นที่ใดก็ขอให้แพหยุดตรงนั้น แล้วใช้เรือพายช่วยกันลากจูงแพ ระหว่างทางได้จัดให้มีละครเจ้ากรับรำถวายตลอดทาง มีการละเล่นอื่นๆ มาตลอดทาง จนแพลอยมาถึงหน้าวัดพลับพลาชัยชนะสงคราม แพได้หยุดนิ่ง ชาวบ้านบางพลีและคณะที่พายเรือมา จึงร่วมกันอธิษฐานและอาราธนาท่านขึ้นจากน้ำเป็นที่น่าอัศจรรย์ว่าสำเร็จโดยง่ายใช้คนไม่กี่คน ที่นี้อาราธนาท่านขึ้นมาอยู่ในวิหารที่กำลังสร้าง ประตูกเล็กกว่าองค์พระ จึงต้องนิมนต์ท่านข้ามฝาผนังเข้าไปประดิษฐานในวิหารและขนานนามว่า หลวงพ่อดำ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่อำเภอบางพลีสืบต่อมา ซึ่งในเวลาต่อมาก็ได้เกิดมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัดบางพลีใหญ่ในและหลวงพ่อดำคือประเพณีรับบัว

การเริ่มต้นแห่งประเพณีรับบัวนี้ในครั้งแรกสืบเนื่องมาจาก ในอดีตอำเภอบางพลีเป็นแหล่งที่มีดอกบัวมากมาย เมื่อก่อน พ.ศ. 2478 เมื่อถึงวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปีซึ่งเป็นวันก่อนที่จะถึงวันออกพรรษา ชาวอำเภอมืองสมุทรปราการและชาวอำเภพระประแดงจะเดินทางมาเก็บดอกบัวที่บางพลี ทั้งแจวเรือพร้อมกับร้องรำทำเพลงเล่นดนตรี เป็นที่สนุกสนาน ชาวบางพลีใหญ่ก็ถือปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีเช่นเดียวกันคือจะต้องเตรียมอาหารไว้ต้อนรับผู้มาเยือนจากต่างถิ่น เมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ชาวบางพลีจะนำดอกบัวหลวงไว้ให้ผู้มาเยือนได้นำดอกบัวส่วนหนึ่งไปบูชาหลวงพ่อดำ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่วัดบางพลีใหญ่ในและนำดอกบัวอีกส่วนหนึ่งเตรียมไว้ให้ชาวมอญนำกลับไปบูชาพระคาถาพันที่ปากลัด ชาวต่างถิ่นก็พายเรือของตนไปตามคลองสำโรงเพื่อขอรับบัวจากชาวบ้านบางพลี การรับส่งและรับกันมือต่อมือ ก่อนจะให้ต้องมีการอธิษฐานเสียก่อน และผู้จะรับก็ต้องพนมมือไหว้ขอบคุณ ส่วนผู้ที่คุ้นเคยกันก็จะโยนดอกบัวให้กันเพราะถือเป็นคนกันเอง

การโยนดอกบัวให้แก่กันกลายเป็นความนิยมจนมีการนำมาพูดกันในเวลาต่อมาว่าโยนบัวเมื่อชาวต่างถิ่นได้รับดอกบัวจากชาวบ้านบางพลีแล้ว เมื่อพายเรือกลับถิ่นจึงพายเรือแข่งกันว่าผู้ใดจะถึงจุดหมายเร็วที่สุด ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 ได้มีการจัดงานประเพณีรับบัวขึ้นนับว่าเป็นครั้งแรกที่ทางราชการเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเพณีรับบัวของชาวบ้านบางพลี ด้วยการสนับสนุนของนายอำเภอบางพลีในสมัยนั้นคือ นายชื่น วรศิริ โดยเกรงว่าประเพณีรับบัวจะสูญหายไป ได้มีการประกวดเรือสวยงาม และการ

นำไม้ไผ่มาสานเป็นโครงรูปองค์พระพุทธรูปปิดหุ้มด้วยกระดาษทองเป็นหลวงพ่อดำจำลอง นอกจากนี้ยังมีแจกข้าวต้มมัดแก่ผู้มาร่วมงาน งานประเพณีรับบัวของทางอำเภอบางพลีได้จัดต่อมา ก่อนวันออกพรรษาของทุกปี คือวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 11 ต่อมามีการจัดกิจกรรมเพิ่มขึ้นมากมายใน สมัยที่นายเชื้อม ศิริสนธิ เป็นนายอำเภอพ.ศ. 2482 ให้มีมหรสพกลางแจ้งที่บริเวณวัดบางพลีใหญ่ใน วัดบางพลีใหญ่กลาง และหน้าที่ว่าการอำเภอบางพลี ประเพณีรับบัวจึงเป็นประเพณีของอำเภอบาง พลี จังหวัดสมุทรปราการมาจนถึงปัจจุบัน (ปรุงศรี วัลลิโคม; และคนอื่นๆ. 2542: 132-134)

อาชีพที่สำคัญของประชาชนในเขตอำเภอบางพลีที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่เดิม ส่วนใหญ่จะเป็น อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ นาข้าว สวนผลไม้ ที่มีชื่อเสียงมากคือมะม่วงพันธุ์น้ำดอกไม้ มะพร้าว กล้วยน้ำว่า การประมงในอำเภอบางพลีเป็นประมงน้ำจืด ผลผลิตสูงสุดคือ ปลาเบญจพรรณ เป็น ปลากินพืช ได้แก่ ปลาดุกเพียน ปลานิล ปลาไน ปลานวลจันทร์ ปลาจิ้ง ปลาช่อนเทศ และปลาสด ปลาสดเป็นปลาที่มีชื่อเสียงซึ่งเลี้ยงมากที่สุดที่อำเภอบางพลี สำหรับแหล่งน้ำในอำเภอบางพลีมี คลองที่สำคัญในการทำเกษตรหลายคลองด้วยกัน ได้แก่ คลองสำโรง คลองจรเข้ คลองบางน้ำ จืด คลองบางไฉลง คลองบางปลา คลองบางปลาร้า หรือคลองกุฬาร คลองบางพลี ซึ่งคลองเหล่านี้ เคยเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำตั้งแต่อดีต

นอกจากผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนในอำเภอบางพลีแล้วยังมีการอพยพถิ่นฐาน ของประชาชนจากท้องถิ่นอื่นเข้ามาในเขตอำเภอบางพลีอย่างหนาแน่นเพราะมีนิคมอุตสาหกรรม บางพลี และโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งในเขตของอำเภอบางพลีกระจายอยู่มาก การลงทุนใน ภาคอุตสาหกรรมโดยผู้ประกอบการลงทุนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ(ศิริพร กิตติสุขเจริญ. 2543: 82-85) ที่สำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารแปรรูป อาหารสำเร็จรูปและกึ่งสำเร็จรูป ผลิตภัณฑ์นม ผลิตภัณฑ์จากอาหารทะเลกระป๋อง อาหารสัตว์ สิ่งทอ กิจการพอกย้อม ผลิตภัณฑ์พอกหนัง ผลิตภัณฑ์จากหนังสัตว์ เครื่องไฟฟ้า ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ อุปกรณ์และส่วนประกอบคอมพิวเตอร์ เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์โลหะ เครื่องจักร อุปกรณ์ชิ้นส่วนรถยนต์ ประกอบรถยนต์ และอะไหล่อุปกรณ์ อุตสาหกรรมพลาสติกเม็ดพลาสติกและผลิตภัณฑ์จากพลาสติก อุตสาหกรรมเหล่านี้ได้สร้างงาน สร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นและคนต่าง เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งในการสร้าง รายได้ให้กับประชากรในประเทศ

อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เป็นชุมชนที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมายาวนาน กลุ่มชนดั้งเดิม คือ ไทย มอญ และลาว มีประเพณีวัฒนธรรมที่ดงามเป็นของตนเอง ความเชื่อความ ศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่ท้องถิ่นก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมอันมีคุณค่า แม้สังคมดั้งเดิมจะมีการ เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมืองที่มากด้วยโรงงานอุตสาหกรรมและประชาชนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัย แต่ ปัจจุบันยังสามารถเห็นภาพของบ้านเรือนริมคลอง ตลาดโบราณ ฟุ้งนา บ่อปลา สวนผลไม้ ที่มีมา จากในอดีต และโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นใหม่ จึงกล่าวได้ว่าอำเภอบางพลีเป็นชุมชนที่รวมวิถี ชีวิตของคนในอดีตและชุมชนเมืองสมัยใหม่ให้เห็นได้ในปัจจุบัน

1.3 สภาพทั่วไปของตำบลบางปลา

ตำบลบางปลาเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ติดกับทะเลชายฝั่ง เป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ลักษณะพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชและสัตว์น้ำของป่าชายเลนนับจากอดีต สิ่งที่แสดงหลักฐานให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บริเวณนี้คือการขุดพบซากหอยทะเลในชั้นดินลึกลงไปประมาณหนึ่งเมตรจากผิวดิน ในอดีตบริเวณบางปลาจึงน่าจะเป็นทะเลต่อมาเกิดการทับถมของตะกอนชายทะเลจึงห่างออกไป ก่อนการตัดถนนสายสุขุมวิทที่เป็นเส้นทางคมนาคมจากกรุงเทพฯ ไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดินแดนของจังหวัดสมุทรปราการในบริเวณตำบลบางปลา ไปจนถึงชายทะเลบางปูอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านได้อาศัยป่าชายเลนเป็นแหล่งทำมาหากิน โดยยึดอาชีพเก็บฝืนจากไม้โกงกาง ไม้แสมมาขายหรือนำมาแลกกับข้าวเปลือกจากตำบลอื่นๆ เนื่องจากสภาพของดินของตำบลบางปลาไม่สามารถทำนาข้าวได้ การจับสัตว์น้ำจากมาขายเลนมาเป็นอาหารและขายเพื่อเลี้ยงชีพ

จนกระทั่งในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2497 ได้มีการตัดถนนสุขุมวิท ทำให้ระบบนิเวศที่มีอยู่แต่เดิมเปลี่ยนไป ถนนกลายเป็นเขื่อนที่กั้นน้ำทะเลป่าชายเลนทั้งหมดไป แหล่งอาหารตามธรรมชาติจึงหมดไป จากวิถีชีวิตแบบชนบทจึงเริ่มเปลี่ยนไปเป็นชุมชนเมืองเข้ามาแทนที่อาชีพที่เคยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติจึงเริ่มเข้าสู่การทำเกษตรกรรม เมื่อน้ำทะเลเข้ามาในพื้นที่ไม่ได้ชาวบ้านจึงหันมาทำนาข้าว และเลี้ยงปลา ต่อมีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมบางปู ซึ่งอยู่ใกล้กับตำบลบางปลา อีกทั้งมีการขยายภาคโรงงานอุตสาหกรรมมาสู่จังหวัดสมุทรปราการซึ่งเป็นจังหวัดปริมณฑลเพื่อรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครในภาคอุตสาหกรรมที่ใหญ่ของประเทศด้วยภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการคมนาคมขนส่งสินค้าทั้งทางน้ำ ทางบก และทางอากาศ อีกทั้งมีความสะดวกในการติดต่อกับศูนย์กลางทางธุรกิจเพราะอยู่ติดกับเมืองหลวงของประเทศ จึงส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงเริ่มเปลี่ยนไปเป็นแบบชุมชนเมืองมากขึ้น แต่ในส่วนของประเพณีและวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่น ชาวบางปลาก็ยังคงรักษาได้เป็นอย่างดี

ในวารสารมณฑล.วิชาการ เรื่องรายงานการสำรวจวัฒนธรรมชุมชนบางปลา (พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง. 2540: 9-10) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของตำบลบางปลาไว้ว่าเป็นชุมชนที่มีคลองล้อมรอบ จึงเรียกว่าเกาะบางปลา เป็นชุมชนที่เก่าแก่มากแล้ว โดยการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่เดิมเรียกกันว่า บางลาว เนื่องจากมีการอพยพของชาวลาวจากเวียงจันทร์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2372 จากที่ไทยสามารถปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทร์สำเร็จจึงได้กวาดต้อนชาวลาวจำนวนมากเข้ามาเป็นเชลย โดยมีชาวลาวส่วนหนึ่ง นำโดยเจ้าเหม็น บุตรของเจ้าอนุวงศ์เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บางพลีรวมถึงบางปลาด้วยนั่นเอง (ศิริพร กิตติสุขเจริญ. 2543: 43-44) ซึ่งชื่อเดิมของวัดบางปลา เรียกว่า วัดบางลาว และปรากฏว่ามีมีการเรียกเจ้าอาวาสว่า หลวงตาลาว ตามที่มาของชื่อบ้านบางลาว

อีกประเด็นหนึ่งคือมีพระพุทธรูปมาจามภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านจึงนิมนต์ให้อยู่จำพรรษาที่วัด จึงเรียกชื่อวัดตามชื่อที่เรียกเจ้าอาวาสว่า วัดบางลาว (องค์การบริหารส่วนตำบล

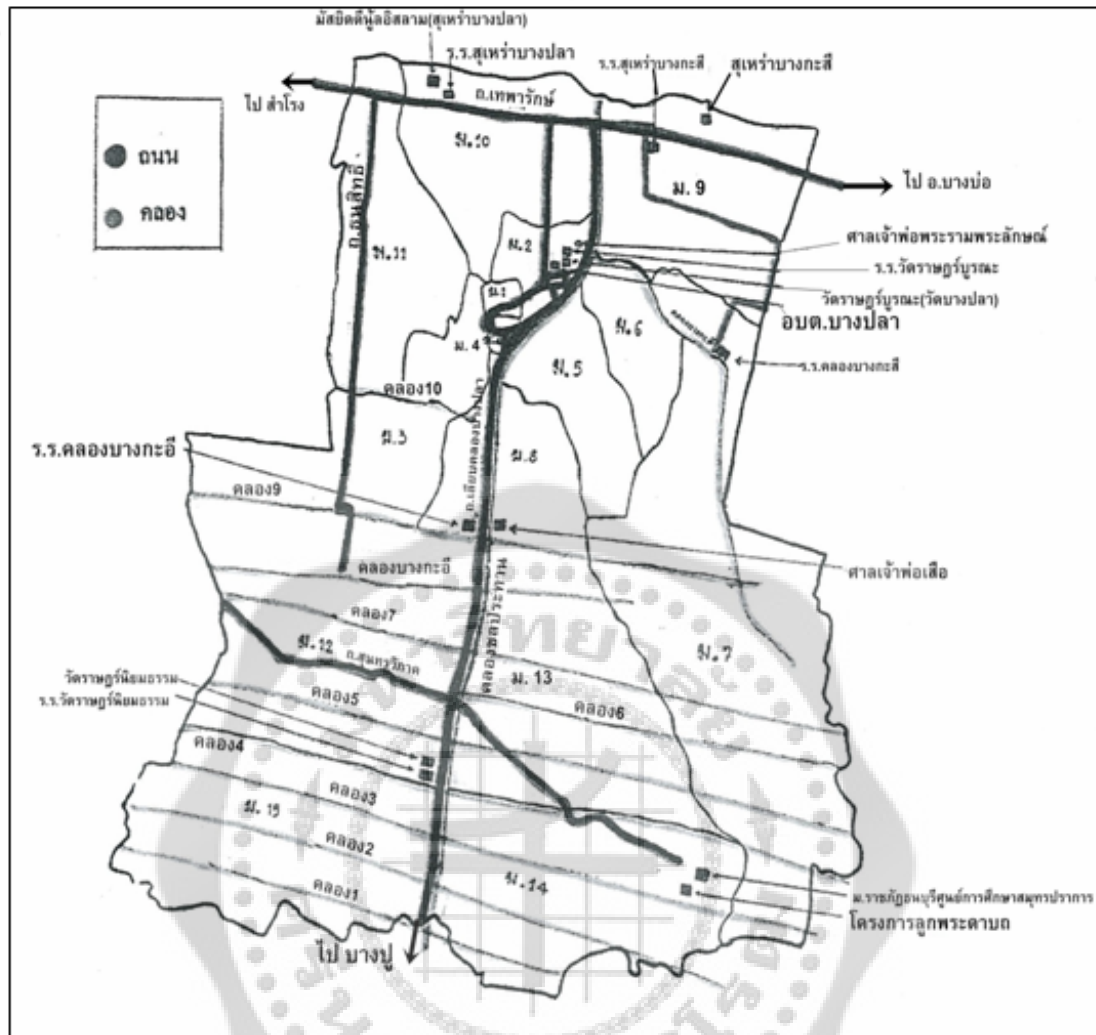
บางปลา. 2554: 1) ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น บางปลา เพราะเมื่อครั้งที่นายเช่อม ศิริสนธิ มาดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอบางพลี ที่มีการประกวดแก่งที่อำเภอบางพลี ชาวบางปลาแก่งปลาไปประกวดรสชาติดีเป็นที่ชื่นชมของคนในอำเภอบางพลีเป็นอย่างมาก แก่งปลาของบางลามีชื่อเสียง จึงได้มีการเปลี่ยนชื่อจากบางลาวเป็นบางปลาและเรียกมาจนถึงปัจจุบัน

อีกสาเหตุหนึ่งในเรื่องการเปลี่ยนชื่อตำบลบางลาว เป็น ตำบลบางปลา นั้นเนื่องมาจากการที่คนในชุมชนล้วนแต่เป็นคนไทยเพราะไม่พบหลักฐานการสืบเชื้อสายว่าเป็นคนลาว อีกทั้งประเพณีวิถีชีวิตก็ไม่มีสิ่งใดแสดงออกถึงเชื้อสายลาว คนในชุมชนจึงมีความเห็นว่าควรเปลี่ยนชื่อตำบลให้เหมาะสม จึงเปลี่ยนเป็น บางปลา สาเหตุที่เรียกบางลาวแต่เดิม เพราะมีคนลาวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเดินทางมาหาปลา ในท้องถิ่นนี้มีปลาชุกชุม มีความอุดมสมบูรณ์ เพียบอย่าง มาก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความแห้งแล้งคนจึงเดินทางมาหาปลาในท้องถิ่นนี้จึงได้ขนานนามกันว่า บางลาว จากการทำมีคนลาวอพยพมาจับปลาเพื่อเลี้ยงชีพกันมาก ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น บางปลา เพราะมีปลาอยู่ในแหล่งน้ำเป็นจำนวนมาก สมัยของความเป็นชุมชนชนบทในอดีต เมื่อชาวบ้านจะประกอบอาหาร สามารถนำสวิงไปช้อนเอาปลาจากก่อกอญาริมน้ำ หรือได้พืชที่ขึ้นปกคลุมผิวน้ำอยู่ก็ได้ปลาขึ้นมาประกอบอาหารได้อย่างง่ายดาย เรียกได้ว่าทุกบริเวณที่มีน้ำขังหรือในคลองก็มีปลาอาศัยอยู่มากมายเป็นแหล่งอาหารอยู่ทุกที่ในชุมชนบางปลานี้ (สุบิน โพธิประสิทธิ์. 2555: สัมภาษณ์) อีกข้อสังเกตหนึ่งที่ได้ศึกษาจากงานวิจัยของพรรณศิริ จุลกาพ (2542: 24) คือจากแต่เดิมที่เรียกว่าบางลาวนั้น แม้ว่าจะมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวเวียงจันทร์ แต่บุคคลในชุมชนก็ยืนยันว่าคนบางปลาคือคนไทย ไม่ใช่คนลาว จึงอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่เปลี่ยนชื่อตำบลจากบางลาว เป็น บางปลา ด้วยความเชื่อนี้นั่นเอง

จากการที่ท้องถิ่นตำบลบางปลาอยู่ใกล้กับทะเลทำให้สภาพพื้นดินในอดีตเป็นป่าชายเลน เมื่อมีถนนสุขุมวิทจึงทำให้น้ำทะเลเข้ามาในพื้นที่ไม่ได้ ทำให้ชาวบ้านสามารถทำนาข้าว เลี้ยงปลา และกุ้งได้เป็นอย่างดี อาชีพหลักของคนในท้องถิ่นนี้คือการทำนาข้าว ต่อมาผลผลิตในการเลี้ยงปลา เบญจพรรณ ปลาสดและกุ้งเป็นที่น่าพอใจ ชาวบางปลาจึงหันมาเลี้ยงปลาและกุ้งแทนการปลูกข้าวและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นอาชีพหลักในปัจจุบัน ด้วยสภาพพื้นดินเป็นดินเหนียวที่มีความอุดมสมบูรณ์ นอกจากอาชีพเลี้ยงปลา การทำสวนผลไม้ก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีมากได้ผลผลิตดีในท้องถิ่น บางปลาแห่งนี้ นอกจากอาชีพเกษตรกรรมยังมีอาชีพในภาคอุตสาหกรรมก็สามารถรองรับคนในท้องถิ่นและต่างถิ่นเป็นจำนวนมาก อาชีพพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่สร้างรายได้ในชุมชนเช่นกันเพราะในเขตจังหวัดสมุทรปราการมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งมากมายจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของคนในท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ ลักษณะอาชีพของคนในชุมชน สามารถแบ่งออกตามลักษณะภูมิประเทศและการขยายตัวของชุมชนในด้านเหนือของตำบล เป็นเขตชุมชนเมืองมีโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรรและย่านการค้า อาชีพของคนในชุมชนบริเวณด้านทิศเหนือจึงเป็นอาชีพอุตสาหกรรม ค้าขายและรับจ้างทั่วไป ส่วนตอนใต้ของตำบลยังมีความเป็นธรรมชาติของท้องถิ่นในสภาพเดิมมีคลองที่สามารถนำน้ำมาเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ได้ตลอดทั้งปี อาชีพเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ยังทำกันอยู่ในปัจจุบัน

การปกครองของบางปลาในอดีตอยู่กันอย่างระบบเครือญาติ มีประมาณไม่เกินหนึ่งร้อยครัวเรือน ต่อมาในปีพ.ศ. 2438 ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการปกครองท้องถิ่นขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย เป็นการปกครองแบบเทศาภิบาล การปกครองของชุมชนบางปลาจึงได้เกิดขึ้นเป็น ตำบลบางปลา โดยการที่ราชการได้ผนวกเอาพื้นที่บางส่วนของตำบลบางไฉลง และอำเภอบางพลีเข้าร่วมกับชุมชนบางปลา โดยมี นายหยวย พักทอง ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนสมานพีระ รับตำแหน่งกำนันตำบลบางปลาคนแรก

ปัจจุบันตำบลบางปลามีเนื้อที่ประมาณ 53.376 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 33,360 ไร่ มีหมู่บ้าน 15 หมู่บ้าน ส่วนที่เรียกกันว่าเกาะบางปลานั้น เป็นที่ตั้งของหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 6 ซึ่งเป็นชุมชนเก่าและเป็นที่ตั้งของคณะละครชาติรี อยู่ใน การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา มีอาณาเขตติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลอื่นๆ ทางด้านทิศเหนือ ติดต่อกับ เทศบาลตำบลบางพลีและองค์การบริหารส่วนตำบลบางไฉลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทิศใต้ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ด้านทิศตะวันออกติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางเสาธง กิ่ง อ.บางเสาธง และองค์การบริหารส่วนตำบลบางเพรียง อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ทิศตะวันตกติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบล บางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และองค์การบริหารส่วนตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ (ขวัญจิตร บุญยี่น. 2551: 39-40)

ภาพประกอบ 2 แผนที่ตำบลบางปลา

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา

ในเขตตำบลบางปลาแบ่งออกเป็น 15 หมู่บ้าน (ชูศรี สัตยานนท์. 2553: 8) ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านพัฒนา	หมู่ที่ 9 บ้านสุขเหراءบางกะสี
หมู่ที่ 2 บ้านพัฒนา	หมู่ที่ 10 บ้านสุขเหراءบางปลา
หมู่ที่ 3 บ้านคลองบางปลา	หมู่ที่ 11 บ้านคลองกู่พารา
หมู่ที่ 4 บ้านบางปลา	หมู่ที่ 12 บ้านคลองบางปลา
หมู่ที่ 5 บ้านบางปลา	หมู่ที่ 13 บ้านคลองบางปลา
หมู่ที่ 6 บ้านพัฒนา	หมู่ที่ 14 บ้านคลองสี่
หมู่ที่ 7 บ้านบางกะสี	หมู่ที่ 15 บ้านคลองสี่
หมู่ที่ 8 บ้านบางกะสี	

ในด้านการคมนาคมในอดีตชาวบ้านจะอาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลักเพราะด้วยสภาพท้องที่มีคลองล้อมรอบและสามารถเชื่อมไปยังตำบลและจังหวัดอื่นได้ อีกทั้งการคมนาคมทางบกยังไม่ทันสมัยการใช้เรือเป็นพาหนะจึงถือว่าเป็นสะดวกที่สุด เรือที่ใช้ของคนในอดีตเป็นเรือแจว การเดินทางจากบางปลาไปยังวัดบางพลีใหญ่ใน หรือวัดหลวงพ่อดโต เป็นวัดประจำอำเภอซึ่งในปัจจุบันมีระยะทางการสัญจรทางบกประมาณ 10 กิโลเมตร แต่ในอดีตใช้เวลาเดินทางด้วยการแจวเรือจากเวลาเช้าถึงอำเภอบางพลีในเวลาบ่าย ซึ่งถือว่าเป็นเวลาที่นานมาก (สัญญา มาเมือง. 2554: สัมภาษณ์) ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 มีการตัดถนนเข้าสู่ตำบลบางปลาทำให้ชาวบ้านหันมาใช้บริการสัญจรทางบกมากขึ้นเพราะมีความสะดวก รวดเร็ว การสัญจรทางน้ำจึงค่อย ๆ ลดลง ลำคลองบางแห่งตื้นเขิน ที่ยังมีความสมบูรณ์อยู่ก็เป็นคลองที่ใช้ในการทำการเกษตรใช้ในการการสัญจรเข้าสู่สวน บ่อปลาและนาที่อยู่ห่างไกล ไม่มีถนนตัดผ่านเท่านั้น

การนับถือศาสนาของประชาชนตำบลบางปลาส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ มีวัดที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนคือวัดราษฎร์บูรณะ หรือวัดบางปลา นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อในการนับถือเจ้าที่ โดยศาลเจ้าอันเป็นที่เคารพของคนในชุมชนมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคนคือ ศาลพระราม พระลักษณ์ นอกจากการนับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามสำหรับชาวอิสลามในพื้นที่นี้ได้ย้ายเข้ามาราว พ.ศ. 2460 (ชูศรี สัตยานนท์. 2553: 25) เป็นชาวอิสลามจากมีนบุรี พระโขนง และพระประแดง มาซื้อที่ดินตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตำบลบางปลาแต่อยู่นอกเกาะบางปลา ได้สร้างสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบริเวณหมู่ที่ 10 คือมัสยิดดีหลัอิสลามหรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่าสุเหร่าบางปลา และประชาชนอีกส่วนหนึ่งนับถือศาสนาคริสต์แต่มีเป็นส่วนน้อย

ในด้านศิลปวัฒนธรรม ตำบลบางปลาเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงทางด้านการแสดงละครชาตรีและดนตรีไทย เป็นที่ทราบกันว่าในเขตจังหวัดสมุทรปราการถ้าจะว่าจ้างละครชาตรีหรือดนตรีไทยไปแสดงจะต้องมาที่บางปลาเพราะมีชื่อเสียงและประสบการณ์ที่สั่งสมมานานถือว่าเป็นแหล่งรวมคณะละครชาตรีเพียงแห่งเดียวในจังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบันนี้ คณะละครชาตรีและดนตรีไทยในตำบลบางปลา ปัจจุบันมี 6 คณะ ได้แก่ คณะสุตประเสริฐ คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์ คณะ ส.นำศิลป์ คณะส่งเสริมศิลป์ และคณะลั่นทมทอง นับว่าเป็นอีกอาชีพหนึ่งของคนในชุมชนนี้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีตและดำรงอยู่ในปัจจุบัน ในส่วนของประเพณีประจำท้องถิ่นของตำบลบางปลาที่มีเป็นประจำทุกปีมีหลายประเพณีด้วยกันเริ่มตั้งแต่ประเพณีขึ้นปีใหม่สากล ประเพณีทางศาสนา การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้แก่วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา ประเพณีไทย เช่น วันลอยกระทง วันสงกรานต์ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์นี้เองที่มีประเพณีสำคัญของชาวบางปลา คือการแห่เจ้าประจำศาลพระรามพระลักษณ์ซึ่งเป็นศาลที่อยู่คู่กับบ้านบางปลามาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน เป็นศาลเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านนิยมไปขอพรและบนบานศาลกล่าวแล้วสมความปรารถนาจึงเป็นที่เคารพของคนในชุมชนนี้อย่างยิ่ง ศาลพระรามพระลักษณ์ตั้งอยู่ในบริเวณวัดราษฎร์บูรณะ หรือวัดบางปลา การแห่เจ้าศาลพระรามพระลักษณ์ประจำปีจะทำกันหลังจากเทศกาลสงกรานต์ผ่านไป 3 วัน โดยจะแห่ไปรอบ

หมู่บ้านบริเวณรอบเกาะบางปลา จากนั้นมีมหรสพสมโภช อันได้แก่ ละครชาตรี ดนตรีไทย ลิเก ถือเป็นงานสำคัญงานหนึ่งของคนในชุมชนบางปลาแห่งนี้

ในเรื่องของความเชื่อ ชาวบ้านในท้องถิ่นตำบลบางปลา อำเภอบางพลี และอำเภออื่นๆ ในจังหวัดสมุทรปราการยังมีความเชื่อและศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระภูมิ เจ้าที่ เทพเทวดา เทพารักษ์ โดยมักจะกราบไหว้ขอพร ถวายเครื่องสังเวย มีการบนบานศาลกล่าวและมักจะแก้บนด้วยอาหารคาวหวาน สิ่งพิเศษที่ชาวบ้านนิยมนำมาแก้บนเมื่อสิ่งที่บนไว้สำเร็จ คือละครชาตรี ทั้งนี้ส่วนใหญ่เมื่อมีการบนบานศาลกล่าวดิถีบนเจ้าที่ด้วยละครชาตรีแล้วจะประสบผลสำเร็จตามที่ขอไว้ เช่นหลวงพ่อดโตที่วัดบางพลีใหญ่ในชาวบ้านติดสินบนด้วยละครชาตรีก็ได้ในสิ่งที่ปรารถนา

ถือได้ว่าตำบลบางปลาเป็นชุมชนที่มีความเป็นมาอันยาวนานถือว่าเป็นตำบลที่เก่าแก่ ตำบลหนึ่งของอำเภอบางพลี เมื่อมีชุมชนเกิดขึ้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้เปรียบเสมือนเรื่องราวที่มีคนในชุมชนเป็นตัวละคร ผ่านเวลาที่สร้างให้เกิดเหตุการณ์ตามบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ผสานกับความเชื่อ ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมหลายอย่าง รวมถึงการเกิดของละครชาตรีในตำบลบางปลาแห่งนี้ด้วย

2. ประวัติละครชาตรี

ละครชาตรีถือเป็นละครที่เป็นต้นแบบของละครดั้งเดิมของไทยอันเป็นศิลปะการแสดง นาฏศิลป์มาตรฐานที่มีข้อมูลว่าในสมัยโบราณไทยได้รับวัฒนธรรมหลายอย่างมาจากอินเดีย ผ่านเขมรหรือส่วนหนึ่งก็เข้ามาทางใต้คือนครศรีธรรมราชเพราะเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในสมัยโบราณมีการติดต่อด้านการค้ากับต่างประเทศ ด้วยความสัมพันธ์จึงเกิดการรับเอาพระพุทธศาสนารวมถึงศิลปวัฒนธรรมต่างๆ มาจากอินเดีย ผ่านทางศรีลังกา ดังจะเห็นจากการรับเอาพระพุทธศาสนาหลักทิลิงกาวงศ์ นครศรีธรรมราชจึงเป็นเมืองหนึ่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก เมืองหนึ่ง แต่หลักฐานที่จะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าละครชาตรินั้นมีแหล่งกำเนิดที่แท้จริงนั้นมาจากนครศรีธรรมราชแห่งเดียวนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสรุปเช่นนั้นได้ เนื่องจากละครชาตรีมีประวัติที่มาอันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมหลายแห่งด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น กรุงศรีอยุธยาและเพชรบุรีซึ่งเป็นไปได้ว่าการรับวัฒนธรรมหรือการกำเนิดขึ้นนั้นมีการผสมผสาน ถ่ายทอด ผ่านกาลเวลาและสังคมจนกลายเป็นสิ่งที่เป็เอกลักษณ์เฉพาะไปในที่สุด ดังที่สุจิตต์ วงษ์เทศ (2551: 201-203) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเมืองที่สำคัญในยุคเดียวกัน 3 เมือง คือ นครศรีธรรมราช กรุงศรีอยุธยา และเพชรบุรี ว่าเมื่อกว่า 5,000 ปีมาแล้วมีผู้คนอาศัยอยู่คาบสมุทรในภาคใต้ของไทย แล้วต่อมามีผู้คนอพยพมาจากอินเดียเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นมีการรวมกลุ่มกันรู้จักการสร้างเครื่องใช้เครื่องประดับและงานศิลปะ คนในคาบสมุทรภาคใต้ได้มีการติดต่อกับชาติอื่นเพราะดินแดนที่อยู่เป็นกึ่งกลางของเส้นทางคมนาคม ความสัมพันธ์ของกษัตริย์ของคาบสมุทรภาคใต้ที่มีเมืองศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราชพระนามศรีธรรมมาโคกราชกับกษัตริย์ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้ปรากฏบนจารึกที่เมืองโบราณดงแม่นางเมืองจังหวัดนครสวรรค์ ในขณะเดียวกันเมืองเพชรบุรีเป็นแคว้นอิสระ กษัตริย์ที่ปกครองเป็นเชื้อวงศ์กับกษัตริย์ละโว้-อโยธยาที่เป็นเครือญาติกับกษัตริย์แคว้นนครศรีธรรมราช

เมื่อแคว้นนครศรีธรรมราชเสื่อมอำนาจลง จนสิ้นราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช เมืองนครศรีธรรมราชและเพชรบุรีจึงถูกผนวกกันโดยการเข้าไปฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชโดยกษัตริย์เชื้อวงศ์จากเพชรบุรีด้วยการเกณฑ์คนจากป่าเข้าสู่เมืองและจากกรุงศรีอยุธยากับเพชรบุรีไปตั้งถิ่นฐานใหม่เพิ่ม อีกทั้งยังมีชาวต่างชาติเช่นชาวเข้ามาอยู่ด้วย มีการอพยพกันหลายครั้งจนเกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทั้งด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม จนมีตำนานเรื่องโน้มนำชาติว่ามีการจับระบำถวายพระธาตุนครศรีธรรมราชโดยผู้คนที่ถูกเกณฑ์ไปตั้งบ้านเรือนที่นครศรีธรรมราช เห็นได้ว่าการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียมีมาช้านาน แน่แน่นอนว่าศิลปะด้านการละครก็ย่อมมีการถ่ายทอดถึงกัน แต่จะรับเข้ามาที่กรุงศรีอยุธยา หรือเข้ามาทางนครศรีธรรมราชจะกล่าวในลำดับต่อไป

การรับเอาศิลปะการละครมาจากอินเดียของไทยนั้นได้นำมาผสมผสานกับศิลปะการรำรำที่มีอยู่แต่เดิมตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยที่ปรากฏหลักฐานในสมัยพ่อขุนรามคำแหง (ชนิต อยู่โพธิ์. 2531: 9) ซึ่งเป็นไปได้ว่ามีการร้องรำทำเพลงมาแล้วก่อนที่จะมีการบันทึกไว้ ไม่ใช้การลอกมาเสียทั้งหมดแล้วนำมาแสดงเลย ศิลปะการละครไทยจึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน (ผอบ โปษะกฤษณะ; และ สุวรรณี อุดมผล. 2523: 18) ซึ่งโดยธรรมชาติของคนในการรับเอาสิ่งใดก็ตามที่เป็นของผู้อื่นมาเป็นของตนไม่ใช้การรับเอาทั้งหมดโดยตรงที่เหมือนถอดออกมาจากพิมพ์เดียวกันดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2534: 1) ได้ให้เหตุผลว่าคนทุกเผ่าพันธุ์ย่อมมีความนึกคิดของตน ไซ้จะลอกแบบผู้อื่นทั้งหมด หลักฐานที่แสดงว่าไทยได้รับเอาศิลปะการละครมาจากอินเดียนั้นอยู่ในงานวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะของนิยะดา สาริกภูติ ว่าละครชาตรีสมัยแรกมีความคล้ายคลึงกับละครพื้นเมืองของอินเดีย ตัวละครมีไม่มาก มีตัวนายโรง ตัวนาง และตัวตลก เดินทางไปแสดงตามสถานที่ต่างๆ เป็นละครเร่ (นิยะดา เหล่าสุนทร. 2543: 90-92) ละครที่เล่นที่นครศรีธรรมราชนั้นได้แบบแผนไปจากละครผู้ชายที่เล่นในกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภาพทรงอธิบายไว้ว่าชาวนครศรีธรรมราชเรียกมโนห์ราเพราะนิยมเล่นเรื่องมโนห์รา เมื่อละครกลับมาเล่นที่กรุงศรีอยุธยา ชาวเมืองจึงเรียกว่าละครชาตรี (นันทิทยา ลำดวน. 2531: 6)

ตำนานละครชาตรีในวรรณคดีการละคร (วิณา วิสเพ็ญ. 2549: 93-34) ที่มีปรากฏอยู่ในคำไหว้ครูละครชาตรีซึ่งเป็นการเชื่อและได้ตีความว่าละครชาตรีกำเนิดที่กรุงศรีอยุธยาแล้วไปเจริญที่นครศรีธรรมราชแล้วกลับมานิยมในกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งนั้นมีเรื่องราวดังนี้

ท้าวทศวงศ์เป็นกษัตริย์ครองพระนครศรีอยุธยา มีอัครมเหสีทรงพระนามว่าสุวรรณดาราราชและมีพระราชธิดาชื่อ นางนวลสำลี เมื่อเจริญวัยขึ้นมาเทพยดาตามาจุติมรรครักษ์และโหราทำนายว่า จะเกิดเป็นนักเลงชาตรี ท้าวทศวงศ์จึงให้ลอยแพนางนวลสำลีไปให้พื้นเมือง เทพยดาบันดาลให้เกิดพายัพัดแพไปติดอยู่ที่เกาะกะซัง นางจึงอาศัยในเกาะนั้น ต่อมาประสูติพระกุมาร เทพยดาได้ช่วยเหลือโดยชุบดอกมณฑาสวรรค์ให้เป็นแม่นมชื่อ แม่เพียน แม่เภา วันหนึ่งพระกุมารได้ไปที่สระแห่งหนึ่งชื่อสระอโนดาต ซึ่งมีนางกนิริจำนวน 500 คน มาร่ำรำเป็นประจำ ทำให้พระกุมารจำทำรำที่นางกนิริรำเอาไว้ได้ เมื่อพระกุมารชันษาได้ 9 ปี เทพยดาลงมาให้ชื่อกุมารว่า พระเทพสิงขร และเอาศิลาก้อนหนึ่งมาชุบเป็นพรานบุญ และพรานบุญได้เล่นรำทำเพลงอยู่กับพระเทพสิงขรได้ 1 ปี วัน

หนึ่งได้ชวนกันไปเที่ยวป่า พระเทพสิงขรและพรานบุญนอนหลับใต้ต้นไม้ เทพดาจึงลงมาเข้านิมิตฝันบอกทำร้ายต่างๆ จนทั้งสองจำได้แม่นยำทั้ง 12 ท่า... และเทพยดาก็แสร้งมิตทับให้ 2 ใบชื่อน้ำตาตกและนกเขาขันพร้อมกับกลองอีก 1 ใบชื่อเกร็ดสุวรรณโลก แล้วเทพยดาก็ลอบสัมผัสในองค์มาซุบเป็นขุนศรีทราครุโนห์ราไว้แทนเทพยดาองค์นั้น พระเทพสิงขรและพรานบุญพาขุนศรีทราครุกลับไปยังศาลา เทพยดาก็นัดเรือให้อีกลำหนึ่ง นางนวลสำลิจึงพาพระเทพสิงขรและนางนมนั้นกลับมายังกรุงศรีอยุธยาพระเทพสิงขรก็เที่ยวรำไปตามที่ต่างๆ จนชาวเมืองเลื่องลือกันทั่วไป ความทราบถึงท้าวทองศรีจึงรับสั่งให้มารำหน้าพระที่นั่ง เมื่อเห็นนางนวลสำลิก็ทรงจำได้ นางจึงได้เล่าเรื่องต่างๆ ที่ประสบในระยะที่ผ่านมามากมาย ทรงโปรดปรานพระเทพสิงขรและคณะละครมากจึงพระราชทานเครื่องดนตรีให้พระเทพสิงขรเล่นละครชาตรี ดังนั้นละครชาตรีจึงได้แต่งเครื่องทรง มีเทริดและสังวาลแต่นั้นมา

จากตำนานที่กล่าวนี้ตีความได้ว่าละครชาตรีมีกำเนิดในกรุงศรีอยุธยาแล้วเผยแพร่ไปยังนครศรีธรรมราชแล้วมีความเจริญเป็นอันมาก ต่อมาได้กลับเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาจนเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ตำนานละครชาตรีที่กล่าวมาข้างต้นนั้นได้มีหลายตำราที่มีความคล้ายคลึงกันซึ่งอาจต่างกันว่ารายละเอียดบางส่วนแต่ก็มีเค้าโครงเดียวกัน ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงศึกษาและพิจารณาเปรียบเทียบและทรงวินิจฉัยว่า ละครชาตรีเดิมชาวบ้านเล่นกันในกรุงศรีอยุธยา มีครูชื่อขุนศรีทรา ต่อมาได้รับโทษถูกลอยแพไปติดที่เกาะสีชัง พวกชาวทะเลพบเข้าจึงส่งตัวไปนครศรีธรรมราช ขุนศรีทราจึงได้ไปฝึกละครให้ชาวนครศรีธรรมราชเล่นเรื่องมโนห์รา ซึ่งมีชื่อขุนศรีทราปรากฏอยู่ในคำไหว้ครูโนห์ราต่อมา อีกทั้งเครื่องแต่งกายของนายโรงก็เห็นชัดเจนว่าเป็นแบบแผนจากกรุงศรีอยุธยาที่เป็นเครื่องทรงอย่างท้าวพระยาในสมัยโบราณที่ชาวบ้านไม่น่าจะคิดเองได้ แต่ที่นิยมเรียกกันว่าโนห์ราชาตรีนั้นเพราะแสดงแต่เรื่องนางมโนห์รามากกว่าเรื่องอื่น (วิภา วิสเพชญ์. 2549: 94, 96-97)

แต่ในอีกทัศนะหนึ่งที่ว่าละครชาตรีกำเนิดที่ภาคใต้แล้วจึงเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยา กล่าวในหนังสือเพลงประกอบระบำรำฟ้อน (อุมาภรณ์ กล้าหาญ. 2542: 17) มีทัศนะว่าละครชาตรีในภาคใต้เป็นต้นกำเนิดละครที่กรุงศรีอยุธยา โดยให้เหตุผลในการศึกษาจากคัมภีร์ชาดกภาษาสันสกฤตของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้แสดงเรื่องพระสุธนนางมโนห์รา มีภาพสลักหินเล่าเรื่องที่มหาสถูปบุโรพุทโธบนเกาะชวาในสมัยศรีวิชัย ภาคใต้ของไทยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัยที่มีวัฒนธรรมแผ่ขยายในหลายภาคของประเทศ มโนห์รากลายเป็นนิทานพื้นเมือง และทำรำแม่บทของโนห์ราชาตรีที่มีความคล้ายคลึงกับทำรำภรรณในคัมภีร์นาฏยศาสตร์ของอินเดียมากกว่าทำรำแม่บทของไทยที่มีวิวัฒนาการมาภายหลัง ซึ่งการเปรียบเทียบทำรำนี้นี้ให้เห็นคือ ท่าลดาตฤคจิกะ ซึ่งเป็นภรรณในภรรณนาฏยศาสตร์ กับท่ากินนร แม่บทของโนห์ราชาตรี (นิยะดา เหล่าสุนทร. 2543: 88)

เช่นเดียวกับตำนานหนึ่งของละครชาตรีในการละครไทยของทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล กล่าวถึงบทความของ อรุณ เวชสุวรรณ เรื่องโนห์ราไม่ได้มีกำเนิดมาจากชวา ในวารสารศิลปวัฒนธรรม (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล. 2529?: 104-106) กล่าวว่า มีกษัตริย์ชื่อท้าวโกสินทร์หรือพระยาสาयฟ้าฟาดแห่งเมืองพัทลุง มีมเหสีชื่ออินทรภณี มีราชธิดาชื่อนางนวลสำลี ต่อมาเมื่อเทพ

มาจุติลงมานางนวลสำลีตั้งครรรภ์ ท้าวโกสินทร์กริ้ว จึงเนรเทศโดยลอยแพนางนวลสำลีไปติดที่เกาะกะซัง นางนวลสำลีคลอดกุมาร ชื่อว่าพระเทพสิงขร เทวดาได้ชุบพี่เลี้ยงและนางนมให้พระเทพสิงขร พี่เลี้ยงชื่อว่า พ่อขุนศรีทธา บางตำราว่า ชื่อพราหมณ์นางนมชื่อว่าแม่ศรีมาลา บางตำราว่าชื่อแม่ศรีคงคา เมื่อเจริญวัยขึ้นพระเทพสิงขรได้เห็นนางกนิรราจึงเลียนแบบทำรำจากนางกนิร และฝึกหัดรำรำกับขุนศรีทธา บางสำนวนว่าพระเทพสิงขรฝึกรำโดยสังเกตทำรำจากเงาตัวเองในน้ำ จึงนับถือแม่ศรีคงคาว่าเป็นครูสอน มีอยู่ในบทไหว้ครู ต่อมาพระเทพสิงขรได้ออกรำรำให้ชาวเมืองนครศรีธรรมราช จนท้าวโกสินทร์เรียกตัวเข้าเฝ้า เมื่อทราบว่าเป็นนัดดาจึงพระราชทานเครื่องทรงเป็นแบบเครื่องทรงโนห์รา การแสดงโนห์ราได้เผยแพร่จนเป็นที่นิยมของประชาชน

จากตำนานนี้จึงมีผู้ตีความว่าละครชาตรีมีกำเนิดที่เกาะกะซัง เมืองพัทลุง แล้วนิยมมากที่นครศรีธรรมราช ประกอบกับหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรับวัฒนธรรมอินเดียของไทยจึงทำให้ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุลได้สรุปไว้ว่า ละครชาตรีกำเนิดในภาคใต้ของไทยโดยได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียตอนใต้ แล้วจึงมาสู่ภาคกลางในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีความเห็นในหนังสือศิลปะละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย (ธนิตย์ อยู่โพธิ์. 2531: 21) ว่าละครนอกนั้นเป็นคำย่อที่มาจากละครชื่อเรียกละครชาตรีของภาคใต้สมัยโบราณ เรียกกันว่าละครของชาวนอก หรือเรียกละครที่เล่นกันแบบชาวนอก คำว่า ชาวนอก เป็นคำที่ชาวกรุงศรีอยุธยาใช้เรียก ชาวนครศรีธรรมราชหรือชาวหัวเมืองภาคใต้ จึงเรียกละครที่เล่นแบบโนห์ราชาตรีว่า ละครชาวนอก เมื่อพิจารณาความเห็นนี้ ตีความว่าละครนอกนั้นได้รับแบบมาจากละครชาตรี ชาวกรุงศรีอยุธยาได้รับแบบละครชาตรีมาเรียกว่าละครนอก แสดงให้เห็นว่าละครชาตรีเกิดขึ้นจากชาวนอก แล้วมาเป็นแบบละครให้แก่ชาวกรุงศรีอยุธยา

ในอีกเรื่องหนึ่งของตำนานมาจากคำบอกเล่าของนายพูน เรื่องหน่อ นายโรงละครชาตรีย่านถนนหลานหลวง เดิมเรียกสนามควาย ผู้สืบเชื้อสายละครชาตรีจากภาคใต้ที่เข้ามาสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (มนตรี ตราโมท. มปป: 4-5) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับที่มาของเสาไม้ชัยพฤกษ์ เป็นนิยายความว่า มีสามีภรรยาผู้มีความสามารถในการเล่นละครชาตรีเป็นเลิศจนเป็นที่เลื่องลือ ชื่อว่าพระเทพสิงขรกับพระแม่ศรีคงคา แม้แต่เทวดานางฟ้ายังลงมาดูจนลืมนำเข้าเฝ้าพระอิศวร ทำให้พระอิศวรกริ้ว จึงสั่งให้ตั้งละครแสดงประชันและทำลายละครของพระเทพสิงขรกับพระแม่ศรีคงคา แต่ได้รับการคัดค้านจากพระวิสุกรรมว่าพระผู้เป็นเจ้าโลกไม่ควรทำลายผู้น้อย แต่พระอิศวรไม่ยอม พระวิสุกรรมจึงช่วยพระเทพสิงขรกับพระแม่ศรีคงคา โดยให้ตั้งเสากลางเพื่อเป็นที่ประทับของพระวิสุกรรมเวลาแสดงจะคอยช่วยปกป้องให้ชนะในการแสดง จึงเป็นที่มาว่าโรงละครชาตรีต้องมีเสากลางเพื่อสิริมงคล แต่ตำนานนี้ต่างจากเรื่องอื่นที่ว่า พระเทพสิงขรกับพระแม่ศรีคงคาเป็นสามีภรรยากัน ไม่ไช้มารดากับบุตร และไม่มีการแสดงชื่อเมืองที่มีการแสดงละครชาตรีอยู่ แต่เนื้อเรื่องนี้มีความใกล้เคียงกับเรื่องการแข่งขันละครชาตรีกับละครของหลวงเมื่อครั้งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังที่ปรากฏในจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีตอนสมโภชพระแก้วมรกตสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีจากเรื่องนาฏศิลป์ของชาวสยาม (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2534: 18) ความว่า “ให้มีละครผู้หญิงประชันกับละครเจ้านคร”

ประเด็นที่สี่ ละครชาตรีแสดงเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์ ตัวละครเป็นกษัตริย์ ชาตรี จึงมาจากคำว่า กษัตริยะ ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตที่ชาวอินเดียตอนเหนือใช้ เมื่อชาวอินเดียตอนใต้รับมาใช้จึงออกเสียงเป็น ฉัตริยะ เมื่อไทยรับแบบอย่างละครมาจากอินเดียตอนใต้จึงออกเสียงตามถนัดว่า ชาตรี (ระวีวรรณ วรรณวิไชย. 2545: 53)

แม้ว่าที่มาของชื่อละครชาตรี จะมีผู้ให้ความหมายต่างกันหลายประเด็น โดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า คำว่าชาตรี มาจากคำว่า ยาดรา หรือ ชาตระ ซึ่งมีความหมายว่าการเดินทาง ตรงกับลักษณะของละครที่เดินทางไปแสดง หรือละครเร่

4. พัฒนาการของการแสดงละครชาตรี

ละครชาตรีเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นที่นิยมมากในนครศรีธรรมราชและภาคใต้ นิยมแสดงเรื่องมโนห์รา แต่เดิมใช้ผู้แสดง 3 คน (ชนิด อยู่โพธิ์. 2531: 1) คือ นายโรง นางเอก ตัวตลก ผู้แสดงเป็นชายล้วน โดยเดินทางไปแสดงในที่ต่างๆ ที่มีผู้จ้างไป ไม่อยู่เป็นที่ แสดงในงานฉลอง สมโภช หรือกำบน การสร้างโรงเป็นแบบชั่วคราว โดยปักเสาสี่เสาเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ใช้ผ้าหรือหลังคากันแดด มีเสากลางโรงเป็นเสาไม้ชัยพฤกษ์เรียกว่าเสามหาชัยที่เชื่อว่าเป็นเสาศักดิ์สิทธิ์สำหรับเทพมาประทับเพื่อความเป็นสิริมงคล บัดเป่าอุปสรรคที่จะมาทำลายการแสดง เทพที่อัญเชิญมาประทับคือพระวิสุกรรม มีถุงใส่อาวุธผูกไว้ที่เสา เรียกว่าซองคลี นักแสดงจะหยิบออกมาใช้ประกอบการแสดง ไม่มีฉากกันนักแสดงและนักดนตรีนั่งล้อมวงกัน มีเตียงตั้งไว้ตรงกลาง คนดูได้รอบด้าน (วิมล เชิดเหรียญ. 2536: 134) ดนตรีที่ใช้มีไม่มาก ประกอบด้วย โทน กลองชาตรี ปี่ ข้องคู่ กรับ เครื่องแต่งกายตัวพระ สวมเทริดเป็นเครื่องประดับศีรษะยอดแหลม ไม่สวมเสื้อ ใส่รองคอ ทับ ทรวง สังวาล กำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า นุ่งสนับเพลาเชิงกรอมข้อเท้า จีบโจงหางหงส์ใส่ห้อยหน้า ห้อยข้าง คาดเจียรबाट สวมเล็บปลอมที่นิ้วมือ (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. 2529: 107, 109) ในเรื่องของเครื่องแต่งกายของละครชาตรีในยุคแรกนั้น ตรงกับบันทึกของเลอလာลูแบร์ ราชทูตชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตัวละครเป็นผู้ชายไม่สวมเสื้อ สวมเครื่องประดับศีรษะ สวมเล็บปลอมยาวทุกคน (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2551: 198) ซึ่งการสวมเล็บปลอมนั้นยังเห็นได้ในเครื่องแต่งกายของการแสดงโนห์ราของภาคใต้ในปัจจุบัน จึงสอดคล้องกับประวัติที่ว่าละครชาตรีมาจากการแสดงโนห์รา ส่วนตัวนางห่มสไบ สวมเครื่องประดับ ตัวตลกแต่งกายแบบชาวบ้านสามัญชน หรือตามบทบาท เช่นสวมหน้ากากรูปสัตว์ ยักษ์ หรือโพกผ้าเป็นพระฤาษี

ข้อสังเกตในเรื่องของส่วนประกอบในการแสดงละครชาตรีสมัยโบราณนั้น เห็นได้ว่าผู้แสดงมีจำนวนไม่มาก เครื่องดนตรีมีน้อยชิ้น จัดสถานที่แสดงด้วยการสร้างโรงแบบง่าย เนื่องจากเป็นละครที่จะต้องเดินทางไปแสดงตามที่ต่างๆ การเดินทางต้องอาศัยการเดินทางเท้า ทางเรือ หรือทางเกวียน ซึ่งคณะละครเป็นชาวบ้านไม่มีพาหนะที่สะดวกหรือมากพอที่จะบรรทุกสิ่งของเดินทางรวดเร็วไปในระยะทางที่ไกล เครื่องประกอบการแสดงน้อยชิ้นจะช่วยให้การเดินทางสะดวก อีกทั้งผู้แสดงจำนวนไม่มากจึงสะดวกต่อการบริหารจัดการของหัวหน้าคณะหรือเรียกกันว่านายโรง และเมื่อ

พิจารณาอีกประเด็นหนึ่งก็คือ การเล่นละครเป็นอาชีพนั้นในสมัยโบราณเชื่อว่าเป็นอาชีพนักเลงหรือเป็นเรื่องของผู้ชายที่กล้าหาญ ตามคำกล่าวของชาวใต้ในอดีตใน เบิกโรง:ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทยว่า “ลูกผู้ชายที่แท้จริงต้องมีความสามารถสองอย่างคือ ขโมยควายเป็นและรำโนห์รำเป็น” (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. 2534 :11) จึงไม่ใช่วิสัยของหญิงในอดีตที่จะเที่ยวเดินทางค้ำแรมต่างบ้านไปเล่นรำทำเพลงเพราะจะดูเป็นเรื่องไม่งามและอาจมีอันตรายเกิดขึ้นได้ ซึ่งจากการศึกษาของศรีศักร วัลลิโภดม (2534: 3-4) พบว่าการบรรเลงดนตรีและจับระบำในราชสำนัก จะใช้ผู้หญิงแสดงเท่านั้นเพื่อถวายพระมหากษัตริย์ในเขตพระราชฐานชั้นในเพราะเป็นเขตหวงห้ามไม่ให้ชายเข้าได้ การแสดงที่ใช้ผู้หญิงแสดงในอดีตจึงอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นในเท่านั้น นักแสดงที่เป็นผู้หญิงจึงไม่มีในการแสดงละครชาติ

ในส่วนของการแสดงละครชาติ ก่อนเริ่มการแสดงจะทำพิธีบูชาครูเบิกโรง ตั้งเครื่องกำนลเสร็จพิธีบูชาครู ต่อด้วยดนตรีบรรเลงโหมโรงคือการบรรเลงดนตรีเป็นการประกาศให้ชาวบ้านทราบว่าจะมีการแสดงละครในสถานที่นี้ อีกทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมของนักดนตรีและเป็นการแสดงความเคารพระลึกถึงครูอาจารย์ก่อนการแสดงด้วย โหมโรงนี้เรียกว่าโหมโรงชาติ จบการโหมโรงต่อด้วยผู้แสดงร้องประกาศหน้าบท ต่อด้วยตัวพระออกมารำชัดหน้าบทในสมัยโบราณผู้ที่รำจะท่องคาถาไปพร้อมขณะที่รำเพื่อป้องกันอันตรายและอุปสรรคต่างๆ ที่จะมารบกวนขณะทำการแสดง เพราะในสมัยโบราณคณะละครจะแข่งขันกันมาก มีการใช้อาคมต่างๆ มาทำลายคู่แข่ง ดังนั้นจึงต้องมีการป้องกัน โดยมีวิธีคือ ผู้รำเดินร่ายนชาย เรียกว่าชกโยแมงมุม หรือชกยันต์ เมื่อรำชัดจบก็แสดงเรื่อง เรียกว่า จับเรื่อง ตัวแสดงเป็นพระจะออกแสดงเป็นตัวแรกออกหนึ่งเตียง จากนั้นเมื่อแสดงจบลงจะรำชัดอีกครั้งหนึ่ง โดยจะเดินร่ายนขวา เรียกว่าคลายยันต์ แล้วท่องคาถาถอยหลัง เพื่อคลายอาคมถอนอาถรรพ์ การแสดงเรื่องของละครชาตรีนั้น ผู้แสดงจะร้องเอง ตัวละครที่ยังไม่ออกแสดงจะนั่งอยู่และคอยเป็นลูกคู่ร้องรับ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงพระราชทานอนุญาตให้ละครทั่วไปฝึกหัดผู้หญิงได้ ไม่จำกัดอยู่แต่ละครของหลวง ละครที่ใช้ผู้หญิงแสดงเกิดขึ้นมาก ละครชาตรีก็ใช้ผู้หญิงแสดงด้วยเช่นกัน ประชาชนชอบละครผู้หญิงเพราะงามกว่าผู้ชาย คณะละครจึงมีผู้ว่าจ้างให้แสดงละครมากขึ้น ถือได้ว่าธุรกิจการละครรุ่งเรืองมากในยุคนี้ จึงได้มีการเก็บภาษีโชนละครทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง 26 หัวเมือง ละครชาตรีเสียภาษีวันละ 50 สตางค์ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2543: 145-146) ตั้งแต่นั้นมาเครื่องแต่งกายละครชาตรีจึงมีการปรับปรุงพัฒนาสำหรับผู้หญิงโดยการแต่งยีนเครื่องละครเหมือนละครนอกและปรับเครื่องแต่งกายของผู้ชายเป็นเครื่องละครนอกเช่นกันเพื่อความเหมาะสมกันทั้งตัวพระและตัวนางให้งามตามละครรำทั่วไป แต่ยังคงสวมเล็บปลอมอยู่ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2543: 158)

ต่อมาละครชาตรีไม่เพียงแต่นิยมในหมู่ชาวบ้านเท่านั้น ได้เกิดการพัฒนาขึ้นโดยเจ้านายจัดแสดง เกิดละครชาตรีของหลวงขึ้นโดย ใช้ผู้หญิงแสดงทั้งหมดไม่ใช้ผู้ชาย ได้แสดงบวงสรวงเทพารักษ์ข้างพระที่นั่งจักรทิพโยภาศในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2411 ละครชาตรีของหลวงเกิดจากพระองค์เจ้าปัทมราช พระราชธิดาในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในรัชกาลที่ 1

พระองค์เจ้าปัทมราชเสด็จไปนครศรีธรรมราชเพื่อรักษาพยาบาลเจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก พระองค์ได้ทรงหัดละครผู้หญิงที่เมืองนครศรีธรรมราชแสดงโรงหนึ่งเมื่อเสด็จกลับได้พาละครผู้หญิงมาถวายแด่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ด้วยและได้แสดงในพระบรมหาราชวังในเวลาต่อมา (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2543: 158) เห็นได้ว่าละครชาตรีนิยมใช้แสดงในงานที่เกี่ยวกับการติดต่อกับเทวดาอารักษ์ ซึ่งตรงกับความเชื่อว่าละครชาตรีมีอาคมสามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้

ละครชาตรีมีการพัฒนาส่วนประกอบหลายอย่างเมื่อต่อมามีละครนอก ละครโนซึ่งเป็นละครดั้งเดิม อีกทั้งการกำเนิดของละครพูด ละครร้องที่มีแบบมาจากยุโรป ผ่านระยะเวลาและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป รวมถึงปัจจัยหลายอย่าง อาทิ การแข่งขันกันระหว่างคณะละครด้วยกัน ความต้องการของผู้ว่าจ้าง ความนิยมของผู้ชม จากที่ใช้ผู้แสดงเป็นชายล้วน ก็ใช้ตัวละครทั้งผู้ชายและผู้หญิง จนมีความคล้ายละครนอกเป็นที่นิยมมาก จึงมีการเพิ่มภาซีเรียกว่า อารคมหรสพ ในสมัยรัชกาลที่ 5 สำหรับละครชาตรีที่เล่นเทียมละครนอก เก็บวันละ 4 บาท

ในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 มีผู้คิดนำเอาวิธีแสดงละครชาตรีร่วมกับละครนอก คือ มีฉาก ไขว่งปีพาทย์ที่ใช้กับละครนอกผสมโทนกับกลองชาตรีเข้าไป เมื่อบูชาครูและรำซัดจบตัวละครลงโรงจับเรื่อง ใช้เพลงวาเหมือนละครนอก เพลงที่ร้องก็นำเพลงที่ใช้แสดงละครนอกเข้ามาใช้ รวมไปถึงวิธีการแสดงด้วย เพิ่มผู้แสดงมากกว่า 3 คน ที่เคยมีมาแต่เดิม เครื่องแต่งกายก็ปรับปรุงเป็นแบบละครนอก คือ ผู้ชายแต่งยี่นเครื่องละครพระ ผู้หญิงแต่งยี่นเครื่องละครนาง ตัวตลกแต่งแบบสามัญชนหรือตามบทที่ได้รับ เพิ่มเครื่องดนตรี เพิ่มฉากกันเป็นรูปภาพ ละครชาตรีแบบปรับปรุงนี้ เรียกว่า ละครชาตรีเข้าเครื่อง หรือบางแห่งเรียกละครชาตรีเครื่องใหญ่ อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้บันทึกไว้ในหนังสือการละเล่นของไทย (มนตรี ตราโมท. มปป: 7) ความว่า

โรงละครสำหรับแสดงบางทีก็มีฉากอย่างละครนอก บางทีก็ไม่มีฉากอย่างละครชาตรี ดนตรีที่ประกอบมีทั้ง 2 อย่าง คือมีดนตรีที่ประกอบด้วย ปี่ โทน ฯลฯ ตามแบบละครชาตรีเดิม กับวงปีพาทย์สามัญที่ใช้ประกอบละครนอกอีกวงหนึ่งด้วย แล้วลงโรงจับเรื่องด้วยเพลงวาวอย่างละครนอก เพลงร้องและวิธีการแสดงมีทั้งแบบละครชาตรีและละครนอกปนกัน เช่นรำสำหรับดำเนินเรื่องก็มีทั้งรำชาตรีและรำนอก นับว่าเป็นละครอีกชนิดหนึ่งที่ศิลปะ 2 แบบเข้าระคนกัน และก็ยังนิยมแสดงกันอยู่จนบัดนี้

ซึ่งในปัจจุบันการแสดงเช่นนี้ก็ยังมีให้เห็นแต่ก็มีบางแห่งไม่ได้แสดงตรงตามแบบละครชาตรีเข้าเครื่องทั้งหมด เช่นการตัดการรำซัดออกไป และมีการเพิ่มเพลงร้องแบบลิเก ทั้งนี้มีเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน ดังจะนำเสนอในงานวิจัยนี้ต่อไป

5. หลักฐานการแสดงละครชาตรีเพื่อสมโภชและถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการแสดงละครชาตรีในงานต่าง ๆ แม้ว่าในบันทึกนั้นจะไม่ได้เป็นการบันทึกเรื่องราวของละครชาตรีโดยตรง แต่ก็บ่งชี้ให้เห็นถึงความนิยมในละครประเภทนี้มานาน ทั้งเพื่อเป็นมหรสพในงานเฉลิมฉลอง งานสมโภช รวมไปถึงเป็นการถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวง การแก้บน หลักฐานที่ปรากฏเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น นอกเหนือจากงานที่ราชสำนักจัดให้มีการแสดง นั่นก็คืองานแสดงที่จัดโดยชาวบ้าน เป็นไปได้ว่ามีการแสดงอยู่มากที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ น่าจะเป็นการให้ละครชาตรีแสดงแก้บนเพราะมีความเชื่อว่าผู้แสดงละครชาตรีมีคาถาอาคมและมีการทำพิธีที่สามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ (อมร กาละเจริญ. 2539; 2(4): 106) หลักฐานหนึ่งที่ภาษิต จิตรภาษา (2534: 26-27) ได้วิเคราะห์บุญคุณโศกนาถคำฉันท์ ใน เบิกโรง: ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทย ที่มีเรื่องเกี่ยวกับละครในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่แต่งขึ้นในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อครั้งฉลองพระพุทธบาท ความว่า

ละครที่ฟ้อนร้อง	สุรศัพทกลับขาน
ฉับฉ่าที่ดำเนิน	อนิรุทธกินรี
ฝ่ายฟ้อนละครใน	บริรักษ์จักรี
โรงริมศิริมี่	กลลับบแลชาย
ล้วนสรรสรกรรจนา	อรอ่อนลอออาย
ไครยลอบอยากวาย	จิตจงมเมอฝัน
ร้องเรื่องระเด่นโดย	บุษบาตุนาหงัน
พาพักคู่หาสนับร-	พตร่วมฤดีโลม

พระมหานาควัดท่าทราย

จากบุญคุณโศกนาถคำฉันท์บทนี้ ภาษิต จิตรภาษาแสดงความเห็นว่า สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมีทั้งละครผู้หญิงและละครผู้ชาย ละครผู้หญิงอยู่ในวัง ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ พระมหากษัตริย์ การแสดงก็ต้องสำรวม จะเล่นตาดูผู้ชายไม่ได้เพราะตัวเป็นนางในวัง เรื่องที่แสดงเป็นเรื่องอิเหนา ละครนอกเป็นละครผู้ชายแสดงเรื่องอุณรุทและนางมโนห์ราที่แสดงสองเรื่องเพราะละครนอกน่าจะมีสองโรง โรงหนึ่งเป็นละครนอก อีกโรงหนึ่งเป็นละครชาตรี มหรสพที่ใช้ละครชาตรีมีปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นการเล่นในงานพระเมรุ หมายถึงงานพระราชพิธี พระบรมศพหรือพระศพของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง จากจดหมายเหตุขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม พระมหากษัตริย์ลำดับที่ 33 แห่งกรุงศรีอยุธยา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาก่อนที่จะเสียเอกราชให้แก่พม่าครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง สงบร่มเย็นมาเป็นเวลานาน การละครก็จะมีให้ได้

เห็นจากงานสมโภชใหญ่ ที่ราชสำนักจัดขึ้น ประชาชนก็มีโอกาสได้สนุกสนานรื่นเริงกันไปด้วย แต่ละครั้งก็ใช้เวลาหลายวัน ไม่ว่าจะเป็นสมโภชข้างเผือก งานเฉลิมฉลองต่าง ๆ

หลังจากที่ไทยสามารถกู้เอกราชกลับคืนมา สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรี ได้รับการสถาปนาเป็นกษัตริย์พระนามพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงรวบรวมบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิตในสาขาต่าง ๆ เพื่อร่วมกันสร้างบ้านเมืองให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์พร้อมที่จะพัฒนาให้เจริญรุ่งเรือง อีกทั้งการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ศิลปะและสืบทอดราชประเพณีที่เคยมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า แม้ว่าจะในสมัยนี้การสงครามจะยังไม่ว่างเว้น บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อยเกิดการแข็งเมืองของบรรดาหัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ และเพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของราชอาณาจักรไทย เป็นเหตุให้พระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพเสด็จไปปราบเจ้านครศรีธรรมราชใน พ.ศ. 2312 ได้จับตัวเจ้านครพามายังกรุงธนบุรีพร้อมกับพวกละคร ต่อมาโปรดให้กลับไปเป็นเจ้านครศรีธรรมราชตามเดิม การที่พวกละครติดตามเจ้านครมาด้วยครั้งนั้นเป็นผลทำให้ละครชาตรีได้แพร่เข้ามาในกรุงธนบุรี ในเวลาอันเป็นมงคลงานของบ้านเมือง การละเล่นมหรสพก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ยังมีให้เห็นในงานสมโภช เช่น ในงานสมโภชพระแก้วมรกตที่ให้มีละครของเจ้านคร คือละครจากนครศรีธรรมราชซึ่งน่าจะหมายความว่าถึงละครชาตรีมีเล่นประชันกับละครผู้หญิงของหลวงใน พ.ศ. 2323

ต่อเมื่อมีการย้ายพระบรมมหาราชวังมาตั้งอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาสถาปนาเมืองหลวงใหม่คือกรุงเทพมหานคร เป็นการเข้าสู่ยุคสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บัญญา) มีงานสมโภชหลายครั้งที่มีการแสดงละครชาตรีเป็นมหรสพ (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2526: 163, 166) เรื่องสร้างวัดพระเชตุพนครั้งเมื่อสร้างเสร็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้มีการฉลองพระอารามความว่า “...ณ วันศุกร์เดือน 5 แรม 12 ค่ำ ปีกะกา ตรีศกจุลศักราช 1163 (พ.ศ. 2344)...แล้วให้ตั้งโรงฉ้อทานเลี้ยงสมณะชีพรามณ์อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง และมีโขงอุโมงค์โรงใหญ่ หุ่น ละคร มอญรำ” อีกงานหนึ่งเมื่อสมโภชข้างเผือก “เป็นนางพระยาข้างขนานนามว่า พระเทพกฤษณ บวรศรีเศวต อมเรศวรณฤมิตร เผือกผ่องพิศโสภณ มิ่งมงคลเฉลิมขวัญชาติฉัททันต์สูงศักดิ์ วิสัยลักษณะเลิศฟ้า โปรดให้มีการสมโภชแต่ ณ วันศุกร์เดือนยี่ แรม 4 ค่ำ ไปจนถึง ณ วันจันทร์เดือนยี่แรม 7 ค่ำ ให้มีหุ่นโรง ๑ ละครโรงใหญ่โรง ๑ ละครชาตรีโรง ๑ บ่ายมีมวยทุกวัน...” การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของประชาชนในรัชกาลที่ 1 นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากในอดีตที่มีการนับถือเทวดาอารักษ์ และการนับถือผีมีอยู่มาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงมีพระราชโองการไม่ให้นับถือผีมากกว่าการนับถือพระพุทธศาสนา มีการกำหนดให้บำรุงรักษาศาลต่าง ๆ ให้ดี และจัดพิธีบวงสรวงมีพื่อนรำเป็นเครื่องบวงสรวงด้วย การละครจึงอยู่เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมสืบมา (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2543: 62)

ครั้นเมื่อถึงรัชกาลแห่งสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งถือเป็นยุคทองของศิลปะและวรรณคดี เมื่อมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระปรีชาสามารถศิลปะทุกแขนง ด้านวรรณกรรม ดนตรี การละคร จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม มีการละครในที่ประณีตงดงามเกิดมีละคร

นอกจากนี้ให้ผู้หญิงแสดงละครนอกของหลวง ส่วนละครชาตรีนั้นเป็นละครชาวบ้าน แม้ไม่มีปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีการแสดง แต่ในงานสมโภชที่มีอยู่ตลอดรัชกาลนี้มีการแสดงที่หลากหลาย ย่อมมีการแสดงละครชาตรีอยู่ด้วยอย่างแน่นอน

กรุงรัตนโกสินทร์มีความเป็นปึกแผ่น เจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับมาถึงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งจักรีวงศ์ ในพ.ศ. 2375 เกิดมีผู้ก่อการร้าย กบฏไทรบุรีขึ้นทางภาคใต้ เจ้าพระยาพระคลัง(ดิศ บุนนาค) ได้ยกทัพไปปราบ ในเวลานั้นเกิดภัยแล้งชาวบ้านทางภาคใต้จึงอพยพติดตามมายังพระนคร ครั้งนั้นมีชาวบ้านที่เป็นละครชาตรีมาด้วย พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สนามกระบือ ถนนหลานหลวง เป็นละครชาตรีที่อยู่ในกรุงเทพฯ และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (วิณา วิสเพ็ญ. 2549: 104) คนนิยมว่าจ้างไปแสดงงานแก้บนด้วยเห็นว่าละครชาตรีนั้นเป็นละครศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้แสดงมีอาคมสามารถสื่อสารถึงเทพเจ้าได้ ใช้แสดงแก้บนดีกว่าละครชนิดอื่น (สุรพล วิรุพห์รักษ์. 2543: 157) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่โปรดละครแต่ให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นหลักจึงเน้นไปที่การปฏิสังขรณ์และสร้างพระอาราม มีผลทำให้การละครผู้หญิงที่เคยเป็นของต้องห้ามสำหรับประชาชนทั่วไปไม่ให้มีไว้ในครอบครองด้วยเกรงว่าเป็นการกระทำเทียมเท่าพระมหากษัตริย์นั้น ลดบทบาทลง ส่งผลให้เกิดมีคณะละครของเจ้านายและขุนนางมากมาย ละครผู้หญิงของวังหน้าถือว่าสมบูรณ์ที่สุดในยุคนี้

ละครยังคงเป็นมหรสพที่ใช้สมโภชงานต่าง ๆ ดังเดิม ดังนั้นละครชาตรีก็ยังคงอยู่ในพิธีกรรมและการบันเทิง ดังเช่นในงานพระศพกรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย พระบรมราชชนนี ณ พระเมรุท้องสนามหลวง ในปี พ.ศ. 2381 ได้ระบุมหรสพที่จัดแสดง มีละครชาตรีอยู่ด้วย (สุรพล วิรุพห์รักษ์. 2543: 123,172) นอกจากนี้ละครชาตรียังมีหน้าที่บวงสรวงเทพารักษ์ในพระบรมหาพระราชวัง เป็นพิธีทำขวัญวังเนื่องจากมีทาสถูกเขียนตายมีเลือดตกในพระราชวัง เพื่อเป็นการปิดเสนียดจัญไร ซึ่งละครบวงสรวงเทพารักษ์ในพระบรมหาพระราชวังนั้นมีเป็นประจำทุกปี ปัจจุบันเป็นละครนอก

6. มูลเหตุแห่งที่มาของละครชาตรีบางปลา

‘ละครชาตรีบางปลา’มาจากเมืองเพชร (วันเพ็ญ ศรีเพ็ชร. 2554: สัมภาษณ์) เป็นคำพูดของชาวคณะละครชาตรีในตำบลบางปลาที่ต่างก็พูดเป็นเสียงเดียวกันตามคำบอกเล่าผู้สูงอายุบรรดาพ่อครูแม่ครูที่ทราบกันดีว่าแบบอย่างของการแสดงละครชาตรีบางปลามาจากครูที่มาจากจังหวัดเพชรบุรีและได้ถ่ายทอดไว้ให้เป็นอาชีพแก่คนรุ่นปัจจุบัน ภาพที่สามารถบอกได้ว่าในชุมชนบางปลาเป็นชุมชนที่มีละครและดนตรีไทยก็คือเครื่องดนตรีที่จัดเก็บไว้ในบ้านเจ้าของคณะ การตัดเย็บซ่อมแซมเครื่องแต่งกายละคร การฝึกหัดรำละครให้กับเด็กในชุมชน เสียงดนตรีไทยเมื่อมีการฝึกซ้อมเพลง และการสัญจรของรถยนต์ที่บรรทุกเครื่องดนตรีกับคณะนักแสดงเข้าออกชุมชนอยู่เป็นประจำ แต่เดิมชุมชนบางปลามีศิลปะทางด้านดนตรีไทยมาก่อนที่จะเกิดการแสดงละครชาตรี ตั้งแต่

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณได้ว่าดนตรีไทยในตำบลบางปลา มีมาก่อน พ.ศ. 2480 โดยนายเพชร ศรีเพ็ชร ตามประวัติว่าเดิมเป็นชาวนครราชสีมา เดินทางมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านบางปลา มีความรู้ทางด้านดนตรีไทยตั้งสำนักดนตรีขึ้น ต่อมาได้สมรสกับนางจ่าง เนตรจันทร์ การดนตรีไทยในตำบลบางปลาเติบโตขึ้นเรื่อยมา มีครูจากต่างถิ่นเข้ามาสอนดนตรีให้เพิ่มเติม หลายท่านด้วยกัน ได้แก่ ครูพิม ชาวจันทบุรี ครูสุด คำทองสุข และครูบุญมี เฟ็งศรี ชาวหลวงแพ่ง จังหวัดฉะเชิงเทรา (พาสศรีเพ็ชร. 2551: สัมภาษณ์) มีทายาทสืบทอดวงดนตรีไทยปี่พาทย์สืบต่อมาเป็นคนะดนตรี ทั้งสืบสายโลหิตและศิษย์ ได้ขยายคณะดนตรีและละครออกเป็นหลายคณะดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่เดิมการว่าจ้างปี่พาทย์ให้ไปบรรเลงดนตรีมักจะเป็นการบรรเลงในงานบุญ ทั้งเป็นงานมงคลและงานอวมงคล และงานเทศกาลประจำปีของท้องถิ่น งานฉลอง สมโภชต่างๆ โดยเฉพาะงานแก้บนจะมีเป็นประจำ จากการทำมีดนตรีไทยอยู่แล้ว จึงมีการเพิ่มละครเข้าไปด้วยทำให้เป็นที่พอใจของชาวบ้านที่ว่าจ้างไปแสดงเพราะไม่ต้องไปหาละครจากแหล่งอื่น “ตามประวัติเริ่มแรกของละครชาตรีบางปลานั้นปรากฏชื่อ ครูวัน พูนุช เป็นครูละครชาตรีคนแรก แต่ไม่มีแหล่งสืบค้นได้ว่าครูวันนั้นเรียนละครชาตรีมาจากไหน ทราบแต่ว่าเป็นละครชาวบางปลารุ่นแรก ได้เป็นผู้ฝึกสอนการละครให้กับนักดนตรีที่เห็นว่าเหมาะสมที่ละเล่นละครได้” (สุชาติ ศรีอ่อน. 2554: สัมภาษณ์) ดังนั้นนักแสดงละครชาตรีรุ่นแรกจึงมาจากนักดนตรีนั่นเอง นอกจากนี้ยังมี ครูเฟื่อน พจน์อาจ ครูเลียบ (ไม่ทราบนามสกุล) ต่อมาได้เชิญครูจิบ รุ่งไพโรจน์เป็นครูละครชาตรีจากจังหวัดเพชรบุรีมาสอนละครชาตรีให้กับชาวบางปลาเนื่องจากคณะของครูวันขาดนักแสดง แต่ในประวัติส่วนหนึ่ง (พรรณศิริ จุลกาพ. 2542: 25) กล่าวว่าครูจิบได้อพยพหนีภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จากกรุงเทพฯ มาตั้งถิ่นฐานที่ตำบลบางปลาเป็นการถาวร

ทั้งนี้ทำให้สามารถวิเคราะห์และสรุปได้ว่า ละครชาตรีบางปลา มีมาก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เกิดขึ้นหลังดนตรีไทยวงปี่พาทย์ ซึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ส่งผลกระทบต่อการแสดงละครชาตรีที่ขาดผู้ว่าจ้าง อีกทั้งการออกกฎหมายในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกี่ยวกับข้อห้ามต่างๆ ในการแสดงที่นักแสดงจะต้องมีใบอนุญาต ทำให้ละครชาตรีซบเซาไปช่วงเวลาหนึ่ง

ลักษณะของละครชาตรีบางปลาที่ได้รับรูปแบบจากละครชาตรีเพชรบุรี ไม่ใช้การแสดงแบบที่ใช้ผู้แสดงชายล้วนดังเช่นละครชาตรีดั้งเดิมของไทย แต่เป็นละครชาตรีแบบที่มีการพัฒนามาแล้ว คือ ใช้ผู้แสดงทั้งชายและหญิง แต่งกายแบบยืนเครื่องละครตัวพระ ตัวนาง ใช้ดนตรีวงปี่พาทย์สามัญ มีลักษณะคล้ายละครนอก แต่ก็ยังมีละครบางส่วนที่ยังคงรักษารูปแบบการแสดงไว้เช่น ละครชาตรีบางแก้ว ที่ได้รับการถ่ายทอดการแสดงมาจากจังหวัดชุมพร การที่ละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรีได้รับการถ่ายทอดและรับอิทธิพลการแสดงละครชาตรีมาจากหลายทาง ในแต่ละพื้นที่จึงมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและย่อมมีการเผยแพร่จากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่งได้เช่นกัน จากเอกสารหลักฐานพบว่าละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรีมีการพัฒนารูปแบบการแสดงละครของตนเองและรับอิทธิพลมาจากการแสดงละครของนครศรีธรรมราช อยุรยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ที่มีการพัฒนามาตามลำดับ นับตั้งแต่การที่เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองอิสระมีกษัตริย์ปกครองก่อนที่จะมีกรุงศรีอยุธยา และยังเป็นเชื้อพระวงศ์กับกษัตริย์อยุธยาและกษัตริย์นครศรีธรรมราชด้วย เกิดการติดต่อ

สัมพันธ์กันทางการปกครอง เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม การเดินทางที่เชื่อมโยงหัวเมืองต่างๆ ด้วยกันเป็นสิ่งที่ส่งผลถึงการเคลื่อนที่ของประชากรคาบสมุทรทางใต้และภาคกลางของไทย

พัฒนาการละครชาตรีเมืองเพชรบุรีจึงมีมาพร้อมกับกรุงศรีอยุธยา ในงานวิจัยของจันทิมา แสงเจริญ เรื่องละครชาตรีเมืองเพชร (จันทิมา แสงเจริญ. 2539: 215-216) กล่าวว่าละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรีมีพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวเมืองเพชรบุรีมีโอกาสดูชมละครของหลวงที่ในงานสมโภชงานพิธีต่างๆ อยู่บ่อยครั้งจึงได้รับอิทธิพลจากการแสดงละครของหลวงมาพัฒนาละครของตนเองที่มีอยู่แต่เดิม นอกจากนี้ยังได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีจากคณะละครที่สนามควายซึ่งเป็นละครของชาวภาคใต้อีกด้วย ละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรีจึงมีทั้งการรักษาขั้นตอนการแสดงแบบดั้งเดิมและตัดขั้นตอนการแสดงบางส่วนออกตามความนิยมของผู้ชมและการประยุกต์ของคณะละครแต่สำหรับละครชาตรีบางปลาก็ได้เปลี่ยนแปลงจากละครชาตรีเพชรบุรีแบบที่มีมาจากสมัยรัชกาลที่ 4 อีกทอดหนึ่ง จากการศึกษาข้อมูลของละครชาตรีสมัยรัชกาลที่ 4 ในเขตพระนครก็นำรูปแบบของละครนอกมาใช้เช่นกัน คงไว้แต่การไหว้ครู การประกาศหน้าบท ร้องรำชาตรีรับกับโขน และกรับเท่านั้น (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2543: 347)

ละครชาตรีในตำบลบางปลาในปัจจุบันจึงมีลักษณะการแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูชาวเพชรบุรีซึ่งแต่เดิมการแสดงยังคงรูปแบบละครชาตรีของเพชรบุรี เมื่อเวลาผ่านไปจึงเกิดการพัฒนารูปแบบเป็นลักษณะละครชาตรีประยุกต์จากละครชาตรีแบบเดิมอีกทอดหนึ่ง นักแสดงละครชาตรีรุ่นเก่าของบางปลากล่าวว่า “แต่เดิมลักษณะการเล่นละครชาตรีของบางปลาไม่ใช่อย่างที่เล่นกันในปัจจุบัน คือ ไม่มีฉาก นั่งล้อมวงกัน เครื่องดนตรีก็ไม่ใช่วงปีพาทย์เหมือนในปัจจุบัน คือใช้โขนกลองตุ๊ก ปี มีเครื่องประกอบจังหวะ ฉิ่ง ฉาบ กรับ คนร้องรับตีกรับไปด้วย แต่เดิมเมื่อตัวละครร้องคนที่นั่งอยู่ยังไม่ได้แสดงจะเป็นลูกคู่ร้องรับ สมัยนี้ใช้ปีพาทย์รับ และไม่มีการร้องเพลงของละครชาตรีที่ใช้แต่เดิม” (ขวัญเรือน พักทอง. 2554: สัมภาษณ์) ปัจจุบันละครชาตรีบางปลามีจำนวน 6 คณะ ได้แก่

1. คณะ ช. รุ่งเรืองศิลป์ ตั้งอยู่เลขที่ 4 หมู่ 3 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางลำไย มาเมือง
2. คณะ นาฎศิลป์วันเพ็ญ ตั้งอยู่เลขที่ 34/3 หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางสาววันเพ็ญ ศรีเพชร และ นายถวัลย์ ศรีเพชร
3. คณะ ล้นทมทอง ตั้งอยู่เลขที่ 33/1 หมู่ 2 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนายล้นทม มาเอก
4. คณะ สดุดประเสริฐ ตั้งอยู่เลขที่ 33 หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางเพลินใจ ศรีอ่อน
5. คณะ ส. นำศิลป์ ตั้งอยู่เลขที่ 15 หมู่ 3 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางขวัญเรือน พักทอง
6. คณะ ส่งเสริมศิลป์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางบุญรอด สิทธิ

คณะละครชาตรีในตำบลบางปลาได้รับการถ่ายทอดวิธีการแสดงละครชาตรีมาจากครูคนเดียวกันแล้วมีการตั้งคณะของตนเอง แต่ละคณะจะมีรายละเอียดในการแสดงแตกต่างกันบ้าง แต่ยังคงความเป็นละครชาตรีบางปลาที่เป็นแบบฉบับของท้องถิ่นมาตรฐานเดียวกัน

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี

ละครชาตรีเป็นละครที่มีผู้นิยมว่าจ้างไปแสดงในงานแก้บนเป็นส่วนใหญ่ คณะละครชาตรีมีอยู่ในเขตภาคกลางหลายจังหวัดด้วยกัน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี ฉะเชิงเทรา สมุทรสงคราม สมุทรปราการ เพชรบุรี เป็นต้น ดังมีในงานวิจัยที่ปรากฏ ดังนี้

งานวิจัยเรื่องละครชาตรีเมืองเพชร (จันทิมา แสงเจริญ. 2539: 251-259) เป็นงานวิจัยในสาขานาฏศิลป์ที่ศึกษาโครงสร้าง ส่วนประกอบของการแสดง สถานภาพการประกอบอาชีพ ตั้งแต่ พ.ศ. 2537 - 2539 ของละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรีซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีละครชาตรีมากที่สุดของประเทศไทยและสืบทอดมาจากนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยามีการผสมระหว่างละครชาตรีภาคใต้และละครใน จากการศึกษาพบว่าส่วนประกอบของการแสดงยังคงรูปแบบเดิมคือการประกอบพิธีทำโรงที่มีเสากลาง การรำซัดชาตรียังมีให้เห็น การร้องใช้เพลงโทนเป็นหลัก การถ่ายทอดเป็นไปเพื่อธุรกิจจึงถ่ายทอดวิธีการแสดงให้ผู้สนใจในการประกอบอาชีพแสดงในขณะเท่านั้นแต่ในส่วนของพิธีกรรม รำซัดชาตรี จะถ่ายทอดเฉพาะในเครือญาติ บทบาทคณะชาตรีจังหวัดเพชรบุรีนิยมแสดงในงานมงคล และอวมงคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงเพื่อแก้สับบน

งานวิจัยเรื่องละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : กรณีศึกษาเชิงวิเคราะห์ (เบญจมาศ คำอ่อน. 2549: 3-4, 164-168) สาขาวิชาภาษาไทย เป็นการศึกษาในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ในส่วนของแนวคิดที่นำมาแสดงละครชาตรีเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า เรื่องที่นำมาแสดงเป็นเรื่องของกษัตริย์ อิทธิฤทธิ์ ความรัก หรือที่เรียกกันว่าเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เนื้อหามีแนวคิดเกี่ยวกับความรัก คุณธรรมจริยธรรม และความเชื่อ ในส่วนของบทบาทของละครชาตรีพบว่ามีบทบาทในพิธีกรรมคือเป็นละครที่ใช้ในการแก้บน บทบาทในการให้ความบันเทิงจากรื่องราวที่มีความสนุกสนานจากการใช้ภาษา บทบาทของตัวละครและการปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม อีกทั้งยังมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ความเชื่อเรื่องกรรม ความกตัญญูกตเวทีก การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี การทำบุญทำทาน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์และสืบทอดละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ คือ ความเชื่อในเรื่องการแก้บน

ปาริชาติ กันตะเพชร (2549: 5, 76-82) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ จังหวัดเพชรบุรี เป็นงานวิจัยในสาขามานุษยวิทยาวาทศิลป์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับดนตรีและวัฒนธรรมประกอบการแสดงละครชาตรี ปทุมศิลป์ จังหวัดเพชรบุรี เป็นคณะละครชาตรีที่สืบทอดมาจากหลวงอภัยพลรักษ์ผู้มีบทบาทต่อละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรีสมัยแรกทำให้เป็นคณะละครที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้มากที่สุด และผู้วิจัยได้บันทึกทำนองเพลงเป็นโน้ตอักษรไทย โน้ตสากล เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นการนำเครื่องดนตรีไทยเข้ามาผสมในวงปี่พาทย์ชาตรีที่ใช้ดั้งเดิม เครื่องดนตรีที่นำเข้ามาผสม คือ ระนาด ตะโพน เครื่องประกอบจังหวะ การประสมวง แบ่งได้เป็น วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่อง

เล็ก วงปีพาทย์ชาติตรีเครื่องกลาง วงปีพาทย์ชาติตรีเครื่องใหญ่ เพลงที่ใช้บรรเลง แบ่งเป็น เพลงหน้าพาทย์ เพลงเกล็ด เพลงขับร้องใช้เพลงไทยและเพลงโทน เนื้อร้องเป็นบทกลอนสุภาพ การแสดงละครชาติตรีมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวตามแบบโน้ตระนาดได้และละครของหลวง มีวัฒนธรรมดั้งเดิมคือเสากลางโรงซึ่งในปัจจุบันบางคณะยกเลิกธรรมเนียมนี้ไปแล้ว เห็นได้ว่าดนตรีเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการแสดงละครชาติตรีเนื่องจากเป็นละครรำและผู้แสดงต้องร้องเอง ธุรกิจการแสดงละครชาติตรีจึงขาดองค์ประกอบในส่วนดนตรีไปได้ เช่นเดียวกับวรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาติตรีที่ปรากฏในงานวิจัยของคุณหญิงผะอับ โปะษะกฤษณะ และสุวรรณี อุดมผล (2523: 36-40, 347-348) ในงานวิจัยเรื่องวรรณกรรมประกอบการเล่น ละครชาติตรี ที่ศึกษาเพลงบทไหว้ครู บทร้องในเรื่องที่แสดง พบว่าเนื้อเรื่องของละครชาติตรีจะมีการนำเรื่องที่แสดงละครนอกมาใช้แสดงซึ่งแต่เดิมละครชาติตรีนิยมแสดงเรื่องมโนห์รา จึงเกิดความนิยมเรียกกันว่าโน้ตระนาดกันภาคได้ แต่ในสมัยต่อมาแสดงกันหลายเรื่องแต่ละเรื่องเป็นแนวจักรๆ วงศ์ๆ คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์และสะท้อนเรื่องราวของชาวบ้านในสมัยนั้นๆ ในเรื่องภาษาไปถึงคำนิยม จึงทำให้เข้าใจง่าย การแสดงจะเลือกเรื่องมาแสดงเป็นตอน ไม่แสดงทั้งเรื่อง เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาติตรีทำให้ทราบว่าเนื้อเรื่องมีหลายรส ทั้งรัก โศก โลกโผน หึงหวง การดำเนินเรื่องจะสลับกันทำให้อารมณ์เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แนวของเนื้อเรื่องมีซ้ำกันแต่ใช้วิธีการประพันธ์ที่ต่างกันทำให้น่าติดตามทุกเรื่อง วิธีการประพันธ์ใช้กลอนหก เจ็ด แปด อีกทั้งใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย ประพันธ์เพื่อการแสดงที่สนุกสนานเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่น่าเสนอวัฒนธรรมดนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครชาติตรีแม้ว่าจะเน้นไปที่เรื่องการถ่ายทอดดนตรีในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ความร่วมมือกันอนุรักษ์ศิลปะในชุมชน และดนตรีกับละครชาติตรีเป็นวัฒนธรรมที่ดำเนินมาควบคู่กันของตำบลบางปลาซึ่งอยู่ในงานวิจัยดังต่อไปนี้

งานวิจัยเรื่องความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา: กรณีศึกษาดนตรีไทยคณะสุตประเสริฐ ของพรรณศิริ จุลกาฬ (2542: 2-3, 107-108) เป็นงานวิจัยแนว มานุษยวิทยายางควิทยา ซึ่งดนตรีไทยในตำบลบางปลาคณะสุตประเสริฐ เป็นคณะดนตรีที่สืบเชื้อสายมาจากนักดนตรีรุ่นแรกของตำบล มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงการแสดงละครชาติตรีในตำบลบางปลา อำเภอ บางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่าดนตรีไทยคณะสุตประเสริฐมีการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านดนตรีรวมถึงละครในเครื่องงิ้วและขยายครอบครัว ประชาชนในตำบลบางปลาจึงมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น การมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาวัฒนธรรมดนตรี อาชีพนักดนตรีและแสดงละครจึงยังคงอยู่ รวมถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะละครและดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในการขนานศาลกล่าว รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ให้การสนับสนุนศิลปะประจำท้องถิ่นจึงเป็นคณะดนตรีที่มีความเข้มแข็ง

กล่าวได้ว่าปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของคณะละครชาติตรีคือผู้ชม หรือผู้ว่าจ้างคณะละครชาติตรีไปแสดง เพราะหากขาดปัจจัยสำคัญนี้คณะละครชาติตรีก็ดำเนินต่อไปไม่ได้ ในงานวิจัยของ

วาสนา พุ่มทอง (2550: 3, 73-80) ในสาขาวิชาธุรกิจศึกษา เรื่องความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อธุรกิจละครชาติจังหวัดเพชรบุรี ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อธุรกิจละครชาติ 3 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะของละคร ด้านราคา ด้านประชาสัมพันธ์ โดยเปรียบเทียบความคิดเห็นจำแนกตามกลุ่มอายุ อาชีพ เพศ ความถี่ในการชมละครต่อปี และระดับการศึกษา มีสมมุติฐานการวิจัยว่า ความต่างของกลุ่มของผู้บริโภคที่จำแนกส่งผลต่อความคิดเห็นที่ต่างกัน ใช้วิธีการวิจัยโดยการสัมภาษณ์และใช้แบบสอบถาม นำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแปลความหมายระดับความคิดเห็นผู้บริโภคเป็น ระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคละครชาติจำนวน 5 คณะ

จากการวิจัยพบว่า ด้านคุณลักษณะของละครเหมาะสมระดับมาก ผู้บริโภคมีความคิดเห็นว่าผู้แสดงควรร้ายรำเข้าจังหวะ ดนตรีมีลีลาดีมีฝีมือ แสดงสมบทบาท ผู้แสดงวัยผู้ใหญ่แสดงได้ดี เพราะมีประสบการณ์แต่ผู้แสดงวัยรุ่นมีความสดใสกว่าจึงเรียกความสนใจจากผู้ชมได้ ควรเลือกเรื่องที่แสดงในตอนที่สนุกสนาน ในการถ่ายทอดความรู้หน่วยงานของรัฐและเอกชนควรเข้ามาสนับสนุน ด้านราคาเหมาะสมระดับมากโดยเพศชายเห็นว่าเหมาะสมมากกว่าเพศหญิง อาชีพที่มีรายได้มากมีความเห็นว่าราคาเหมาะสมมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย ราคามาตรฐานควรจะอยู่ที่ 3,500-4,000 บาท ด้านประชาสัมพันธ์ระดับมากโดยผู้ที่ว่าจ้างละครชาติจะทราบจากผู้ที่เคยว่าจ้างละครชาติมาแสดงหรือรู้จักเป็นการส่วนตัวกับเจ้าของคณะละครและการบอกต่อ การเปรียบเทียบความคิดเห็นจำแนกตามกลุ่ม อาชีพและกลุ่มเพศสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัย ส่วนอายุ ความถี่ในการชมละครต่อปี และระดับการศึกษาไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัย นับว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นต่อการพัฒนาธุรกิจละครชาติในจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดอื่นได้เป็นอย่างดีต่อไป

งานวิจัยของอมรา กล้าเจริญ (2537: 5-6, 152-153) เรื่องละครชาติที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ศึกษาละครชาติที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประวัติความเป็นมา ตั้งแต่อดีตถึง พ.ศ. 2537 โดยศึกษาลำดับขั้นตอน องค์ประกอบสำคัญของการแสดง พิธีกรรมในการใช้ละครชาติแก้บนและสถานภาพการประกอบอาชีพ พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2537 ทำให้ได้ทราบว่า ละครชาติที่แสดงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้มีสภาพเป็นละครแก้บนที่ไม่ได้รับการแบบแผนเดิมของละครชาติไว้ แต่จะเน้นไปที่ความสะดักและความบันเทิงแก่ผู้ชมมีการนำละครพันทางและลิเกเข้ามาผสม ผู้แสดงยึดอาชีพนักแสดงเป็นหลัก ซึ่งมีคณะละครชาติทั้งหมด 9 คณะ ทั้งในอำเภอพระนครศรีอยุธยาและอำเภอบางไทร ผู้วิจัยกล่าวถึงทำยว่าทราบได้ที่ประชาชนยังมีความเชื่อในเรื่องการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อลดบันดาลให้สมความปรารถนา ละครชาติจะยังคงมีอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่อไป ซึ่งเชื่อมโยงได้ถึงเรื่องความเชื่อของประชาชนที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบนบานศาลกล่าว และความเชื่อที่ว่าละครชาติเป็นละครที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้แก้บนมากกว่าละครชนิดอื่น ดังในส่วนของหัวข้อถัดไป

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

ละครที่ใช้ในการแก้บนมีความเป็นมาจากละครชาตรีและแสดงในวัดอุประสงค์เดียวกัน คือแสดงเพื่อแก้บนเป็นหลักจึงนิยมเรียกว่าละครแก้บน ในบางพื้นที่ได้ให้ชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังจะนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

กาญจนา คำเทศ (2551: 5-6, 123-127) วิจัยเรื่องการศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บนกรณีศึกษาคณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชามนุษยดุริยางควิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวัฒนธรรมดนตรีและรวบรวมองค์ความรู้ทางดนตรีที่เกี่ยวข้องของละครแก้บน คณะละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทองเป็นการแสดงละครชาตรีที่ได้รับการสืบสืบทอดมาจากคณะสร้อยทองหิรัญ ของนางสร้อยทอง มีชูโกษ ซึ่งได้รับบัตรเทียบเท่าศิลปินกรมศิลปากรในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อมามีการถ่ายทอดให้กับเครือข่ายจนถึงปัจจุบัน ละครแก้บนที่เป็นละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีหลายคณะแต่มีเป็นส่วนน้อยที่ยังคงรักษาวิธีการแสดงตามแบบแผน ละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทองมีเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วยระนาดเอก ฉิ่งวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด กลองชาตรี ฉิ่ง กรับ การถ่ายทอดส่วนใหญ่อยู่ในเครือข่าย นักดนตรีไม่ได้เรียนดนตรีจากสถาบันการศึกษา การถ่ายทอดความรู้จึงเพื่อการประกอบอาชีพเท่านั้น การแสดงจะใช้เพลงหน้าพาทย์ เพลงขับร้อง มีการบอกบทระหว่างแสดง ผู้วิจัยได้บันทึกเพลงประกอบการแสดงเป็นโน้ตสากล ประกอบด้วยเพลงโหมโรง เพลงเชิญ เพลงรำถวายมือ เพลงที่ใช้ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร พิธีกรรมในการแสดงประกอบด้วย การตั้งเครื่องสังเวชบูชา การบูชาครู การโหมโรง การร้องเชิญ การรำถวายมือ การลาเครื่องสังเวช การลาโรง โอกาสที่แสดงมี 2 ลักษณะ คือรำแก้บนเฉพาะรำถวายมือ กับการแสดงละครเป็นเรื่อง สถานที่แสดงเป็นสถานที่เจ้าภาพพบไว้ได้แก่ บ้าน วัด และศาลเจ้า การต่างการแต่งแบบยืนเครื่องพระ นาง และและแบบละครพันทาง

ละครแก้บนที่พัฒนามาจากละครชาตรีมีในหลายจังหวัดซึ่งอาจเรียกชื่อต่างกันดังเช่นงานวิจัยเรื่องละครเท่งตึกในจังหวัดจันทบุรี (ประภาศรี ศรีประดิษฐ์. 2545: 5-7, 342-351) เป็นงานวิจัยในสาขาวิชานาฏยศิลป์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติ องค์ประกอบ ขั้นตอน รูปแบบการแสดง วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของการแสดงละครเท่งตึก จังหวัดจันทบุรี ในปี พ.ศ. 2544- 2545 ละครเท่งตึกในจังหวัดจันทบุรีมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยละครชาตรีได้เริ่มมาจากภาคใต้ ผ่านมาทางระยองจนกระทั่งเข้ามาเป็นที่นิยมในจังหวัดจันทบุรี สาเหตุที่เรียกว่าละครเท่งตึก เพราะ เมื่อเริ่มการแสดงจะมีการตีโทน เกิดเสียง เท่งๆ เมื่อตีกลองเกิดเสียง ตึกๆ ชาวบ้านจึงเรียกว่าละครเท่งตึกตามเสียงโทนและกลอง แบ่งการแสดงออกเป็น ละครเท่ง ตึกแบบโบราณ ละครเท่งตึกแบบพันทาง และละครเท่งตึกประยุกต์ ลักษณะเฉพาะของการแสดงละครเท่งตึกประกอบด้วย การร้องไห้เจ้า การรำถวายมือ การรำคุณครู การรำชัตชาตรี การรำชัตแม่บท 12 ท่า เครื่องแต่งกายที่ใช้นอกจากเป็นเครื่องพระ นาง แล้วยังนำเครื่องแต่งการลิเกเข้ามาผสม เช่น ถุงเท้า และมงกุฎลิเก ดนตรี

ประกอบการแสดง ใช้โทนและกลองเป็นหลัก มีเครื่องดนตรีชนิดอื่นเข้ามาประกอบ ตัวละครร้องเพลงโดยมีลูกคู่ร้องรับ การรำ ประกอบด้วย การรำแม่บท 12 ท่า การรำทำบท การรำซัดท่า การรำหน้าพาทย์ เห็นได้ว่าละครเท่งตึกจังหวัดจันทบุรีแบบโบราณสามารถรักษาความเป็นละครชาตรีได้สมบูรณ์

งานวิจัยเรื่องการศึกษาละครแก๊บน จังหวัดสมุทรสงคราม ของ พรรณระพี บุญเปลียน (2549: 5, 122-135) เป็นการวิจัยในสาขามานุษยวิทยาเพื่อทราบถึงวัฒนธรรม ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และลักษณะดนตรีของละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 5 คณะคือ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจนาฏศิลป์ คณะศรีสมปองบันเทิงศิลป์ คณะอนัญพรวัฒนา คณะแม่ห่อวัดปากน้ำ และคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ จังหวัดสมุทรสงครามเดิมคือเมืองแม่กลองเป็นเมืองโบราณมีความเป็นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนปลาย ละครแก๊บนได้รับความนิยมเพราะประชาชนมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเมื่อได้สิ่งต้องการก็นำละครมาถวาย ลักษณะของละครแก๊บนจะแสดงเรื่องที่ใช้แสดงละครชาตรี เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงตามลำดับ ได้แก่ เพลงโหมโรงเช้า เพลงเชิญ เพลงรำถวายมือใช้เพลงช้าเพลงเร็ว เพลงโหมโรงกลางวัน ละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงครามแบ่งเป็นละครชาตรีและละครแก๊บน เครื่องดนตรีละครชาตรีประกอบด้วย ระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง กรับ เครื่องดนตรีละครไทยประกอบด้วย ระนาดเอก ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง กรับ การแต่งกายแต่งยี่นเครื่องพระนางแต่ไม่พิถีพิถัน เช่นแต่งเครื่องประดับไม่ครบ ใส่หน้ากากข้อมือขณะทำการแสดง

การเรียนและการฝึกซ้อมผู้ที่มาสมัครเรียนจะเตรียมเครื่องไหว้ครูมาเพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ โดยเริ่มเรียนรำเพลงช้า เพลงเร็ว รำแม่บทใหญ่ รำแม่บทเล็ก จากนั้นฝึกร้องเพลง ติดตามคณะละครไปแสดงแต่ยังไม่ออกแสดงเมื่อครูเห็นว่ามีความพร้อมจึงได้แสดง โดยต้องแสดงได้ทุกบทไม่จำกัดการบริหารจัดการมีทั้งเจ้าของคณะรับงานเองและมีนายหน้าจัดหาให้ นักแสดงสามารถหมุนเวียนแสดงได้ทุกคณะ สิ่งที่วิเคราะห์ได้จากผลของงานวิจัยชิ้นนี้คือละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงครามมาเป็นเวลานานตามความเชื่อของประชาชนที่ศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลสิ่งที่ต้องการให้ได้หลังจากการติดสินบนความเชื่อกันละครแก๊บนจึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมาและด้วยระยะเวลาและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้ละครแก๊บนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมที่เคยมีมาแต่ไม่ได้เป็นปัญหาของผู้ว่าจ้างเพราะไม่ได้คำนึงถึงเรื่องความงามทางศิลปะ เรื่องความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้เป็นเรื่องที่อยู่เฉยๆกัน แม้แต่เมืองหลวงที่เป็นแหล่งรวมความทันสมัยก็ยังมีพื้นที่หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของประชาชนมาเป็นเวลานาน นั่นคือศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร

มาลินี งามวงศ์วาน (2537: 5-6, 169-175) วิจัยเรื่องละครแก๊บนที่ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยในสาขานาฏศิลป์ไทย โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสังเกตการณ์แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ในเรื่องที่มาของละครแก๊บนที่ศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร องค์ประกอบและวิธีการแสดงของคณะไทยศิริ คณะดาหวัน คณะนงเยาว์นาฏศิลป์ และคณะวันดินนาฏศิลป์ ในช่วง พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2537 พบว่าได้มีการนำละครแก๊บนมาถวายที่ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เท่าที่มีหลักฐานปรากฏในสมัยรัชกาลที่

7 ซึ่งสันนิษฐานได้ว่ามีการก่อนหน้านั้นโดยเป็นละครชาตรีที่แสดงตามแบบแผน เป็นการว่าจ้างมาของผู้ที่บ่นไว้ ต่อมาเมื่อเอกชนเข้ามาดำเนินกิจการเกิดการผูกขาดคณะละครที่มาแสดง ต่อมาองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกได้ประมุขรายได้เข้ามาดำเนินการภายในการดูแลของกิจการศาลหลักเมือง และได้คัดเลือกคณะละครจำนวน 4 คณะมาแสดง มีสัญญาว่าจ้างและกฎระเบียบอย่างชัดเจน

ในช่วงเวลาการทำวิจัยของมาลินีนั้น ละครแก๊บนมีลักษณะเป็นละครชาตรีปนละครนอก ละครชาตรีปนละครพันทาง หรือผสมลิเก คือเริ่มต้นการแสดงตามขั้นตอนแสดงละครชาตรีแต่เมื่อเริ่มเข้าเรื่องแสดงแบบละครนอก บางครั้งนำเรื่องที่ใช้แสดงละครพันทางมาแสดงมีการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายตามเนื้อเรื่อง มีการนำวิธีการร้องแบบลิเกเช่น เพลงราชนิเกริงและการเจรจาแบบลิเก นอกจากการแสดงละครแล้ว ยังมีการแสดงที่เป็นชุดเบ็ดเตล็ดสำหรับผู้ว่าจ้างที่ต้องการ เช่น รำถวายมือ ระบายเทพนันทิง ฟ้อนมาลัย เป็นต้น จากการที่กลุ่มผู้ว่าจ้างต้องการจ้างนักแสดงที่อายุน้อยซึ่งมีความสามารถและประสบการณ์ไม่มากทำให้การแสดงผิดเพี้ยนไปมาก เห็นได้ว่าเมื่อสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลถึงศิลปะด้วยเช่นกัน การรำแก๊บนจึงเป็นเพียงธุรกิจและผลประโยชน์ที่ไม่คำนึงถึงความงามและความประณีตแห่งศิลปะเก่าแก่ของชาติ

จากงานวิจัยที่น่าเสนอไปข้างต้นเป็นกรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่ ส่วนในงานวิจัยของสร้อยญา บำรุงสวัสดิ์ (2540: 3-5, 232-237) เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการรำแก๊บนที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร ศาลพระพรหมเอราวัณ และศาลพระกาฬ ซึ่งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 3 แห่งนี้ประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาไปกราบไหว้ อีกทั้งนิยมไปบ่นบานด้วยการรำ เป็นการวิจัยในช่วง พ.ศ. 2538-2540 ท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไปแต่ตราบใดที่ประชาชนยังมีความเชื่อและนิยมบ่นบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาชีพรำการแสดงรำแก๊บนก็ยังคงอยู่ แต่จะมีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง นี้คือภาพรวมของคณะละครรำแก๊บนทั้ง 3 แห่ง คือวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา ศาลพระพรหมเอราวัณ กรุงเทพมหานคร และศาลพระกาฬ จังหวัดลพบุรี จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า แต่เดิมที่เป็นละครแก๊บนที่เป็นละครชาตรี ในปัจจุบันเป็นการรำแก๊บนในชุดเบ็ดเตล็ด ทั้ง 3 แห่งมีผู้คนไปกราบไหว้บ่นบานมาก ที่ศาลพระพรหมมีผู้ไปกราบไหว้มากที่สุดทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่วัดโสธรวรารามวรวิหารเป็นชาวพุทธที่มาจากทั่วทั้งประเทศ ส่วนที่ศาลพระกาฬผู้ไปกราบไหว้ส่วนใหญ่เป็นชาวลพบุรี รูปแบบการรำแก๊บนทั้ง 3 แห่งเหมือนกัน คือ ไม่แสดงเป็นเรื่อง เพราะต้องการแสดงหลายรอบต่อวัน เครื่องแต่งกายใช้วัสดุที่คงทนไม่ประณีต ผู้แสดงที่ยึดอาชีพรำแก๊บนไม่ได้เรียนมาโดยตรงอาศัยการฝึกซ้อมและการแสดงบ่อย ไม่มีความรักในอาชีพ คำนึงถึงรายได้เป็นหลัก การรำแก๊บนจึงไม่มีความอ่อนช้อย ไม่สวยงาม เครื่องดนตรีใช้วงปี่พาทย์ที่ไม่ครบทุกชิ้น บางคณะมีเพียงระนาดเอกและฉิ่ง วิธีการแสดงไม่มีพิธีบูชาครู ไม่มีการโหมโรง ผู้แสดงยกมือไหว้ระลึกถึงครูก่อนการแสดงเมื่อแสดงจบก็ไหว้อีกครั้ง กระบวนการรำไม่พิถีพิถัน ไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ขาดความรู้ทางนาฏศิลป์ มุ่งเน้นที่รายได้เป็นหลักสำคัญ ส่งผลต่อคุณภาพของการแสดง ลดลง ความงามของการรำที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติไม่เหลือให้เห็นในการรำแก๊บนทั้ง 3 แห่ง ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าหน่วยงานของรัฐควรเข้ามาให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้เพื่อการตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ

เรื่องของละครชาตรีมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ เรื่องของดนตรีซึ่งจะขาดไม่ได้ดังเช่นในงานวิจัยของสมชาย วาสูกี (2546: บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครเท่งต๊ก คณะ ส.บัวน้อย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นปริญญานิพนธ์สาขามานุษยวิทยาคติวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายศึกษาประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมดนตรีที่เกี่ยวข้องกับละครเท่งต๊ก คณะ ส.บัวน้อย บันทึกโน้ตและวิเคราะห์เพลงของละครเท่งต๊ก เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ยังคงมีความใกล้เคียงกับละครชาตรีได้แก่ โทนชาติรี กลองต๊ก ฉิ่ง ฉาบ กรับ เครื่องแต่งกายยืนเครื่องพระ-นาง นักแสดงร้องเพลงเองมีลูกคู่ร้องรับ การบรรเลงดนตรีมีเพลงที่สำคัญได้แก่เพลงโหมโรง เพลงรำสิบสองท่า เพลงรำซัดชาติรี ทำนองเพลงของละคร เท่งต๊กเป็นการบรรเลงจังหวะหน้าทับแบบเวียน รูปแบบจังหวะส่วนใหญ่มีความเร็วคงที่สม่ำเสมอตลอดทั้งเพลง เพลงขับร้องมีโครงสร้างคำประพันธ์เป็นกลอนดอกสร้อยและกลอนบทละคร นิยมแสดงในงานแก้บนและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีและละครแก้บนที่มาจากละครชาตรีผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย เอกสาร ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และออกไปปฏิบัติภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมไว้ มาวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการศึกษาเขียนเป็นรายงานการวิจัยในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์โดยกำหนดแนวทางวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าดังขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสาร

ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ ได้แก่ เอกสาร วารสาร ในการศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

- หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักบรรณสารสนเทศมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติวิทยาเขตบางพลี
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา
- งานปกครอง อำเภอบางพลี

2. ข้อมูลภาคสนาม

2.1 การสังเกตการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

2.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในกรณีต้องการทราบข้อมูลตามหัวข้อที่กำหนดไว้ และแบบไม่มีโครงสร้างในกรณีที่มีข้อสงสัยขณะสังเกตการแสดงละครชาตรีและสิ่งอื่นนอกเหนือจากหัวข้อที่กำหนดไว้ จากหัวหน้าคณะละคร ผู้ชม และผู้เกี่ยวข้องกับละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

2.3 สังเกตการถ่ายทอดความรู้จากการแสดงจริงของคณะละครในงานต่างๆ

2.4 บันทึกข้อมูลเสียงและภาพจากการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อทำการวิเคราะห์ตามขั้นตอนที่กำหนด

การศึกษาดังนี้จะทำการศึกษาจากหัวหน้าคณะและผู้เกี่ยวข้องกับละครชาตรี ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ขั้นศึกษาข้อมูล

1. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ข้อมูลสัมภาษณ์ แถบบันทึกเสียง ภาพถ่าย และข้อมูลอื่นๆ จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม มาจำแนกประเด็นตามวัตถุประสงค์ บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
2. ศึกษาเปรียบเทียบจากเอกสาร รายงานการวิจัย ตำราและหนังสือต่างๆ ทางวิชาการ รวมทั้งวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์
3. ตรวจสอบข้อมูลหากไม่ถูกต้องหรือไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม
4. วิเคราะห์ข้อมูลตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงเรียบเรียงเนื้อหาโดยจัดลำดับให้สัมพันธ์กัน

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1. ศึกษาสภาพของคณะละครชาตรีและบทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
 - 1.1 สภาพของคณะละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัด สมุทรปราการ
 - 1.2 ประวัติความเป็นมาของละครชาตรีคณะสุดประเสริฐ ประวัติความเป็นมาของละครชาตรีคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ
 - 1.3 บทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลาที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป
2. ศึกษาองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
 - 2.1 ขั้นตอนการแสดง
 - 2.2 วิธีการแสดง
 - 2.3 เครื่องแต่งกาย
 - 2.4 ดนตรี
 - 2.5 ท่ารำ
 - 2.6 เรื่องที่ใช้แสดง
 - 2.7 สถานที่แสดง
3. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
 - 3.1 การรับศิษย์
 - 3.2 ลักษณะการถ่ายทอด

3.3 กระบวนการเรียนการสอน

3.4 สถานที่ สื่อ และอุปกรณ์

3.5 สรุป

ขั้นสรุป

การวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งขั้นปฐมภูมิ ทุติภูมิและ
นำเสนอโดย

1. ผลการศึกษาและวิจัย
2. นำเสนอผลงานการศึกษาและวิจัยแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์
3. ข้อเสนอแนะในการทำการศึกษาและวิจัย

บทที่ 4

วิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. สภาพของคณะละครชาตรีและบทบาททางสังคมของละครชาตรี

ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

1.1 สภาพของคณะละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี

จังหวัด สมุทรปราการ

คณะละครชาตรีในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จะมีความ สัมพันธ์กันในขณะที่เป็นเครือญาติ บางส่วนเป็นคนที่สนใจมาฝึกฝนการแสดงละครชาตรีจนสามารถเป็นนักแสดงได้และเป็นสมาชิกของคณะละครชาตรี ซึ่งสำนักงานในการติดต่อการแสดงและศูนย์รวมตัวของสมาชิกคณะละครชาตรีคือบ้านพักของหัวหน้าคณะ สมาชิกส่วนใหญ่จะพักที่บ้านพักของตนเองซึ่งอยู่ในชุมชนเดียวกันและไม่ไกลจากบ้านพักของหัวหน้าคณะ ส่วนสมาชิกที่พักบ้านของหัวหน้าคณะจะเป็นบุตร หลาน ของหัวหน้าคณะโดยตรง และเป็นครอบครัวขยายออกจากครอบครัวของบรรพบุรุษ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติและการสมรส

แรกเริ่มของคณะละครชาตรีตำบลบางปลายังไม่มีการตั้งเป็นคณะเช่นในปัจจุบัน แต่มีศูนย์กลางอยู่ที่ผู้วางรากฐานคณะดนตรีและละครนั่นคือ นายเพชร ศรีเพชร จนกระทั่งมีการขยายครอบครัวจากการสมรส ส่งผลให้มีสมาชิกในคณะดนตรีและละครชาตรีมากขึ้น จึงมีการแยกตัวของสมาชิกออกมาตั้งเป็นคณะใหม่ตามแต่ละครอบครัวที่สามารถรวบรวมกันในเครือญาติและผู้ที่มีสนิทสนมกันได้

สำหรับสถานที่ตั้งละครชาตรีคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ อยู่ไม่ห่างกันมากนัก ด้วยสภาพของบ้านเรือนของประชากรในตำบลบางปลาในส่วนใหญ่เป็นชุมชนดั้งเดิม บ้านเรือนจะตั้งอยู่ใกล้กันเนื่องจากเป็นครอบครัวขยายออกจากครอบครัวของบรรพบุรุษ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติและการสมรส และด้วยสภาพภูมิประเทศของตำบลบางปลาแต่เดิมเป็นลำคลองที่ใช้ในการทำการเกษตรและสัญจร อีกทั้งมีป่าชายเลนน้ำทะเลขึ้นถึง ถนนที่อยู่ในหมู่บ้านเป็นถนนที่ตัดใหม่ เดิมใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก การสร้างบ้านจึงตั้งอยู่ริมคลอง เมื่อมีการตัดถนนเข้ามา บ้านที่สร้างไว้แต่เดิมบางส่วนจึงไม่อยู่ติดถนน การสัญจรจึงต้องเดินเท้าจากถนนใหญ่เข้าสู่ตรอกเล็กที่เป็นทางส่วนบุคคล ที่ชาวบ้านใช้ร่วมกัน โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนในการสละพื้นที่บริเวณบ้านให้ใช้ร่วมกันให้ใช้สัญจรในบริเวณเกาะบางปลา ลักษณะทางเดินจะเป็นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็กกว้างประมาณ 1 เมตร ยกพื้นสูงจากพื้นดินไม่ให้น้ำท่วมถึงเป็น

ทางเดินเลียบลำคลองเชื่อมต่อกันในชุมชน คนในชุมชนจะมีพื้นที่สำหรับจอดรถยนต์ใกล้กับถนนเป็นพื้นที่ใช้ร่วมกัน เมื่อคณะกรรมการจะไปทำการแสดงสมาชิกในคณะละครจะช่วยกันขนอุปกรณ์เดินออกมาที่จอดรถ

ภาพประกอบ 3 บรรยากาศในชุมชนของคณะละครชาติริบางปลา

ภาพประกอบ 4 ซอยกอล์ฟทางเข้าคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

ภาพประกอบ 5 สมาชิกในคณะละครจะช่วยกันขนอุปกรณ์ขึ้นรถไปทำการแสดง

เมื่อแต่ละคณะมีความพร้อมทางด้านนักแสดงและนักดนตรี การรับงานจึงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการภายในคณะมีเสถียรภาพ รายได้ของสมาชิกในคณะละครเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าจะเกิดการแข่งขันกันจากจำนวนคณะที่เพิ่มมากขึ้นแต่ ปริมาณงานก็มากเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกันเพราะมีคณะละครให้เจ้าภาพได้เลือกที่จ้างมากขึ้น ไม่ต้องกังวลว่าคณะละครจะรับงานไม่ได้เนื่องจากมีเจ้าภาพอื่นไว้แล้ว

ถึงแม้ว่าคณะละครชาตรีในตำบลบางปลาจะสามารถรับงานได้อย่างต่อเนื่องมานานหลายปี แต่ก็ยังมีอยู่หลายคณะที่เกิดความเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจาก ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของคณะได้เสียชีวิตลง อีกทั้งการสืบทอดความรู้ให้กับบุตร หลาน หรือสมาชิกในคณะเพื่อเป็นนักแสดงและนักดนตรีขาดความต่อเนื่อง เพราะการที่จะเป็นนักแสดงได้ต้องอาศัยประสบการณ์ และระยะเวลาในการฝึกฝน เมื่อสมาชิกในคณะไม่มีผู้ถ่ายทอดวิชาให้จึงจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์จากคณะอื่น คณะจึงขาดสมาชิกที่เป็นนักแสดงละครไปในที่สุด ในบางคณะมีผู้ที่สืบทอดการแสดงละครชาตรีแต่มีผู้ว่าจ้างให้ไปแสดงน้อย หรือเรียกว่า เจ้าภาพมาหางานน้อย คณะอื่นที่มีผู้มาว่าจ้างมากจึงมาติดต่อให้ไปแสดงเป็นนักแสดงเสริมให้กับนักแสดงที่เป็นสมาชิกประจำ รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการไปเป็นนักแสดงเสริมให้กับคณะอื่น โดยส่วนของการรับงานในคณะตนเองมีไม่มากนัก อีกทั้งหัวหน้าคณะละครและนักแสดงบางส่วนมีความสามารถในการแสดงลิเก เมื่อไม่มีงานละครชาตรีก็จะไปรับงานแสดงลิเกด้วย การรับงานแสดงลิเกเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของนักแสดงที่ยึดอาชีพนักแสดงเป็นหลักโดยไม่มีอาชีพอื่นเสริม สำหรับนักแสดงละครชาตรีและนักดนตรีในตำบลบางปลา สามารถรับงานเป็นนักแสดงเสริมให้กับคณะอื่นที่มีความสัมพันธ์กันโดยเครือญาติและผู้ที่มีความสนิทสนมกันในเวลาที่ว่างจากงานแสดงของคณะที่ตัวเองเป็นสมาชิกอยู่ คณะละครชาตรีในตำบลบางปลาในปัจจุบัน มี

ทั้งหมดจำนวน 6 คณะ ซึ่งในส่วนของคณะละครชาตรีทั้งหมดในตำบลบางปลา จะนำเสนอในสภาพโดยรวม ดังนี้

1. คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 3 ตำบลบางปลาอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางลำไย มาเมือง สำหรับที่มาของชื่อคณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์ โดยข้อมูลที่ได้จากหัวหน้าคณะนั้น ตัวอักษร ช. ได้นำชื่อนางชั้น มาเมือง ซึ่งเป็นมารดาของนางลำไย มาโดยใช้อักษรย่อ ช. คำว่า รุ่งเรือง เป็นคำที่มีความหมายในทางเจริญ ส่วนคำว่า ศิลป์ เพราะเป็นคณะละครชาตรี ดนตรีไทย จึงใช้คำที่รวมความหมายของศิลปะทั้งสองไว้ เป็นที่มาของคณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์ นางลำไยกล่าวอีกว่าแต่เดิมนางชั้น ซึ่งเป็นมารดาของนางลำไย เป็นนักแสดงละครชาตรีของคณะสุตประเสริฐในรุ่นแรกที่นายเพชร ศรีเพชร เป็นหัวหน้าคณะ โดยนางลำไย ได้รับการถ่ายทอดวิชาการแสดงละครชาตรีมาจากนางชั้น ครูเสริม ครูจิบ และครูวัน ตั้งแต่อายุ 9 ปี

ในช่วงที่คณะไม่ได้รับงานแสดงสมาชิกในคณะสามารถรับงานกับคณะอื่นได้ ยังมีสมาชิกบางส่วนมีอาชีพรับจ้างอยู่แล้ว การที่คณะไม่มีงานละครก็ไม่ได้มีผลกระทบต่อสมาชิกในคณะมากนัก รายได้ของคณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์ จึงมาจากรายได้ด้านอื่นเป็นหลัก ไม่ใช่รายได้จากการรับงานแสดงละครชาตรี คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2515 งานแสดงละครชาตรีที่รับแสดงเป็นประจำทุกปี คือ งานประจำปีวัดพระสมุทรเจดีย์ สมาชิกในคณะ มีดังนี้

1. นางลำไย มาเมือง	หัวหน้าคณะ	อายุ 72 ปี
2. นางปิยะภรณ์ ทัดเจริญ	นักแสดง	อายุ 38 ปี
3. นางวรภรณ์ ศรีอ่อน	นักแสดง	อายุ 47 ปี
4. นางปราณี จันทร์หอม	นักแสดง	อายุ 36 ปี
5. เด็กหญิงณิณี ไชยมงคล	นักแสดง	อายุ 6 ปี
6. เด็กหญิงปัทมา สุมรรคา	นักแสดง	อายุ 12 ปี
7. นายไพฑูลย์ ทัดเจริญ	นักดนตรี	อายุ 41 ปี

การบริหารคณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์เป็นแบบกิจการในครอบครัวโดยการนำของนางลำไย มีฐานะเป็นแม่และย่าของลูกหลานในคณะ แต่เป็นครอบครัวขนาดกลางโดยสมาชิกในครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยเด็กและวัยรุ่นที่กำลังศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นกำลังสำคัญของการจัดการในคณะจึงเป็นของนายไพฑูลย์ ทัดเจริญ และนางปิยะภรณ์ ทัดเจริญ ซึ่งเป็นลูกชายกับลูกสะใภ้ของนางลำไย ส่วนลูกชายอีกคนหนึ่งของนางลำไยประกอบอาชีพอื่นจึงไม่ได้ช่วยงานในคณะละครชาตรี นางปิยะภรณ์ทำหน้าที่เป็นนักแสดงและช่วยจัดหานักแสดงจากคณะอื่นมาแสดงในเวลาที่ทางคณะรับงาน เพราะนักแสดงในคณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์มีไม่พอ อีกทั้งงานแสดงละครชาตรีที่รับมีไม่มากนัก จัดอยู่ในเกณฑ์น้อย จะรับงานบรรเลงดนตรีไทยเป็นหลัก ส่วนนักดนตรีที่เป็นหลานก็ยังมีอายุน้อยยังขาดประสบการณ์เรื่องการบรรเลงประกอบละครและต้องศึกษาในสถานศึกษาเป็นหลักจึงต้องใช้คนนอกคณะด้วย

ภาพประกอบ 6 บรรยากาศขณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์

ภาพประกอบ 7 สัมภาษณ์นางลำไย มาเมืองหัวหน้าขณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์

ภาพประกอบ 8 การแสดงละครชาตรี คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์

2. คณะล้นทมทอง ตั้งอยู่เลขที่ 33/1 หมู่ 2 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนายล้นทม มาเอก ได้รับการถ่ายทอดวิชาดนตรีมาจากครูทองอยู่เชียงทอง และได้เป็นนักดนตรีในคณะสุตประเสริฐ นายล้นทม ได้สมรสกับนางประสาน มาเอก นามสกุลเดิม พูนมา นางประสานเป็นศิษย์ละครชาตรีของนางเสริม พัดทอง ซึ่งเป็นครูละครชาตรีในตำบลบางปลาในอดีต นางประสานแสดงละครชาตรีของคณะสุตประเสริฐ ต่อมาในปี พ.ศ. 3538 นายล้นทมและนางประสานร่วมกันตั้งคณะละครชาตรีล้นทมทอง ดำเนินกิจการโดยผู้จัดการฝ่ายละครชาตรีเป็นหน้าที่ของนางประสาน ผู้จัดการฝ่ายดนตรีเป็นหน้าที่ของนายล้นทม การรับงานแสดงมีทั้งงานละครแสดงเป็นเรื่องกับรำถวายมืออย่างเดียว ส่วนงานดนตรีบรรเลงเป็นวงปี่พาทย์ไทยและปี่พาทย์มอญ การรับงานละครมืออย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด จนกระทั่ง พ.ศ. 2550 นางประสานได้เสียชีวิตลง ทำให้ไม่มีผู้ควบคุมการแสดงละครชาตรี การรับงานทางด้านละครจึงมีน้อย โดยต้องว่าจ้างนักแสดงจากคณะอื่นมาแสดง หากรับงานรำถวายมือก็สามารถจัดการเองในคณะได้ ส่วนงานดนตรีบรรเลงสามารถรับงานได้เป็นปกติเพราะมีนักดนตรีที่ว่าจ้างอยู่เป็นประจำแม้ว่าจะไม่ได้เป็นสมาชิกในคณะก็ตาม

ปัจจุบันสมาชิกในคณะล้นทมทองส่วนของการรำเป็นนักแสดงรุ่นเยาว์ที่ได้รับการฝึกฝนจากนางสาวดวงฤทัย บุญสารี ซึ่งเป็นหลานสาวของนายล้นทม แต่ด้วยประสบการณ์ในการแสดงละครชาตรียังมีน้อยและไม่เชี่ยวชาญ ซึ่งแม้ว่าได้รับการฝึกฝนจากนางประสานผู้เป็นยาย แต่ยังไม่มีความชำนาญ ต่อมาเมื่อนางประสานเสียชีวิต จึงไม่มีผู้ถ่ายทอดให้ หากจะไปฝึกกับคณะละครชาตรีคณะอื่นจึงไม่เป็นการสะดวก ด้วยสาเหตุที่นางสาวดวงฤทัยอยู่ในระหว่างการศึกษาที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ไม่ได้พักอยู่ประจำที่บ้านในตำบลบางปลา จึงไม่สามารถฝึกฝนละครชาตรีของ

บางปลาใต้ สมาชิกที่เป็นนักแสดงจะเรียนรู้เฉพาะการรำถวายมือ ในเพลงช้าเพลงเร็ว และการแสดงเป็นชุดเบ็ดเตล็ดเท่านั้น ไม่สามารถแสดงละครชาตรีได้ ในส่วนของทำรำถวายมือของคณะลั่นทมทองจะได้รับการปรับท่ารำ โดยเป็นท่าที่สืบทอดกันมาของละครชาตรีบางปลากับท่ารำของกรมศิลปากร ในปัจจุบันนางสาวดวงฤทัยเป็นผู้ถ่ายทอดท่ารำถวายมือ โดยจะใช้เวลาในวันหยุดราชการหรือในเวลาที่จะสะดวกสอนรำให้กับสมาชิกในคณะ

“ตั้งแต่ย้ายเสีย คณะของเราก็ไม่ค่อยได้รับงานละคร ถ้าหากมีคนมาติดต่อให้ไปแสดงก็จะจ้างนักแสดงคณะอื่นมาแสดง คณะเรามีเครื่องละครครบทุกอย่าง แต่ไม่มีคนแสดงเท่านั้น” (ดวงฤทัย บุญสารี. 2554: สัมภาษณ์) การรับงานส่วนใหญ่จึงเป็นการบรรเลงดนตรีในงานมงคล งานอวมงคล บางครั้งมีการแสดงเป็นชุดร่วมด้วย ส่วนในงานแค้นจะรับงานที่เป็นการรำถวายมือเป็นส่วนใหญ่ หากมีผู้มาว่าจ้างให้แสดงละครชาตรีก็จะจ้างนักแสดงจากคณะอื่นมาทำการแสดงให้ซึ่งนักแสดงเหล่านั้นก็เป็นบุคคลที่เคยร่วมงานแสดงละครกับคณะลั่นทมทองมาก่อน

การแสดงรำถวายมือที่คณะลั่นทมทองรับงานแสดงเป็นประจำทุกปีคืองานแค้นกับถวายเครื่องสังเวียงพระพรหมและเจ้าที่ของโรงงานอิมพีเรียล บริษัท อิมพีเรียลเยนเนรัลฟูดส์อินดัสทรี จำกัด เป็นโรงงานผลิตขนมอบ ตั้งอยู่เลขที่ 79 หมู่ 11 ซอยสมภารณ์ ถนนเทพารักษ์ ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพประกอบ 9 นายลั่นทม มาเอก หัวหน้าคณะลั่นทมทอง ให้ความรู้ก่อนการแสดง

สมาชิกคณะลั่นทมทอง มีรายนามดังนี้

1. นายลั่นทม มาเอก	หัวหน้าคณะ, นักดนตรี	อายุ 76 ปี
2. นางสาวดวงฤทัย บุญสารี	นักแสดง	อายุ 23 ปี

3. นางสาวปาริชาติ มาเอก	นักแสดง	อายุ 20 ปี
4. นางสาวสุลักษณ์ นาดเล็ก	นักแสดง	อายุ 23 ปี
5. เด็กหญิงจันทวิภา นุญฉาย	นักแสดง	อายุ 16 ปี
6. เด็กหญิงวศิชา วงศ์ธนุรเวช	นักแสดง	อายุ 10 ปี
7. เด็กหญิงบุญเสริญ จารุภูมิ	นักแสดง	อายุ 16 ปี
8. เด็กหญิงจาสุรีย์ แก้วศรีนวน	นักแสดง	อายุ 16 ปี
9. เด็กหญิงธัญญลักษณ์ ศิลลา	นักแสดง	อายุ 16 ปี
10. เด็กหญิงกัญนิดา เชียงหย่อง	นักแสดง	อายุ 15 ปี
11. นายบุญทิ่ง มาเอก	นักดนตรี	อายุ 42 ปี
12. นายไพรัช มาเอก	นักดนตรี	อายุ 20 ปี
13. นางอรณิชา มาเอก	นักดนตรี	อายุ 44 ปี

ภาพประกอบ 10 สมาชิกคณะลั่นทมทองในวันที่ไม่ได้ไปงานแสดง

ภาพประกอบ 11 บ้ายบอกทางเข้าคณะล้นทมทอง

ภาพประกอบ 12 คณะล้นทมทอง รำถวายมือ วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2554 แสดงที่บริษัท อิมพีเรียล เยนเนิร์ลฟุตส์อินดัสทรี จำกัด

3. คณะ ส. นำศิลป์ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 15 หมู่ 3 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะ คือ นางขวัญเรือน พักทอง โดยผู้ก่อตั้งคณะ คือ นายหวาด และนางสอน พักทอง ตั้งคณะเมื่อประมาณ พ.ศ. 2503 ก่อนที่จะตั้งคณะแต่เดิมเป็นวงปี่พาทย์ของครอบครัว ที่มีมาตั้งแต่ขุนสมานพีระมีชีวิตอยู่ ซึ่งนายหวาด พักทองเป็นทายาทของขุนสมานพีระ หรือนาย

หยวย พักทอง กำหนดคนแรกของตำบลงบางปลา ถือว่าเป็นวงปีพาทย์ที่เก่าแก่วงหนึ่งของตำบลงบางปลา กิจกรรมของคณะในยุคของนายหวาดและนางสอนจะรับงานดนตรีเป็นหลักและได้เลิกกิจการไประยะหนึ่ง จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2513 นายสุบิน พักทองบุตรชายของนายหวาด และนางสอน พักทอง สมรสกับนางขวัญเรือนซึ่งเคยเป็นนักแสดงในคณะสุตประเสริฐ ในชื่อเดิมคือคณะบุญเชิดร่วมศิริ ได้รับการฝึกหัดละครกับครูจิบและครูแซม อีกทั้งยายของนางขวัญเรือนก็เป็นนักแสดงละครชาตรีด้วยชื่อนางไป๋ ศรีอ่อน การที่นางขวัญเรือนเข้ามาเป็นสมาชิกของตระกูลพักทอง ทำให้คณะ ส.นำศิลป์ได้ดำเนินกิจการคณะละครอีกครั้งและสืบต่อมา

ในปัจจุบันทางคณะรับงานแสดงละครเป็นส่วนน้อย เนื่องจากจะรับงานทางด้านดนตรีเป็นหลัก ซึ่งคณะมีทั้งวงปีพาทย์ไทยและวงปีพาทย์มอญ อีกทั้งสมาชิกในคณะส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากนายสุบิน พักทอง ต่อมาเมื่อนายสุบินเสียชีวิต ผู้ควบคุมวงดนตรีจึงเป็นหน้าที่ของนายศักดิ์ชัย พักทอง บุตรชายคนโต ซึ่งทางคณะมีการรับงานบรรเลงดนตรีอยู่เป็นประจำ ส่วนนางขวัญเรือนได้รับการติดต่อจากหน่วยงานต่างๆ ให้ไปเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เรื่องละครชาตรี ซึ่งนางขวัญเรือนกล่าวว่า “การแสดงละครของบางปลาควรจะเรียกว่าเป็นละครไทยประยุกต์จึงจะถูกต้อง เนื่องจากมีการนำเอาการแสดงหลายแบบเข้ามาผสมกัน ซึ่ง เดี่ยวนี้ไม่มีการรำซัดหน้าบท และนำเอาลิเกมาร้องด้วย เพลงลูกทุ่งก็นำมาร้องและเต้นกันเป็นทางเครื่อง ละครชาตรีแท้ไม่ได้มีให้เห็นเลย คงเป็นเพราะการรำและร้องรายชาตรีเป็นเรื่องยากและซ้ำไม่ทันใจผู้ชม” (ขวัญเรือน พักทอง. 2554: สัมภาษณ์)

ซึ่งความเห็นของนางขวัญเรือน สอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้สังเกตการแสดงละครชาตรีบางปลาซึ่งเป็นละครชาตรีประยุกต์

ภาพประกอบ 13 เครื่องดนตรีในคณะ ส.นำศิลป์

ภาพประกอบ 14 บรรยากาศในครอบครัวคณะ ส.นำศิลป์

ในคณะละครชาตรีหรือวงปี่พาทย์จะมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในคณะ ส.นำศิลป์ ก็มีความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งยึดถือสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษโดยครอบครัวที่เป็นคณะละครหรือปี่พาทย์จะบูชาพ่อแก่ฤๅษี ดังนั้นไม่ว่าจะทำกิจการใดก็จะระลึกถึงพ่อแก่ฤๅษีก่อนเสมอ เมื่อจะทำการแสดงต้องตั้งกำนลทุกครั้ง โดยหัวหน้าคณะจุดธูปเทียนบูชาพ่อแก่ฤๅษี ถวายดอกไม้ เหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง เงิน 12 บาท เมื่อไปถึงสถานที่แสดงจะบูชาที่หลังโรงและจะต้องเชิญเศียรพ่อแก่ไปด้วยทุกครั้ง เมื่อธูปที่จุดไหว้พ่อแก่จะหมด คนในคณะจะเป็นใครก็ได้ต้องจุดธูปบูชาไม่ให้ธูปที่จุดในกระถางรูปดับตลอดการแสดง ในขณะที่หัวหน้าคณะบูชาพ่อแก่อยู่หลังฉากห้ามคนในคณะนั่งบนเตียงหน้าฉากโดยเด็ดขาด และไม่เดินข้ามสิ่งของที่เกี่ยวข้อกับการแสดงและเครื่องดนตรีทุกชนิด

สมาชิกในคณะ ส.นำศิลป์ ได้แก่

1. นางขวัญเรือน พักทอง	หัวหน้าคณะ	อายุ 59 ปี
2. นางบัว พักทอง	นักแสดง	อายุ 28 ปี
3. นายศักดิ์ชัย พักทอง	นักดนตรี	อายุ 32 ปี
4. นางปานจิต รอดบำรุง	นักดนตรี	อายุ 35 ปี
5. นางสาวน้ำเพชร พักทอง	นักดนตรี, นักแสดง	อายุ 22 ปี
6. นายชัยรัตน์ รอดบำรุง	นักดนตรี	อายุ 35 ปี
7. เด็กชายศักรินทร์ พักทอง	นักดนตรี	อายุ 10 ปี
8. เด็กชายนครินทร์ รอดบำรุง	นักดนตรี	อายุ 14 ปี
9. เด็กชายบุรินทร์ รอดบำรุง	นักดนตรี	อายุ 13 ปี
10. นายเฉลิมพล พักทอง	นักดนตรี	อายุ 25 ปี

ภาพประกอบ 15 บรรยากาศในคณะ ส.นำศิลป์

ภาพประกอบ 16 นางขวัญเรือน พักทอง หัวหน้าคณะ ส.นำศิลป์

4. คณะส่งเสริมศิลปนิพนธ์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ปัจจุบันหัวหน้าคณะคือ นางบุญรอด สิทธิ ได้รับถ่ายทอดการแสดงละครชาตรี จากนางเสริม พัดทอง เป็นครูละครชาตรีเก่าแก่ของตำบลบางปลา ซึ่งชื่อของคณะละครก็มาจากชื่อของนางเสริม นั่นเอง คณะส่งเสริมศิลปนิพนธ์ในปัจจุบันหัวหน้าคณะและนักแสดงจะรับงานแสดงดนตรี ละครชาตรีและรับงานแสดงลิเกกับคณะอื่นด้วย เพราะนักแสดงในคณะมีความสามารถทางด้านการแสดงหลายด้าน

อีกทั้งหัวหน้าคณะคือนางบุญรอด ก็ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญการแสดงละครชาตรี เพราะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากนางเสริมซึ่งเป็นแม่ของนายสมผล พัดทองสามีของนางบุญรอด และแสดงละครเป็นอาชีพมาเป็นเวลานาน เมื่อคณะละครชาตรีอื่นรับงานแสดงก็จะมาติดต่อกับนางบุญรอดไปแสดงด้วยเสมอ รวมถึงสมาชิกในคณะด้วย จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะได้ข้อมูลว่า “ลูกหลานในคณะของเราจะรับงานลิเกด้วย ส่วนละครถ้ามีคณะอื่นมาหาเราไปก็จะไป อีกส่วนหนึ่งนักแสดงกับนักดนตรีในคณะก็มีงานประจำ คือ งานบริษัท อีกส่วนหนึ่งอยู่ในวัยศึกษา อาชีพนักแสดงและนักดนตรีจึงเป็นอาชีพเสริมควบคู่กับงานประจำ ส่วนตัวฉันเองรับงานแสดงเป็นงานประจำ” (บุญรอด สิทธิ. 2554: สัมภาษณ์)

การรับงานแสดงในนามของคณะจึงมีไม่มากนัก รับงานบรรเลงดนตรีในงานพิธีมากกว่ารับงานแสดงละคร อีกทั้งนักแสดงส่วนหนึ่งก็มีอาชีพประจำ ถึงแม้ว่าคณะจะไม่ได้รับงานแสดงละครต่อเนื่องแต่สมาชิกในคณะก็มีงานแสดงร่วมกับคณะอื่นอยู่เป็นประจำคณะส่งเสริมศิลปินมีสมาชิกดังนี้

1. นางบุญรอด สิทธิ	หัวหน้าคณะ, นักแสดง	อายุ 46 ปี
2. นายสมผล พัดทอง	นักดนตรี	อายุ 48 ปี
3. นางพีระพรรณ พัดทอง	นักแสดง	อายุ 33 ปี
4. นางสุพรรณิ พัดทอง	นักแสดง	อายุ 34 ปี
5. นางสุภาภรณ์ พัดทอง	นักแสดง	อายุ 30 ปี
6. นางสาวมลลิตา ศรีสง่า	นักแสดง	อายุ 14 ปี
7. นางสาวนฤมล ประจงจัด	นักแสดง	อายุ 29 ปี
8. นายบุญรอด รอดบำรุง	นักดนตรี	อายุ 62 ปี
9. นายทวีศักดิ์ พัดทอง	นักดนตรี	อายุ 30 ปี
10. นายอัศพงษ์ พัดทอง	นักดนตรี	อายุ 33 ปี
11. นายพิชิตพงษ์ พัดทอง	นักดนตรี	อายุ 32 ปี
12. นายสุนทร มั่นทอง	นักดนตรี	อายุ 63 ปี

ภาพประกอบ 17 บรรยากาศในคณะส่งเสริมศิลปนิพนธ์

5. คณะชุดประเสริฐ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 33 หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางเพ็ญใจ ศรีอ่อน มีสมาชิกประจำคณะจำนวน 20 คน

6. คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 34/3 หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางวันเพ็ญ ศรีเพ็ชร และนายถวัลย์ ศรีเพ็ชร มีสมาชิกประจำคณะจำนวน 18 คน

จากสภาพของคณะละครตำบลบางปลาอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทำให้ทราบว่า คณะละครชาตรีตำบลบางปลาส่วนใหญ่รับงานด้านดนตรีเป็นหลัก มากกว่าการรับงานทางด้านละครชาตรี เนื่องจากสาเหตุหลายประการไม่ว่าจะเป็นขาดผู้สืบทอดการแสดงละครชาตรี ความเข้มแข็งของคณะในการจัดการการแสดง รวมถึงการรับงานแสดงประเภทอื่นของสมาชิกคณะละครชาตรี ส่วนคณะที่ยังคงรับงานแสดงละครชาตรีเป็นหลักมีการจัดการในคณะทั้งด้านการแสดง การถ่ายทอดความรู้ การรับงานอย่างต่อเนื่องคือคณะชุดประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ โดยยังคงดำเนินการแสดงละครอย่างสมบูรณ์ที่สุดที่มีอยู่ในตำบลบางปลา รวมถึงมีความเข้มแข็งในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการเล่นละครชาตรีให้กับสมาชิกในคณะที่สามารถสืบทอดการแสดงละครชาตรีต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา จำนวน 2 คณะ คือคณะชุดประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

1.2 ประวัติความเป็นมาของละครชาตรีคณะชุดประเสริฐ ประวัติความเป็นมาของละครชาตรีคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

ละครชาตรีคณะชุดประเสริฐ และคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ เป็นคณะที่มีผู้ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน ปัจจุบันทั้งสองคณะเป็นทายาท รุ่นที่ 3 และรุ่นที่

4 ที่ได้ดำเนินกิจการคณะละครชาตรีและดนตรีปี่พาทย์ ซึ่งทั้งสองคณะมีความแตกต่างที่ส่วนของระยะเวลาของในการดำเนินกิจการของคณะ โดยคณะสุตประเสริฐเป็นคณะที่ก่อตั้งขึ้นเป็นคณะแรกในตำบลบางปลา ส่วนคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญถือเป็นคณะที่ก่อตั้งขึ้นใหม่เมื่อ 17 ปีมานี้ แต่ความชำนาญในการแสดงละครไม่แตกต่างกัน เพราะนักแสดงและนักดนตรีได้รับการฝึกฝนมาอย่างต่อเนื่องก่อนที่จะมีการแยกตัวของสมาชิกในคณะสุตประเสริฐที่เป็นคณะของบรรพบุรุษ ดังนั้นจะเห็นได้ถึงความเชื่อมโยงกันในส่วนของประวัติความเป็นมาของคณะสุตประเสริฐกับคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

คณะสุตประเสริฐ คณะสุตประเสริฐถือเป็นคณะละครชาตรีคณะแรกและเก่าแก่ที่สุดของตำบลบางปลา โดยได้รับการวางรากฐานจากนายเพชร ศรีเพชร แรกเริ่มเป็นคณะดนตรีไทยก่อน ต่อมาจึงได้มีการฝึกหัดละครชาตรี นายเพชร ศรีเพชร เดินทางมาจากจังหวัดนครราชสีมา ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มาสมรสกับนางจาง เนตรจันทร์ ซึ่งเป็นชาวบางปลา และตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลบางปลา นายเพชรเป็นนักดนตรีที่มีฝีมือ ได้ตั้งคณะดนตรีไทยและมีลูกศิษย์มากมาย ถือเป็นคณะดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่นนี้ นายเพชร มีบุตรธิดา 4 คน คนที่ 1 ชื่อนางพุด สมรสกับนายชิต ศรีอ่อน คนที่ 2 ชื่อนางพูน สมรสกับนายโต๊ะ พูนมา คนที่ 3 ชื่อนายแป๊ะ ศรีเพชร และคนที่ 4 ชื่อนายประพาส ศรีเพชร ซึ่งบุตรชายทั้ง 2 คนของนายเพชร เป็นลูกศิษย์ที่เรียนดนตรีกับนายเพชร ความสัมพันธ์ด้านการสมรส ทำให้คณะดนตรีไทยของนายเพชร มีสมาชิกในคณะที่เป็นครอบครัวเดียวกันทำให้คณะดนตรีสามารถดำเนินกิจการได้เป็นอย่างดี

จากการที่มีผู้ว่าจ้างคณะดนตรีไปบรรเลงในงานทางศาสนาและงานเฉลิมฉลอง มหรสพ ที่ให้ความรื่นเริงอีกทั้งคนในชุมชนมีความเชื่อในเรื่องการบนบานศาลกล่าว มีการกำกับด้วยดนตรีและละครชาตรี นายเพชร จึงได้มีความคิดว่าควรจะมีการฝึกหัดละครชาตรีไว้ด้วยเพื่อจะได้รับการแสดงละครชาตรีสำหรับผู้ที่ต้องการว่าจ้าง ในขณะนั้นผู้ที่ฝึกหัดละครชาตรีส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงซึ่งบุตรหลานในคณะโดยเรียนกับครูวัน เป็นคนในท้องถิ่น และครูจิบ รุ่งไพโรจน์ ซึ่งเป็นชาวเพชรบุรีมีความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีแบบชาวเพชรบุรี เคยอยู่คณะละครที่กรุงเทพฯ หลังจากที่มาสอนละครให้กับชาวบางปลาได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บางปลาเป็นการถาวร การฝึกหัดละครชาตรีกับดนตรี ผู้เรียนจะเลือกเรียนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต่อมานักแสดงไม่พอ จึงให้นักดนตรีที่เห็นว่ามีความสามารถที่จะแสดงละครได้มาฝึกหัดละครด้วย ทำให้มีนักแสดงที่สามารถบรรเลงดนตรีและแสดงละครได้

เมื่อนายเพชร ศรีเพชร เสียชีวิต คณะสุตประเสริฐได้สืบทอดมาสู่รุ่นลูก โดยมีบุตรสาวคนโตและบุตรชายของนายเพชรคือนางพุด นายชิต ศรีอ่อน เป็นหัวหน้าคณะ นักดนตรีในคณะจะเป็นเครือญาติกันมี 3 ตระกูล คือ ตระกูลศรีเพชร ตระกูลพูนมา และตระกูลศรีอ่อน ถือว่าเป็นคณะละครชาตรีและดนตรีที่ใหญ่มีความมั่นคง ในสมัยก่อนคณะดนตรีละครจะไม่ได้ตั้งชื่อคณะอย่างเป็นทางการ ชาวบ้านนิยมเรียกเป็นชื่อเจ้าของคณะ เรียกว่าคณะยายพุด ตาชิต ต่อมาจึงได้ตั้งชื่อคณะเป็น คณะบุญเชิดร่วมศิริ ตามชื่อของบุตรชายคนโต คือนายบุญเชิด ศรีอ่อน ซึ่งนางพุด นายชิต มีบุตรธิดารวม 10 คน ทั้งหมดได้รับการถ่ายทอดวิชาดนตรีและละครชาตรีเพื่อช่วยเป็นกำลังใน

กิจการคณะละครชาตรีและดนตรีของครอบครัว นอกจากนี้ยังมีผู้สนใจมาฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อฝึกหัดวิชาดนตรีและละครชาตรีเพื่อเป็นอาชีพอีกด้วย ต่อมานางพุดและนายชิตได้มอบคณะละครชาตรีให้กับ นายบุญเชิด นางประเสริฐ ศรีอ่อน บุตรชายและบุตรสะใภ้ ซึ่งนางประเสริฐ มีความสามารถแสดงละครชาตรีโดยได้รับการฝึกหัดมาจากมารดา ชื่อ นางบุญชู และฝึกหัดกับครูจิบด้วย การที่หัวหน้าคณะมีความสามารถทางด้านการแสดงละครชาตรีและดนตรีทำให้การบริหารงานในคณะมีความสมบูรณ์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 บุตรของนายนางพุด นายชิต ศรีอ่อน หัวหน้าคณะรุ่นก่อนผู้เป็นบิดามารดา ซึ่งมีศักดิ์เป็นน้องของนายบุญเชิด ศรีอ่อน ส่วนหนึ่ง ได้แก่ นายบุญโชติ ศรีอ่อน นายบุญชู ศรีอ่อน นางละเอียด ศรีอ่อน นางบุญช่อ ศรีอ่อน นายสะอาด ศรีอ่อน นางสำอางค์ ศรีอ่อน และนางบังเอิญ ศรีอ่อน ได้แยกออกไปตั้งคณะใหม่ ทำให้สมาชิกในคณะบุญเชิดร่วมศิริ ลดจำนวนลง สมาชิกในคณะที่เป็นนักแสดงและนักดนตรีในตระกูลศรีอ่อน ในคณะบุญเชิดร่วมศิริที่ยังคงอยู่หลังจากการแยกไปตั้งคณะใหม่ ได้แก่ นายบุญชอบ และนางลออ ศรีอ่อน เป็นน้องของนายบุญเชิด ซึ่งมีบุตรีตาของนายบุญเชิดกับนางประเสริฐ ศรีอ่อน รวมอยู่ด้วย 4 คน ได้แก่ นายสุชาติ ศรีอ่อน นายสมชาย ศรีอ่อน นายสายชล ศรีอ่อน และนางเพลินใจ ศรีอ่อน ซึ่งต่อมาหลังจากการแยกตัวของสมาชิกในคณะบุญเชิดร่วมศิริ ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น คณะสุตประเสริฐ ตามชื่อของ นางประเสริฐ ศรีอ่อน ในพ.ศ. 2538 นายบุญเชิด ศรีอ่อน เสียชีวิต คณะละครจึงตกทอดสู่ นายสุชาติ ศรีอ่อน และนางเพลินใจ ศรีอ่อน บุตรชายและบุตรสาวของนายบุญเชิด เป็นหัวหน้าคณะมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 18 ห้องเก็บเครื่องดนตรี เครื่องแต่งกายของคณะสุตประเสริฐ

คณะสุตประเสริฐตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีสมาชิกประจำคณะจำนวน 20 คน มีรายนามดังนี้

1. นางเพลินใจ ศรีอ่อน	หัวหน้าคณะ, นักแสดง, นักดนตรี	อายุ 47 ปี
2. นายสุชาติ ศรีอ่อน	นักดนตรี, นักแสดง	อายุ 57 ปี
3. นางสาวพิมพ์วิสา แก้วสมนึก	นักแสดง	อายุ 16 ปี
4. นางสาวอรจิรา แก้วสมนึก	นักแสดง	อายุ 19 ปี
5. นางสาวศกุนตลา แก้วสมนึก	นักแสดง	อายุ 23 ปี
6. นายสุรชัย ศรีอ่อน	นักดนตรี	อายุ 26 ปี
7. นายกิตติทัศน์ ศรีอ่อน	นักดนตรี	อายุ 52 ปี
8. นายเจอดพล แก้วสมนึก	นักดนตรี	อายุ 24 ปี
9. นายสันติสุข ศรีอ่อน	นักดนตรี	อายุ 29 ปี
10. นายสมชาย ศรีอ่อน	นักดนตรี	อายุ 55 ปี
11. นางนราพร ศรีอ่อน	นักแสดง	อายุ 28 ปี
12. นางอรอุสา ชินปัทม์	นักแสดง	อายุ 26 ปี
13. นางสาวโสภิตา พุทธอ่อน	นักแสดง	อายุ 16 ปี
14. นายสัญญา มาเมือง	นักดนตรี, นักแสดง	อายุ 57 ปี
15. นางอุ๋นเรื่อน พลัฒ์พลี	นักแสดง	อายุ 46 ปี
16. นางสาวศิวาพร พลัฒ์พลี	นักแสดง	อายุ 17 ปี
17. นางศิริวรรณ พุทธอ่อน	นักแสดง	อายุ 36 ปี
18. นางสุกัญญา ดาราแก่ง	นักแสดง	อายุ 39 ปี
19. นางสาวสุริดา พัดทอง	นักแสดง	อายุ 16 ปี
20. นางจำลอง ศรีอ่อน	นักแสดง	อายุ 49 ปี

ภาพประกอบ 19 บรรยากาศร้านค้าขายของชำที่คณะสุดประเสริฐทำเป็นอาชีพเสริม

ภาพประกอบ 20 อุปกรณ์เย็บปักและซ่อมแซมเครื่องแต่งกายละครในวันที่ไม่ได้ไปทำการแสดง

คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญเป็นคณะละครชาตรีที่แยกมาจากคณะสุตประเสริฐ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในฐานะเครือญาติ ตั้งแต่นายพาส ศรีเพ็ชร ซึ่งเป็นบุตรคนที่ 4 ของนายเพชร ศรีเพชรผู้ก่อตั้งคณะสุตประเสริฐรุ่นแรก และเป็นน้องของนางพุด ศรีอ่อนผู้ก่อตั้งคณะบุญเชิดร่วมศิริ ก่อนที่จะมาเป็นคณะสุตประเสริฐในปัจจุบัน นายพาส ศรีเพ็ชร มีบุตรธิดา 5 คน ได้แก่ นางสาววันเพ็ญ ศรีเพ็ชร นายธวัช ศรีเพ็ชร นางสมถวิล ศรีเพ็ชร นายถวัลย์ ศรีเพ็ชร นายอัศวิน ศรีเพ็ชร ซึ่งแต่เดิมตระกูลศรีเพ็ชรเป็นนักดนตรีและนักแสดงในคณะบุญเชิดร่วมศิริ ก่อนจะมาเป็นคณะสุตประเสริฐ จากความเปลี่ยนแปลงของคณะบุญเชิดร่วมศิริในปีพ.ศ. 2537 สมาชิกในคณะบุญเชิดร่วมศิริ ได้มีการแยกตัวออกไปตั้งคณะใหม่หลายคณะด้วยกัน ในปีเดียวกันนี้เองตระกูลศรีเพ็ชรก็ได้แยกออกมาตั้งคณะใหม่ โดยใช้ชื่อว่า คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ มาจากชื่อ ของนางสาววันเพ็ญ ศรีเพ็ชร ซึ่งเป็นพี่สาวคนโตของตระกูลเป็นผู้มีวิญญูติและคุณวุฒิเชี่ยวชาญในการแสดงละครชาตรีเป็นอย่างดี นางวันเพ็ญกล่าวว่า “เมื่อก่อนอยู่ในคณะสุตประเสริฐ ต่อมาก็แยกออกมาตั้งคณะเองร่วมกับพี่น้อง เราสามารถดูแลลูกหลานของเราได้ คนในคณะก็มีมากพอที่จะบริหารงาน แต่หากไม่มีงานละครก็ยังมีงานลิเกเพราะน้องสะใภ้เป็นคณะลิเกแต่ก่อน เมื่อมาแต่งงานกับน้องชายคือนายถวัลย์ เขาก็รับงานลิเกทำให้มีรายได้อีกทางหนึ่ง” (วันเพ็ญ ศรีเพ็ชร. 2554: สัมภาษณ์)

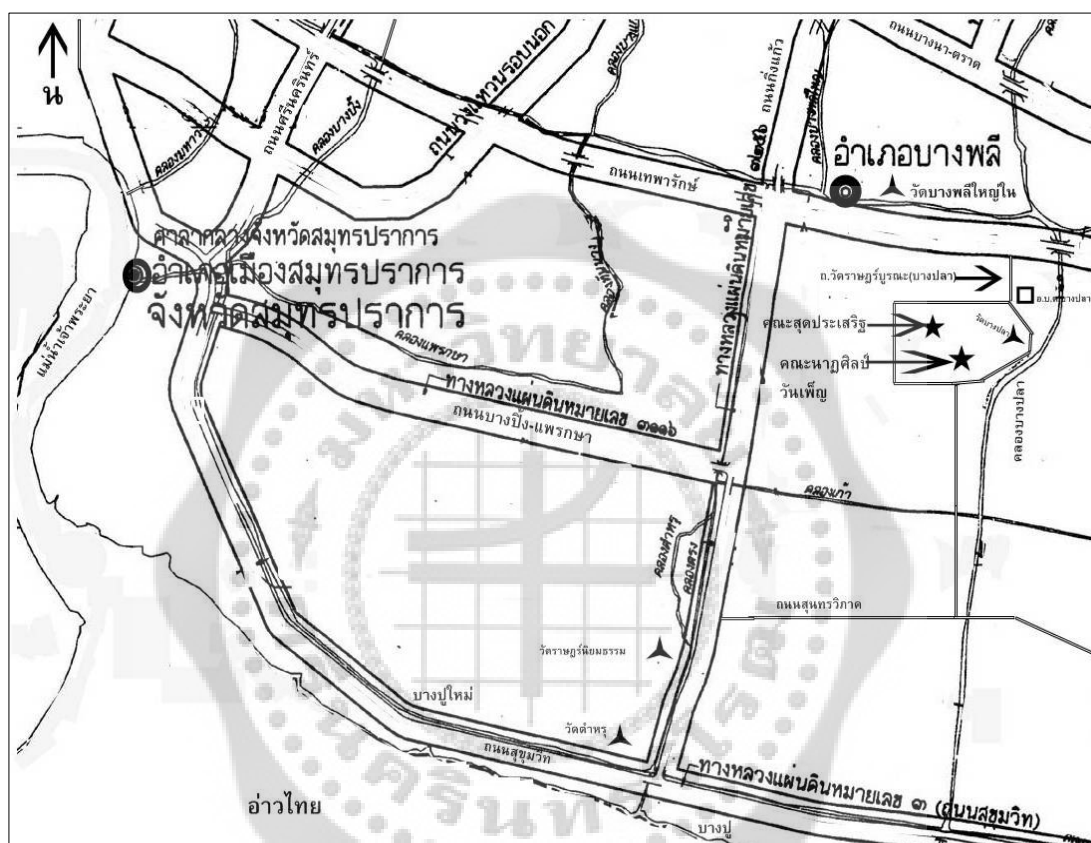
คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญมีการบริหารจัดการของคณะร่วมกันโดยหัวหน้าคณะ ได้แก่ นางสาววันเพ็ญ ศรีเพ็ชร นายถวัลย์ ศรีเพ็ชร และนางนันทวัล ศรีเพ็ชร คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 34/3 หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีสมาชิกประจำคณะจำนวน 18 คน มีรายนามดังนี้

1. นางวันเพ็ญ ศรีเพชร	หัวหน้าคณะ, นักแสดง	อายุ 63 ปี
2. นายถวัลย์ ศรีเพชร	หัวหน้าคณะ, นักดนตรี	อายุ 57 ปี
3. นางนันทวัล ศรีเพชร	หัวหน้าคณะ, นักแสดง	อายุ 52 ปี
4. นางสาวพรรณทิพย์ ศรีเพชร	นักแสดง	อายุ 22 ปี
5. นางสาวพรนิภา ศรีเพชร	นักแสดง	อายุ 15 ปี
6. เด็กหญิงนิตาชล จันทร์หอม	นักแสดง	อายุ 7 ปี
7. เด็กหญิงสุธารัตน์ มุดดา	นักแสดง	อายุ 12 ปี
8. นางสาวอนันตพร ทองจันทร์	นักแสดง	อายุ 16 ปี
9. นางสาวประภาศรี สุขใจ	นักแสดง	อายุ 22 ปี
10. เด็กชายศรัณย์ สุขใจ	นักแสดง	อายุ 11 ปี
11. นายโชติวัฒน์ อัดวัฒนา	นักแสดง	อายุ 21 ปี
12. นางสาวนิภาพร พูนมา	นักแสดง	อายุ 31 ปี
13. นายวานิช เพาะบุญ	นักแสดง	อายุ 27 ปี
14. นางชวนชม เพาะบุญ	นักแสดง	อายุ 46 ปี
15. นายอัศวิน ศรีเพชร	นักดนตรี	อายุ 49 ปี
16. นายอำพล พูนมา	นักดนตรี	อายุ 63 ปี
17. นายเพททาย ศรีเพชร	นักดนตรี	อายุ 55 ปี
18. นายไพฑูรย์ ศรีเพชร	นักดนตรี	อายุ 52 ปี

ภาพประกอบ 21 บรรยากาศกิจกรรมของสมาชิกคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญในวันว่างจากงานแสดง

คณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ เป็นคณะละครชาตรีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน มีต้นแบบจากครูสำนักเดียวกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป การบริหารจัดการในคณะและรายละเอียดปลีกย่อยของการแสดงย่อมมีความแตกต่างกัน ในแบบที่แต่ละคณะเห็นสมควรของหัวหน้าคณะ ซึ่งวัฒนธรรมในการแสดงละครอันดั้งเดิมหลายอย่างที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษทั้งสองคณะก็ยังคงรักษาไว้ได้เป็นอย่างดี และการประยุกต์ที่แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของคณะละครชาตรี

ภาพประกอบ 22 แผนที่คณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

ที่มา : ปรับปรุงจากกระทรวงคมนาคมและองค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา

การรับงานและค่าแรง คณะละครชาตรีจะได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานแก้บนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการรับงานแสดงของคณะละคร แบ่งเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การรับงานแสดงลักษณะที่ 1 เป็นการรับงานโดยเจ้าภาพมาติดต่อด้วยตนเอง การติดต่อในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นการติดต่อทางโทรศัพท์ถึงหัวหน้าคณะ หรือเดินทางมาติดต่อที่คณะด้วยตนเองของเจ้าภาพ โดยการนัดหมายวัน เวลา สถานที่แสดง ตกลงราคา ซึ่งราคาในการทำการแสดงแต่ละครั้งจะขึ้นอยู่กับระยะทางที่เดินทางไปแสดง เนื่องจากการเดินทางจะใช้พาหนะเป็นรถยนต์ส่วนตัวของเจ้าของคณะซึ่งมีค่าใช้จ่ายในเรื่องของน้ำเชื้อเพลิง ส่วนสมาชิกในคณะจะโดยสารไปกับรถยนต์ของเจ้าของคณะ โดย

บรรทุกอุปกรณ์ประกอบการแสดงไปด้วยพร้อมกัน ในการรับงานแสดงของคณะละครชาตรีจะมีตารางการรับงาน โดยไม่ให้ตรงกับวันเวลาที่มีการรับงานไว้แล้ว แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องแสดงในวันเวลาเดียวกัน ก็จะแบ่งการจัดการคณะเป็น 2 กลุ่ม โดยการจ้างนักแสดงและนักดนตรีจากคณะอื่นที่สามารถไปทำการแสดงได้มาเสริม แต่การรับงานสองงานในวันเวลาเดียวกันมีไม่บ่อยครั้งนัก ทั้งนี้เพื่อความมีประสิทธิภาพในการทำการแสดงจะสมบูรณ์กว่าถ้าเป็นการรับงานเป็นหนึ่งงานต่อวัน การรับงานแสดงลักษณะที่ 2 เป็นการรับงานโดยหัวหน้าคณะละครเป็นผู้ติดต่อไปยังเจ้าภาพ หากเป็นงานที่จัดเป็นประจำทุกปี หัวหน้าคณะที่เคยไปทำการแสดงจะทำการติดต่อเจ้าภาพไว้ล่วงหน้า ในการว่าจ้างมาแสดงในปีถัดไป หรือการได้รับการติดต่อจากเจ้าภาพไว้ล่วงหน้า ในกรณีการรับงานรูปแบบนี้ โดยมากเจ้าภาพกับหัวหน้าคณะละครชาตรีจะมีความสัมพันธ์กัน อาจเป็นญาติ หรือเป็นคนสนิทสนมกันมาก่อน อีกกรณีหนึ่งก็คือ ฝ่ายเจ้าภาพมีความประทับใจในการแสดงของคณะละครหลังจากได้ชมครั้งหนึ่งแล้ว ก็จะติดต่อไว้ล่วงหน้าได้เช่นกัน

ในส่วนในเรื่องค่าแรงของสมาชิกในคณะละคร จะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าคณะละครในการบริหารจัดการ หลังจากตกลงราคาในการว่าจ้างไปทำการแสดงกับเจ้าภาพ หัวหน้าคณะจะคำนวณค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำการแสดง ค่าแรงนักแสดง ค่าแรงนักดนตรี คำว่าค่าแรงในคณะละครชาตรีนิยมเรียกว่า ค่าตัว ในการรับงานแสดงละครชาตรีนั้นถ้าหากสถานที่แสดงอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรปราการ ราคาค่าจ้างของคณะจะอยู่ที่ 6,000-8,000 บาท ถ้าสถานที่แสดงอยู่ในจังหวัดอื่น ราคา 8,000-9,000 บาท ทั้งนี้ไม่ได้กำหนดไว้แน่นอน ราคาค่าจ้างมีความยืดหยุ่นได้เพราะแม้ว่าสถานที่แสดงจะอยู่ในเขตจังหวัดอื่นนอกจากจังหวัดสมุทรปราการ แต่ถ้าหากสามารถเดินทางได้สะดวก มีระยะทางไม่ไกล ราคา ก็จะลดลงได้ขึ้นอยู่กับการตกลงกันระหว่างหัวหน้าคณะละครกับผู้ว่าจ้าง โดยค่าแรงนักแสดงและนักดนตรีต่อคน ราคาปกติ 300-400 บาท ถ้าเป็นนักแสดงรุ่นเล็ก 200-250 บาท ตามความสามารถและประสบการณ์ นักดนตรีที่มีประสบการณ์มาก หรือเป็นผู้บรรเลงเครื่องดนตรีที่หาผู้บรรเลงได้ยาก 400-600 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายในส่วน of ค่าแรงสมาชิกในคณะ ที่เหลือจะเป็นค่ายานพาหนะ ค่าบำรุงรักษาเครื่องแต่งกายละคร ค่าบำรุงรักษาเครื่องดนตรี เพราะหัวหน้าคณะละครจะมีเครื่องแต่งกายละครและเครื่องดนตรีไว้ประจำคณะ นักแสดงและนักดนตรีไม่ต้องรับผิดชอบในส่วนอื่นนอกจากการทำการแสดงเพียงอย่างเดียว หลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วเงินจำนวนที่เหลือจะเป็นของหัวหน้าคณะ ซึ่งการกำหนดราคาค่าแรงในการรับงานแสดงแต่ละครั้งเป็นราคาที่เหมาะสมที่หัวหน้าคณะละครสามารถบริหารจัดการได้โดยเรียกได้ว่าไม่ขาดทุน และสมาชิกในคณะมีความพอใจในค่าแรงที่ได้รับ สำหรับนักแสดงที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน เช่น มีความสัมพันธ์เป็นมารดากับบุตร เป็นสมาชิกในคณะละครชาตรีแล้วได้ไปทำการแสดงในงานเดียวกัน จึงเท่ากับว่าในการรับงานครั้งนั้นได้รายได้เพิ่มอีกหนึ่งเท่าเข้ามาสู่ครอบครัวจากค่าแรงของมารดา 300 บาท รวมกับค่าแรงของบุตร 300 บาท รวมเป็น 600 บาท ดังนั้นการที่นักแสดงมีทายาทในการสืบทอดความรู้การแสดงละครถือเป็นประโยชน์ในการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

การกำหนดราคาค่าแรงในการรับงานแสดงละครชาตรีในราคาที่ได้นำเสนอข้างต้นเป็นที่พอใจของเจ้าภาพซึ่งต่างมีความเห็นตรงกันว่าเป็นราคาที่ไม่แพงสำหรับการจ้างคณะละครมาแสดง เพราะคณะละครมีนักแสดงในคณะจำนวนมาก อีกทั้งในการทำพิธีกับคณะละครก็สามารถบอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับสินบน มีขั้นตอนพิธีการที่ครบถ้วน เจ้าภาพมีความมั่นใจในความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีการของคณะละคร การแสดงก็ใช้เวลานานหลายชั่วโมง เครื่องแต่งกายมีความสวยงาม นักแสดงมีความสามารถทางด้านการเล่นเป็นที่ประทับใจผู้ชม อีกทั้งการเดินทางจากคณะละครมาสถานที่แสดงมีระยะทางไกล จึงถือว่าเป็นราคาที่เหมาะสม ซึ่งการขนานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วได้ในสิ่งที่ต้องการ บางสิ่งที่ได้มามีคุณค่ามาก ฉะนั้นการแก้บนด้วยละครในราคาที่ว่าจ้าง ตามที่คณะละครกำหนดจึงถือว่าไม่แพงเลยสำหรับสิ่งดีๆ ที่เข้ามาในชีวิตของบุคคลที่ได้รับจากการขนานศาลกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมปรารถนา

การรับงานในราคาที่คณะละครกำหนดนี้ถือว่าเป็นราคาที่เหมาะสมที่เจ้าของคณะละครคำนวณแล้วว่าคุณค่ากับการรับงานแต่ละครั้ง นักแสดงและนักดนตรีก็พอใจที่ได้รับค่าตัวในราคาตามมาตรฐานที่มีอยู่ในคณะละครชาตรีตำบลบางปลา ส่วนเจ้าภาพผู้ว่าจ้างให้คณะละครไปแสดงมีความเห็นว่าราคามีความเหมาะสมซึ่งถือว่าการรับงานและค่าแรงเป็นไปด้วยความพึงพอใจทั้ง 3 ฝ่าย คือหัวหน้าคณะ สมาชิกในคณะ และเจ้าภาพ

อุปสรรคและการปรับตัว ในการแสดงละครชาตรีที่มีอยู่ในปัจจุบันถือว่าการพัฒนา การประยุกต์วิธีการแสดงมานานแล้วตั้งแต่อดีต เป็นผลอันเนื่องมาจากการปรับตัวให้ตรงกับความต้องการของผู้ชม การแข่งขันกับการแสดงประเภทอื่นที่มีความตื่นตาตื่นใจ สนุกสนานประทับใจผู้ชม ทั้งวิธีการแสดง เครื่องแต่งกาย เพลง เครื่องดนตรี โรงละคร ซึ่งเป็นผลที่เห็นได้จากละครชาตรีตำบลบางปลาที่แสดงอยู่ในปัจจุบัน แต่การปรับตัวของคณะละครชาตรีก็ไม่ได้หยุดนิ่ง เนื่องจากสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สำหรับช่วงเวลาในการทำการแสดงในรอบหนึ่งปี คณะละครชาตรีจะรับงานได้มากในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม เนื่องจากเป็นช่วงเทศกาลสำคัญหลายเทศกาลด้วยกัน เริ่มจากเทศกาลปีใหม่ ถึงเทศกาลสงกรานต์ เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนแก้บนและบวงสรวงพระภูมิ เจ้าที่ เทพ เทพารักษ์ นางไม้ตามศาลศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่นับถือเป็นจำนวนมาก เมื่อเข้าสู่เทศกาลเข้าพรรษาเป็นช่วงที่มีผู้มาว่าจ้างให้แสดงงานแก้บนน้อยกว่าปกติ ส่วนงานอื่นเช่นเป็นมหรสพฉลองงานรื่นเริงนั้น ไม่ค่อยมีคนนิยม เนื่องจากละครชาตรีแสดงแก้บนในตอนกลางวันเป็นหลัก งานสมโภชที่จัดให้มีมหรสพมักเป็นงานกลางคืน อีกทั้งมีมหรสพที่มีผู้นิยมมากกว่า เช่น ลิเก หรือวงดนตรีลูกทุ่ง ละครชาตรีจึงทำหน้าที่ในการแสดงในงานแก้บนเป็นหลัก และจะมีผู้มาว่าจ้างให้แสดงละครชาตรีมากในช่วงหลังจากออกพรรษาอีกช่วงหนึ่ง ดังนั้นเมื่ออยู่ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาทำให้คณะละครชาตรีมีรายได้จากงานแสดงละครน้อยลง ส่งผลถึงสมาชิกในคณะละคร จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาอาชีพเสริมในช่วงที่มีงานแสดงน้อย นักแสดงบางคนที่มีความสามารถหลายด้านก็จะไปรับงานแสดงพิเศษในคณะลิเก บางส่วนก็ทำงานรับจ้างทั่วไป หรืองานในโรงงานอุตสาหกรรม ถ้าหากนักแสดงบางคนมีรายได้จากการมีอาชีพค้าขายอยู่แล้วก็ไม่ส่งผลกระทบมากเท่าใดนัก แต่ถือว่ามีเป็นส่วนน้อยที่มีรายได้ที่แน่นอนอยู่แล้ว

สำหรับนักแสดงละครชาตรีบางส่วนได้มีโอกาสเป็นพนักงานในสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา ทางผู้บริหารก็ให้การสนับสนุนผู้ที่เคยเป็นนักแสดงละครชาตรีมาก่อนให้รับงานแสดงละครชาตรีเป็นอาชีพเสริม (คณาธิป แผล้วนำ. 2555: สัมภาษณ์) ในช่วงนอกเทศกาลเข้าพรรษาจึงถือว่าเป็นเวลาทองของการหารายได้จากการรับงานแสดงละครชาตรี การแข่งขันระหว่างคณะละครจึงเกิดขึ้น บางคณะจะทำการติดต่อเจ้าภาพหากทราบว่ามีงานสำคัญในท้องถิ่น ตำบลต่างๆ ที่อาจเป็นสถานที่ที่เคยไปแสดงมาก่อน หรือการถามข่าวจากญาติมิตรที่รู้จักกัน แต่ทั้งนี้ การรับงานของคณะละครชาตรีในตำบลบางปลาถือว่าเป็นพิเศษคือไม่รับงานตัดราคาคณะอื่น เพื่อให้คณะของตนได้รับงานแสดง “การรับงานตัดราคาคือรับงานในราคาที่น้อยกว่าราคาที่เจ้าภาพว่าจ้างคณะอื่นไว้แล้ว เจ้าภาพจึงเลือกจ้างคณะที่ราคาถูกกว่า ถ้าหากมีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นเมื่อคณะอื่นได้ทราบเรื่องก็จะทำให้ชุ่นข้องหมองใจกัน เรื่องรับงานตัดราคาหรือตัดหน้ากันจะไม่ทำ” (นิ่มนวล ศรีเพชร. 2554: สัมภาษณ์)

การแสดงละครชาตรีของตำบลบางปลาที่ทำการแสดงอยู่ในปัจจุบันได้มีการปรับตัวมาจากอดีตมานานแล้ว นับตั้งแต่การนำวิธีการแสดงละครนอกเข้ามาผสม เครื่องดนตรีที่เป็นวงปี่พาทย์ไม่ใช่วงปี่พาทย์ชาตรีที่ใช้แบบดั้งเดิม มีการกันฉากให้สวยงาม ซึ่งละครชาตรีแต่เดิมไม่มีฉากกัน จะนั่งล้อมวงกัน เครื่องดนตรีมีเพียง โทน กลองตุ๊ก ช้องคู้ และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ตัวละครที่ยังไม่ออกแสดงจะนั่งล้อมวงตีกรับไม้ไผ่และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ

การแสดงละครชาตรีแบบเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมของผู้ชม การแสดงที่มีหลากหลายทำให้ผู้ชมสามารถเลือกตามความพอใจทำให้ละครชาตรีต้องมีการปรับสภาพไปตามความนิยมของผู้ชม เมื่อผู้ชมขอให้ร้องเพลงลูกทุ่งคันระหว่างการแสดงละคร ทางฝ่ายคณะละครก็ต้องจัดการแสดงให้เพราะต้องการเอาใจเจ้าภาพ หากเจ้าภาพพอใจในการแสดง ในโอกาสต่อไปคณะละครก็จะได้รับการว่าจ้างมาแสดงอีก แม้ว่านักแสดงหรือหัวหน้าคณะจะไม่ได้เต็มใจในช่วงแรกที่มีการร้อง แต่ต่อมาก็นำเพลงลูกทุ่งเข้ามาร้องจนเป็นเรื่องปกติ และได้นำเพลงลูกทุ่งเข้ามาร้องแทรกในเนื้อเรื่องที่แสดง หรือจัดเป็นการแสดงคันละครด้วย อีกสาเหตุหนึ่งคือในช่วงที่นักแสดงละครชาตรีมีจำนวนน้อย หัวหน้าคณะละครจึงได้ไปจ้างนักแสดงลิเกมาแสดงละครชาตรี นักแสดงลิเกจึงนำรูปแบบการร้องลิเกเข้ามาร้องในละครชาตรีด้วย จนกระทั่งการแสดงละครชาตรีกลายเป็นการแสดงที่ผสมการร้องหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน ปัจจุบันจะหาชมการแสดงละครชาตรีที่เป็นชาตรีแท้ๆ ได้ยากเนื่องจากแบบเดิมมีขั้นตอนหลายอย่างอีกทั้งใช้เวลาแสดงนาน การร้องรายชาตรีซึ่งเป็นการร้องแบบเดิมของละครชาตรีไม่มีผู้สืบทอดและนำมาร้องเพราะร้องยาก

แม้ว่าละครชาตรีบางปลาจะมีการประยุกต์ไปตามยุคสมัยและความนิยมของผู้ชม แต่สาเหตุที่ในปัจจุบันยังเรียกว่าละครชาตรีเพราะเป็นชื่อที่คุ้นเคยมาตั้งแต่อดีต อีกทั้งเห็นว่าเป็นละครชาตรี จึงเรียกว่าละครชาตรี ไปตามความเข้าใจที่มีมาจากอดีต คนบางส่วนเข้าใจว่า คำว่าละครชาตรี หมายถึงละครที่ใช้กับัน แต่ที่จริงเป็นชื่อของการแสดงละครประเภทหนึ่ง ละครในตำบลบางปลาที่ใช้วิธีแสดงแบบในปัจจุบันก็แสดงมาเป็นเวลาประมาณ 50 ปีแล้ว แต่เริ่มแรกละครชาตรีเป็นรูปแบบของละครชาตรีดั้งเดิม แต่ในบางงานก็ยังมีมีการรำซัดหน้าบท ที่เป็นการรำก่อนเริ่มแสดง

ละครชาตรีแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นธรรมเนียมเฉพาะศาลเจ้าเก่าแก่ ที่เคยรำซัดหน้าบทถวายประจำเท่านั้น เพราะใช้เวลาแสดงนาน ผู้ชมไม่ทราบถึงความสำคัญก็ไม่นิยมให้แสดง รำซัดหน้าบทเป็นของเก่าแก่และมีความศักดิ์สิทธิ์คณะละครชาตรีจะใช้ตัวพระรำก่อนเข้าเรื่อง ผู้แสดงจะร้องและรำ บทร้องจะเป็นการระลึกถึงคุณครู ปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้แสดงได้แล้วและไม่ได้ถ่ายทอดให้กับนักแสดงรุ่นหลัง

สำหรับความนิยมในตัวนักแสดงของเจ้าภาพก็มีความแตกต่างกัน เจ้าภาพบางคนชอบนักแสดงที่อายุน้อยเพราะมีความสดน่ารัก การรำถวายมือพร้อมเพรียงกัน บุคลิกหน้าตาสวยงาม ถ้าเจ้าภาพว่าจ้างรำเป็นชุดจะนิยมขอนักแสดงที่มีอายุน้อย เจ้าภาพบางคนชอบนักแสดงที่มีอายุมากและประสบการณ์มาก ถ้าเป็นการแสดงละครชาตรี ผู้ชมที่เคยชมการแสดงมาก่อนซึ่งเป็นผู้อาวุโสก็จะชอบดูคนรุ่นราวคราวเดียวกันมากกว่า ในปัจจุบันนักแสดงละครที่มีอายุน้อยก็ได้รับการฝึกฝนมีมาก แต่ฝีมือยังไม่เท่ากับนักแสดงที่มากด้วยประสบการณ์ทางการแสดงละคร บางคนจะนิยมจะรับงานรำถวายมือ หรือรำเป็นชุดเบ็ดเตล็ดอย่างเดียวไม่รับงานแสดงละคร เพราะอายุที่จะสวมบทบาทเป็นตัวละคร และการแสดงละครใช้เวลาในการฝึกนานกว่า เด็กบางคนมาฝึกรำเพราะต้องการมีความรู้เสริมเท่านั้น แต่ในสมัยก่อนการฝึกหัดต้องทำอย่างจริงจังเพื่อใช้เป็นอาชีพ ต้องตั้งใจจดจำสิ่งที่ครูสอนและต้องปฏิบัติตามให้ได้เป็นอย่างดี การเห็นความสำคัญความและตั้งใจจึงต่างกันระหว่างเด็กบางคนในปัจจุบันกับในยุคก่อน

ละครชาตรีตำบลบางปลาในปัจจุบันจึงไม่ใช่ศิลปะการแสดงละครชาตรีแบบโบราณที่เคยมีแต่เป็นละครชาตรีประยุกต์ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวเพื่อให้ละครชาตรีที่มีมานั้นสามารถแสดงต่อไปได้ตามยุคสมัย และความนิยมของผู้ชม

1.3 บทบาทของการแสดงละครชาตรีที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป

จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลในภาคสนามด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอพานงษ์ จังหวัดสมุทรปราการ ในหัวข้อบทบาทของการแสดงละครชาตรีที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป เมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สามารถจำแนกบทบาทของการแสดงละครชาตรีที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป ได้เป็น 3 ด้านดังนี้

บทบาทด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ละครชาตรีเป็นละครถือกำเนิดขึ้นเป็นละครชนิดแรกของไทย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการประยุกต์โดยการนำการแสดงอย่างอื่นเข้าผสมผสานเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ศิลปะการแสดงละครแบบดั้งเดิมของไทยในปัจจุบันนับวันจะสูญหายไปเนื่องจากขาดผู้สืบทอดและผู้ให้การสนับสนุน ละครชาตรีในตำบลบางปลาที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบันนั้น ถึงแม้ว่าเป็นการแสดงเพื่อหาเลี้ยงชีพของเหล่าคณะละครที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงมาจากบรรพบุรุษ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นบทบาทสำคัญคือการเป็นผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

ของชาติในสาขาศิลปะการแสดงไม่ให้สูญหายไป สิ่งหนึ่งที่ทำให้คณะบุคคลในคณะละครชาตรีใน ตำบลบางปลา ยังแสดงละครชาตรีเพื่อเป็นอาชีพ ไม่เพียงแต่เป็นการหารายได้จากอาชีพเท่านั้น สิ่งที่สำคัญคือ การเห็นคุณค่าของศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เพราะอาชีพในปัจจุบันมีให้เลือก มากมายแต่นักแสดงละครชาตรียังยึดเป็นอาชีพเพราะต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่สืบไป ละครชาตรีเป็นศิลปะการแสดงที่ไม่ได้มีอยู่ทั่วไปเหมือนการ แสดงประเภทอื่น ในประเทศไทยจะมีคณะละครชาตรีอยู่กันเป็นชุมชน และนับวันจะหาชมละคร ชาตรีที่แสดงเป็นเรื่องราวแบบเดิมค่อนข้างยาก เพราะด้วยการแทรกเข้ามาของระบบธุรกิจจึงทำให้ การแสดงละครชาตรีเป็นเรื่อง ลดน้อยลงเนื่องจากใช้เวลาในการทำการแสดงนาน การรำเป็นเพลง เพื่อแก้บนแบบเป็นชุดสั้นๆ ทำให้สามารถรับงานแสดงจากผู้ว่าจ้างได้มากครั้งต่อวัน ส่งผลให้ได้ รายได้มากกว่า

ในทัศนะของอดีตที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา กล่าวว่า “ละครชาตรี ตำบลบางปลาถือว่าเป็นละครชาตรีที่ยังคงความเป็นศิลปะการแสดงละครให้เห็นได้แม้ว่าปัจจุบันจะมีการ ประยุกต์ไปตามสมัยนิยม แต่ละครชาตรีตำบลบางปลาก็ยังเป็นชุมชนที่ช่วยรักษาศิลปะของชาติ ไว้ได้” (สุบิน โปธิประสิทธิ์. 2555: สัมภาษณ์)

บทบาทของละครชาตรีที่มีแต่เดิมจากอดีต จะอยู่ในฐานะของละครแก้บนเป็นหลัก แต่ยังมี ผู้ที่เห็นความสำคัญว่าเป็นศิลปะการแสดงเก่าแก่ของไทย สภาวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรปราการ และ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอบางพลี โดยการนำของนางชูศรี สัตยานนท์ ที่ได้ เห็นความสำคัญของ ละครชาตรีจึงให้การสนับสนุนในด้านการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ โดยการนำคณะละครชาตรี ตำบลบางปลาไปแสดงในงานสำคัญของจังหวัด เช่น งานประเพณี รับบัว งานกาชาด งานเทศกาล สำคัญต่างๆ งานประจำปี ส่วนในระดับประเทศ คือ งานอเมซิ่งไทยแลนด์ ที่ท้องสนามหลวง เป็น การเผยแพร่สู่สาธารณะ จากแต่เดิมที่ละครชาตรีเป็นที่รู้จักอยู่ในท้องถิ่นเท่านั้น ทางสภาวัฒนธรรม เล็งเห็นความสำคัญว่าเป็นศิลปะการแสดงประจำจังหวัดสมุทรปราการ และเป็นการแสดงของไทยที่ มีคุณค่า นางชูศรี สัตยานนท์ (2555: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “การที่ทางหน่วยงานของรัฐช่วยสนับสนุน ก็เป็นการยกย่องให้นักแสดงละครชาตรีเกิดความภาคภูมิใจอาชีพ ที่ช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของ ชาติให้คงอยู่อีกทางหนึ่ง เพราะหากขาดนักแสดงละครชาตรี ด้วยสาเหตุจากการไม่ภาคภูมิใจใน วิชาชีพของตน การสืบสานให้คงอยู่ก็เป็นไปได้ยาก” การที่จะปล่อยให้เป็นที่หน้าของคณะละคร ชาตรีบางปลาเพียงฝ่ายเดียวโดยไม่เข้าไปช่วยสนับสนุน ในวันหนึ่งข้างหน้าศิลปะการแสดงละคร ชาตรีของไทยในตำบลบางปลาอาจสูญหายไป แต่สำหรับสถานะของละครชาตรีบางปลาในปัจจุบัน ถือว่าได้รับการยอมรับในชุมชนและสังคมในฐานะผู้ที่ช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

การที่ท้องถิ่นตำบลบางปลามีศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่มีความเป็นมาทางวัฒนธรรมที่ยาวนานชุมชนหนึ่ง ซึ่งนอกเหนือจากการที่คณะ ละครช่วยกันสานต่อมรดกของบรรพบุรุษไว้แล้ว ทางภาคการปกครองท้องถิ่นในส่วนขององค์การ บริหารส่วนตำบลบางปลายังเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนให้ละครชาตรีได้เป็นที่รู้จักของสังคม

ภายนอก ถือเป็น การช่วยเผยแพร่และอนุรักษ์ร่วมกันทั้งภาครัฐและคณะละครไม่ปล่อยให้ เป็นหน้า ที่ของบุคคลในคณะละครเพียงฝ่ายเดียว โดยมีนโยบายที่จะสนับสนุนให้ละครชาตรีในตำบลบางปลา เป็นที่รู้จักในสังคมในวงกว้างมากขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นไป ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างคณะละครกับการปกครองส่วนท้องถิ่นและการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวไปพร้อมกัน จากนโยบายการตั้งตลาดน้ำในตำบลบางปลาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อสร้างตลาดทางด้านผลผลิตด้านการเกษตรของชาวบ้านโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง สร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน อีกทั้งเป็นการนำละครชาตรีมาแสดงในตลาดน้ำให้นักท่องเที่ยวได้ชมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงละครชาตรีให้เป็นที่รู้จักและคงอยู่สืบไป ด้วยถือว่าละครชาตรีเป็นหนึ่งในของดีตำบลบางปลาซึ่งเป็นสิ่งที่ตำบลมีความภูมิใจในการเผยแพร่ให้สังคมรู้จัก แต่ นโยบายการสร้างตลาดน้ำยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการเนื่องจากต้องใช้งบประมาณสูงและอยู่ในระหว่างการจัดหาสถานที่ก่อสร้าง จึงเป็นที่เชื่อมั่นว่าละครชาตรีตำบลบางปลายังเป็นศิลปะที่คงอยู่ต่อไปไม่สูญหายไปจากสังคมในฐานะศิลปวัฒนธรรมของชาติต่อไป ทางด้านนายคณาธิป แก้วฉ่ำ (2555: สัมภาษณ์) ตำแหน่งเลขานายกองการบริหารส่วนตำบลบางปลา กล่าวว่า “จากนโยบายเรื่องการสร้างตลาดน้ำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวนั้นก็เพื่อช่วยในการสร้างรายได้ให้กับคณะละครชาตรีทางหนึ่ง เพราะหากคนในคณะละครมีรายได้ มีงาน การดำรงอยู่ของละครชาตรีก็ยังมีต่อไปได้ แต่หากขาดรายได้ก็ไม่มีคนดูคนแสดงก็อยู่ไม่ได้ สิ่งสำคัญคือการช่วยให้คนแสดงมีรายได้จากศิลปะการแสดงก่อน แล้วศิลปะก็จะอยู่กับชุมชน” ซึ่งก็เป็นมุมมองที่ทำให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของชาวคณะละครชาตรี ว่าหากผู้ทำหน้าที่สืบทอดศิลปะมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงในอาชีพ ศิลปะก็จะอยู่กับชุมชน

สิ่งหนึ่งที่เป็นส่วนสำคัญของการเป็นนักแสดงละครชาตรีนอกเหนือจากเรื่องของรายได้คือ ส่วนของจิตสำนึกของนักแสดงละครชาตรีที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยอนุรักษ์ศิลปะการแสดงของไทย ที่ถือว่าเป็นศิลปะมีคุณค่า เป็นวัฒนธรรมของไทยที่มาแต่โบราณ นอกจากการมีอาชีพเป็นนักแสดงเพื่อหารายได้ของครอบครัวแล้ว ส่วนสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง การได้เป็นบุคคลสำคัญในการรักษาช่วยศิลปะของชาติให้ดำรงอยู่สืบไปถึงแม้ว่านักแสดงบางส่วนจะอยู่ในวัยศึกษาที่ต้องไปเรียนในวันเวลาราชการ แต่หากคณะละครมีงานแสดงในวันหยุด นักแสดงจะไปแสดงละครด้วย เพราะต้องการเสริมประสบการณ์ในการแสดง ในทัศนะของนักแสดงรุ่นใหม่กล่าวว่า “ต้องการเก็บเกี่ยวความรู้ในการแสดงละครชาตรีให้มีมือใกล้เคียงหรือเท่ากับนักแสดงมืออาชีพเพราะต้องการให้ผลงานการแสดงละครชาตรีออกมาอย่างมีคุณภาพมากที่สุดเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสืบสานการแสดงละครชาตรีในตำบลบางปลาให้มีต่อไป” (พรณทิพย์ ศรีเพชร. 2554: สัมภาษณ์) ซึ่งสมาชิกในคณะละครชาตรีมีความตั้งใจที่ตรงกันในการที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติด้านการแสดงละครชาตรีต่อไป

สิ่งหนึ่งที่เห็นได้จากคณะละครชาตรีตำบลบางปลา ไม่ใช่เป็นเพียงมหรสพที่สร้างความบันเทิงให้กับประชาชน และเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ให้กับจังหวัดสมุทรปราการได้เกิดความภาคภูมิใจเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญคือ การที่บุคคลในคณะละครชาตรีได้รับความร่วมมือจากทุก

ภาคส่วนในชุมชน ที่มีความมุ่งมั่นในการเป็นกำลังสำคัญช่วยกันเป็นผู้สืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติในสาขาศิลปะการแสดงละครชาตรีให้อยู่คู่ประเทศไทยต่อไป

บทบาทด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

นอกเหนือจากการแสดงละครชาตรีเป็นอาชีพของนักแสดงละครชาตรียังมีส่วนช่วยในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนที่สนใจเรียนรู้ ทางด้านสถานศึกษาที่รัฐและเอกชน จากระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับอุดมศึกษาในท้องถิ่นก็ได้มีการจัดอบรมสัมมนาเรื่องศิลปวัฒนธรรมได้มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลาไปให้ความรู้กับผู้เข้าอบรมอยู่เสมอ ที่มีเป็นประจำคือการสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนวัดราชสุวรรณะเชิญให้ผู้เชี่ยวชาญการแสดงละครชาตรีไปสอนนักเรียนเป็นวิชาพิเศษ ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนเห็นความสำคัญของศิลปะการแสดงละครชาตรี อันเป็นเอกลักษณ์ของตำบลบางปลาเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปะของชาติ วิทยาการพิเศษที่ได้ไปสอนการแสดงละครชาตรีให้สถานศึกษาในชุมชนกล่าวว่า “การที่โรงเรียนให้โอกาสในการนำความรู้ไปถ่ายทอดกับนักเรียน ก็เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจของนักแสดงที่ได้นำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์นอกเหนือจากการยึดเป็นอาชีพ เพราะถ้าหากไม่ได้รับการสนับสนุน วิชาความรู้ก็จะอยู่ในครอบครัวยุคละครชาตรีเท่านั้น ไม่ได้เกิดประโยชน์ในการให้ความรู้ต่อชุมชน” (ขวัญเรือน พักทอง. 2554: สัมภาษณ์)

นอกจากการสอนในโรงเรียนแล้วยังเปิดโอกาสให้ผู้สนใจการแสดงละครชาตรีมาเรียนรู้กับคณะละครชาตรีได้ด้วยตามความสมัครใจ ซึ่งมีมานับจากอดีตที่เมื่อได้เรียนรู้แล้วก็นำมาเป็นอาชีพนักแสดงอยู่ในปัจจุบัน จากความชอบส่วนบุคคลและความผูกพันกับคณะละครที่ให้การดูแลถ่ายทอดความรู้เหมือนเป็นคนในครอบครัวหลังจากมาเรียนการแสดงละครชาตรีเมื่อมีประสบการณ์และความชำนาญก็ได้ยึดเป็นอาชีพได้ การที่คณะละครเปิดโอกาสให้ผู้สนใจในการแสดงละครชาตรีมาฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อเรียนวิชาการแสดงละครชาตรีพร้อมทั้งฝึกประสบการณ์วิชาชีพได้ด้วยการออกแสดงในงานจริง ถือว่าได้ทำประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างดี เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่มีโดยไม่หวังวิชา สามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับผู้ที่มีความรักในอาชีพการแสดงละครชาตรีได้ ผู้ที่เป็นนักแสดงละครชาตรีในปัจจุบัน มีหลายคนที่มาจากครอบครัวที่ไม่ได้เป็นละครชาตรี แต่มีความรักในการแสดง ได้มาฝากตัวเป็นศิษย์ในคณะละครชาตรี เมื่อคณะละครชาตรีไปแสดงลูกศิษย์ก็จะติดตามไปด้วยทุกที่ ได้รับการฝึกฝนจนชำนาญ จากที่ไม่มีพื้นฐานการแสดงละครชาตรีมาก่อน ก็สามารถเป็นนักแสดงได้ ถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้กับผู้สนใจที่จะทำอาชีพนักแสดง และไม่ต้องเรียนการแสดงละครชาตรีจากสถานศึกษาในระบบ แต่เป็นการเรียนจากประสบการณ์ตรง

ละครชาตรีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ด้วยความร่วมมือของสถานศึกษาในชุมชนที่เห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงโดยนโยบายของผู้บริหารโรงเรียนวัดราชสุวรรณะ ในการที่โรงเรียนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่สถานศึกษา ได้จัดงบประมาณเพื่อจ้างครูละครชาตรีมาถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนที่มีความสนใจในศิลปะการแสดง และจัดเวลาให้ในช่วงพักกลางวัน และหลักเลิกเรียนสำหรับนักเรียนที่ไม่ได้มีความประสงค์จะประกอบอาชีพการแสดงละครชาตรี แต่ต้องการเรียนรู้

ศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ในชุมชนของตนเองก็สามารถเรียนรู้ได้ การที่ในชุมชนตำบลบางปลา มีศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่นคือละครชาตรี ถือได้ว่าเป็นส่วนที่มีความสำคัญที่นักเรียนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นทายาทของคณะละครชาตรีได้เรียนรู้ศิลปะการแสดงของชาติ นอกเหนือจากในตำรา

ทางด้านผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะกล่าวถึงผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมนั้นคือ “นักเรียนมีทักษะความสามารถทางด้านนาฏศิลป์เมื่อเข้าแข่งขันในการจัดการแข่งขันวิชาการ นักเรียนก็แสดงความสามารถได้รับรางวัลเป็นความภาคภูมิใจของนักเรียนและสถานศึกษา ถือว่าเป็นความสำเร็จที่ได้รับ” (ชิตา วงษ์พันธุ์เที่ยง. 2555: สัมภาษณ์)

จากการมีบุคลากรในชุมชนเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมความรู้ให้กับนักเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีความสามารถได้มีพื้นที่ในการแสดงออก โดยได้รับการชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญให้ เป็นไปในวิถีทางที่ถูกต้อง นอกจากการที่นักเรียนได้เกิดทักษะทางด้านนาฏศิลป์แล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา โดยมีภูมิปัญญาทางด้านละครชาตรีเป็นสื่อกลาง ในการขอความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียนและคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเป็นอย่างดี เมื่อโรงเรียนให้เกียรติ ให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของละครชาตรีที่เป็นศิลปะที่มีคุณค่าของชุมชน คนในชุมชนก็ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนอย่างดีเช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่าละครชาตรีมีบทบาทสำคัญมากต่อการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งต่อนักเรียน ผู้ปกครอง และสถานศึกษา

การที่มีตำบลบางปลาแหล่งภูมิปัญญาอยู่ในท้องถิ่นนับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ดี อันมีคุณค่า ยิ่ง ซึ่งไม่เพียงสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นกับตัวบุคคลเท่านั้น การเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญ ทำให้ตระหนักได้ถึงบทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลา ว่าความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ประโยชน์มากมายกับระบบการศึกษา อีกทั้งการศึกษาหาความรู้ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบการศึกษาก็สามารถสร้างงานสร้างอาชีพให้กับผู้คนได้ หากเป็นวิชาชีพที่สุจริตและมีความตั้งใจจริงในการเรียนรู้

บทบาทด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แสดงในงานแก้บนเป็นหลัก ส่วนงานมงคล งานอวมงคลมีเป็นส่วนน้อย ในงานประจำปีของภาครัฐ ละครชาตรีตำบล บางปลา จะมีผู้มาว่าจ้างให้ไปทำการแสดงทั้งในจังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดใกล้เคียง การที่นิยมนำละครชาตรีมาแสดงในงานแก้บน ส่วนหนึ่งมาจากการที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นมหรสพที่มีอยู่ในท้องถิ่น หากเป็นท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็จะนิยมแก้บนด้วยหมอลำ ซึ่งเป็นมหรสพที่นิยมแสดงในท้องถิ่นนั้น สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่มีมาช้านาน แม้วามมนุษย์ได้อาศัยธรรมชาติในเรื่องของปัจจัยสี่ เป็นเบื้องต้นแล้ว แต่มนุษย์ในอดีตก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องการเคารพธรรมชาติและสิ่งทีเหนือธรรมชาติ มาช้านานโดยมีความคิดในการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมนุษย์เกิดจากความไม่รู้ เมื่อครั้งที่มนุษย์ยังไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์อันน่าหวาดกลัวจึงเชื่อว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

มีสิ่งลึกลับคอยดลบันดาลให้เกิดขึ้น ทำให้มนุษย์เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยให้ได้รับความปลอดภัย จึงต้องขอความเมตตาด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อความสมปรารถนา และการที่มนุษย์จะได้รับสิ่งที่ปรารถนาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้นั้น ก็ต้องแสดงการบูชาอย่างดี ซึ่งจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งตนสร้างขึ้นพอใจช่วยเหลืออย่างดีเช่นกัน จากความเชื่อเบื้องต้นในยุคดึกดำบรรพ์ ได้ค่อยส่งผ่านต่อกันมาตามลำดับเผ่าพันธุ์กลายเป็นความเชื่อ ประเพณีที่ยังกระทำอยู่ในปัจจุบัน เป็นเหตุของพิธีกรรมการบนบานศาลกล่าวที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน

การแสดงละครเพื่อแก้บนถือเป็นบทบาทสำคัญของละครชาตรีในตำบลบางปลาซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนให้ความสำคัญกับความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกเหนือไปจากพระพุทธศาสนา นั่นคือการนับถือเจ้าที่ พระภูมิ เทวดา เทพารักษ์ นางไม้ สืบสืบต่อมาจากอดีตนับเป็นเวลายาวนาน สัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นด้วยความศรัทธาคือศาลเจ้า มีไว้เพื่อบูชากราบไหว้ให้เห็นเป็นรูปธรรม การบนบานศาลกล่าวนับว่าอยู่ในวิถีชีวิตเพราะในอดีตการประกอบอาชีพของคนต้องอาศัยธรรมชาติ เพราะเป็นสังคมเกษตรกรรม ความไม่แน่นอนของลมฟ้าอากาศทำให้เกษตรกรต้องสร้างความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพเพื่อให้ได้ผลผลิตออกมาเป็นที่น่าพอใจ การขอให้เทวดาหรือเจ้าช่วยจึงเป็นส่วนหนึ่ง แต่ก็เป็นการเชื่ออีกว่าหากมีการติดสินบนเพื่อต่อรองต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำให้ได้รับการช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้เป็นอย่างดีและหากสิ่งของที่นำมาติดสินบนเป็นสิ่งที่มีความหมายหรือสิ่งดีงามที่ไม่ค่อยมีผู้ใดติดสินบนก็ยิ่งจะเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนา

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าละครชาตรีตำบลบางปลา ใช้แสดงในงานแก้บนเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นการบนบานศาลกล่าวเจ้าที่บ่อปลา เจ้าที่บ่อกุ้ง เพราะเป็นอาชีพที่นิยมทำกันมากในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ รองลงมาคือการบนบานศาลกล่าวศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน ศาลนางไม้ และหลวงพ่โตพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพของชาวอำเภอบางพลี

การที่ประชาชนมีความเชื่อเรื่องการบนบานศาลกล่าว ส่วนหนึ่งของความเชื่อมาจากการทำตามบรรพบุรุษที่เคยทำแล้วได้ในสิ่งที่ปรารถนา เจ้าภาพผู้ว่าจ้างละครชาตรีเพื่อแก้บนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าวว่า การบนบานศาลกล่าวเป็นสิ่งที่ช่วยเพิ่มความมั่นใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การติดสินบนด้วยอาหารเป็นสิ่งที่คนทั่วไปสามารถถวายได้เป็นส่วนใหญ่ แต่สำหรับการติดสินบนด้วยละครชาตรีนั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งที่หาได้ยาก ถ้าติดสินบนด้วยละครชาตรีจะช่วยให้สิ่งที่ขอสำเร็จผลได้ด้วยการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (สมศักดิ์ อินทุพิน .2554: สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับเจ้าภาพอีกท่านหนึ่งที่ได้ว่าจ้างละครชาตรีเพื่อแก้บนเจ้าที่ก็มีความเชื่อว่า การทำอาชีพเลี้ยงกุ้งเพื่อขายนั้นหากประสบปัญหาจากเหตุใดก็ตามก็จะทำให้ขาดทุน เงินลงทุนก็สูญเปล่า ซึ่งไม่เฉพาะแต่การเลี้ยงกุ้งเท่านั้น รวมถึงการทำอาชีพอื่นที่ต้องรอการเก็บเกี่ยวผลผลิตจึงจะได้กำไรจากการขายผลผลิตนั้น ต้องอาศัยระยะเวลา หากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้เก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ได้ หรือถูกกดราคาจากผู้รับซื้อ ผลประกอบการไม่เป็นไปเป้าหมายที่ตั้งไว้ (บุญช่วย ภูถาวร .2554: สัมภาษณ์)

ดังนั้นเพื่อให้กิจการประสบความสำเร็จจึงต้องบนบานศาลกล่าวเจ้าที่เพื่อให้ได้สิ่งที่พึงปรารถนา การที่มีศาลเจ้าที่หรือศาลพระภูมิไว้ปกป้องรักษาในที่นา หรือบ้านเรือน หากเจ้าของบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัยให้ความเคารพ คอยถวายอาหารและสิ่งของที่สิ่งงามก็จะอยู่เย็นเป็นสุข การทำกิจการก็สำเร็จตามที่ปรารถนา

แม้ว่าเป็นเรื่องที่เป็นความเชื่อส่วนบุคคลแต่ในสังคมไทยก็มีมาช้านานจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งละครชาติบาลบางปลากี่มีบทบาทสำคัญในการเป็นละครที่ใช้ในการแก้บน สิ่งหนึ่งที่ทำให้คนมีความเชื่อมั่นในการนำละครชาติมาแก้บนก็คือ ก่อนการแสดงละครชาติจะมีการร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับของที่มีผู้ติดสินบนไว้ เป็นเหมือนพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เชื่อว่าสามารถสื่อถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้

เรื่องของการถวายละคร และการติดสินบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการนำละครไปถวายนั้น ไม่ได้มีอยู่ในสามัญชนเท่านั้น เพราะในอดีตของไทยที่ปรากฏหลักฐานว่าให้ทราบได้ว่าในพิธีสมโภชสถานที่สำคัญของบ้านเมือง พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงละครในการนั้นด้วยหนึ่งในนั้นก็คือละครชาติ พบมากในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งสืบทอดประเพณีนิยมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา การละครจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องให้ความบันเทิงเท่านั้นแต่ยังมีหน้าที่ในพิธีกรรมเป็นหลักอีกด้วย มีเหตุการณ์ครั้งหนึ่งในอดีตที่พิจารณาได้ถึงสาเหตุของความนิยมในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการละครและพอร่ำกล่าวถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ว่าแต่เดิมคนไทยนับถือเทพและผีกันอยู่มาก ทรงเกรงว่าคนนับถือเทพและผีกันมากกว่าพระพุทธศาสนา ทรงมีพระบรมราชโองการให้ราษฎรช่วยกันบำรุงรักษาศาลของเทวดาและผีที่เคยนับถือกันอยู่ให้ดี แต่งศาลให้งาม ถวายเครื่องสังเวท พิธีกรรมและบวงสรวงด้วยการฟ้อนรำ แต่ไม่ให้นับถือมากไปกว่าการบูชาพระรัตนตรัย จากพระบรมราชโองการครั้งนั้นจึงน่าจะเป็นเหตุให้คนไทยนิยมบวงสรวงถวายการฟ้อนรำและละครจนถึงปัจจุบัน

จากการที่มีผู้นิยมนำละครชาติไปใช้ติดสินบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์และนำไปแสดงเพื่อแก้บน ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีมานานในสังคมไทยแต่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยเกื้อกูลให้ละครชาติยังคงดำรงอยู่ในฐานะละครที่ใช้ในการแก้บนที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด

ภาพประกอบ 23 การถวายเครื่องสังเวยแด่พระภูมิเจ้าที่

2. องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

2.1 ขั้นตอนการแสดง

การแสดงละครชาตรีมีขั้นตอนที่สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

ขั้นที่ 1 เตรียมก่อนการแสดง ประกอบด้วย จัดสถานที่ ให้อุณหภูมิ แสงสว่างนักแสดง เตรียมเครื่องดนตรี และโหมโรง

การจัดสถานที่แสดงละครสมาชิกของคณะละครช่วยขึงฉากในบริเวณที่เจ้าภาพเตรียมไว้ วางสัมภาระ อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง จัดตั้งเตียงครุ หัวหน้าคณะจุดธูปเทียนบูชาครุ สมาชิกในคณะ กลุ่มนักแสดงแต่งหน้า แต่งเครื่องแต่งกาย นักดนตรีตรวจสอบความพร้อมของเครื่องดนตรีต่อมารับประทานอาหารเข้า เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ นักดนตรีบรรเลงเพลงโหมโรงเข้า

ขั้นที่ 2 เริ่มการแสดง ประกอบด้วย ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การรำถวายมือ

หลังจากดนตรีบรรเลงโหมโรงเข้าจบ นักแสดงแต่งกายเรียบร้อยพร้อมเพรียงกัน ออกมาหน้าเวทีนั่งเป็นแถวเพื่อร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับสินบน ต่อด้วยการรำถวายเรียกว่ารำถวายมือ เป็นการรำในเพลงช้าเพลงเร็ว

ขั้นที่ 3 จับเรื่อง ประกอบด้วย ซ้ำลงโรง เข้าเรื่อง

เมื่อรำถวายมือจบเพลง ตัวละครตัวแรกก็ออกมาแสดงกำหนดว่าต้องเป็นตัวพระเท่านั้น และออกมารำด้วยเพลงช้าปีนอก โดยมีต้นเสียงร้องอยู่หลังฉาก จากนั้นตัวละครจะร้องเพลงแนะนำตัวเอง สาเหตุที่เรียกขั้นตอนนี้ว่า ซ้ำลงโรงเพราะเป็นการออกมาแสดงตัวแรก เรียกว่า ลงโรง ส่วนคำว่าซ้ำ นั้น มาจากการที่ดนตรีบรรเลงเพลงช้าปีนอก จึงเรียกให้เป็นที่เข้าใจของละคร ว่า ซ้ำลงโรง หลังจากทีตัวละครแนะนำตัวเสร็จก็ดำเนินเรื่องราวของเรื่องที่แสดงต่อไปนั้นคือการจับเรื่อง

ภาพประกอบ 24 สมาชิกคณะละครช่วยกันจัดสถานที่แสดง

ชั้นที่ 4 ลาเครื่องสังเวย ประกอบด้วย พักการแสดง รำลาเครื่องสังเวย

เมื่อการแสดงดำเนินมาจนถึงเวลาประมาณ 12 นาฬิกา นักแสดงจะพักการแสดง แล้วเดินมาที่สถานที่วางเครื่องสังเวยถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อนำเครื่องสังเวยออกจากสถานที่นั้น เรียกว่า ลาเครื่องสังเวย เครื่องสังเวยจะแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งให้เจ้าภาพ ส่วนหนึ่งให้คณะละคร ในขณะที่ทำพิธีลาเครื่องสังเวย จะมีการบรรเลงดนตรีในเพลงเชิดและนักแสดงทำท่าทางถือภาชนะพร้อมกับย่อตัวคล้ายกับการทำความเคารพ จนครบทุกภาชนะ เป็นอันเสร็จพิธี

ชั้นที่ 5 จับเรื่องต่อ

หลังจากลาเครื่องสังเวยเรียบร้อยแล้ว นักแสดงจะผลัดกันรับประทานอาหาร โดยทำการแสดงต่อเนื่องไม่มีการหยุดพัก

ชั้นที่ 6 จบการแสดง ลาโรง ร้องส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ถึงช่วงสุดท้ายของการแสดงเมื่อถึงกำหนดเวลาที่ได้ตกลงไว้กับเจ้าภาพ นักแสดงจะทิ้งท้ายว่าขอให้ติดตามชมในตอนต่อไป เพราะการแสดงแต่ละครั้งจะเลือกแสดงเป็นตอน ของเรื่องที่แสดง ดังนั้นจึงไม่จบเรื่องแต่จะจบเป็นตอนที่นำมาแสดง จากนั้นนักแสดงร้องส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยใช้ทำนองเพลงเดียวกันกับบทร้องเชิด ในช่วงร้องส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สมาชิกของคณะละครชาติรีจะทำการเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย เก็บอุปกรณ์ประกอบการแสดง ไปพร้อมกัน เป็นอันจบการแสดง จากนั้นชนสัมภาระขึ้นรถ รับเงินค่าจ้าง ลาเจ้าภาพ และเดินทางกลับ

2.2 วิธีการแสดง

จากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตการแสดงละครชาติรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ปรากฏว่ารูปแบบการแสดงไม่ใช่ละครชาติรีแบบโบราณตามที่มีหลักฐานบันทึกไว้ แต่

เป็นละครที่มีการประยุกต์ ผสมผสานละครหลายประเภทเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็น ละครนอก ละครพื้นทาง ลิเก รวมไปถึงการร้องเพลงลูกทุ่ง ก่อนการแสดงไม่มีการรำซัดหน้าบท หรือรำซัดไหว้ครู และไม่มีพิธีกรรมที่กระทำก่อนการแสดงละครชาตรีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างโรง แต่เป็นการทำตามแบบที่ประยุกต์จากโบราณมามากตามความนิยมของผู้ชม และเพื่อความสะดวกประหยัดเวลาได้ลดพิธีการที่ซับซ้อนตามแบบละครชาตรีโบราณมานานแล้ว จึงไม่ปรากฏความเป็นละครชาตรีอยู่เลย

การแสดงเรื่องราวจะนำเสนอด้วยการร้อง และการเจรจา ส่วนการรำเป็นลีลาที่เสริมเข้ามาให้สวยงามแต่ไม่ได้สื่อความหมายหรือสื่อเรื่องราว เพราะการนำเสนอเรื่องราวที่แสดงให้กับผู้ชมได้ทราบจะอยู่ที่บทเจรจาเป็นหลัก ส่วนบทร้องเป็นเนื้อหาเดียวกับบทเจรจา บทเจรจายกไม่ได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐานที่แน่นอนแต่จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความสามารถของนักแสดงแต่ละคนในการเรียบเรียงคำพูดออกมาเป็นบทเจรจาให้ตรงกับเนื้อเรื่อง โดยที่ได้รับการวางพื้นฐานการแสดงจากครู แล้วนักแสดงนำมาใช้และดัดแปลงตามความเหมาะสม ในบทเจรจาส่วนใหญ่จะใช้คำพูดที่เป็นคำราชาศัพท์ผสมกับคำสามัญโดยไม่คำนึงถึงหลักการใช้คำราชาศัพท์ แต่ผู้ชมสามารถเข้าใจความหมายได้ไม่ยาก ในบทเจรยานิยมใช้คำซ้อน ซึ่งการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตการแสดงของคณะสุดประเสริฐกับคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ พบคำซ้อนที่ใช้มากในบทเจรจา ได้แก่ แต่งเนื้อ แต่งตัว แปลงเนื้อแปลงตัว ยักษ์ใหญ่ยักษ์โต กลางปากกลางไพร ถูกอกถูกใจ เจ้าข้าเจ้าของ ขอบอก ขอบใจ กลับบ้านกลับเมือง เป็นตายร้ายดี ไนรั้วไนวัง ซื่อเสียงเรียงนาม ตั้งห้องตั้งไส้ ลำบากลำเค็ญ รักษาเนื้อรักษาตัว เสน่ห์เล่ห์กล ขุนข่องหมองใจ

รายละเอียดของวิธีการแสดงละครชาตรีคณะสุดประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญมีความเหมือนกัน คือ เมื่อไปถึงสถานที่แสดงคณะละครจะจัดโรง โดยการชิงฉาก ปูพื้น วางเตียง ตั้งแท่นบูชาครู ตามสถานที่ ที่เจ้าภาพจัดไว้ให้ โดยส่วนใหญ่จะมีหลังคาเป็นโรงเรือนชั่วคราวบริเวณศาลเจ้าหรือหลังคาถาวรบริเวณโถงหน้าบ้านเจ้าภาพ จากนั้นหัวหน้าคณะละครชาตรีฝ่ายนักแสดงละครจะเป็นผู้จัดรูปเทียนบูชาครู บูชาด้วยดอกไม้ พร้อมกับถวายเหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง เงิน 12 บาท ที่เจ้าภาพต้องจัดหาไว้ให้ 2 ชุด คือ ที่หลังโรงชุดหนึ่งสำหรับบูชาครูละครและที่เครื่องดนตรีอีกชุดหนึ่งเพื่อบูชาครูทางด้านดนตรี แท่นบูชาครูละครจัดที่บูชาไว้หลังโรงโดยวางเตียรพ้อแก่ฤๅษี หรือรูปปั้นพระฤๅษี ไว้ที่สูงกว่าระดับพื้น แท่นที่วางจะเป็นโต๊ะ เก้าอี้ หรือวัสดุที่เหมาะสมที่จัดหาได้ในสถานที่แสดง และวางเครื่องประดับศีรษะของตัวละครไว้เป็นแถวในระดับเดียวกับเตียรพ้อแก่ฤๅษี หรือต่ำกว่าก็ได้

นักแสดงจะแต่งหน้า แต่งตัวอยู่บริเวณหลังโรง และรับประทานอาหารเช้าที่เจ้าภาพจัดให้ เพราะคณะละครชาตรีจะเดินทางไปถึงสถานที่แสดงก่อนเพื่อเตรียมแสดงในเวลาประมาณ 8 นาฬิกา เจ้าภาพจะจัดอาหารให้คณะละครเป็นอาหารเช้าและอาหารกลางวัน

ขณะที่นักแสดงแต่งกายอยู่หลังโรง นักดนตรีก็เตรียมเครื่องดนตรีที่ตนรับผิดชอบบรรเลงในแต่ละชิ้น ผู้ที่ตีตะโพนจะนำข้าวจ้าวสุกบดผสมกับขี้เถ้าคูกกันให้เหนียวสามารถปั้นได้ ซึ่งการผสมข้าวสุกกับขี้เถ้าจะไม่ม้อตราส่วนที่กำหนดไว้แน่นอนขึ้นอยู่กับความเคยชินของนักดนตรีในการประมาณส่วนผสมตามที่ทราบว่าการใช้ได้ นำส่วนผสมมาติดที่หนังซึงหน้าตะโพนตรงกลางเพื่อถ่วง

ให้เกิดเสียงที่ดีในเวลาดี ในบางครั้งเพื่อความสะดวกอาจใช้กล้วยตากบดก็ได้ แต่เสียงจะไม่ดีเท่ากับใช้ข้าวสุกผสมขี้เถ้าซึ่งเป็นวิธีที่ใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ผู้บรรเลงระนาดจะนำผืนระนาดออกมาซึ่งที่วางพร้อมทั้งจัดระเบียบลูกระนาดให้พร้อมในการบรรเลง ผู้บรรเลงฆ้องวงตรวจสอบลูกฆ้องและจัดระเบียบ หากถ่วงหลุดหรือเสียงไม่ถูกต้องก็จะปรับเสียงโดยติดถ่วงเพิ่ม เมื่อเตรียมเครื่องดนตรีแต่ละชิ้นเรียบร้อยแล้ว หัวหน้านักดนตรีที่เป็นผู้อาวุโสที่สุดทำการจุดธูปเทียนบูชาครูพร้อมดอกไม้ เหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง เงิน 12 บาท จำนวนเงินที่ใช้บูชาครูสามารถใช้มากกว่า 12 บาทก็ได้ แต่ไม่น้อยกว่า 12 บาท ซึ่งเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดหาไว้ให้ นำเงินก่านลใส่ในถุงผ้าขนาดเล็กผูกไว้ที่ตะโพนรูปที่จุดบูชา และดอกไม้ปักไว้ที่ตะโพน เพราะมีความเชื่อว่าตะโพนเป็นที่สถิตของเทพสูงสุดของดนตรีคือพระประโคนธรรพ จากนั้นนักดนตรีบรรเลงเพลงโหมโรง การบรรเลงเพลงโหมโรงมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมของนักดนตรี เป็นการส่งสัญญาณให้ผู้ชมได้ทราบว่ากำลังจะมีการแสดงละครหรือการแสดงกำลังจะเริ่ม อีกทั้งเป็นการแสดงความเคารพสักการะแต่ครูบาอาจารย์ ทั้งครูเทพและครูที่เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการดนตรี ครูการแสดงของคณะละคร ส่วนเพลงที่ใช้ในการบรรเลงโหมโรง จะใช้เพลงชุดโหมโรงเข้าประกอบด้วย เพลงสาธุการ เพลงเหาะ เพลงรัวลาเตียว เพลงกลม เพลงชานาญ

ภาพประกอบ 25 บูชาครูดนตรีก่อนการแสดง

เมื่อบรรเลงโหมโรงจบลงตัวแทนคณะละครจะประกาศแนะนำชื่อคณะ บอกชื่อเจ้าภาพผู้ว่าจ้าง บอกวัตถุประสงค์ของเจ้าภาพในการจ้างมาแสดง จากนั้นนักแสดงแต่งกายด้วยเครื่องละคร ทั้งตัวพระและตัวนาง ออกมานั่งพับเพียบพนมมือระดับอก เป็นแถวตอนลึก ตัวพระนั่งด้านขวามือของผู้ชม ตัวนางนั่งด้านซ้ายมือของผู้ชม เป็นคู่พระนาง หรือไม่เป็นคู่ ตามจำนวนนักแสดงทั้งหมด

ที่มาแสดง หรือเป็นส่วนใหญ่ ไม่กำหนดเป็นมาตรฐาน เป็นไปตามความสะดวกของคณะละคร ถ้าหากมีนักแสดงรุ่นเล็กที่อยู่ในระหว่างฝึกหัดแสดงจะอยู่ส่วนแถวกลางระหว่างแถวตัวพระกับตัวนางนั้น จากนั้นนักดนตรีเริ่มบรรเลงโดยการตีตะโพน เป็นจังหวะ “ปะ โทน โทน โทน โทน โทน” นักแสดงทั้งหมดทั้งที่นั่งอยู่หน้าฉากและหลังจากจะช่วยกันร้องบทเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นักแสดงที่อยู่หลังจากจะเคาะกรับ และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะด้วย การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเป็นการร้องเพลงเพื่อเชิญเทพ เชิญครู เชิญพระภูมิเจ้าที่ ที่เจ้าภาพได้บนบานเอาไว้ให้มารับเครื่องสังเวยและสินบนที่นำมาแก้ ผู้ร้องเป็นต้นเสียงจะเป็นหัวหน้าคณะ หรือผู้อาวุโสที่สุด หรือผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งจะเป็นผู้ที่ออกมารำหน้าฉากหรือนั่งร้องอยู่หลังโรงก็ได้ ส่วนนักแสดงที่เตรียมรำทั้งหมดจะร้องรับและร้องซ้ำทุกคำของบทกลอน บทร้องเชิญของแต่ละคณะจะมีโครงสร้างที่เหมือนกันอาจแตกต่างกันที่การเรียงลำดับคำร้อง รายละเอียดการบรรยายเครื่องสังเวยที่เจ้าภาพจัดไว้ การเรียกชื่อเจ้าที่ ที่รำถวายในสถานที่นั้น มีการเสริมบทขอพรเจ้าที่ และเทพเทวดาเข้าไปเพื่อความเป็นสิริมงคล หรือมีการอวยพรเจ้าภาพอีกด้วย

บทร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคณะสุดประเสริฐ

สิบนิ้วอพนมยกขึ้นตั้งบังคมเหนือเกศา (ร้องรับ)

ส่วนตัวลูกข้างตั้งเป็นข้าวตอกนิ้วมือลูกตั้งเป็นดอกกะพวย (ร้องรับ)

วันนี้จะร้องเชิญจำเริญพระราชครูอยู่ทวนหน้า (ร้องรับ)

วันนี้จะร้องเชิญจำเริญองค์พระเทพเทวดา (ร้องรับ)

เจ้าประคุณศักดิ์สิทธิ์พอกี่เรื่องฤทธาได้เป็นที่พึ่งพากับมนุษย์ (ร้องรับ)

คุณพ่อช่วยไม่ม้วยมุตได้ฟ้ามมนุษย์ได้อาศัย (ร้องรับ)

เขามีละครรำถวายทั้งพระหัตถ์เบื้องซ้ายและเบื้องขวา (ร้องรับ)

เขาบนแม่ไว้เมื่อคราวได้ทุกข์ครั้งเป็นสุขเขาถวายมโนห์รา (ร้องรับ)

เขาบนวันนั้นมาแก้วันนี้พอล่วงถึงวันที่เขาแก้ให้แล้วหนา (ร้องรับ)

เจ้าที่เจ้าทางพองมาวันนี้ลูกเชิญมาเกิดพองมา (ร้องรับ)

เจ้าแม่ไทรทองแม่ทองละม่อมแม่มาพร้อมทันทีเกิดแม่มา (ร้องรับ)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกพระองค์พร้อมช่วยกันเป็นพระภูมิสุวรรณรงค์ดอกจำปา (ร้องรับ)

ลูกรู้จักไม่รู้จักขอให้แม่ชวนแม่ชักกันเข้าเอยมา (ร้องรับ)

ลูกร้องประกาศอยู่ชั้นดินลูกขอให้ไต่ย็นถึงชั้นเอยฟ้า (ร้องรับ)

ลูกร้องประกาศให้สิ้นเสร็จเหมือนดั่งน้ำทรายเอกอยู่ที่ชายคา (ร้องรับ)

สิบหกชั้นฟ้าสิบห้าชั้นดินแม่ไต่ย็นเชิญมาเกิดแม่มา (ร้องรับ)

แม่มาแล้วมาถึงแล้วไม่คลาดแคล้วขึ้นประทับอยู่บนพลับพลา (ร้องรับ)

มีทั้งขนมนมเนยเครื่องสังเวยเขาก็แต่งไว้คอยท่า (ร้องรับ)

ขึ้นมาเกิดแม่มาปานชะนี้แม่มาแล้วมาถึงเอยแล้ว (ร้องรับ)

ขอให้เจ้าภาพมีแต่สุขอย่าได้มีความทุกข์เลยสักเวลา (ร้องรับ)

ท่านจะนึกเอาเงินก็ขอให้เงินมากองท่านจะนึกเอาทองก็ขอให้ไหลมา (ร้องรับ)
 ท่านอย่าได้ท้วงท่านอย่าได้ทักพ่อยอดรักแม่มาแลเอาแต่ตา (ร้องรับ)
 มารูมิให้ทั่วตัวเจ้าของงานพวกพ้องก็ให้ท่านบันดาลมา (ร้องรับ)
 มารูมลูกยังเล็กเด็กยังอ่อนอ่อนเด็กน้อยยังนอนอยู่ในเปลผ้า (ร้องรับ)
 จะจูดรูปเทียนเวียนค่านับขอเชิญแม่มารับเอาเถิดลา (ร้องรับ)
 ท่านเจ้าภาพจงเป็นผู้เอกให้อยู่เย็นเหมือนดั่งน้ำพระพรมา (ร้องรับ)
 แม่มารับสินบนไปให้ขาดกันวันนี้เถิดแม่มา (ร้องรับ)
 ละครมาร้าถวายแม่มาช่วยอวยชัยให้ลูกสวัสดิ์ดี (ร้องรับ)

การร้องเพลงเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละคณะจะสามารถสลับการเรียงลำดับคำร้องได้ตาม
 ความสะดวกและเปลี่ยนแปลงคำร้องบางส่วนตามสถานการณ์

บทร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ
 ลีบนิ้วอพนมยกขึ้นตั้งบังคมเหนือเกศา (ร้องรับ)
 ส่วนตัวลูกข้างตั้งเป็นข้าวตอกนิ้วมือลูกตั้งเป็นดอกชะวาลา (ร้องรับ)
 วันนี้จะร้องเชิญจำเริญพระราชครูอยู่ทั่วหล้า (ร้องรับ)
 วันนี้จะร้องเชิญจำเริญองค์พระเทพเทวาตา (ร้องรับ)
 เจ้าประคุณศักดิ์สิทธิ์พอก็เรื่องฤทธาได้เป็นที่พึ่งพากับมนุษย์ (ร้องรับ)
 ผู้ใดขัดสนก็ได้ับบานได้โปรดปรานปรานี่เป็นที่สุด (ร้องรับ)
 เจ้าที่ชูช่วยไม่ม้วยมุตได้ฟ้ามมนุษย์ได้อาศัย (ร้องรับ)
 พ่อกรุงพาลีพ่อทองทรงเอกขอเชิญมาทอดพระเนตรเล็งแลมา (ร้องรับ)
 พ่อแม่แม่แม่เจ้าขาววันนี้ลูกเชิญมาเถิดแม่มา (ร้องรับ)
 ฝูไม่มีญาติทุกทุกตนให้มารวมด้วยกันเป็นพระภูมิสุวรรณรงค์ดอกจำเปา (ร้องรับ)
 วันนี้เขาแก่สินบนลูกจะร้องนิรมลให้พ่อมา (ร้องรับ)
 ขอเชิญมาเถิดมาปานจะนี่พ่อมาแล้วมาถึงเอยแล้ว (ร้องรับ)
 พ่อมาแล้วพ่ออย่าได้กลับขอเชิญพ่อขึ้นมารับอยู่บนพลับพลา (ร้องรับ)
 พ่อประทับบนแท่นที่เครื่องสังเวชาก็มีอยู่นานา (ร้องรับ)
 มีทั้งหัวหมูปายศรีเครื่องบัตพลีเขาก็แต่งไว้บูชา (ร้องรับ)
 มีทั้งเหล้าข้าวเปิดไก่พร้อมด้วยแล้วรูปเทียนชะวาลา (ร้องรับ)
 มีทั้งขนมมเนยเครื่องสังเวชาก็แต่งไว้คอยท่า (ร้องรับ)
 มีทั้งส้มสุกลูกไม้กล้วยอ้อยมีถวายเป็นอยู่นานา (ร้องรับ)
 ผ้าขากก็ปูสวยสมส่วนรมเขาก็กางไว้คอยท่า (ร้องรับ)
 เจ้าของจุดเทียนเวียนค่านับขอเชิญพ่อมารับเอาเถิดหนา (ร้องรับ)
 เขาบนวันนั้นมาแก้วันนี้มาถึงวันทันที่เขาแก้ให้แล้วหนา (ร้องรับ)

ทั้งพ่อเจ็ดทีศละแปดทีศพ้อมีฤทธิ์อยู่ในช่อช่อมาลา (ร้องรับ)
 ขอให้เจ้าภาพจงมีสุขอย่าได้มีความทุกข์สักเวลา (ร้องรับ)
 ท่านจะนึกเอาเงินก็ขอให้เงินมากของท่านจะนึกเอาทองก็ขอให้ไหลมา (ร้องรับ)
 ลูกร้องประกาศอยู่ชั้นดินลูกขอให้ไต่ย็นถึงชั้นฟ้า (ร้องรับ)
 มาคুমให้ทั่วตัวเจ้าของงานทั้งพวกพ้องก็ให้ท่านบันดาลมา (ร้องรับ)
 พ่ออย่าได้ทวงพ่ออย่าได้ทักพ่อยอดรักช่อมาแลเอาแต่ตา (ร้องรับ)
 องค์หนึ่งองค์ใดท่านเป็นเจ้าของขอเชิญมารับมารองเอาเถิดลา (ร้องรับ)
 ลูกน้อยร้องผิดจะขอโทษถ้า मैं โกรธลูกจะขอความขมา (ร้องรับ)
 เขามีละครรำถวายทั้งพระหัตถ์เบื้องซ้ายและเบื้องขวา (ร้องรับ)
 พอมารับสินบนไปให้ขาดกันในวันนี้เถิดพอนา (ร้องรับ)
 ละครจะรำถวายพอมาช่วยอวยไชยให้ลูกสวัสดิ์ดี (ร้องรับ)

ภาพประกอบ 26 ละครชาตรีคณะสุตประเสริฐร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ในส่วนของการกล่าวถึงชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเรียกค่านำหน้าและชื่อว่า พ่อ หรือ แม่ ขึ้นอยู่กับเพศของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในสถานที่นั้น นอกจากนั้นมีการกล่าวถึงสิ่งของประกอบพิธี เครื่องสังเวท อาหาร ที่นำมาถวาย มีการขอพรให้กับเจ้าภาพ รวมทั้งผู้แสดงด้วย มีการกล่าวขอขมาหากได้ทำความผิดพลาดหรือล่วงเกินขณะทำการแสดง ในการร้องเชิญแต่ละครั้งที่ทำการแสดงไม่ได้กำหนดไว้ว่ารายละเอียดยุคในคำร้องจะเหมือนเดิมทุกครั้ง มีการเพิ่มเติมคำร้องที่เป็นมงคลเข้ามาได้ แต่การร้องเชิญทุกครั้งก็มีโครงสร้างที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกคณะ

สรุปได้คือ เริ่มต้นกล่าวแสดงความเคารพด้วยกิริยาไหว้พร้อมกับน้อมกายน้อมใจถวายแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นกล่าวเชิญครูที่คณะละครให้ความเคารพ กล่าวถึงเทพทั้งหลาย ต่อด้วยการบอกกล่าวว่ามีวันนี้มีการแสดงละครเพื่อแก้สิบนบนที่เจ้าภาพได้ติดสินบนไว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมื่อครั้งก่อนที่มีเรื่องขอให้ช่วยเหลือ เมื่อสิ่งที่ขอไว้สมความปรารถนาของเจ้าภาพแล้วก็ได้นำละครและเครื่องสังเวยมาถวายตามที่ได้ให้สัญญาไว้ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้มาประทับอยู่ในที่ที่จัดไว้ให้ในบริเวณพิธี เพื่อมารับชมละครและรับเครื่องสังเวย อีกทั้งเชิญผี ดวงวิญญาณต่างๆ เทพทุกๆ พระองค์ให้มารับเครื่องสังเวยนี้ด้วย ขอให้เทพและผีทั้งหลายที่เชิญมาได้เมตตา ไม่บันดาลสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการแสดง ให้การแสดงเป็นไปโดยราบรื่น กล่าวขอขมาไว้หากได้ทำการอันใดที่ทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พอใจ เมื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับสินบนที่เจ้าภาพนำมาถวายก็ขอให้การติดสินบนสิ้นสุดลงทันที ขอให้เจ้าภาพและผู้แสดงมีความสุขความเจริญ ส่วนสำคัญของการร้องเพลงเชิญเป็นการบอกว่าได้ทำตามสัญญาที่ให้ไว้แล้ว ให้การติดสินบนจงสิ้นสุดกันในวันที่เจ้านำของมาถวาย จะได้ไม่เป็นสิ่งผูกพันกันของคนกับผี อันจะทำให้เกิดอาเพศ เพราะผิดสัญญา ในส่วนของการร้องเชิญถือว่าเป็นขั้นตอนอันศักดิ์สิทธิ์ ที่ละครชาตรีช่วยเป็นสื่อติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผ่านเสียงเพลงและดนตรี

ภาพประกอบ 27 หัวหน้าคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญไหว้ครูก่อนแสดง

ภาพประกอบ 28 ละครชาตรีคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เมื่อการร้องเชิญจบลงนักแสดงนั่งคุกเข่า มือทั้งสองวางที่ขา ในท่าเตรียมการรำถวายมือ
ดนตรีเริ่มบรรเลงเพลงช้าต่อด้วยเพลงเร็ว

ภาพประกอบ 29 นักแสดงคณะสุพรรณบุรีเตรียมรำถวายมือ

เมื่อรำถวายมือเสร็จ เข้าสู่การจับเรื่อง ในการแสดงละครชาติรียของคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ และคณะสุตประเสริฐจะมีวิธีการดำเนินเรื่องราวที่เหมือนกันคือ มีการร้อง รำ และพูดหรือเจรจาโดย ทั้ง 3 ส่วนจะประสานสัมพันธ์กัน ในส่วนของบทเจรจา กับบทร้องจะมีเนื้อหาเดียวกันหากตัดวิธีการแสดง ส่วนของบทร้องออกก็ไม่ส่งผลกระทบต่อเรื่องที่แสดง เพราะการดำเนินเรื่องส่วนใหญ่จะเน้นที่ บทเจรจายเป็นหลัก ส่วนบทร้องจะเป็นส่วนเสริมให้ผู้ชมเกิดสุนทรียะในการรับฟังในเนื้อหาที่ตัวละคร บรรยายความรู้สึกนึกคิดผ่านทำนองเพลง เพลงที่นำมาร้องเป็นเพลงที่นักแสดงได้รับการถ่ายทอด มาจากครู และการเรียนรู้จากการสังเกตจากการแสดงจริงและจดจำมาใช้ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และไหวพริบของนักแสดงแต่ละคณะ หากเป็นนักแสดงที่ยังจดจำเพลงได้ไม่มาก ก็จะร้องเพลงราชนิ เกลิงซึ่งเป็นเพลงที่ใช้แสดงลิเก ง่ายต่อการด้นกลอนและการร้องเพราะไม่มีการเอื้อนเหมือนเพลง ไทยเดิม หากนักแสดงเคยแสดงลิเกมาก่อนก็就会有ความถนัดในการร้องเพลงราชนิเกลิงมากกว่าเพลง ไทยเดิมที่เป็นเพลงละคร

การจับเรื่องจะเริ่มด้วยตัวละครที่เป็นตัวพระจะออกมาแสดงเป็นลำดับแรก เรียกว่า ลงโรง และรำด้วยเพลงซำป้อนอก จึงเรียกการแสดงส่วนนี้ว่า ซ้ำลงโรง ตัวพระจะรำออกมานั่ง ที่เตียง แล้วรำในเพลงซำป้อนอกตามบทที่มีผู้ร้องอยู่ด้านหลังจาก จากนั้นตัวละครร้องเองด้วยการบรรยายถึง ตัวละครที่ตนเองสวมบทบาทใช้เพลงตามอารมณ์ของตัวละคร ในการแสดงละครหากสถานที่เป็นที่ โลง นักแสดงจะใช้ไมโครโฟนและเครื่องขยายเสียงเพื่อให้ผู้ชมได้ยินเสียงได้ชัดเจน การออกมา แสดง จะเดินออกด้านขวาของโรงเสมอ และกลับเข้าหลังโรงทางด้านซ้าย

ภาพประกอบ 30 นักแสดงออกแสดงครั้งแรกของเรื่องเรียกว่าซ้ำลงโรง

จากนั้นดำเนินเรื่องต่อไป ตัวละครที่แสดงเป็นบุคคลที่มีฐานะสูง เช่น กษัตริย์ เจ้าเมือง จะนั่งเตียงในตำแหน่งตรงกลาง ส่วนมเหสี นั่งด้านซ้ายมือของผู้ชม การสมมุติสถานการณ์ของเรื่องจะมีความไม่สมจริงแต่สามารถวางตำแหน่งของตัวละครที่อยู่ในส่วนต่าง ๆ ของเวทีให้เข้าใจได้ กรณีในฉากที่เสนอเรื่องราวว่า มีเจ้าชายจากต่างเมืองมาขอเข้าเฝ้ากษัตริย์ในท้องพระโรง เจ้าชายอยู่นอกปราสาท จะยืนอยู่บริเวณด้านหน้าซ้ายของเวที กษัตริย์และมเหสีนั่งในที่เตียงอยู่กลางเวที แล้วให้เสนามาเชิญเจ้าชายไปเข้าเฝ้า ตำแหน่งของตัวละครที่อยู่ในฉากนี้แต่ละตัวละครอยู่ไม่ห่างกัน แต่การสมมุติให้เป็นที่ไกลกัน แม้ว่าจะไม่สมจริง ผู้ชมก็เข้าใจได้ ตำแหน่งของเตียงที่ตั้งกลางเวทีจะสื่อแทนอาคาร ปราสาท หรือพลับพลา ส่วนบริเวณที่ใกล้กับผู้ชมสื่อแทน สนาม ลาน หรือที่โล่งแจ้ง

กรณีแสดงเรื่องราวการเดินทางของบุคคลสองฝ่ายที่ต้องมาพบกันระหว่างทางฝ่ายที่เป็นตัวรองหรือตัวร้ายจะเข้าหลังโรงด้านขวาของเวที ส่วนตัวเอกจะเข้าหลังโรงด้านซ้ายของเวที สิ่งที่แสดงให้เห็นให้ผู้ชมเห็นว่าเป็นการเดินทางด้วยระยะทางที่ไกล ตัวละครจะเดินวนเข้าและออกเวทีผ่านหน้าเวที 2-3 รอบ แล้วตัวละครทั้งสองฝ่ายเดินออกมาหน้าเวทีพร้อมกันให้ตัวเอกออกด้านขวา ตัวรองออกด้านซ้าย มาพบกันกลางเวที

หากตัวละครแสดงอาการครุ่นคิด วางแผนการ ร่ำพินิจอยู่คนเดียว โดยเฉพาะตัวละครตัวร้าย เช่น นางยักษ์ นางผี ตัวตลก จะเอามือป้องปากเพื่อพูดกับผู้ชม โดยถามความคิดเห็นว่าจะทำเช่นไรในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในส่วนของการพูดกับผู้ชมถือเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ก่อเกิดเป็นความคุ้นเคยทำให้แสดงได้อย่างสนุกสนานไม่เก้อเขิน อีกทั้งเป็นการช่วยให้ผู้ชมมีส่วนร่วมกับการแสดง ซึ่งในความคุ้นเคยที่เกิดขึ้นนี้เองทำให้นักแสดงขอรางวัลจากเจ้าภาพและผู้ชมได้ง่ายขึ้น รางวัลที่ได้จะเป็นเงินที่นอกเหนือจากค่าจ้างแสดง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของนักแสดงที่ใช้คำพูดขอรางวัล โดยมากจะเป็นตัวร้าย ตัวตลกที่สามารถพูดนอกเรื่องที่ได้มากกว่าตัวละครตัวเอก แต่นักแสดงที่ได้รับรางวัลก็แสดงน้ำใจด้วยการขอรางวัลจากเจ้าภาพและผู้ชมให้กับเพื่อนนักแสดงที่ยังไม่ได้รางวัลด้วย

ในเวลาประมาณ 12 นาฬิกา นักแสดงจะพักการแสดงไปลาเครื่องสังเวทในบริเวณที่ตั้งเครื่องสังเวทจะอยู่บริเวณหน้าศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ หรือศาลเพียงตาที่ตั้งขึ้น ขณะที่ปีพาทย์บรรเลงเพลงเซต นักแสดงจะถือภาชนะเครื่องสังเวทไหว้ระดับเหนือศีรษะแล้วย่อตัวลงสลักกับยี่ด้าวสามครั้ง แล้วนำภาชนะที่ลาแล้วออกมา จากนั้นถือภาชนะเครื่องสังเวทที่วางอยู่มาลาในแบบเดียวกัน จนครบทุกภาชนะที่ลาเครื่องสังเวทเป็นอันเสร็จพิธีลาเครื่องสังเวท

ภาพประกอบ 31 พิธีลาเครื่องสังเวद्य

เริ่มการแสดงต่อไปเรื่อยๆ โดยนักแสดงไม่หยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน สมาชิกในคณะละครจะผลัดกันรับประทานอาหารเช้าในช่วงที่ไม่ถึงบทของตัวเองที่จะออกมาแสดง ระหว่างการแสดงนักแสดงจะคั่นการแสดงละครด้วยการร้องเพลงลูกทุ่งซึ่งเป็นช่วงที่สามารถขอร้องรางวัลจากผู้ชมได้อีกด้วย ส่วนนักแสดงคนอื่นที่ไม่ได้ร้องก็จะรับหน้าที่เป็นนักเต้น หรือที่เรียกว่า หางเครื่อง มาเต้นประกอบการร้องเพลงลูกทุ่ง โดยที่ยังคงแต่งกายเครื่องละครไม่เปลี่ยนเป็นเครื่องแต่งกายแบบนักเต้น จากนั้นก็แสดงจับเรื่องละครต่อไป การแสดงละครชาตรีบางปลานี่ ตัวละครที่เป็นตัวประกอบจะไม่มีบทร้อง มีเพียงบทเจรจา ส่วนตัวละครที่กำหนดว่าต้องร้องคือตัวเอกของเรื่อง ได้แก่ พระเอก นางเอก ตัวร้าย สำหรับตัวตลกถือว่าสามารถสร้างสีสันให้กับการแสดงได้มากสามารถร้องและเจรจาก็ได้ มีอิสระในการเสริมบทเจรจาให้เข้ากับสถานการณ์ได้ บทตลกจะเป็นแบบสองแง่สองง่าม ใช้คำพูดภาษาแบบภาษาชาวบ้าน บางครั้งเป็นคำไทยแท้ ไม่เป็นทางการ แม้แต่ตัวละครที่เป็นกษัตริย์ก็สามารถเสริมบทพูดตลกขบขันได้เช่นกัน

สุดท้ายเมื่อการแสดงจบลงนักแสดงร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้กลับไปยังที่สถิตของแต่ละองค์ และกล่าวลาด้วยความเคารพ บทร้องส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีดังนี้

เลิกแล้วจะร้องส่งเทพทุกองค์ที่เชิญมา	ผีโพธิ์ไปอยู่ที่โพธิ์ ผีไทรไปอยู่ที่ไทร
ผีที่ต้นไม้ใหญ่ชักชวนกันไป	ผีในห้วยผีในหนองผีในคลองน้ำไหล
ชักชวนกันไปอย่าได้ช้า	โพล่โพล่ได้เวลาลูกยกมือวันทาลูกขอลาไป

ในบางครั้งก็มีการแต่งเติมบทร้องส่งให้มีการอธิบายความเพิ่มมากขึ้นซึ่งก็สามารถใช้ร้องได้เช่นกัน ในการร้องส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละครั้งจึงไม่เหมือนกันทั้งหมด โดยมีการร้อง ดังนี้

เลิกแล้วจะร้องส่ง	พ่อทุกองค์พ่อเทพเทวดา
เวลาเช้าลูกเชิญมา	เวลาเย็นลูกจะส่งให้พ่อไป
ผีโพธิ์ไปอยู่โพธิ์	จะเล่าถึงผีไพรไปอยู่ไพร
ผีที่ต้นไม้ใหญ่	พ่อชักชวนกันไปอย่าได้ช้า
ผีในห้วยในหนองก็ให้ไป	ผีคลองในน้ำไหล
สินบนที่เขาบนไว้	ขาดกันในวันนี้เถิดพอนา
โพล่เพล่เวลาลูกยกมือวันทา	แล้วลูกขอลาไป

เมื่อร้องเพลงส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์จบลง วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงรัวต่อด้วยเพลงกราวรำ ตัวแทนคณะละครกล่าวขอบคุณเจ้าภาพ ถือเป็นจบการแสดง

สำหรับคณะละครชาตรีคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ และละครชาตรีคณะอื่นในตำบลบางปลาบางคณะ จะร้องเพลงก่อนการร้องส่งร้องส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สมาชิกของคณะละครชาตรีจะออกมาหน้าเวทีและร่วมกันร้องเพลงลาเจ้าภาพ โดยใช้เพลงแบบที่ใช้ในการแสดงลิเก แต่ไม่ได้ร้องทุกครั้งที่ทำการแสดง แต่จะร้องในบางโอกาสเท่านั้น มีเนื้อเพลงดังนี้

ได้เวลาเข้มนาฬิกากำหนด	จำใจดเสียงเพลงบรรเลงเสียด
โบกมือลาจากไปก่อนแล้วพี่	ให้โชคดีแล้วมีโอกาสพบกัน

2.3 เครื่องแต่งกาย

การแต่งกายของละครชาตรีตำบลบางปลาคณะสุดประเสริฐกับคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญมีการแต่งกายที่เป็นมาตรฐานแบบเดียวกันเรียกว่า แต่งแบบยืนเครื่อง ซึ่งจะใช้กับตัวละครตัวเอกของเรื่อง ซึ่งส่วนมากเป็นกษัตริย์ ประกอบด้วยพระเอก นางเอก ตัวร้ายทั้งชายและหญิง ส่วนตัวละครที่เป็นตัวเป็นกอบ เช่น เสนา นางกำนัล จะแต่งแบบสามัญชน คือนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลม ไม่แต่งแบบยืนเครื่องพระนาง บางครั้งแต่งเครื่องแต่งกายที่ทำให้ผู้ชมรู้สึกขบขันแต่จะยึดการนุ่งโจงกระเบนเป็นหลัก

การแต่งกายเรียกว่าแต่งแบบยืนเครื่องตัวพระ และตัวนาง หรือเรียกว่ารัดเครื่อง เป็นการแต่งการที่เป็นมาตรฐานของละครไทย ทั้งละครนอกและละครใน ที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตัวพระนิยมสวมเสื้อแขนสั้นแบบละครไม่สวมเสื้อแขนยาวแบบโขน การแต่งกายของละครชาตรีตำบลบางปลา ปัจจุบันเป็นแบบเดียวกับละครนอก ผู้ที่แต่งกายยืนเครื่องจะเป็นตัวเอกของเรื่อง ได้แก่ พระเอก นางเอก พระรอง นางรอง ตัวร้าย ส่วนตัวประกอบอื่น เช่น เสนา และตัวตลก จะนุ่งโจงกระเบน สวม

เสื้อคอกลม หรือแต่งยีนเครื่องพระไม่สวมชฎา นางกำนัล แต่งยีนเครื่องนางแต่ไม่สวมชฎา พระฤๅษี แต่งกายด้วยผ้าลายแบบหนังเสือ หรือห่มจีวรแบบพระสงฆ์ ลักษณะที่ชัดเจนของเครื่องแต่งกายตัวละครที่สามารถบอกรูปร่างหน้าตาของตัวละครได้คือ เครื่องประดับศีรษะ หากตัวละครแต่งยีนเครื่องพระ-นาง แต่ไม่สวมเครื่องประดับศีรษะ แสดงให้เห็นว่าเป็นบทบาทที่ต่ำต้อย หรือกำลังตกทุกข์ได้ยากลำบาก

การสวมใส่เครื่องแต่งกายละครแบบยีนเครื่องพระ-นาง ในขณะละครบางปลาบางครั้งจะเรียกว่า รัตเครื่อง เป็นใช้ด้ายเย็บเครื่องแต่งกายขณะสวมใส่ การรัตเครื่องของนักแสดงจะไม่คำนึงถึงความประณีตมากนัก การเย็บเสื้อของตัวพระจะไม่เย็บรัดจนแน่น แต่จะเป็นการเย็บให้พอดีตัวไม่รัดเกินไป ส่วนการเย็บผ้าห่มนางหรือสไบของตัวนางเป็นการเย็บให้ติดกับเสื้อในนางให้ยึดติดกันเท่านั้นไม่มีการจัดระเบียบให้สวยงามยังคงเห็นส่วนของด้ายที่ใช้เย็บอย่างชัดเจน

การสวมเครื่องประดับศีรษะ ชฎาไม่มีสายสำหรับรัดคางเพื่อป้องกันการหลุด แต่นักแสดงจะใช้ผ้าหนูนัวบริเวณเหนือท้ายทอยเพื่อให้ชฎาสวมศีรษะได้แน่นพอดี นักแสดงผู้หญิงที่ไว้ผมยาวจะรวบผมไว้ที่ท้ายทอย แล้วปล่อยปลายผมที่รวบไว้ไปข้างหลังโดยที่ไม่มีมีการเกล้ามวยเก็บให้เรียบร้อย การสวมเครื่องประดับศีรษะของนักแสดงคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ พบว่ามีการนำกระบังหน้ามาสวมในนักแสดงที่รับบทตัวละครที่เป็นนางกษัตริย์ ซึ่งกระบังหน้าจะใช้สำหรับตัวละครที่เป็นนางกำนัล และนำบันจู่เหรีจมาสวมนักแสดงที่รับบทตัวพระ ซึ่งเครื่องประดับศีรษะที่เรียกว่าบันจู่เหรีจเป็นเครื่องประดับที่ใช้สำหรับการแสดงละครที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชวามาก่อน และไม่นิยมใช้กับตัวละครสูงศักดิ์ แสดงให้เห็นว่าการนำเครื่องประดับมาใช้ไม่ได้คำนึงถึงบทบาท ฐานะของตัวละคร และเรื่องราวที่แสดง แต่จะเน้นความสะดวกเป็นหลัก

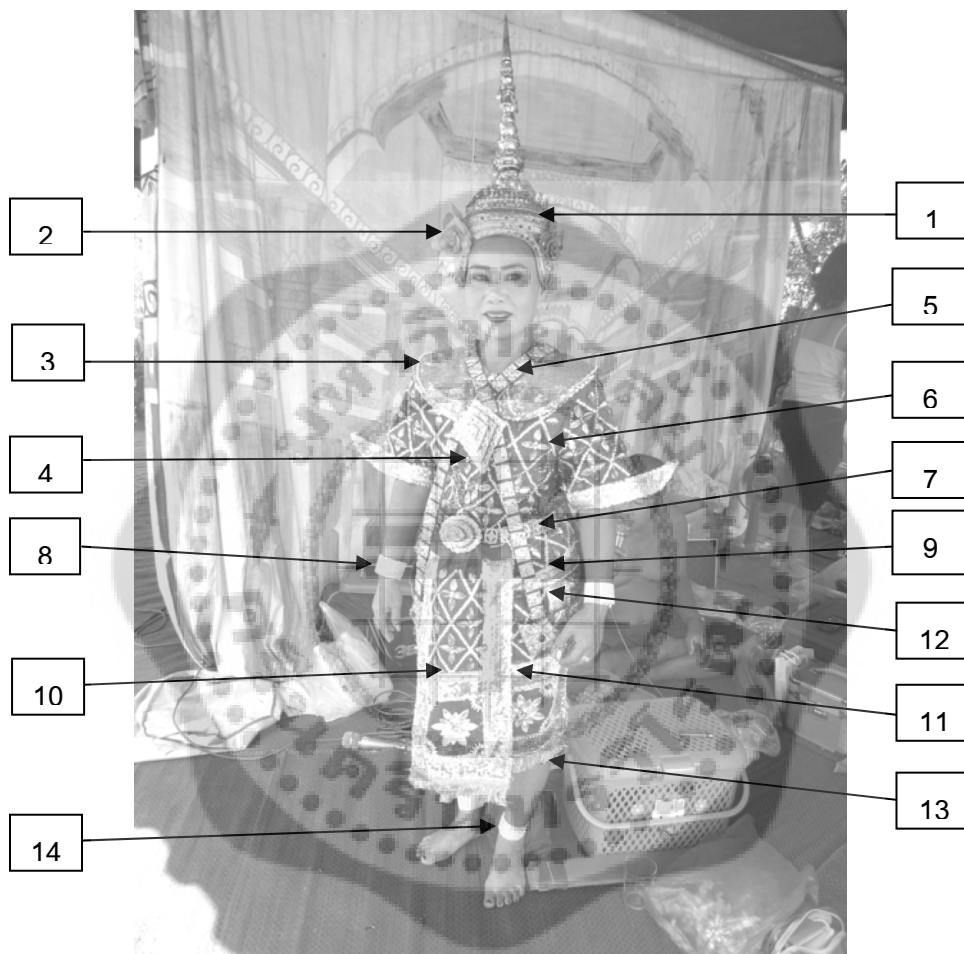
การสวมเครื่องประดับของเครื่องแต่งกายนักแสดง ในบางครั้งสวมใส่ไม่ครบ เช่น ไม่สวมกำไลข้อมือ ไม่สวมกำไลข้อเท้า นักแสดงบางคนสวมนาฬิกาข้อมือและต่างหูตามสมัยนิยม การแต่งกายของนักแสดงตัวประกอบบางคน ที่สวมเสื้อคอกลม ทุ่งโจงกระเบน ในบางครั้งเสื้อที่สวมเป็นเสื้อยืด หรือเสื้อเชิ้ตที่ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นความสะดวกของนักแสดงโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงความสวยงามและความเหมาะสม

รายละเอียดในบางส่วนของเครื่องประดับมีความแตกต่างไปจากละครไทยทั่วไป คือ ดอกไม้ทัดที่ประดับอยู่ที่ชฎา ตามปกติดอกไม้ทัดของตัวพระจะอยู่ทางด้านขวา ส่วนดอกไม้ทัดของตัวนางจะอยู่ทางด้านซ้าย แต่การติดดอกไม้ทัดของคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญไม่ได้กำหนดไว้เป็นหลักที่แน่นอน จากการสังเกตพบว่า ชฎาของตัวพระบางยอดจะติดดอกไม้ทัดด้านซ้าย ชฎาตัวนางบางยอดติดดอกไม้ทัดด้านขวา และส่วนของดอกไม้ทัดกับอุบะแยกกันอยู่คนละด้านทั้งด้านซ้ายและด้านขวา ชฎาบางยอดติดดอกไม้ทัด 2 พวง ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา

การแต่งกายของนักแสดงละครชาติริจะเน้นที่ความสะดวกไม่เน้นความประณีตในรายละเอียดเท่าใดนัก สิ่งที่พบคือ นักแสดงสวมนาฬิกาข้อมือ ขณะทำการแสดงที่แต่งเครื่องละคร อีกทั้งในบางครั้งไม่สวมกำไลข้อมือ ข้อเท้า หรือสวมไม่ครบ ซึ่งถือเป็นรายละเอียดเล็กน้อยที่ถูกละเลยไป โดยที่นักแสดงมีความเห็นว่าเป็นไม่ส่งผลกระทบต่อการแสดง

ส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายพระตั้งแต่ส่วนบนถึงส่วนล่าง

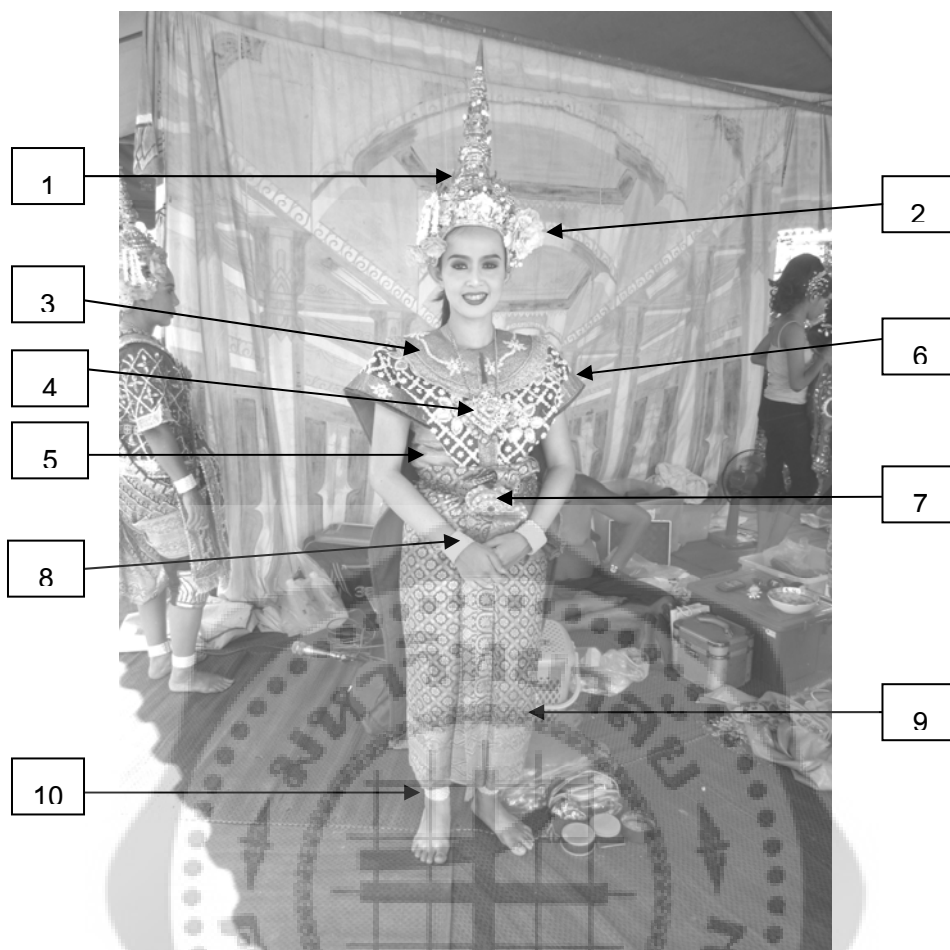
1. ชฎา 2. ดอกไม้ทัด 3. กรองคอ หรือ นวมคอ 4. ตาบนหน้า หรือทับทรวง 5. สังวาล 6. เสื้อ 7. เข็มขัด 8. กำไลข้อมือ 9. รัตสะเอว 10. ห้อยหน้า 11. ห้อยข้าง 12. ผ้าห่ม 13. กางเกงหรือสนับเพลา 14. กำไลข้อเท้า

ภาพประกอบ 32 เครื่องแต่งกายละครตัวพระ

ส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายนางตั้งแต่ส่วนบนถึงส่วนล่าง

1. มงกุฎนาง (ในขณะละครชาติที่บางปลาเรียกว่าชฎาเช่นเดียวกับตัวพระ) 2. ดอกไม้ทัด 3. กรองคอ หรือ นวมคอ 4. จี๋นาง (ทับทรวง) 5. เสื้อในนาง 6. ผ้าห่มนาง 7. เข็มขัด 8. กำไลข้อมือ 9. ผ้าห่ม (มีทั้งแบบตัดเย็บสำเร็จรูปและเป็นผืน) 10. กำไลข้อเท้า

ภาพประกอบ 33 เครื่องแต่งกายละครตัวนาง

ขั้นตอนการแต่งกายของนักแสดงตัวพระ เริ่มจากสวมสนับเพลา แล้วสวมเสื้อ เสื้อของตัวพระไม่มีกระดุม เวลาสวมจะใช้เข็มด้ายเย็บด้านหน้าให้พอดีกับตัวของผู้เล่นใส่ สวมนมคอ ลำดับต่อไปนุ่งผ้านุ่งทับสนับเพลาเรียกแบบการนุ่งว่าจับโจงไว้หางหงส์ ใส่รัดสะเอว ห้อยข้าง ห้อยหน้า เข็มขัด ใส่สังวาล ทับทรวง กำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า ชฎา (มงกุฎนาง) คณะละครชาตรีบางปลาเรียกมงกุฎนางว่า ชฎา เช่นเดียวกับตัวพระ

การแต่งกายของละครชาตรีของคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญจะมีการประยุกต์ในเรื่องของวิธีการสวมเครื่องแต่งกายขึ้นเครื่องละครทั้งตัวพระและตัวนาง ในส่วนของตัวพระจะตัดเย็บผ้านุ่งเป็นกางเกงที่มีลักษณะคล้ายกับโจงกระเบนจับจับหางหงส์เพื่อให้สวมทับสนับเพลาได้เลยโดยไม่ต้องเย็บติดตัวเหมือนแบบโบราณ เป็นการดัดแปลงเพื่อความสะดวกและประหยัดเวลาในการสวมใส่ของนักแสดง

ขั้นตอนการแต่งกายของนักแสดงตัวนาง สวมเสื้อในนาง ใส่สไบ นวมคอ ใส่ทับทรวง นุ่งผ้าจับหน้านาง คณะสุตประเสริฐนุ่งแบบโบราณคือใช้ผ้าเป็นผืนมาจับจับหน้านาง ใช้ผ้าดิบริดเอว ส่วน

คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญจะใช้ผ้าตัดเย็บเป็นผ้าถุงแบบสำเร็จรูปสามารถสวมใส่ได้เลย คาดเข็มขัด สวมกำไลข้อมือ ข้อเท้า สวมชฎา

การแต่งกายแบบเสนา

นักแสดงนุ่งโจงกระเบน ผ้านุ่งใช้ผ้าลายพิมพ์ลายไทย สวมเสื้อคอกลมไม่จำกัดสี มีทั้งผ้าสีพื้นและเป็นลวดลาย เก็บชายเสื้อไว้ในโจงกระเบน ไม่สวมเครื่องประดับ หรือประยุกต์เครื่องแต่งกายที่มีอยู่ของคณะละครตามจินตนาการของนักแสดง

ภาพประกอบ 34 เครื่องแต่งกายละครตัวนางยักษ์และเสนา

การแต่งกายแบบนักบวช ฤๅษี

นักแสดงสวมเสื้อคอกลม ห่มผ้าลายเหมือนหนังสือ วิธีการห่มแบบเดียวกับการห่มจีวรของพระสงฆ์ ใช้ผ้าโพกศีรษะ หรือสวมหัวโขนฤๅษีแบบเปิดหน้า อีกแบบหนึ่งใช้จีวรพระสงฆ์มาเป็นเครื่องแต่งกาย สวมศีรษะโล้นแบบเปิดหน้า

ภาพประกอบ 35 ลักษณะเครื่องแต่งกายนักบวช

ภาพประกอบ 36 เครื่องแต่งกายละครตัวประกอบที่เป็นคนแก่

เครื่องแต่งกายแบบยักซ์และเงาะ

จะแต่งกายแบบยืนเครื่องพระนาง แต่สวมหัวโขนแบบเปิดหน้า คือสวมเฉพาะบริเวณ
ศีรษะของนักแสดง ไม่สวมปิดใบหน้า

ภาพประกอบ 37 เครื่องแต่งกายละครตัวเงาะ

ภาพประกอบ 38 เครื่องแต่งกายละครตัวยักษ์ (พระ)

ภาพประกอบ 39 เครื่องแต่งกายตัวพระสวมเครื่องประดับศีรษะเรียกว่าบัวเหรีจ

ภาพประกอบ 40 เครื่องแต่งกายละครตัวยักษ์ (นาง)

เครื่องแต่งกายละครสำหรับเด็ก

นักแสดงที่เป็นเด็กจะแต่งกายแบบยืมเครื่องละครนาง แต่สวมเครื่องประดับศีรษะกระบังหน้า ไม่สวมมงกุฎนางเหมือนนักแสดงที่เป็นผู้ใหญ่

ภาพประกอบ 41 เครื่องแต่งกายยืมเครื่องละครสำหรับเด็ก

2.4 ดนตรี

ตำแหน่งการจัดวางเครื่องดนตรีจะอยู่ด้านหน้าโรงตามความนิยมคือตั้งด้านขวาของเวทีตั้งในตำแหน่งที่ไม่ให้บังผู้แสดงโดยหรือตามความเหมาะสมอาจจะไม่ใช่ด้านขวาของเวทีหากสถานที่ไม่อำนวยซึ่งอนุโลมได้ ส่วนใหญ่จะมีนักดนตรีเฉพาะเครื่องดนตรีเครื่องหลักเท่านั้น ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ข้องวง บางครั้งก็ไม่ใช้ระนาดทุ้มกับข้องวง จะใช้ระนาดกับตะโพน กลองทัดและเครื่องประกอบจังหวะ สำหรับตะโพนกับกลองทัดในบางโอกาสใช้นักดนตรีคนเดียวบรรเลงทั้งสองเครื่อง เนื่องจากต้องการประหยัดบุคลากร ส่วนเครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ นักแสดงจะช่วยกันตีด้านหลังฉากในเวลาที่ยังไม่ได้ออกแสดง หรือในช่วงที่ไม่ถึงเวลาออกแสดงก็จะมาทำหน้าที่เป็นนักดนตรีอีกด้วย เรียกได้ว่ามีความสามารถทั้งการแสดงละครและบรรเลงดนตรีแต่ไม่ได้มีใน

นักแสดงทุกคน ซึ่งโดยมากจะแบ่งชัดเจนในการรับผิดชอบหน้าที่ของนักแสดงกับนักดนตรี ส่วนเครื่องดนตรีประกอบจังหวะต้องบรรเลงได้ทุกคน

เครื่องดนตรี

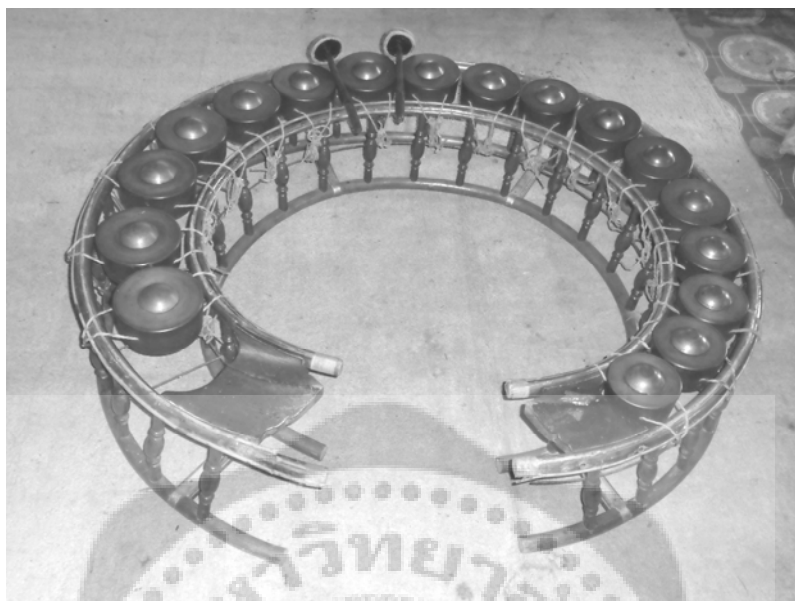
เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นวงปี่พาทย์ ที่ใช้เครื่องดนตรีหลักในการดำเนินทำนอง ประกอบด้วย ระนาด ฉิ่งวง ตะโพน กลองทัด และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ฉิ่ง ฉาบ กรับ กรับไม้ไผ่ แต่เดิมในการแสดงโน้ราห์เรียกกรับไม้ไผ่ว่าแกระหรือแตระ ดังนั้นเครื่องดนตรีที่บ่งบอกว่าเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในละครชาตรีที่มีให้เห็นอยู่คือกรับที่ทำจากไม้ไผ่เท่านั้น

ภาพระนาด 42 ระนาดเอก

ภาพระนาด 43 ระนาดทุ้ม

ภาพประกอบ 44 ช้องวง

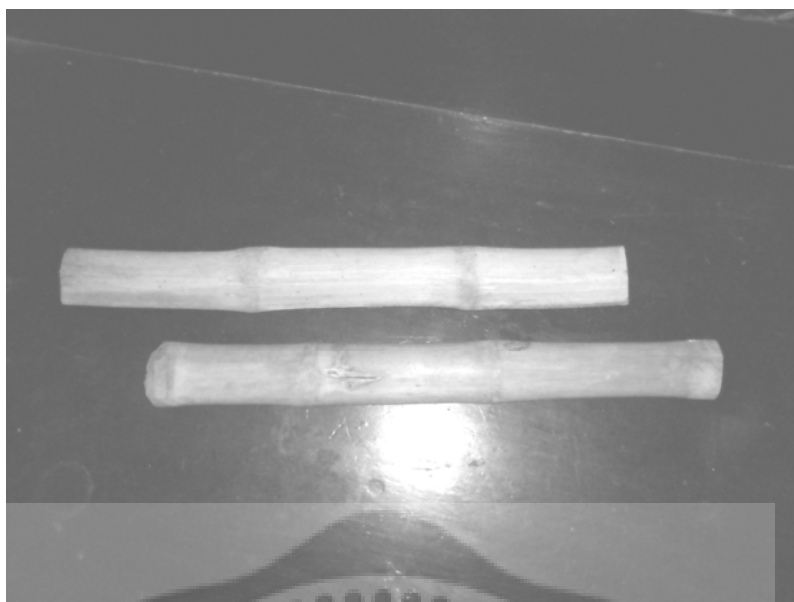
ภาพประกอบ 45 ตะโพน

ภาพประกอบ 46 กลองทัด

ภาพประกอบ 47 เครื่องประกอบจังหวะ ฉิ่ง ฉาบ กรับ

ภาพประกอบ 48 กรับไม้ไผ่

ภาพประกอบ 49 วงปี่พาทย์คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

ภาพประกอบ 50 วงปีพาทย์คณะสุตประเสริฐ

บทเพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงละครชาติรำต๋าบบางปลา

เป็นเพลงไทยเดิมประเภทเพลงหน้าพาทย์ และเพลงละคร แต่ไม่ปรากฏเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาติรำของเดิมเลย เช่น เพลงรำชาติรำ เพลงไอ้ชาติรำ แต่เป็นเพลงที่ใช้ในการแสดงละครนอก ละครพันทาง และลิเก นำมาใช้ประกอบการแสดงตามที่นักแสดงและนักดนตรีพิจารณาเห็นสมควร เพราะนักแสดงส่วนหนึ่งเป็นนักแสดงที่รับงานแสดงลิเกด้วย เมื่อมาแสดงละครจึงได้นำการร้องแบบลิเกมาร้อง อีกทั้งประกอบกันความนิยมของผู้ชมที่ได้รับบรรณรสที่หลากหลายและผู้ชมจะชื่นชอบเป็นพิเศษเมื่อมีการร้องเพลงลูกทุ่งแทรกในท้องเรื่องหรือเป็นการแสดงคั่นละคร เพราะสนุกสนาน แม้บางครั้งนักแสดงไม่ได้ร้อง ผู้ชมจะเรียกร้องให้นักแสดงร้องเพลงลูกทุ่งด้วย ซึ่งนักแสดงก็แสดงตามคำขอของเจ้าภาพหรือผู้ชม

ช่วงก่อนการแสดงจะมีการบรรเลงโหมโรง เป็นเพลงชุดโหมโรงเช้า ประกอบด้วย เพลงสาธุการ เพลงเหาะ เพลงรั้วลาเตี๋ยว เพลงกลม เพลงช่านาญ เมื่อบรรเลงโหมโรงจบ นักแสดงร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และรำถวายมือ จากนั้นวงปีพาทย์บรรเลงเพลงว่า นักแสดงออกแสดงครั้งแรก หรือเรียกว่า ลงโรง ดนตรีบรรเลงเพลงเข้าปีนอก

สำหรับเพลงที่ใช้ในการบรรเลงโหมโรงเป็นเพลงหน้าพาทย์ที่มีความหมายเพื่ออัญเชิญและบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

เพลงสาธุการ	หมายถึง การน้อมกายใจเพื่อเคารพต่อพระรัตนตรัยและเทพเจ้า
เพลงเหาะ	หมายถึง การเสด็จมาของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
เพลงรั้วลาเตี๋ยว	หมายถึง การเสด็จมาร่วมในพิธีของเทพเจ้า
เพลงกลม	หมายถึง การเสด็จมาของเทพเจ้าผู้สูงสุด พระอิศวร พระนารายณ์
เพลงช่านาญ	หมายถึง การประสาทพรของเทพเจ้าผู้สูงสุด

การดำเนินเรื่องราวของละครในส่วนของบทร้องจะดำเนินด้วยความรวดเร็ว หน้าทับที่ใช้ประกอบด้วยหน้าทับสองไม้ หน้าทับปรบไ้และหน้าทับพิเศษที่เน้นความรวดเร็วเป็นหลัก โดยมากจะเป็นหน้าทับพิเศษที่เน้นความเร็ว บทร้องนักแสดงจะจดจำมาจากการต่อเพลงของครู หรือมีผู้บอกบท บางครั้งนักแสดงร้องต้นสดโดยไม่มีผู้บอกบท คำร้องบางบทไม่สัมผัสคล้องจองตรงตามฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ บางครั้งร้องเฉพาะสองบาทแรกของบทกลอน หรืออาจมีพยางค์ไม่ครบตามลักษณะกลอนบทละคร การใช้ภาษาไม่คำนึงถึงการแบ่งชนชั้นโดยจะนำคำราชาศัพท์และคำสามัญมาเจรจาผสมในบทสนทนาเดียวกัน ในส่วนของเพลงที่ร้องได้มีการนำบทร้องเดี่ยวมาใช้ซ้ำกันยกตัวอย่างเช่นการเปล่งกายของนางยักษ์หรือปีศาจที่แสดงเรื่องเดียวกันแต่คนละฉาก ก็จะนำบทร้องและเพลงเดียวกันมาใช้

เพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงละครชาติวิบางปลา ของคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ ที่ได้ข้อมูลจากการสังเกตการแสดงละครชาติวิ เป็นเพลงอัตราจังหวะสองชั้นและอัตราจังหวะชั้นเดียว ได้แก่ เพลงพญาโคกตัด เพลงฝั่งโขง เพลงต้นบรเทศ เพลงวรเชษฐ์ เพลงดอกสร้อย เพลงสร้อยสนตัด เพลงค่างควากินกล้วย เพลงขึ้นพลับพลา เพลงอาเฮียสองชั้น เพลงตุ๊กตา เพลงลิงโลด เพลงกระทงน้อย เพลงตะลุ่มโปง (ชั้นเดียว) เพลงดวงพระธาตุ เพลงจระเข้ขวางคลอง เพลงตะลุ่มโปง เพลงสาธิตกาแก้ว เพลงนาคราช เพลงกล่อมนารี เพลงไทยน้อย เพลงช่อพุ่มเรียง (ชั้นเดียว) เพลงบุหลัน (ชั้นเดียว) เพลงพราหมณ์ตีต้ำเต้า เพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์ (ชั้นเดียว) เพลงสดาบศ เพลงช่อลูกหว้า เพลงลาวครวญ เพลงพม่ากำชับเพลงลาวเสียงเทียน (ชั้นเดียว) เพลงปลายลาวแพน เพลงช่อทองกวาว เพลงพม่าเดินทัพ เพลงพม่าเขารวบ เพลงพม่ากลองยาว เพลงทยอยมอญ เพลงมอญอ้อยสร้อย เพลงมอญธรณีร้องไห้ เพลงมอญโพกผ้า (ชั้นเดียว) เพลงเขมรเร็ว (ชั้นเดียว) เพลงเขมร เพลงสองไม้ เพลงร่วมมอญ เพลงผ้าโพก (ชั้นเดียว) เพลงทยอยมอญ เพลงแขกต๋อยหม้อ (ชั้นเดียว) เพลงแขกโหม่ง เพลงสมารัง เพลงแขกถอนสายบัว เพลงเตาะแตะ เพลงนกขมิ้นมอญ (ชั้นเดียว) เพลงมอญระเริง เพลงพม่าชอยมุงหรือพม่าชวยหม่อง เพลงราชินีเกลิง

เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบการรำถวายมือ คือ เพลงช้า เพลงเร็ว เริ่มการแสดงตอนจบเรื่องใช้เพลงวา และเพลงช้าปีนอก เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้พบมีน้อยมากในการบรรเลงประกอบการแสดงละครชาติวิบางปลา อีกทั้งเป็นเพลงหน้าพาทย์สามัญที่ไม่ได้บรรเลงแบ่งแยกตามฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้พบในการแสดง คือ เพลงเชิด เพลงโอด และเพลงรัว เพลงหน้าพาทย์ประกอบการรำลาเครื่องสังเวชใช้เพลงเชิด เมื่อจบการแสดงบรรเลงเพลงกราวรำ

เพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงละครชาติวิมีความหมายตามโอกาสที่ใช้ประกอบอากัปกริยาอารมณ์ของตัวละครและเนื้อเรื่อง สามารถแบ่งเป็นประเภทและอธิบายโอกาสที่ใช้ได้

1. ประเภทเพลงหน้าพาทย์ ได้แก่

เพลงเชิด	ใช้เมื่อ	แสดงการเดินทางในระยะไกล, ต่อสู้
เพลงโอด	ใช้เมื่อ	แสดงอารมณ์เศร้า, ประกอบกิริยาร้องไห้
เพลงรัว	ใช้เมื่อ	เปล่งกายโดยฉับพลัน, แผลงอิทธิฤทธิ์
เพลงช้า	ใช้เมื่อ	การเดินทางของผู้สูงศักดิ์, อย่างมีความสุข

เพลงเร็ว	ใช้เมื่อ	การเดินทางของผู้สูงศักดิ์อย่างเร่งรีบ, อย่างมีความสุข
เพลงช้าปี่นอก	ใช้เมื่อ	บรรยายเรื่องราว, พรรณนา
เพลงกราวรำ	ใช้เมื่อ	แสดงอารมณ์กิริยาดีใจ, ได้รับชัยชนะ, สวัสดิมีชัย
เพลงวา	ใช้เมื่อ	บรรเลงก่อนตัวละครตัวแรกลงโรง

2. ประเภทเพลงละคร ได้แก่

เพลงพญาโศกตัด	ใช้เมื่อ	แสดงอารมณ์เศร้าโศก
เพลงฝั่งโขง	ใช้เมื่อ	อารมณ์เสียใจ, เศร้า
เพลงต้นประเทศ	ใช้เมื่อ	อารมณ์สนุกสนาน
เพลงสองไม้	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงสร้อยสนตัด	ใช้เมื่อ	อารมณ์รัก, บรรยาย, มีความสุข
เพลงลึงโลด	ใช้เมื่อ	อารมณ์โกรธ
เพลงตะลุ่มโปง	ใช้เมื่อ	อารมณ์เร้าร้อน,
เพลงค่างควากินกล้วย	ใช้เมื่อ	อารมณ์สนุกสนาน, เดินทางของตัวประกอบ
เพลงขึ้นพลับพลา	ใช้เมื่อ	ตัวละครนั่งในท้องพระโรง, แสดงความสง่า
เพลงเพลงตุ๊กตา	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงกระทงน้อย	ใช้เมื่อ	อารมณ์เยาะเย้ย
เพลงอาเฮียสองชั้น	ใช้เมื่อ	อารมณ์น้อยใจ
เพลงดวงพระธาตุ	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงจระเข้ขวางคลอง	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงตะลุ่มโปง	ใช้เมื่อ	อารมณ์สนุกสนาน
เพลงสาธิตกาแก้ว	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงนาคราช	ใช้เมื่อ	อารมณ์โกรธ, เกรี้ยวกราด
เพลงช่อพุ่มเรียง	ใช้เมื่อ	อารมณ์สนุกสนาน
เพลงไทยน้อย	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงบุหลัน	ใช้เมื่อ	อารมณ์เศร้าโศก, คร่ำครวญ
เพลงกล่อมনারี	ใช้เมื่อ	อารมณ์รัก
เพลงพราหมณ์ตีดน้ำเต้า	ใช้เมื่อ	อารมณ์รัก
เพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์	ใช้เมื่อ	พรรณนา, บรรยาย, อธิษฐาน
เพลงสดายงค์	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงช่อลูกหว่า	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงลาวครวญ	ใช้เมื่อ	อารมณ์เศร้าโศก, คร่ำครวญ
เพลงลาวเสียงเทียน	ใช้เมื่อ	อารมณ์รัก, อธิษฐาน
เพลงปลายลาวแพน	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงเขมรเร็ว	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป

เพลงช่อทองกวาว	ใช้เมื่อ	อารมณ์เศร้าโศก, คร่ำครวญ
เพลงพม่ากำชัย	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงพม่าเดินทัพ	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงพม่าเขว (รวบ)	ใช้เมื่อ	อารมณ์สนุกสนาน, ทำทนาย
เพลงพม่ากลองยาว	ใช้เมื่อ	อารมณ์สนุกสนาน, ทำทนาย
เพลงมอญร่อนร้องไห้	ใช้เมื่อ	อารมณ์เศร้าโศก, คร่ำครวญ, ร้องไห้
เพลงทยอยมอญ	ใช้เมื่อ	ตัวละครเคลื่อนไหวในอารมณ์เศร้า
เพลงเขมร	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงมอญอ้อยสร้อย	ใช้เมื่อ	อารมณ์เศร้า
เพลงมอญโพกผ้า	ใช้เมื่อ	บรรยาย, พรรณนา
เพลงทยอยมอญ	ใช้เมื่อ	ตัวละครเคลื่อนไหวในอารมณ์เศร้า
เพลงแขกต๋อยหม้อ	ใช้เมื่อ	อารมณ์เศร้า
เพลงแขกโหม่ง	ใช้เมื่อ	อารมณ์มีความสุข, สนุกสนาน
เพลงสมารัง	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงแขกถอนสายบัว	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงเตาะเตะ	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงนขมึ้นมอญ	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป, พรรณนา
เพลงมอญระเริง	ใช้เมื่อ	อารมณ์เร่ร่อน, สนุกสนาน
เพลงรัวมอญ	ใช้เมื่อ	อารมณ์โศก, ตื่นตกใจ
เพลงพม่าชอยมุงหรือพม่าชวยหม่อง	ใช้เมื่อ	ประกอบละครทั่วไป
เพลงราชินีเกลิง	ใช้เมื่อ	ประกอบการแสดงลิเก

การบรรเลงดนตรีจะใช้ในบรรเลงส่ง-รับการร้องของนักแสดงและบรรเลงประกอบกิริยาการเคลื่อนไหวที่และแสดงอารมณ์ของตัวละคร สำหรับการร้องนั้นนักแสดงจะร้องเพลงขึ้นมาก่อนดนตรีจึงบรรเลงให้จังหวะตามเพลงที่นักแสดงร้อง ซึ่งนักดนตรีใช้ความชำนาญจากการบรรเลงประกอบการแสดงมาเป็นเวลานานทำให้สามารถบรรเลงเป็นทำนองเพลงได้โดยไม่ต้องมีบทละครที่มีการบรรจุเพลงไว้หรือทราบล่วงหน้าว่านักแสดงจะร้องเพลงใดในการแสดง ส่วนเพลงที่ประกอบการเคลื่อนไหวที่และแสดงอารมณ์ของตัวละครจะบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ซึ่งเพลงหน้าพาทย์สามัญไม่ใช้เพลงหน้าพาทย์ที่แสดงฐานันดรศักดิ์ของตัวละครชั้นสูง จากการสังเกตมีไม่มากนัก ได้แก่ เพลงโอดใช้บรรเลงเมื่อตัวละครร้องไห้ เสียใจ เศร้าโศก ส่วนเพลงเชิด ใช้บรรเลงเมื่อตัวละครแสดงบทบาทเดินทาง หรือเข้าออกจากของตัวละคร เพลงรัว ใช้ประกอบการแปลงกาย หรือแปลงฤทธิ์ โดยจับพลัน ส่วนการร้องเพลงราชินีเกริงร้องได้ในทุกอารมณ์และทุกบทบาท โดยนักแสดงจะให้สัญญาณมือแก่นักดนตรีด้วยการตั้งวงกลางด้วยมือข้างหนึ่ง นักดนตรีจึงจะบรรเลงดนตรีส่ง จากนั้นนักแสดงจึงร้องเพลงราชินีเกริง

2.5 ทำรำ

ทำรำของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีความสวยงาม และถูกต้องตามหลักการจัดสรรระในการแสดงนาฏศิลป์ไทย อาจมีเป็นส่วนน้อยในรายละเอียดที่ ละเลยไปที่พบ คือการทำรำไม่เต็มตัว แต่โดยภาพรวมแล้วอยู่ในเกณฑ์ดี โดยจะนำนาฏยศัพท์ที่ใช้เรียก กิริยาท่าทาง การกระทำ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกหัด การแสดงในการรำละครได้อย่างถูกต้องสำหรับ นาฏยศัพท์ที่พบในการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แบ่ง ออกเป็นนามศัพท์ กิริยาศัพท์ ศัพท์เบ็ดเตล็ด อีกทั้งใช้การตีบทซึ่งเป็นการแสดงท่าทางแทนคำพูด โดยนักแสดงจะทำท่าทางการตีบทไปพร้อมกับการร้อง เรียกว่า ภาษาท่าหรือภาษานาฏศิลป์ อัน เป็นการแสดงอารมณ์ และกิริยาต่างๆ ของตัวละครตามเนื้อเรื่อง โดยจะแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

1. นาฏยศัพท์ ที่พบในการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัด สมุทรปราการ ส่วนที่เป็นนามศัพท์ ได้แก่ จีบหงาย จีบคว่ำ วงบน วงกลาง วงล่าง วงหน้า ม้วนมือ สลัดมือ คลายมือ ปาดมือ สอดมือ ตึงแขน ล่อแก้ว ประเท้า ยกเท้า กระดกเท้า กระทบ ขยับเท้า ซอยเท้า กระทุ้งเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้าง รวมเท้า ตีไหล่ กล่อมไหล่ กดไหล่

ส่วนที่เป็นกิริยาศัพท์เสริม เป็นกิริยาที่กระทำแล้วส่งผลให้มีท่ารำที่สวยงามขึ้น ได้แก่ กด เกลียวข้าง กดไหล่ กดหน้าทับ ตึงหลัง กันวง ส่งมือ หักข้อมือ กั้นเข้า ซึ่งนักแสดงสามารถใช้นาฏย ศัพท์ในการรำได้เป็นอย่างดี ส่วนกิริยาศัพท์เสริมเป็นการเรียกกิริยาขณะรำที่ทำให้ท่ารำไม่สวยงาม สมบูรณ์พร้อมพบได้บ้างบางส่วน ได้แก่ วงล้ำ วงหัก วงล้น ขย่มตัว รำเลื้อย ห่อไหล่ จีบนิ้วไม่ติด ตั้งวงนิ้วไม่ชิด วงเหยียด

2. ภาษาท่าหรือภาษานาฏศิลป์ เป็นกิริยาที่สื่อความหมายไปพร้อมกับคำพูดหรือแทน คำพูด ได้แก่ ท่าเรียก ท่ายิ้ม ท่าบึ้งกัน ท่าจะไป ท่าปฏิเสศ ท่ากลัว ท่าโกรธ ท่าอาย ท่าโอด ท่าตัว ฉันทน์ ท่าตัวทวน ท่ารัก ท่ามอง ท่าหลบ ท่าจะมา ท่ารวมกัน

3. ลีลาการรำรำและการแสดง ตัวละครแต่ละตัวจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามบทบาทที่ได้รับลีลาการรำรำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวละครแต่ละบทบาทที่วิเคราะห์ได้จากการแสดง ของคณะละคร สามารถแบ่งตามบทบาทตัวละคร ดังนี้

3.1 ตัวพระ แบ่งได้เป็น ตัวพระเอก ส่วนใหญ่เป็นมนุษย์ ตัวพระร้ายมีทั้งมนุษย์และ ยักษ์ กล่าวถึงตัวพระ มีลีลาการรำรำอ่อนช้อย สง่างาม เคลื่อนไหวร่างกายช้า กิริยาการ นั่ง เดิน ยืน มีความสง่างาม น้ำเสียงที่ใช้จะปรับแต่งเสียงให้นุ่มนวลแต่เพิ่มพลังเสียงให้มีมากขึ้นสำหรับตัว พระที่ใช้ผู้หญิงแสดง การจัดระเบียบร่างกายในลีลาท่ารำของตัวพระส่วนของใบหน้าจะไม่ก้มหน้า เรียกว่าเปิดปลายคาง ลำตัวตรง หน้าอกแอ่นออกเล็กน้อย การตั้งวงปลายนิ้วสูงระดับศีรษะช่วงลำ แขนโค้งและเปิดไหล่ผึ่งกว้างออกไป เรียกว่ากันวง ท่าที่มีการยกเท้าจะยกขึ้นยกขาไปด้านข้างพร้อม ทั้งต้นขาไปด้านข้าง เรียกว่า กั้นเข้า เมื่อก้าวขาลงกับพื้น จะย่อตัวลงให้น้ำหนักตัวตกที่บั้นท้ายส่วน หนึ่งเรียกว่า กดหน้าทับ

ตัวร้ายที่เป็นตัวพระแสดงลีลาท่าทางดุดัน อวดเบ่ง น้ำเสียงที่ใช้เป็นแบบห้วน พุดเสียงดัง แสดงอารมณ์โกรธได้ชัดเจน แข็งกร้าว ท่ารำไม่แตกต่างจากตัวพระเอกเพียงแต่มีลีลาที่แข็งแกร่งกว่า

3.2 ตัวนาง แบ่งได้เป็นตัวนางเอก เป็นมนุษย์ และตัวนางร้ายส่วนใหญ่เป็นยักษ์ ปีศาจ หรืออมมนุษย์ สำหรับตัวนางเอก ลีลาการรำจะมีความอ่อนช้อย กิริยาการ นั่ง เดิน ยืน มีความสง่างาม อ่อนช้อย เคลื่อนไหวร่างกายช้า น้ำเสียงที่ใช้จะปรับแต่งเสียงให้นุ่มนวลพุดช้า พุดทอดเสียงในพยางค์สุดท้ายของประโยค ท่ารำตัวนางจะตั้งวงแคบกว่าตัวพระเพราะไม่กั๊ววง การยกเท้าไม่ตึงกันเข้า การก้าวขาหลังที่พื้นต้องกดเกลียวข้าง หมายถึงการกดด้านข้างลำตัวลง กดเอว กดไหล่ บิดเข้าให้เข้าด้านในระหว่างขาเรียกว่าหลบเข้าซึ่งตรงข้ามกับการก้นเข้าของตัวพระ ตัวละครนางร้ายจะแสดงกิริยาท่าทางกระด้าง การรำแรงไม่อ่อนช้อย เคลื่อนไหวรวดเร็ว ไม่สำรวม เมื่อต้องแสดงอารมณ์ไม่พอใจจะเกรี้ยวกราด สะบัดสะบิ้ง ท่ารำยำทำพร้อมทั้งสายสะโพกซึ่งทำสายสะโพกไม่ค่อยพบในท่ารำของละครไทย สามารถใช้เท้าแสดงอารมณ์ได้ โดยการกระเทียบเท้า หรือกระโดด และนาฏยศัพท์ที่ใช้มากในตัวนางร้ายคือการสลัดมือเป็นการจับคว้าแล้วหงายมือออกหิ้งข้อมือคลายจับออก แล้วกลับมาจับคว้าสลัดกับหงายมือทำไปเรื่อย ๆ อย่างเร็ว ทำหัวเราะชอบใจจะใช้มือป้องข้างปาก ก้มตัวลงเล็กน้อย เชิดหน้าขย่มตัวพร้อมกับดันตัวขึ้นติดต่อกันมืออีกข้างหนึ่งวางที่ขา น้ำเสียงที่ใช้จะปรับแต่งให้มีเสียงสูง พุดเสียงดัง พุดเร็ว หัวเราะได้เต็มที่ เดินรวดเร็วพร้อมทั้งสายสะโพกบิดตัวไปมา

3.3 ตัวประกอบ ได้แก่ ตัวตลก เสนา นางกำนัล สามารถแสดงออกได้อิสระมากกว่าตัวละครอื่น ไม่มีการรำประกอบบทบาท ยกเว้นนักแสดงที่ฝึกแสดงในบทบาทตัวเอกแล้วออกมาแสดงประกอบเพื่อเรียนรู้ท่ารำ จะรำตามตัวละครที่ตัวประกอบนั้นเป็นผู้ติดตามลีลาการรำขึ้นอยู่กับความสามารถของนักแสดงซึ่งยังไม่จำเป็นต้องแสดงออกด้วยลีลาสวยงามเต็มที่เพราะอยู่ในช่วงฝึกหัดแสดง กิริยาที่แสดงออกมีความทะเล้นเพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชม น้ำเสียงปรับให้ต่างไปจากธรรมชาติให้ฟังดูรำเริงอยู่ตลอดเวลาและปรับแต่งเสียงให้ตรงกับอายุตามบทบาท

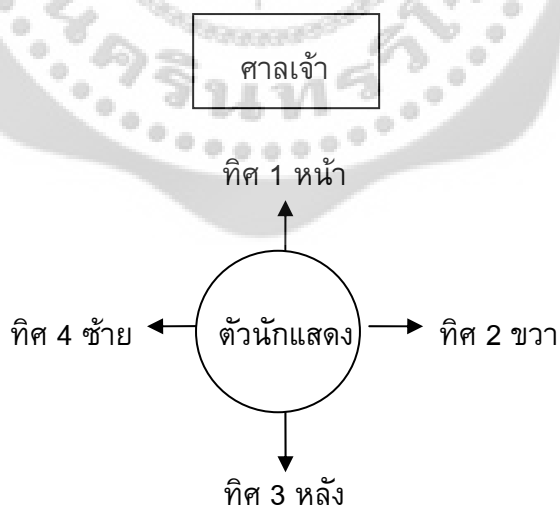
4. ชื่อท่ารำ ส่วนของท่ารำที่ใช้ในการตีบทของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ในที่นี้จะเรียกชื่อท่ารำตามท่ารำแม่บทของนาฏศิลป์ไทยแบ่งตามการสื่อความหมายวิเคราะห์ได้ดังนี้

ท่าเจ็ดจิน	สื่อความหมายว่า	สวยงาม สูงส่ง
ท่าบัวชูฝัก	สื่อความหมายว่า	สูงส่ง มีคุณค่า
ท่าอัมพร	สื่อความหมายว่า	งาม กว้าง มีค่า
ท่าเมฆลาล้อแก้ว	สื่อความหมายว่า	กลลวง หลอกกลวง
ท่าบังพระสุริยา	สื่อความหมายว่า	หลบซ่อน ปิดบัง
ท่าภมรเกล้า	สื่อความหมายว่า	หลงไหล
ท่าเรียงหมอน	สื่อความหมายว่า	งามยิ่ง
ท่าพระนารายณ์	สื่อความหมายว่า	มีฤทธิ์

ทำนางกลมตัว	สื่อความหมายว่า	ไม่พอใจ โกรธ
ทำพรหมสี่หน้า	สื่อความหมายว่า	ยิ่งใหญ่
ทำเทพนมไหว้	สื่อความหมายว่า	อธิฐาน ไหว้ วิงวอน

จากการสังเกตทำรำถวายมือของนักแสดงสันนิษฐานได้ว่า ทำรำบางท่าในการรำเพลงช้า เพลงเร็วมีการดัดแปลงให้มีความง่ายต่อการรำซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นน่าจะเป็นการกลายจากการสืบทอดต่อกันมาผ่านคนหลายรุ่น ทำรำที่พบคือ ท่าถัดเท้า โดยที่นักแสดงเปลี่ยนเป็นการย่อเท้า แทน ท่าประเท้า เปลี่ยนเป็น ท่าไสเท้า ท่ากระดกเท้า เปลี่ยนเป็นท่าวางเท้า ไม่มีการรำท่าเฉพาะในเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยา เช่น การแปลงกาย การอาบน้ำแต่งตัว การนอน การเกี่ยวพาราสี แต่นักแสดงจะใช้การร้องและเจรจาเพื่อสื่อให้ผู้ชมทราบ ส่วนท่ารำที่ใช้เป็นการตีบทขณะร้องและเป็นท่ารับในเพลงที่บรรเลงรับ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของนักแสดงแต่ละคน ส่วนใหญ่ท่ารับจะรำในท่า ผาลาและท่าชักแบ่งผ้าหน้า จะพบการทำเฉพาะของเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาในเพลงเชิดเท่านั้น โดยจะรำเฉพาะตัวละครตัวเอกของเรื่อง และรำในฉากแรกที่ออกแสดงเท่านั้น หลังจากนั้นเป็นการเดินเข้าออกจากโดยใช้ท่ารำอย่างอิสระตามที่นักแสดงพิจารณาว่าเหมาะสม ได้แก่ ท่าชักแบ่งผ้าหน้า ท่าสอดสร้อยมาลา ท่าเยื้องกราย

ท่ารำประกอบเพลงช้า เพลงเร็วของการรำถวายมือ ซึ่งคณะชุดประเสริฐและคณะนาฏศิลป์ วันเพ็ญมีท่ารำถวายมือที่เหมือนกัน สามารถอธิบายลักษณะการรำได้ โดยการอธิบาย จะกำหนดทิศทางไว้โดยใช้ตัวเลขกำกับกับแผนผังเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน ดังนี้

ภาพประกอบ 51 ตำแหน่งการและทิศทางการเคลื่อนที่ของนักแสดงรำถวายมือ

อธิบายท่าที่ 1 ท่าเตรียม นั่งคุกเข่ามือทั้งสองวางที่ขา

ภาพประกอบ 52 รำถวายมือ ท่าที่ 1

อธิบายท่าที่ 2 มือทั้งสองจับคร่ำแล้วคลายมือออก วางไว้ที่ขาดังเดิม ทำ 2 ครั้ง

ภาพประกอบ 53 รำถวายมือ ท่าที่ 2

อธิบายท่าที่ 3 มือทั้งสองจีบหงายแล้วม้วนออกระดับอกแล้วยกมือขึ้นไหว้ถวายบังคม
ระดับศีรษะ ถวายบังคม 3 ครั้ง

ภาพประกอบ 54 รำถวายมือ ท่าที่ 3

อธิบายท่าที่ 4 มือขวาจีบมือซ้ายตั้งวงแล้วม้วนมือเป็นมือขวาตั้งวงมือซ้ายจีบสลับกัน 3

ครั้ง

ภาพประกอบ 55 รำถวายมือ ท่าที่ 4

อธิบายท่าที่ 5 มือขวาซ้อนมือซ้ายหงาย เขยียดแขนตึงระดับไหล่

ภาพประกอบ 56 รำถวายมือ ท่าที่ 5

อธิบายท่าที่ 6 ม้วนมือขวาเป็นต้งวง มือซ้ายจับส่งหลัง ตั้งขาซ้ายยกตัวขึ้น คุกเข่าขวา

ภาพประกอบ 57 รำถวายมือ ท่าที่ 6

อธิบายท่าที่ 7 มือขวาตั้งวง มือซ้ายจีบส่งหลัง ยืนขึ้นหันหน้าไปทิศ 4

ภาพประกอบ 58 รำถวายมือ ท่าที่ 7

อธิบายท่าที่ 8 มือขวาจีบส่งหลัง มือซ้ายตั้งวง กระทั่งเท้าขวากลับหลังหันมาทิศ 2
เท้าขวาก้าวหน้า

ภาพประกอบ 59 รำถวายมือ ท่าที่ 8

อธิบายท่าที่ 9 ชิดเท้าซ้ายแล้วประเท้าซ้ายยกขึ้น มือขวาจับยาวแขนตั้ง มือขวาตั้งวง

ภาพประกอบ 60 รำถวายมือ ท่าที่ 9

อธิบายท่าที่ 10 เท้าซ้ายก้าวหน้า มือขวาตั้งวง มือซ้ายจับสังหลัง หันมาทิศ 1

ภาพประกอบ 61 รำถวายมือ ท่าที่ 10

อธิบายท่าที่ 11 ถอนเท้าซ้ายวางหลัง มือขวาตั้งวง มือซ้ายจับส่งหลังกระทั่งเท้าสลับกับ
ฉายเท้า

ภาพประกอบ 62 รำถวายมือ ท่าที่ 11

อธิบายท่าที่ 12 ย้อนตัวพร้อมกับวาดมือขวาลง ก้าวเท้าขวาไปด้านข้างชิดเท้าซ้าย

ภาพประกอบ 63 รำถวายมือ ท่าที่ 12

อธิบายท่าที่ 13 แขนงมือขวาหันไปทิศ 2

ภาพประกอบ 64 รำถวายมือ ท่าที่ 13

อธิบายท่าที่ 14 วาดมือขวาขึ้นลงพร้อมกับยุบยืดตัว ตามจังหวะ

ภาพประกอบ 65 รำถวายมือ ท่าที่ 14

อธิบายท่าที่ 15 ย้อนตัวด้านขวา วาดมือขวาลง

ภาพประกอบ 66 รำถวายมือ ท่าที่ 15

อธิบายท่าที่ 16 ยกเท้าขวาวางลงเท้าซ้ายชิด มือซ้ายตั้งวง มือขวาหยิบจีบ

ภาพประกอบ 67 รำถวายมือ ท่าที่ 16

อธิบายท่าที่ 17 สอดจีบมือซ้ายขึ้นเป็นสอดสูง มือขวาจีบส่งหลัง แล้วมือซ้ายหยิบจีบเป็น
จีบยางแขนตั้ง

ภาพประกอบ 68 รำถวายมือ ท่าที่ 17

อธิบายท่าที่ 18 ประทับซ้าย มือซ้ายม้วนมือเป็นตั้งวง เท้าซ้ายก้าวหน้า หมุนตัวไปทิศ1

ภาพประกอบ 69 รำถวายมือ ท่าที่ 18

อธิบายท่าที่ 19 มือทั้งสองจีบคว่ำ คลายมือเป็นตั้งวง แล้งส่ายมือสลับกับพร้อมยกและ
ยัดตัวสลับขึ้นลง

ภาพประกอบ 70 รำถวายมือ ท่าที่ 19

อธิบายท่าที่ 20 มือทั้งสองจีบคว่ำ แล้งตั้งมือขึ้นตั้งวงระดับปาก กล่อมหน้า

ภาพประกอบ 71 รำถวายมือ ท่าที่ 20

อธิบายท่าที่ 21 มือขวาจับยาวแขนตึง มือซ้ายตั้งวงกลาง ผสมเท้า ย่อตัว (จบเพลงช้า)

ภาพประกอบ 72 รำถวายมือ ท่าที่ 21

อธิบายท่าที่ 22 ยกแขนพร้อมกับย่อตัวสลับยืดตัว ค่อยๆ หมุนตัวไปทิศ 1

ภาพประกอบ 73 รำถวายมือ ท่าที่ 22

อธิบายท่าที่ 23 มือขวาจับศอกซ้ายแล้วปล่อยจับออกทางมือลงแขนตั้ง มือขวาตั้งวงหน้า

ภาพประกอบ 74 รำถวายมือ ท่าที่ 23

อธิบายท่าที่ 24 ทำท่าภมรเคล้า พร้อมกับตบเท้าขวา

ภาพประกอบ 75 รำถวายมือ ท่าที่ 24

อธิบายท่าที่ 25 ประทับซ้ายแล้วทำซ้ายก้าวหน้า มือทั้งสองระดับอก มือซ้ายจับ มือขวา
ตั้งวง ถัดทำซ้าย ลักคอ หมุนไปทิศ 4

ภาพประกอบ 76 รำถวายมือ ท่าที่ 25

อธิบายท่าที่ 26 ถัดทำขวา มือขวาจับ มือซ้ายตั้งวง ลักคอ หมุนมาทิศ 2

ภาพประกอบ 77 รำถวายมือ ท่าที่ 26

อธิบายท่าที่ 27 มือซ้ายจับคว่ำ มือขวาตั้งวง

ภาพประกอบ 78 รำถวายมือ ท่าที่ 27

อธิบายท่าที่ 28 มือซ้ายสอดมือขึ้นเป็นจีบยาว มือขวาหงายมือแขนตั้ง ประทับเท้าซ้ายก้าว

ลงหน้า

ภาพประกอบ 79 รำถวายมือ ท่าที่ 28

อธิบายท่าที่ 29 มือขวาซ้ายแขน มือซ้ายจับยางแขนตั้ง ถัดเท้าซ้าย หันไปทิศ 4

ภาพประกอบ 80 รำถวายมือ ท่าที่ 29

อธิบายท่าที่ 30 ประทับขา มือขวาสอดจับแขนตั้ง มือซ้ายจับส่งหลัง เท้าขวาก้าวหน้า

ภาพประกอบ 81 รำถวายมือ ท่าที่ 30

อธิบายท่าที่ 31 มือซ้ายแทงมือเป็นหงายมือแขนตั้ง มือซ้ายส่ายแขน ถัดเท้าขวาหันไปทิศ 2

ภาพประกอบ 82 รำถวายมือ ท่าที่ 31

อธิบายท่าที่ 32 มือซ้ายสอดจีบเป็นสอสูง มือขวาตั้งวงล่าง ประทับซ้าย

ภาพประกอบ 83 รำถวายมือ ท่าที่ 3

อธิบายท่าที่ 33 ทำซ้ายกำหน้า มือขวาตั้งวงล่าง มือซ้ายสอดสูง

ภาพประกอบ 84 รำถวายมือ ท่าที่ 33

อธิบายท่าที่ 34 ถัดทำซ้ายหับไปทิศ 4 แล้วประเท้าขวา มือขวาสอดจีบเป็นสอดสูง มือซ้ายตั้งวงล่าง

ภาพประกอบ 85 รำถวายมือ ท่าที่ 34

อธิบายท่าที่ 35 เท้าขวาก้าวหน้า ถัดเท้าขวา หันมาทิศ 2

ภาพประกอบ 86 รำถวายมือ ท่าที่ 35

อธิบายท่าที่ 36 มือขวาสอดจีบขึ้นเป็นตั้งวง มือซ้ายแทงมือออกห่างมือ งอแขนระดับไหล่ (ท่าผาลา) ยกเท้าซ้ายแล้วก้าวหน้า ถัดเท้าหันไปทิศ 4

ภาพประกอบ 87 รำถวายมือ ท่าที่ 36

อธิบายท่าที่ 37 มือซ้ายสอดมือจีบขึ้นเป็นตั้งวง มือขวาแทงมือลง หงายมือ ยกเท้าซ้าย
ก้าวหน้า ถัดเท้าซ้าย หับไปทิศ 1

ภาพประกอบ 88 รำถวายมือ ท่าที่ 37

อธิบายท่าที่ 38 ทำท่าซึกแบ่งผักหน้า แล้วส่ายแขน

ภาพประกอบ 89 รำถวายมือ ท่าที่ 38

อธิบายท่าที่ 39 มือทั้งสองจีบหงายแล้วปล่อยจีบเป็นตั้งวงด้านขวา ทำขวาก้าวหน้า มือทั้งสองจีบหงายแล้วปล่อยจีบเป็นตั้งวงด้านซ้าย ทำซ้ายก้าวหน้า แล้วถอนเท้าลงหลัง

ภาพประกอบ 90 รำถวายมือ ท่าที่ 38

อธิบายท่าที่ 40 นั่งคุกเข่า พนมมือไหว้

ภาพประกอบ 91 รำถวายมือ ท่าที่ 40

2.6 เรื่องที่ใช้แสดง

เรื่องที่น่ามาแสดง ได้แก่ พิกุลทอง แก้วหน้าม้า สังข์ทอง พระอภัยมณี สุวรรณหงส์ ลักษณะวงศ์ รามวงศ์ นางสิบสอง พระรถเมรี พระสุนทรนางมโนห์รา ไกรทอง เรื่องที่แสดงเป็นเรื่องที่ได้พบได้ในการแสดงละครนอก เพราะละครนอกจะแสดงสามเรื่องเท่านั้นคือ รามเกียรติ์ อิเหนา อุณรุท ละครนอกในตำบลบางปลาจะใช้เรื่องแสดงที่เหมือนกันเนื่องจากการถ่ายทอดมาจากครูคนเดียวกัน แต่แตกต่างกันตามรายละเอียดที่สอดแทรกตามบทบาทของตัวละครแต่ละตัว เช่น ความตลกขบขัน ตาม วิธีการสื่อสารกับผู้ชม ตามสถานการณ์และความถนัดของแต่ละคณะ เนื้อเรื่องที่น่ามาแสดง ไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นบทละครและไม่ได้บรรจุเพลงไว้เป็นเอกสาร จากการสังเกตการณ์แสดงละครชาติรีของคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ พบว่าเรื่องที่ใช้แสดงเป็นเรื่องเกี่ยวกับ กษัตริย์หรือที่เรียกว่าเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งเป็นนิทานของชาวบ้านที่นิยมแสดงเป็นละครนอก ต่างจากละครชาติรีแบบโบราณที่แสดงเรื่องนางมโนห์ราเท่านั้น ซึ่งการที่ละครชาติรีบางปลานำนิทานชาวบ้านมาแสดงหลายเรื่องก็เป็นเพิ่มความหลากหลายในการรับชมให้กับผู้ชม อีกทั้งเรื่องราวมีความสนุกสนาน นักแสดงสวมบทบาทของตัวละครที่หลากหลาย เช่นเดียวกับเรื่องที่ใช้แสดงละครชาติรีของจังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน ซึ่งการนำเรื่องที่ใช้แสดงละครนอกมาแสดงในการแสดงละครชาติรีมีมานานแล้ว เมื่อครูจิบ ซึ่งเป็นครูละครชาติรีชาวเพชรบุรี มาถ่ายทอดความรู้ในการแสดงละครชาติรีให้กับชาวบางปลา วิธีการแสดงที่น่ามาถ่ายทอดจึงเป็นแบบที่พัฒนามาแล้วจากละครชาติรีแบบดั้งเดิม

ในส่วนของเนื้อเรื่องนำเสนอเรื่องราวของความรักระหว่างพระเอกกับนางเอก ความรักในหมู่ญาติพี่น้อง ความรักของตัวร้ายซึ่งโดยมากมีบทบาทเป็นยักษ์หรืออมนุษย์ที่มีต่อพระเอกหรือนางเอก แต่ต้องแย่งชิงเพื่อให้ได้มาซึ่งคนที่ตนรักด้วยวิธีการที่ผิดศีลธรรม โดยการหลอกลวงใช้เสน่ห์กลอุบายต่างๆ การข่มเหงบังคับให้คนที่ตนรักมาอยู่กับตนเอง จึงส่งผลให้เกิดการการพลัดพรากระหว่างพระเอกกับนางเอกหรือญาติพี่น้องทำให้ต้องพบกับความลำบากในการออกติดตามหาผู้ที่พลัดพรากกันไป ความลำบากในการชดใช้กรรมเก่าของตัวละครแม้ว่าจะเป็นตัวละครที่สูงศักดิ์แต่เมื่อเกิดมามีกรรมเก่าจากอดีตชาติที่ต้องมาชดใช้ ทำให้ต้องพบกับอุปสรรคและเมื่อผ่านช่วงเวลาชดใช้กรรมหมดสิ้นจึงได้พบกับความสุขในที่สุด การแสดงอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ การแย่งชิงพระ แย่งชิงนาง ความอิจฉาริษยาในจิตใจ บทบาทของตัวละครตัวพระสามารถมีคู่ครองได้หลายคนและปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มาจากความอิจฉาริษยากันในหมู่พระมเหสี ความรักจึงเป็นเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้การศึกษาสรรพวิชาของกษัตริย์ต้องเดินทางไปอยู่กับพระฤาษีในป่าและจะได้รับอาวุธวิเศษจากพระฤาษีเมื่อศึกษาสำเร็จและเดินทางกลับมายังบ้านเมือง อีกทั้งมีการกล่าวถึงกำเนิดของตัวละครตัวเอกของเรื่องในทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไม่ได้เกิดมาแบบคนธรรมดาทั่วไป เช่น มีสิ่งของวิเศษติดตัวมาแต่เกิด เกิดมาในรูปของสิ่งของวิเศษแต่มีทารกอยู่ในสิ่งของวิเศษนั้น เกิดมาด้วยปาฏิหาริย์ไม่ได้มาจากการปฏิสนธิในครรภ์มารดา หรือเมื่อเกิดมาแล้วต้องนำไปฝากพระแม่ธรณีหรือเทพเจ้าเป็นผู้เลี้ยงดู ซึ่งเนื้อเรื่องจะเป็นในแนวจินตนาการ ไม่ได้เป็น

เรื่องในแนวสมจริง จะมีคติสอนใจอยู่ในทุกเรื่องที่แสดง คือ ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว หรือ ธรรมะย่อมชนะอธรรม

เรื่องที่คณะละครชาติคีตะคณะสุตประเสริฐ คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ นิยมแสดงอยู่เสมอ ได้ข้อมูลจากการสังเกตการแสดงและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีเรื่องย่อดังนี้

1. เรื่องแก้วหน้าม้า ตอนพระปิ่นแก้วพานางดารากลับเมือง หรือตอนลูก

แสดงโดยคณะสุตประเสริฐ แสดงวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2554 แสดงที่บ่อปลา หมู่ 3 ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แสดงงานแก่นบเจ้าที่บ่อปลา นายสมเดช นางประพิศ มากมี เป็นเจ้าภาพ

พระปิ่นแก้วเป็นโอรสของพระปิ่นทองกับนางมณีรัตนาหรือนางแก้วหน้าม้า ได้เดินทางเพื่อจะไปเมืองโรมวิถีกับน้องชายต่างมารดาชื่อพระปิ่นสินชัย ระหว่างทางพระปิ่นสินชัยหายตัวไป พระปิ่นแก้วออกตามหาแต่ก็ไม่พบ จนมาถึงที่เมืองหนึ่ง ระหว่างนั้นนางดาราราชธิดาของกษัตริย์เมืองนั้นออกมาให้ทานชาวบ้าน เมื่อมาพบกับพระแก้ว ทานที่เตรียมมาหมด นางจึงถอดแหวนประจำตระกูลให้พระแก้วขณะนั้นอยู่ในรูปของหน้าม้าได้หลงรักนางดาราราชธิดา ต่อมาเมื่อพระบิดาของนางดาราราชธิดารู้ว่านางดาราราชธิดาให้แหวนชายหน้าม้าก็โกรธมาก จับใส่นางดาราราชธิดาไปอยู่ท่ายสวนกับพระปิ่นแก้ว เมื่อพระปิ่นแก้วถอดรูปม้าออกจึงให้กลับเข้ามาอยู่ในเมือง ต่อมาพระปิ่นแก้วคิดถึงพระบิดาพระมารดา จึงชวนนางดาราราชธิดาเดินทางด้วยเรือสำเภาเหาะไปยังเมืองของตน เมื่อถึงระหว่างทางนางดาราราชธิดากระหายน้ำพระปิ่นแก้วไปหาน้ำให้นางดาราราชธิดา มีผีนางโขมดคนหนึ่งออกมาหาอาหารจะจับนางดาราราชธิดาเป็นอาหาร แต่นางดาราราชธิดาให้เรือร้อนและเหาะหนีไป เมื่อพระปิ่นแก้วกลับมาหานางดาราราชธิดาไม่พบ ผีโขมดแปลงกายเป็นนางดาราราชธิดาแล้วบอกพระปิ่นแก้วว่า มีผีมาขโมยเรือไป พระปิ่นแก้วจึงพานางผีโขมดที่แปลงเป็นนางดาราราชธิดาเดินทางต่อไป กล่าวถึงพระปิ่นสินชัยที่นางพรายกระสิน จับตัวมาระหว่างที่เดินทางมากับพระปิ่นแก้ว นางพรายกระสินได้แปลงกายเป็นหญิงงามและอยู่กินกับพระปิ่นสินชัยในถ้ำ เมื่อความรู้ถึงเทวดาจึงลงมาบอกความจริงกับพระปิ่นสินชัยขณะที่นางพรายกระสินออกไปหาอาหาร เทวดาได้มอบแหวนวิเศษให้กับพระปิ่นสินชัยเมื่อสวมแหวนจะกลายร่างเป็นชายชราเพื่ออำพรางตัวในการหลบหนีพรายกระสิน เมื่อนางพรายกระสินกลับมาไม่พบพระปิ่นสินชัยจึงออกตามหา ไปพบกับพระปิ่นแก้วจึงคิดว่าเป็นสามีของตนเนื่องจากพระปิ่นแก้วกับพระปิ่นสินชัยมีหน้าตาคล้ายกัน จึงทะเลาะกับนางดาราราชธิดาแปลง พระปิ่นแก้วรู้ความจริงว่านางผีโขมดแปลงกายมา จึงออกอุบายให้นางผีโขมดและนางพรายกระสินต่อสู้กันบอกว่าถ้าใครชนะจะได้เป็นชายของตน พระปิ่นแก้วอาศัยช่วงที่นางผีโขมดและนางพรายกระสินต่อสู้กันหลบหนีไป

ในการแสดงละครชาติคีตะยังมีการนำตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องที่มีเนื้อเรื่องเป็นมงคลสอดคล้องกับกิจการของเจ้าภาพมาแสดงเพื่อเป็นมงคลในช่วงเริ่มเรื่องเป็นตอนสั้น ก่อนการแสดงเรื่องที่คณะละครกำหนดไว้ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องเดียวกันกับเรื่องที่คณะละครได้กำหนดไว้ว่าจะแสดงในวันนั้น ตัวอย่างเช่นคณะละครแสดงแก่นบเจ้าที่บ่อปลา ซึ่งเป็นกิจการที่เจ้าภาพประกอบเป็นอาชีพ เจ้าภาพต้องการให้คณะละครแสดงเรื่องสังข์ทองตอนเรียกเนื้อเรียกปลา เพราะต้องการได้ผลผลิตจากการเลี้ยงปลาสอดคล้องกับพระสังข์ที่มีคาถาเรียกปลามาให้จับได้มากมาย แต่คณะละครกำหนด

ไว้ว่าจะทำการแสดงเรื่องแก้วหน้าม้า คณะละครจึงแสดงเรื่องสังข์ทองตอนเรียกเนื้อเรียกปลา ในช่วงต้นเป็นตอนสั้นๆ หลังจากนั้นก็แสดงเรื่องแก้วหน้าม้าไปตามปกติที่ได้กำหนดไว้ กรณีเช่นนี้เป็นการยืดหยุ่นโดยไม่ขัดการร้องขอจากเจ้าภาพและไม่เป็นการกระทบต่อแผนการแสดงที่ได้กำหนดไว้ถือว่าเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

2. เรื่องรามวงศ์ ตอนกำเนิดกุมาร หรือตอนลูก

แสดงโดยคณะสุตประเสริฐ แสดงวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2555 แสดงที่หมู่บ้านโอสถิตชอยโชคชัย4 ถนนลาดพร้าว แขวงจระเข้บัว เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ แสดงงานกับศาลเจ้าแม่ไทรทองและศาลตายาย นางพัชรากร หอกกลาง เป็นเจ้าภาพ

พระรามวงศ์เป็นโอรสของกษัตริย์มาเรียนวิชากับพระฤๅษีในป่า พระฤๅษีเลี้ยงนางเกสรอุบลเป็นบุตรบุญธรรมไว้ในดอกบัวใหญ่กลางน้ำ พระรามวงศ์ได้พบรักกับนางเกสรอุบลจนกระทั่งนางเกสรอุบลตั้งครรภ์ พระรามวงศ์เรียนวิชากับพระฤๅษีจบสิ้นแล้ว จะลากลับเมืองพร้อมกับพานางเกสรอุบลเดินทางไปด้วย พระฤๅษีจึงมอบพระขันธแก้ว ให้เป็นอาวุธประจำกาย ขณะเดินทางพบกับยักษ์ชื่อสุวรรณนาคีเป็นยักษ์เกราะ สุวรรณนาคีหลงรักนางเกสรอุบล จึงต่อสู้กับพระรามวงศ์เพื่อแย่งชิงนาง แต่สู้ไม่ได้จึงไปปรึกษานางยักษ์ชื่อสุรินนารีซึ่งเป็นเพื่อน แต่สุวรรณนาคี ไม่เคยรู้เลยว่าสุรินนารีเป็นผู้หญิง เพราะนางแปลงเป็นชายเมื่ออยู่กับสุวรรณนาคี เมื่อสุรินนารีฟังเรื่องราว เกิดหลงรักพระรามวงศ์ ตกลงว่าจะร่วมมือกับแยกผิวเมียคู่นี้ออกจากกัน เมื่อพระรามวงศ์กับเกสรอุบลหลับอยู่ที่โคนต้นไม้ใหญ่ ยักษ์ร้ายเวชมนต์ให้ไม่รู้สีกตัว สุวรรณนาคีอุ้มเกสรอุบลไป สุรินนารีแปลงเป็นเกสรอุบลอยู่กับพระรามวงศ์ เมื่อตื่นขึ้นมานางยักษ์แปลงโกหกพระรามวงศ์ว่าพายุหอบเอาครรภ์ของนางไป กล่าวถึงสุวรรณนาคีนำนางเกสรอุบลไปไว้ที่อุทยาน นางขอความเมตตาให้นางได้คลอดบุตรก่อนต่อมาทำสุวรรณนาคีเป็นผู้เป็นบิดาของสุวรรณนาคีเป็นยักษ์ที่มีคุณธรรมรู้เรื่องในวันที่เกสรอุบลขอความช่วยเหลือในการคลอดบุตรทำสุวรรณนาคีสงสาร รับพระกุมารที่เกิดจากนางเกสรอุบลเป็นหลานเพราะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นหลานตัวเอง นำไปเลี้ยงในวัง เมื่อโตขึ้นกุมารได้กำไลพิเศษจากทำสุวรรณนาคี ตั้งชื่อกุมารว่าสุวรรณโกทา เดินทางไปหาแม่ จึงได้รู้ความจริงทั้งหมด สุวรรณโกทาโกรธมาก จึงใช้กำไลพิเศษฆ่าสุวรรณนาคีตาย ต่อมาสุวรรณนาคีรู้ความจริงว่าลูกตัวเองทำผิดก็ไม่คิดโกรธสุวรรณโกทา เชิญเข้ามาอยู่ในวังด้วย แต่กุมารกับเกสรอุบลขอลอดอกเดินทางตามหาพระรามวงศ์ เกสรอุบลกับกุมารเดินทางกลางป่าเกิดพลัดหลงกันขณะที่กุมารออกไปหาน้ำดื่ม กุมารไปหานางเกสรอุบลออกตามหาลูก เมื่อกุมารกลับมาที่พักก็ไม่พบแม่ กล่าวถึงเมืองของพระรามวงศ์ นางยักษ์แปลงแอบออกไปหาอาหารกินพบกับกุมาร จะจับกินเป็นอาหาร กุมารต่อสู้กับยักษ์สุรินนารี กุมารเอากำไลขวางยักษ์ช่าหัก หักกลับเข้าเมืองไป พระรามวงศ์ฝันให้โทรทำนายว่าจะมีผู้มีบุญที่เป็นสายเลือดของพระองค์มาในเมือง พระรามวงศ์จึงแต่งม้าอุปการออกไป ม้าได้ไปหยุดให้กุมารจับได้และขี่ม้า จึงเชิญกุมารเข้าเมือง นางยักษ์ใช้เวชมนต์ให้พระรามวงศ์จับกุมารทุบตีและนำไปถ่วงน้ำ ถ้าไม่ตายจึงจะได้กลับมาเป็นลูก นางเมขลาช่วยชุบชีวิตให้กุมาร แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น ไทรทอง นางเมขลาเล่าให้โทรทองฟังว่า เทวดาดูแลแม่อยู่ถ้าหมดกรรมจึงจะได้มาพบกัน

3. เรื่องขันทอง ตอนพัดทองลงฤทธิ์

แสดงโดยคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ แสดงที่วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2555 แสดงที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 6 ตำบลศิระชะจะเข้ น้อย กิ่งอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ แสดงงานทำบุญบ้าน และแก้บนศาลเจ้าที่ นายบุญช่วย นางพะเยา ภูถาวร เป็นเจ้าภาพ

กล่าวถึงพระปิ่นสินชัยเรียนวิชากับพระฤๅษีจบแล้ว จะเดินทางกลับเมือง พระฤๅษีบอกว่าจะระหว่างทางจะได้เป็นคนรับใช้ของบุคคลที่พบระหว่างทางเพราะเป็นกรรมเก่า และได้มอบโล่ให้ไว้ป้องกันตัวก่อนออกเดินทาง เป็นเวลาเดียวกันกับที่ เทวฤทธิ์ โอรสของท้าวจัตรมงคลกับนางอุบลวรรณ หลังจากที่พระบิดาพระมารดาสิ้นพระชนม์ เทวฤทธิ์ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองแคว้นเทวราช ต้องการหานางมาอภิเษกเป็นมเหสี จึงได้คิดจะไปสู่ขอนางพัดทองมาเป็นคู่อภิเษก นางพัดทองเป็นธิดาของพระสุจินดา กับนางขันทอง นางพัดทองเกิดในสนามรบระหว่างการทำสงคราม มีพัดทองเป็นของวิเศษติดตัวมาแต่กำเนิด พระแม่ธรณีได้เลี้ยงไว้ ต่อมาจึงได้กลับเข้ามาอยู่กับพระบิดาพระมารดา เทวฤทธิ์ส่งราชสาส์นมาสู่ขอนางพัดทอง แต่นางพัดทองตอบกลับว่าถ้าจะมาเป็นคู่อภิเษกต้องประลองอาวุธกันก่อน หากชนะนางพัดทองได้จึงจะยอมอภิเษกเทวฤทธิ์ตกลงรับคำทำออกเดินทางมาหานางพัดทองระหว่างทางได้พบกับพระปิ่นสินชัยและถูกพระปิ่นสินชัยด้วยความเขลาและโอ้อวดจึงให้พระปิ่นสินชัยเป็นข้ารับใช้ และเดินทางต่อไปพร้อมกัน เมื่อไปถึงเมืองของนางพัดทอง ด้วยบุญที่พระปิ่นสินชัยกับนางพัดทองจะได้เป็นคู่ครองกัน เมื่อทั้งสองพบกันก็เกิดความรักนางพัดทองประลองอาวุธกับเทวฤทธิ์แต่สู้แรงผู้ชายไม่ไหว จึงคิดอุบายใช้พัดทองพัดเทวฤทธิ์จนถึงแก่ความตาย เมื่อพระปิ่นสินชัยเห็นเหตุการณ์จึงขอประลองกับนางพัดทอง เมื่อนางพัดทองใช้พัดทองพัด พระปิ่นสินชัยจึงใช้โล่กำบัง ในที่สุดพระปิ่นสินชัยก็ได้ชัยชนะ เป็นไปตามสัญญาว่าจะได้เป็นคู่อภิเษก พระปิ่นสินชัยจึงขอให้นางพัดทองชุบชีวิตเทวฤทธิ์ นางพัดทองใช้พัดทองพัดไปที่ร่างของเทวฤทธิ์ชุบชีวิต เทวฤทธิ์ฟื้นขึ้นมาโกรธมากที่รู้ว่านางพัดทองจะอภิเษกกับพระปิ่นสินชัย ได้อาฆาตพระปิ่นสินชัยว่าจะต้องแก้แค้นเอาคืนให้ได้แล้วเทวฤทธิ์เดินทางจากไป พระปิ่นสินชัยกับนางพัดทองแต่งงานกัน

4. เรื่องขันทอง ตอนขันทองพบดาราศิขัย

แสดงโดยคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ แสดงที่วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2554 แสดงที่หมู่ 14 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แสดงงานแก้บนศาลเจ้าที่บ้าน ศาลเจ้าที่บ่อปลา นายจรูญ พรหมศาสตร์ เป็นเจ้าภาพ

ดาราศิขัยเป็นโอรสของนางประไพสุมาลี เมื่อพระบิดาหลงเสน่ห์ของแม่เลี้ยงชื่อนางสิริกา จึงขับไล่นางประไพสุมาลีที่คลอดลูกออกมาเป็นขันทองออกจากเมือง เมื่อดาราศิขัยเรียนวิชา กับพระฤๅษีสำเร็จแล้ว จึงเดินทางกลับมายังพระนครแล้วถอนเสน่ห์ให้พระบิดา พระบิดาได้ขับไล่ นางสิริกาที่กำลังตั้งท้องออกจากเมือง ดาราศิขัยออกตามหานางประไพสุมาลี ระหว่างการเดินทาง ได้พบกับท้าวภูษราช ได้มอบรูปตะลุ่มโปง (เงาะ) ให้สวมใส่เพื่อป้องกันอันตราย พร้อมกับไม้ท้าวกายสิทธิ์ ดาราศิขัยจึงออกเดินทางออกตามหาพระมารดา

กล่าวถึงนางสีวิกาเดินทางในป่ามาพบกับยักษ์ชื่อจิตตูปัทพร เป็นยักษ์เกราะเข้ามาขอให้สีวิกาเป็นคู่ครองแต่สีวิกาไม่ยอมจึงบังคับข่มเหงขณะนั้นนางสีวิกาได้คลอดกุมารที่มีกำลังมากสามารถเดินได้ และพูดได้ทันที กุมารเข้าต่อสู้กับยักษ์จิตตูปัทพร เกิดการพลาดปลั่ง นางสีวิกาเข้ามาขวางทำให้อาวุธของจิตตูปัทพรถูกที่นางสีวิกาจนถึงแก่ความตาย แล้วยักษ์ได้ฆ่ากุมารตายตามไป ขณะนั้นเทวดาได้ลงมาช่วยชุบชีวิตให้กุมาร เพราะกุมารเป็นผู้มีบุญยังไม่ถึงคราวตาย เมื่อกุมารฟื้นขึ้นมาเศร้าโศกมากและต้องการแก้แค้นยักษ์จิตตูปัทพร เทวดาได้ตั้งชื่อกุมารว่าจักรมาลัยเพราะกุมารมีกัจจกรติดอยู่ที่ฝ่ามือขวามาแต่กำเนิด เทวดาจึงบอกความลับว่าจะต้องไปนำหัวใจของยักษ์จิตตูปัทพรที่ทอดไว้ที่เขาสัปดาหิมาลัยมา จึงจะสามารถฆ่ายักษ์ จิตตูปัทพรให้ตายได้ จักรมาลัยเดินทางไปพบกับดาราดิถีในรูปของตะลุมโปงจึงเข้าใจว่าดาราดิถีเป็นหัวใจของยักษ์ ทั้งสองต่อสู้กันแต่ไม่มีใครแพ้ชนะเพราะเป็นสายเลือดเดียวกัน เมื่อทั้งสองรู้ความจริงจึงร่วมกันนำหัวใจยักษ์เดินทางไปที่เมืองของยักษ์จิตตูปัทพรและฆ่ายักษ์ จิตตูปัทพรตาย จากนั้นทั้งสองออกเดินทางเพื่อตามหานางประไพสุมาลีและนางขันทองต่อไป

กล่าวถึงนางประไพสุมาลีเมื่อถูกขับไล่ออกจากเมืองได้มาขออาศัยอยู่กับสองตายายคู่หนึ่ง วันหนึ่งพระสุจินดาฝันเห็นขันทองลอยมาตรงหน้าได้ชื่นชมในความงามของขันทองนั้น เมื่อตื่นขึ้นมาโทรทำนายว่าเป็นขันทองคู่บ้านคู่เมืองหากได้มาจะเป็นมงคลยิ่ง จึงได้ประกาศหาผู้ที่มีขันทองนำมาถวายจะได้รางวัล สองตายายได้ข่าวจึงขโมยขันทองของนางประไพสุมาลีมาถวายพระสุจินดา เมื่อพระสุจินดาได้พบกับนางขันทองที่ออกมาจากขันทกเกิดความรักและให้เป็นคู่มั่น นางขันทองขอให้พระสุจินดาช่วยออกตามหาพระมารดา ก่อนจึงจะแต่งงาน เมื่อเดินทางมากลางป่ามีนางยักษ์ออกมาหาอาหารมาพบพระสุจินดาเกิดหลงรักจึงสาปให้นางขันทองเป็นใบ้แล้วบอกว่าถ้าเมื่อใดเอาเลือดนางยักษ์ไปรดร่างนางขันทองเมื่อนั้นนางขันทองจึงจะพ้นจากคำสาป แล้วนางยักษ์ก็แปลงกายเป็นนางขันทองไปอยู่กับพระสุจินดา ต่อมาดาราดิถีได้เดินทางมาพบกับนางขันทองแล้วได้รู้เรื่องราวจึงพานางขันทองเข้าไปในเมืองของพระสุจินดาเพื่อบอกความจริงกับพระสุจินดา

5. เรื่องพิกุลทอง ตอนนางยักษ์ลักพระยมนา

แสดงโดยคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ แสดงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2554 แสดงที่บ้านเลขที่ 224 หมู่ 3 ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ แสดงงานกับนหลวงพ่อดและเลี้ยงเจ้าที่ นายสมศักดิ์ อินทุพันธ์ เป็นเจ้าภาพ

นางพิกุลทองกับพระพิชัยมงกุฎมีโอรส คือ พระลักษณะและพระยมนา โอรสทั้งสองพระองค์ได้ไปเรียนวิชากับพระฤๅษีในป่า เมื่อเรียนจบแล้วทั้งสององค์ได้ลาพระอาจารย์ เพื่อจะกลับบ้านเมืองและตามหาพระมารดาที่พลัดพรากกัน แต่พระอาจารย์ได้ทำนายดวงชะตาของทั้งสองพี่น้องว่าถ้าเดินทางไปจะมีเหตุให้ต้องพลัดพรากกัน แต่ด้วยความจำเป็นทั้งสองจึงต้องออกเดินทางโดยที่พระอาจารย์ได้มอบพระลักษณะได้พระขรรค์เป็นอาวุธ ส่วนพระยมนาได้แบ่งมหรานิยมเป็นของวิเศษติดตัว เมื่อทั้งสองออกเดินทาง เมื่อถึงกลางป่าเกิดความเมื่อยล้าจึงหยุดนอนพักที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ขณะที่ทั้งสองหลับอยู่นั้นมีนางยักษ์ชื่อไวยกาญจน์ เดินทางมาหาอาหารกินในป่ามาพบสองพี่น้อง เกิดความรักต่อพระยมนาจึงร้ายมนต์สะกดให้สองพี่น้องไม่รู้สึกรู้ตัวแล้วลักพาพระยมนากลับมา

ยังถ้า จากนั้นแปลงกายเป็นหญิงรูปงามแล้วจึงคลาไคลมนต์สะกดพระยมนา กล่าวถึงพระลักษณะเมื่อตื่นขึ้นไม่พบน้องก็เสียใจเป็นอย่างมาก แต่จำใจเดินทางต่อไป พระยมนากับนางยักษ์แปลงได้อยู่ด้วยกันแบบสามีภรรยา นางยักษ์ไวยกาญจน์มีเพื่อเป็นนางเงาะชื่อนิลหัตถิ นิลหัตถิสามีชื่อกาวิลด้วยความเบื่อบ้านสามีและคิดถึงเพื่อนทำให้นิลหัตถิลาสามีไปหานางยักษ์ไวยกาญจน์ แต่นางยักษ์ไวยกาญจน์ไม่ต้องการให้เพื่อนพบกับพระยนาจึงออกอุบายว่าต้องถือศีลเพราะมีเคราะห์ไม่สามารถให้เพื่อนมาพักอยู่ด้วยได้ แต่นิลหัตถิไม่เชื่อจึงแปลงเป็นแมลงแอบเข้าไปดูในถ้ำ เมื่อรู้ความจริงนิลหัตถิโกรธมากแล้วแก้งแปลงกายเป็นนางฟ้า เข้ามาบอกความจริงกับพระยมนาว่าไวยกาญจน์เป็นยักษ์ในตอนที่ไวยกาญจน์ออกจากถ้ำไปหาอาหาร จากนั้นแย่งพระยมนาไม่เป็นสามีเมื่อไวยกาญจน์ไม่พบสามีจึงออกติดตาม ระหว่างทางได้พบกับกาวิลซึ่งเดินทางมาหานิลหัตถิด้วยความคิดถึง แต่ในที่สุดพระยมนากับนิลหัตถิ ก็เดินทางมาพบกับ ไวยกาญจน์และกาวิล นางทั้งสองมีปากเสียงกัน เมื่อความจริงเปิดเผยทั้งสองต่อสู้กันเพื่อแย่งพระยมนา พระยนาจึงหาทางหลบหนีโดยออกอุบายว่าถ้านางทั้งสองต่อสู้กัน ฝ่ายที่ชนะจะได้เป็นชายาของพระยมนา นิลหัตถิมีดวงแก้ววิเศษจึงคิดจะเอาดวงแก้ววิเศษทำร้ายไวยกาญจน์ ส่วนไวยกาญจน์ก็คิดว่าจะแย่งชิงดวงแก้ววิเศษจากนิลหัตถิมาเป็นอาวุธทำร้ายนิลหัตถิเช่นกัน

6. เรื่องพ่อนกแม่นก หรือเรื่องนกกระเจาบ จากการสัมภาษณ์

มีนกกระเจาบสามีภรรยาทำรังอยู่ในป่าอ้อ วันหนึ่งพ่อนกออกไปหากิน หลงชมเกสรดอกบัวจนติดอยู่ในดอกบัววันนั้นเกิดไฟไหม้ป่าแม่นก รอพ่อนกจมน้ำถูกไฟไหม้หมดเมื่อพ่อนกเกิดมาแม่นกโกรธมากจึงอธิษฐานว่าชาติหน้าจะไม่พูดกับชายใด แล้วบินเข้ากองไฟตาย พ่อนกจึงอธิษฐานขอไปเกิดตามนางและขอให้นางพูดกับตน แล้วตายตามนางไป พ่อนกเกิดมาในตระกูลเศรษฐีชื่อสรรพลีทก์กุมาร ได้เรียนวิชาต่างๆ และสามารถถอดดวงใจได้ ฝ่ายมานกเกิดมาเป็นธิดาท้าวพรหมทัตชื่อนางสุวรรณเกสร นางไม่พูดกับชายใดเลย แม้แต่ท้าวพรหมทัต เมื่อถึงวัยอันสมควรท้าวพรหมทัตจึงป่าวประกาศว่าชายใดทำให้นางสุวรรณเกสรพูดด้วยได้จะอภิเษกให้ครองเมือง กษัตริย์พากันเข้ามาทำให้นางพูดด้วยแต่นางไม่ยอมพูดด้วยกับชายใด สรรพลีทก์จึงทำอุบายถอดดวงใจใส่ไว้ในประตูในชวลา ในพานหมากและในม่ายแล้วเสานิทานให้นางฟัง นางจึงพูดด้วย ท้าวพรหมทัตจึงจัดพิธีอภิเษกขึ้น ต่อมาสรรพลีทก์ออกเที่ยวป่าถอดดวงใจใส่ไว้ในเนื้อทราย พี่เลี้ยงคิดทรยศจึงถอดดวงใจของตนใส่ไว้ในร่างของสรรพลีทก์ พร้อมกลับเข้าเมืองพร้อมทั้งผักร่างของตนเสีย แต่ไม่สามารถเข้าใกล้นางสุวรรณเกสรได้เพราะร่างของนางร้อน ฝ่ายสรรพลีทก์พบร่างนกตายอยู่จึงถอดดวงใจใส่ร่างนกแล้วบินไปหานางสุวรรณเกสรเล่าเรื่องให้นางฟังแล้วทำอุบาย ให้นางลวงพี่เลี้ยงในร่างของสรรพลีทก์ถอดดวงใจให้ดู เมื่อพี่เลี้ยงถอดดวงใจแล้ว สรรพลีทก์ก็ถอดดวงใจใส่ร่างของตนแล้วให้จับพี่เลี้ยงในร่างของแพะนั้นฆ่าเสีย

2.7 สถานที่แสดง

ลักษณะสถานที่แสดงละครชาตรีบางปลา จะมีพิธีกรรมการปลุกโรงละครหรือไม่ปลุกโรงละครแต่นั้นล้าวมองแสดงที่เป็นแบบของละครชาตรีดั้งเดิม ที่สังเกตได้จากการแสดงละครตามการว่าจ้างให้คณะละครชาตรีบางปลาไปแสดง สามารถแบ่งโรงละครออกเป็น 3 แบบ คือ

โรงละครแบบใช้โรงเรือนชั่วคราว

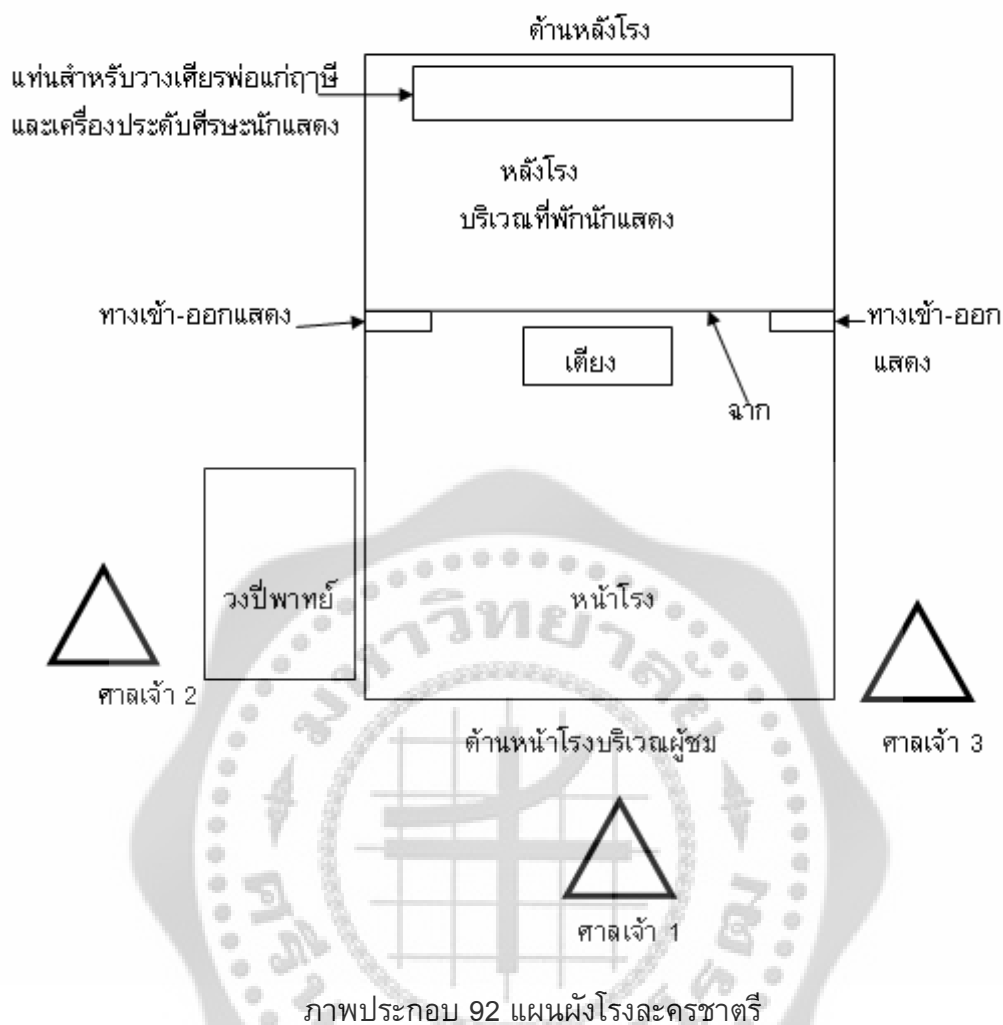
โรงเรือนแบบชั่วคราวเจ้าภาพเป็นผู้จัดเตรียมไว้ สร้างขึ้นโดยใช้เสาโครงเหล็กสำเร็จรูป มุงหลังคาผ้าใบ ไม่มีการยกพื้น ใช้ผ้าใบหรือเสื่อปูลาด หรือเสื่อไม้มุงด้วยผ้าใบหรือแผ่นพลาสติก เจ้าภาพจัดหาเตียงที่นั่งไว้สำหรับตัวละครนั่งแสดงหน้าฉาก ส่วนฉากคณะละครจะเป็นผู้เตรียมไปเองมีลักษณะเป็นผ้าดิบเขียนสีน้ำมันเป็นภาพท้องพระโรงของพระราชวังหรือภาพทิวทัศน์และมีชื่อคณะละครเขียนอยู่ด้านบน นำมาขึงกันตรงกลางระหว่างพื้นที่สำหรับการแสดงด้านหน้าและพื้นที่เครื่องดนตรีวงปี่พาทย์ จะตั้งด้านข้างขวาของโรง หรือด้านหน้าโรง ขึ้นอยู่กับความสะดวกและเหมาะสมกับพื้นที่

โรงละครแบบใช้โรงเรือนถาวร

โรงละครที่ใช้แสดงจะใช้สถานที่เจ้าภาพผู้ว่าจ้างจัดไว้ให้ซึ่งจะใช้โถงหน้าบ้านที่มีหลังคาอยู่แล้ว ด้านหลังฉากสำหรับเป็นที่พักนักแสดงด้านหลังด้านหน้าเวทีสำหรับการแสดงจะตั้งเตียงหรือม้านั่งไว้ตรงกลางเวทีติดกับฉากด้านข้างทั้งสองของฉากเป็นทางเดินเข้าออกของนักแสดง ด้านขวาของเวทีเป็นที่ตั้งของเครื่องดนตรี ซึ่งด้านหลังฉากจะเป็นที่พักนักแสดงในการแต่งหน้า เปลี่ยนเครื่องแต่งกาย รับประทานอาหารและเป็นที่ตั้งเตียงพ่อก่ พระครูฤๅษีที่บรรดานักแสดงให้ความเคารพโดยจะเชิญเตียงพ่อก่ไปยังสถานที่แสดงด้วยทุกครั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล จะวางเตียงพ่อก่ให้หันหน้าไปด้านเดียวกับหน้าเวที สถานที่แสดงนี้เมื่อจัดแต่งพร้อมที่จะทำการแสดงละครชาตรี เรียกว่า โรง

โรงละครแบบไม่มีโรงเรือน

ในบางกรณีที่คณะละครไปทำการแสดงในสถานที่ไม่เอื้ออำนวยให้ตั้งโรง หรือเจ้าภาพไม่ได้จัดไว้ให้ ก็จะแสดงโดยไม่มีฉากกัน แต่กำหนดพื้นที่เองในส่วนของหน้าเวที หลังจาก การเดินเข้าออกในโรง โดยยังคงโครงสร้างเหมือนกับการแสดงตามปกติ ถือว่าเป็นการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์

โรงละครแบบโรงเรือนชั่วคราวกับแบบโรงเรือนถาวรจะมีลักษณะที่เหมือนกันในส่วนของการจัดตำแหน่งอุปกรณ์ประกอบทุกอย่างต่างกันว่าตัวโรงเรือนเท่านั้น ส่วนโรงละครแบบไม่มีโรงเรือนมีไม่บ่อยนักสาเหตุที่แสดงโดยไม่มีโรงเรือนเพราะข้อจำกัดของสถานที่แสดงบางแห่งไม่สามารถตั้งโรงเรือนชั่วคราวได้และไม่ได้มีโรงเรือนถาวร หรือการสื่อสารกันระหว่างหัวหน้าคณะละครกับเจ้าภาพไม่ตรงกัน ซึ่งการแสดงละครเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดสถานที่สำหรับแสดงหรือจัดโรงเรือนไว้ให้กับคณะละคร การที่เจ้าภาพต้องจัดโรงเรือนไว้ให้คณะละครเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก เพราะไม่ต้องยกพื้นเวทีแต่เป็นสถานที่มีหลังคาเพื่อกันแดดกันฝนเท่านั้น สำหรับเจ้าภาพที่เคยว่าจ้างคณะละครไปแสดงก็จะทราบเกี่ยวกับการจัดสถานที่แสดงและจัดสถานที่แสดงที่เหมาะสมไว้ให้คณะละคร ส่วนมากหน้าโรงละครจะหันหน้าเข้าหาศาลเจ้าหรือศาลเพียงตาที่เจ้าภาพตั้งไว้ ตำแหน่งที่ตั้งของโรงที่ทำการแสดงจะอยู่ด้านหน้าของศาลเจ้าหรือด้านข้างของศาลเจ้า จุดใดจุดหนึ่งก็ได้ตามความเหมาะสมของสถานที่

ภาพประกอบ 93 ลักษณะสถานที่แสดงแบบโรงเรียนชั่วคราว

ภาพประกอบ 94 ลักษณะสถานที่แสดงแบบโรงเรียนถาวร

ภาพประกอบ 95 ลักษณะสถานที่แสดงแบบไม่มีโรง

3. กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาติรำบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

3.1 การรับศิษย์

การรับศิษย์ของคณะละครชาติรำบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ไม่มีการกำหนดอายุผู้ที่ฝากตัวเป็นศิษย์ขึ้นอยู่กับความสามารถและความพร้อมของแต่ละบุคคล โดยศิษย์จะนำ ชั้น หรือพานใส่ดอกไม้รูป เทียน ผ้าขาว 1 ผืน เงินก้านล 12 บาท เหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง มารับครู โดยครูจะนำเครื่องก้านลที่ศิษย์นำมาให้ถวายต่อครูเทพและบอกกล่าวครูเทพ ครูฤๅษี ถึงการมาฝากตัวเป็นศิษย์ของผู้ที่จะรับการถ่ายทอดความรู้ หากผู้ที่มาฝากตัวเป็นศิษย์เป็นทายาทของนักแสดงหรือนักดนตรีในคณะอยู่แล้วก็ปกติที่จะเรียนรู้วิชาซีพของบรรพบุรุษ แต่ถ้าหากเป็นบุคคลทั่วไปที่สนใจมาขอฝึกหัดด้วย ก็ต้องมีการสอบถามประวัติของบุคคลนั้นก่อนแล้วจึงพิจารณาว่าจะรับเป็นศิษย์ในลำดับต่อไป ในขั้นแรกอาจยังไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้ แต่ให้ศึกษาจากการติดตามไปชมการแสดงละครชาติรำในสถานที่ต่างๆ ก่อนเพื่อให้เรียนรู้จากการสังเกต ให้เกิดความเข้าใจในวิธีการแสดงละครชาติรำก่อน จากนั้นจึงถ่ายทอดการรำถวายมือด้วยการรำเพลงช้าเพลงเร็ว จากนั้นจึงฝึกแสดงเป็นตัวละคร การที่จะเรียนรู้การแสดงละครชาติรำได้ ผู้รับการถ่ายทอดต้องมีความอดทนสูง มีความพยายามที่จะเก็บเกี่ยวความรู้ที่ไม่ได้เขียนไว้แบบสำเร็จรูป

ในคณะละครชาติรำในตำบลบางปลานอกจากจะรับศิษย์ทางด้านนักแสดงละครแล้วยังรวมถึงการรับศิษย์ดนตรีไทยประเภทวงปี่พาทย์ด้วยซึ่งก็เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน การเรียนการสอนละครและดนตรีตามแบบโบราณที่สืบทอดกันมาจะเป็นการเรียนการสอนโดยมีครูเป็นศูนย์กลาง

ในการถ่ายทอดวิชาความรู้ ดังนั้นในคณะละครจึงให้ความเคารพต่อครูเป็นสำคัญที่สุด นอกจากการเคารพต่อตัวครูผู้ถ่ายทอดวิชาแล้วยังให้ความเคารพนับถือต่อครูเทพเทวา ครูพ่อแก่ฤๅษี ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญของคณะละครนอกจากเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้แน่วไปในทางที่ดีแล้วยังทำให้เกิดความมั่นใจในการแสดงและการเรียนว่าจะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยบารมีของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ชาวคณะละครจึงมีการจัดพิธีไหว้ครูเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อครูเทพเทวา ครูพ่อแก่ฤๅษี นอกจากเป็นการแสดงความเคารพหรือการแสดงความเป็นศิษย์แล้วยังเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะว่าเป็นศิษย์มีครูเดียวกันส่งผลไปถึงการอยู่ร่วมกัน การปกครองกันระหว่างครูกับศิษย์ในคณะละครเป็นไปด้วยดี อีกทั้งช่วยให้เกิดความเกรงกลัวต่อการทำผิดหรือทำในสิ่งที่ไม่ดีเพราะชาวคณะละครเชื่อว่าหากทำดีไม่ลบหลู่ครูอาจารย์ก็จะส่งผลดีต่ออาชีพนักแสดงและนักดนตรี คณะละครก็จะมียานมากส่งผลถึงรายได้ด้วย ดังนั้นเมื่อผู้ที่ได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับคณะละครแล้ว สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้เป็นประจำทุกปี คือการเข้าร่วมพิธีไหว้ครูประจำปีของคณะละคร พิธีไหว้ครูจะรวมการไหว้ครูละครกับครูดนตรีไว้เป็นพิธีเดียวกัน เริ่มจากการกำหนดวัน จะเลือกวันพฤหัสบดี หรือวันอาทิตย์ แต่โดยมากจะเป็นวันอาทิตย์เพราะเป็นวันหยุดสะดวกต่อผู้ที่มาร่วมพิธี ไม่ต้องดูฤกษ์ยามตามโหราศาสตร์ จะเป็นวันใดก็ได้ตามความสะดวกของคณะละคร โดยมีลำดับพิธีการรวมสองวัน วันแรกจะเป็นวันเตรียมงาน สมาชิกในคณะละครจะช่วยกันจัดบายศรี เตรียมเครื่องสังเวย จัดเตรียมสถานที่ที่แน่นอนเตรียมครุฑเทพทั้งหลาย ทำความสะอาดสถานที่จัดงาน จัดตั้งศาลเพียงตาในบริเวณที่จัดงานการจัดงานในที่โล่งแจ้งโดยมากจะเป็นบริเวณหน้าบ้านคณะละคร ในวันแรกของงานเวลาประมาณ 17 นาฬิกา ปี่พาทย์บรรเลงเพลงโหมโรงเย็น พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เวลากลางวันจะมีละครสมโภชหรือไม่มีก็ได้ ในรุ่งเช้าวันที่สองเป็นวันงาน พิธีจะเริ่มประมาณ 8 นาฬิกา วงปี่พาทย์บรรเลงโหมโรงเช้า ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งในบางกรณีจะทำพิธีไหว้ครูก่อนแล้วจึงนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารเพลก็ทำได้ หลังจากที่ได้รับภัตตาหารเช้า เจริญพระพุทธมนต์และเดินทางกลับ จากนั้นผู้นำประกอบพิธีจะบูชาพระรัตนตรัย ต่อด้วยการบูชาครู อ่านโองการไหว้ครู กล่าวอันเชิญครุฑเทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาสถิตในพิธี ในขณะที่กล่าวอันเชิญครุฑนั้นวงปี่พาทย์จะบรรเลงดนตรีไปด้วย โดยเพลงที่บรรเลงจะบรรเลงตามผู้นำประกอบพิธีเรียก

เมื่อกล่าวอันเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสร็จ ลำดับต่อไปคือการถวายเครื่องสังเวย ผู้นำประกอบพิธีไหว้ครูจะกล่าวคำถวายเครื่องสังเวย ในส่วนของเครื่องสังเวยจะประกอบด้วยอาหารคาวทั้งสุกและดิบ อาหารหวาน อาหารทุกอย่างจะเตรียมไว้เป็นคู่คืออาหารที่เป็นอาหารคาวจะเป็นสุกหนึ่งจาน ดิบหนึ่งจาน ผลไม้ เครื่องดื่ม มีรายการอาหารได้แก่ หัวหมู ไก่ (ทั้งตัว) เป็ด (ทั้งตัว) ปลา (ทั้งตัว) หมูสามชั้น ปูทะเล กุ้ง หอยแครง หอยแมลงภู่ ไข่ไก่ เผือก มันเทศ ฟักทอง ฟักเขียว ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง ขนมกล้วยฟู ขนมเม็ดขนุน ขนมทองหยิบ ขนมฝอยทอง ขนมทองหยอด บวชฟักทอง ลอดช่อง ถั่วตัด งาตัด เมล็ดถั่ว เมล็ดงา ขนมปังปอนด์ นมชั้นหวาน เนย นม อ้อย กล้วยน้ำว่านแดง ไชย ขนุน มะพร้าวอ่อน สับปะรด แดงโม ชมพู มะม่วง ส้ม องุ่น ทุเรียน ข้าวสุก เหล้าขาว เหล้าแดง น้ำหวานสีแดงสีเขียว น้ำเปล่า บุหรี่ หมากพลู

ในการถวายเครื่องสังเวद्यแต่ครูด้วยผลไม้จะนิยมถวายผลไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลซึ่งสามารถถวายได้มากกว่าที่กล่าวมาข้างต้นได้ตามกำลังทรัพย์ของคณะละคร ผลไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลได้แก่ แก้วมังกร ทุเรียนหมอนทอง และจะไม่ถวายผลไม้ที่มีชื่อไม่เป็นมงคล ได้แก่ มะไฟ ละครุด น้อยหน่า มังคุด

ภาพประกอบ 96 แทนวงเศียรครูเทพและเครื่องดนตรีพร้อมทั้งบายศรีในพิธีไหว้ครู

เมื่อถวายเครื่องสังเวद्यเรียบร้อยแล้วนักแสดงจะรำถวาย เรียกว่ารำถวายมือ ใช้เพลงช้า เพลงเร็วบรรเลงจากนั้นผู้นำทำพิธีจะครอบครูให้กับนักแสดงและนักดนตรีในคณะ โดยจะใช้ เศียรพ่อแก่ฤๅษีครอบไปที่ศีรษะของนักแสดงและนักดนตรีที่เป็นศิษย์ทั้งหลาย ใช้แป้งเจิมที่หน้าผาก และพรมน้ำมนต์ เมื่อทำพิธีครอบครูครบทุกคนแล้ว เข้าสู่การส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลับวงปีพาทย์จะบรรเลงเพลงชาวคณะละครจะลุกขึ้นรำส่งพร้อมกับโปรยข้าวดอกดอกไม้ ถือเป็นอันเสร็จพิธี

พิธีครอบครูถือว่าเป็นพิธีที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ตามที่หัวหน้าคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญได้ให้ข้อมูลว่า “ในการที่สมาชิกในคณะละครได้ผ่านพิธีครอบครูแล้วถือว่าเป็นได้ศิษย์อย่างเต็มภาคภูมิ และมีความเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลกับตัวเอง ทำให้การแสดงละครหรือการบรรเลงดนตรีมีความเจริญรุ่งเรืองประสบความสำเร็จ ประกอบกิจการคณะละครมีความราบรื่น ได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงเป็นประจำ มีการว่าจ้างคณะละครไปแสดงตลอด” (ถวัลย์ ศรีเพ็ชร, 2554: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันผู้อ่านโองการประกอบพิธีไหว้ครู คือ นายธวัช ศรีเพ็ชร ซึ่งได้รับมอบมาจากนายพาส ศรีเพ็ชรผู้เป็นบิดา สืบทอดมาจากนายเพชร ศรีเพ็ชร บรรพบุรุษต้นตระกูล โดยที่จะทำพิธีครอบครูให้กับศิษย์ทั้งทางด้านดนตรี และละคร

ภาพประกอบ 97 ครูรับเครื่องทำนลจากศิษย์

3.2 ลักษณะการถ่ายทอด

การถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีของตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ และการถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน

1. การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กับทายาทในคณะละครหรือผู้ที่สนใจจะประกอบอาชีพนักแสดงละครชาตรี การถ่ายทอดความรู้ในลักษณะนี้ จะมีรายละเอียดด้านการแสดงมาก แต่จะต้องค่อยๆ เรียนรู้ เนื่องจากการสอนเรียนไม่ได้แบ่งเวลาเป็นคาบเรียนที่แน่นอนแต่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การสังเกต การฝึกปฏิบัติจริง หมั่นฝึกฝน มีข้อสงสัยต้องถามครู สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาที่อยู่กับครู

2. การถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน เป็นโครงการของโรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะที่ต้องการให้นักเรียนที่สนใจสามารถได้รับการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีจากครูละครชาตรีในคณะละครที่อยู่ในตำบลบางปลา ซึ่งมาสอนในโรงเรียนช่วงเวลาพักกลางวันและหลังเลิกเรียน การเรียนการสอนจะช่วงให้นักเรียนเกิดทักษะทางนาฏศิลป์ไทย ในเบื้องต้น และวิธีการแสดงละคร แต่ยังไม่ชำนาญพอที่จะแสดงเป็นเรื่องราวได้

3.3 กระบวนการเรียนการสอน

1. การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ การถ่ายทอดและการฝึกฝนนอกจากจะใช้เวลาหลังเลิกเรียนจากโรงเรียนสำหรับนักแสดงที่เป็นเด็กจะใช้เวลา 18 นาฬิกา ถึงเวลาประมาณ 21 นาฬิกา หรือในช่วงวันหยุดวันเสาร์วันอาทิตย์ ซึ่งก็แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละบุคคลหรือตามเวลาว่าง การฝึกจะเริ่มด้วยการฝึกหัดรำเพลงช้าเพลงเร็ว เป็นเพลงที่ใช้รำถวายมือ การ

ฝึกหัดรำเพลงช้าเพลงเร็วนี้นักแสดงจะได้ฝึกหัดมาตั้งแต่เด็กเพราะเมื่อคณะไปแสดงละครก็จะให้ศิษย์ที่เป็นนักแสดงรุ่นเยาว์แต่งเครื่องละครออกไปรำตาม ในการรำถวายมือ ดังนั้นการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจากการจดจำในสถานที่แสดงจริง แต่จะได้รับการทบทวนและสอนเพิ่มเติมจากครูในเวลาว่างที่สอนกันในคณะ ซึ่งน้อยกว่าการเรียนในสถานที่แสดงจริง

หัวหน้าคณะสุดประเสริฐกล่าวถึงกระบวนการเรียนการสอนว่า “การสอนนักแสดงจะทำการแสดงจริงเป็นส่วนใหญ่ เพราะเด็กต้องไปโรงเรียนและบางคนก็ทำงาน ไม่มีเวลาในการมาเรียนกันในคณะหรือกำหนดเวลาที่แน่นอนได้ เด็กบางคนก็มาเรียนหลังโรงเรียนเลิก เด็กเริ่มฝึกรำตาม อายุ 4-5 ขวบ นานเข้าก็จดจำได้เอง” (เพลินใจ ศรีอ่อน. 2554: สัมภาษณ์)

ในการแสดงแต่ละครั้งนักแสดงจะได้แสดงบทบาทที่เคยแสดงและได้แสดงบทบาทอื่น ๆ ตามบทบาทที่ได้ฝึกฝนมา เมื่อไม่มีนักแสดงที่เคยแสดงในบทบาทหนึ่ง ดังนั้นนักแสดงทุกคนจึงต้องสามารถแสดงได้ทุกบทบาท ทั้งตัวพระ และตัวนาง แต่จะมีการกำหนดไว้เป็นหลักว่าต้องฝึกรำถวายมือเพลงช้าเพลงเร็วโดยกำหนดแยกเป็นตัวพระหรือตัวนางในเบื้องต้น การที่นักแสดงจำเป็นต้องแสดงบทบาทได้ทั้งตัวพระและตัวนาง เพราะเมื่อนักแสดงไม่พอก็จะแสดงแทนกันได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่นักแสดงต้องมีความช่างสังเกต มีไหวพริบในการจดจำบทบาทของตัวละครทุกตัว เพลงที่ใช้ร้อง บทพูดบทเจรจา ซึ่งการเรียนรู้แบบนี้จะไม่ได้สอนกันที่บ้านคณะละครเป็นเวลาที่ไม่แน่นอน แต่ต้องอาศัยความใส่ใจใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่เก่ง ฝึกฝน ถ้านักแสดงต้องแสดงบทใดเป็นครั้งแรกก็จะให้นักแสดงผู้ใหญ่ที่รับทอกมาแสดงด้วยเพื่อคอยบอกบท โดยแสดงเป็นตัวประกอบ เช่น เสนา ทหาร นางกำนัล เป็นตัวละครที่สามารถอยู่ใกล้ซัดได้มากที่สุด อีกทั้งสามารถใช้คำพูดได้อิสระกว่าตัวละครตัวเอก เมื่อสอนลีลาการแสดงให้ในขณะที่ทำการแสดงก็จะพูดบทเพื่อชี้แนะให้ตัวละครพูดตามไปในแนวทางเดียวกัน แต่ยังคงสวมบทบาทเป็นตัวประกอบในฉากนั้น นักแสดงอาวุโสส่วนหนึ่งที่ไม่ออกแสดงจะคอยบอกอยู่หลังฉาก ซึ่งวิธีการเรียนการสอนแบบนี้ได้ปฏิบัติกันมาในคณะละครชาติริมาเป็นเวลานาน นักแสดงที่ได้รับการฝึกฝนมากกล่าวว่า “อยู่กับคณะละครมาตั้งแต่เด็ก เวลาแม่แสดงก็ตามไปดูด้วย แล้วก็ฝึกหัดไปด้วย ทำให้เกิดการจดจำได้ ใฝ่ดี ใฝ่เก่ง ทำตามบ่อย ก็เกิดเป็นความเคยชิน บางอย่างก็ทำได้โดยการจำเองไม่ต้องมีคนบอก บางอย่างครูก็บอกเราก็อทำตาม” (ประภาศรี สุขใจ. 2554: สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับนักแสดงที่เป็นผู้เชี่ยวชาญก็มีความเห็นว่าวิธีการเรียนการสอนในสถานที่แสดงจริงเป็นวิธีที่ช่วยฝึกเด็กให้เกิดความมั่นใจ กล้าแสดงออก และเกิดไหวพริบในการแก้ไขสถานการณ์ได้ “ในขั้นแรกต้องสร้างความกล้าแสดงออกให้กับเด็กก่อน เวลาออกไปหน้าเวทีถ้าเด็กยังอายอยู่ การแสดงก็จะออกมาได้ไม่ดี ไม่เต็มที่ เมื่อเด็กมีความมั่นใจในเบื้องต้นแล้ว ต่อไปเมื่อครูสอนอะไร เขาก็สามารถทำได้ดี เติมความสามารถโดยไม่ขัดเขิน” (บุญรอด สิทธิ. 2554: สัมภาษณ์)

อีกวิธีหนึ่งในการสอนก็คือในขณะที่ตัวละครหลักออกมาแสดงแล้วมีการรำเพลงเฉพาะหรือทำรำเฉพาะของตัวละครนั้น ก็จะให้เด็กที่เริ่มฝึกหรือนักแสดงที่ยังไม่เคยต่อทำรำของตัวละครนั้นออกมาแสดงเป็นตัวประกอบแล้วรำตาม เป็นการต่อทำรำและฝึกไปพร้อมกัน

วิธีหนึ่งที่ฝึกให้นักแสดงรุ่นเยาว์มีความกล้าแสดงออกก็คือการให้ร้องเพลงลูกทุ่งแทรก ระหว่างการแสดง โดยมีนักแสดงที่เป็นครูคอยช่วยดูแลและนำแสดง เมื่อนักแสดงคนหนึ่งร้องเพลง ครูจะนำนักแสดงรุ่นเยาว์ที่เหลือเด่นประกอบเพลง จากนั้นผลัดกันออกมาร้องเพลงจนครบทุกคน แล้วแสดงดำเนินเรื่องต่อไป นอกจากนี้การฝึกหัดจะเกิดขึ้นก่อนการแสดงหลังจาก เมื่อนักแสดงได้ทราบว่าจะรับบทเป็นตัวละครตัวใดในเรื่องที่จะทำการแสดงก็จะทบทวนบทของตนหากมีข้อสงสัยจะถามผู้รู้ ครูผู้เชี่ยวชาญในการแสดงนั้นให้เกิดความเข้าใจ ทบทวนบทร้อง หากนักแสดงคนใดรับบทการแสดงนั้นเป็นครั้งแรกก็จะมีครูคอยออกไปแสดงเป็นตัวประกอบเพื่อชี้แนะขณะทำการแสดงตั้งที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น

ในการฝึกนักแสดงรุ่นเยาว์นี้ไม่ใช่ฝึกเฉพาะการรำและการร้องเท่านั้น หากยังเป็นการฝึกในการกล้าแสดงออกด้วย เพื่อให้นักแสดงมีความคุ้นเคยกับเวทีการแสดงจะได้ออกมาด้วยความสนุกสนาน ราบรื่น นักแสดงจะสามารถควบคุมอารมณ์และสถานการณ์ในขณะที่แสดงได้ ไม่เกิดความประหม่า หรือตื่นเต้น เห็นได้ว่าการแสดงละครชาตรีนี้นักแสดงทุกคนจะเคารพผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ในการแสดงมาก่อน โดยสังเกตจากวิธีการแสดง นักแสดงจะดำเนินเรื่องราว แสดงลีลา ท่าทาง บทเจรจาในลักษณะเดียวกับผู้ถ่ายทอดให้โดยพยายามรักษาตามต้นแบบไว้ให้มากที่สุด แต่เมื่อมีความชำนาญในการแสดงบทหนึ่งบทใดแล้ว ก็จะสามารถเสริมลีลาให้สมบทบาทและสนุกสนานมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถและไหวพริบปฏิภาณของนักแสดงแต่ละคน

โดยส่วนใหญ่การถ่ายทอดทางด้านละครนั้นจะเป็นไปในลักษณะของสายสัมพันธ์ทางการสืบสายโลหิต ในเครือญาติ เปรียบได้กับเป็นวิชาความรู้ หรือเครื่องมือในการทำมาหากิน เป็นอาชีพที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษมาสู่รุ่นลูกหลานปัจจุบันและในอนาคต แต่สำหรับบุคคลในชุมชนที่ไม่ได้สืบเชื้อสายละครของตำบลบางปลา ก็จะมาขอฝึกและแสดงด้วยก็มีแต่ก็มีน้อยที่จะสนใจที่จะแสดงเป็นอาชีพอย่างจริงจังเพราะเป็นเรื่องของความชอบส่วนบุคคลอีกทั้งปัจจุบันมีอาชีพหลายอาชีพให้เลือก นักแสดงบางคนจึงยึดอาชีพแสดงละครเป็นอาชีพเสริม

ภาพประกอบ 98 การถ่ายทอดความรู้โดยให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตามขณะแสดงจริง

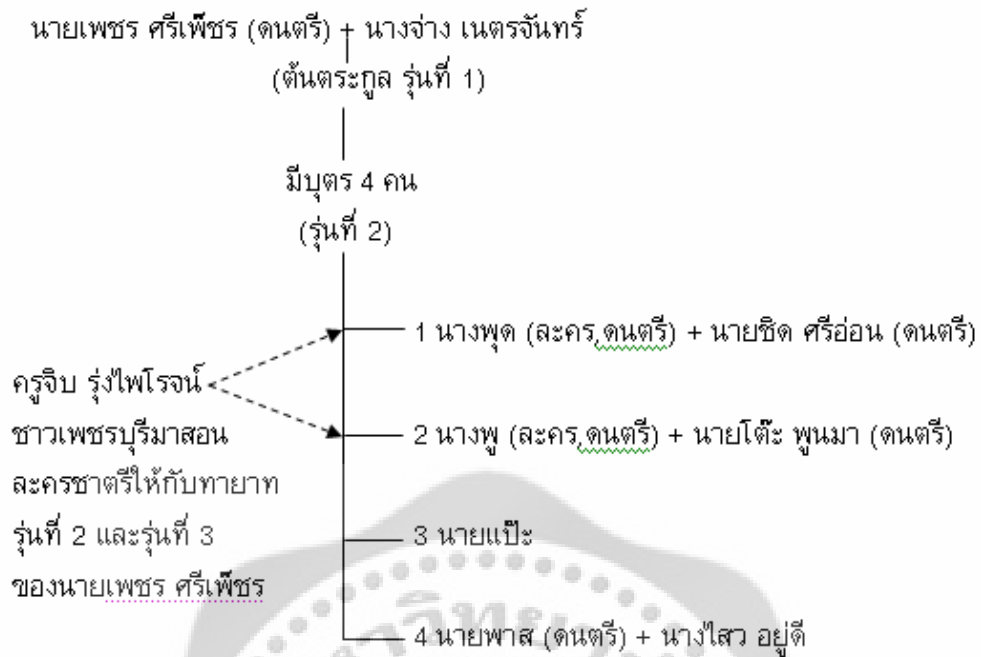

ภาพประกอบ 99 การถ่ายทอดความรู้ในสถานที่แสดงก่อนการแสดงจริง

2. การถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน ในส่วนขององค์กรที่เห็นความสำคัญของศิลปะการแสดงละครที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นมรดกอันมีคุณค่าของตำบลบางปลา อย่างเช่น โรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะ หรือวัดบางปลา ได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งจัดให้ผู้เชี่ยวชาญทางถ่าย

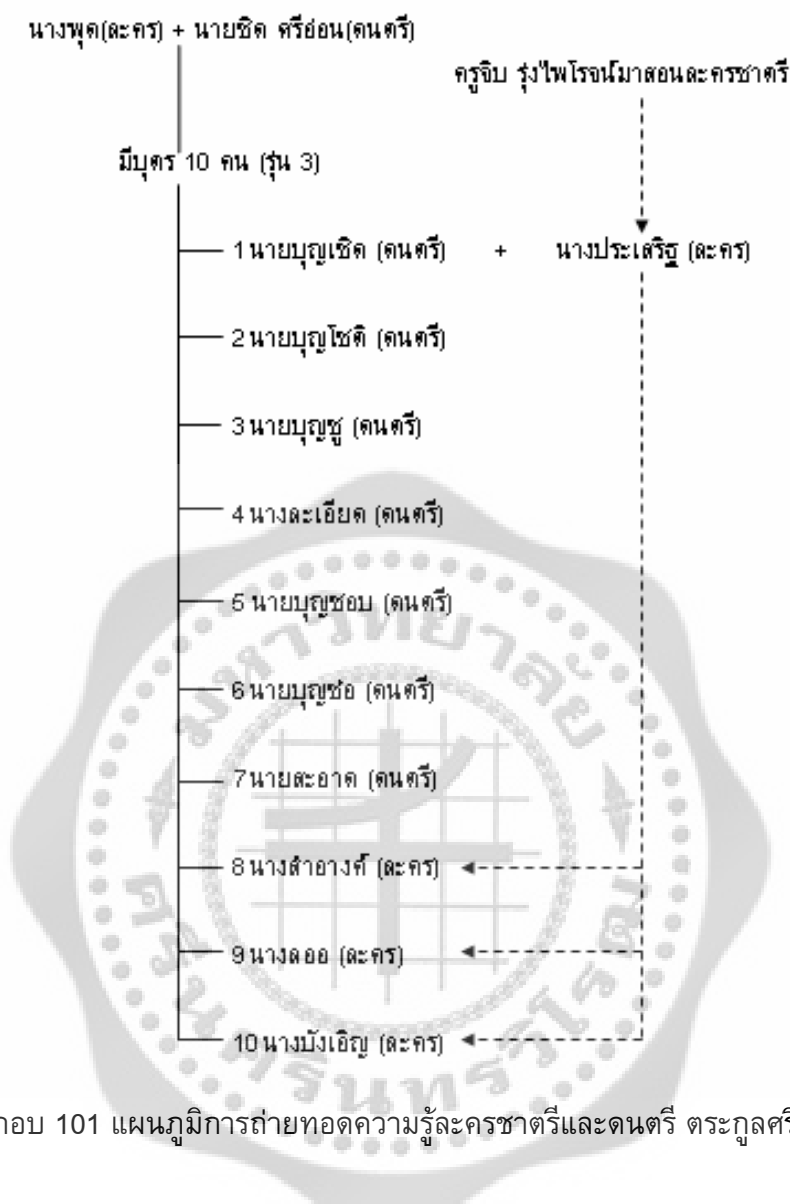
ละครไปสอนนักเรียนเป็นกิจกรรมพิเศษเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และสืบทอดละครบางปลาให้คงอยู่ต่อไป การสอนจะมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เริ่มจากการคัดเลือกนักเรียนเพื่อแบ่งเป็นตัวละครหรือตัวนาง เพราะละครใช้ผู้หญิงแสดงบทผู้ชายด้วย ลักษณะท่าร่ามีความเป็นแบบที่ต่างกันดังนั้นจึงต้องเลือกนักเรียนก่อนโดยพิจารณาจากรูปร่าง โครงหน้าเป็นหลัก ลักษณะของผู้แสดงละครตัวพระจะคัดเลือกจากรูปร่างสูงโปร่ง ใบหน้าสมส่วน หน้าผากกว้าง ส่วนลักษณะของผู้แสดงละครตัวนางเป็นผู้ที่มีรูปร่างเล็ก อ่อนแอ้น ใบหน้าค่อนข้างกลม หรือเลือกตามความเหมาะสมโดยรวมของสรีระนักเรียน ซึ่งอาจไม่ได้ถูกต้องตามข้อกำหนดทุกส่วนแต่เป็นการอนุโลมได้ หลังจากนั้นจะเข้าสู่ขั้นตอนการตัดตัว ตัดมือ เป็นการจัดระเบียบสรีระของนักเรียนให้พร้อมกับการฝึกท่าร่า เมื่อร่างการมีความพร้อมในท่าเบื้องต้นแล้ว จากนั้นเป็นการฝึกหัดท่าเพลงช้าต่อด้วยเพลงเร็ว ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้รำถวายมือ ถือเป็นเพลงที่ใช้ฝึกหัดนักเรียนเป็นเพลงแรก เพราะมีท่าร่าที่เหมาะสมกับการฝึกในทุกท่วงท่ามีเพลงที่ช่วยให้นักเรียนฝึกฟังจังหวะเพลง ซึ่งเพลงช้าเพลงเร็วนี้ใช้ฝึกหัดสำหรับผู้เริ่มรำละครมาตั้งแต่สมัยโบราณ เมื่อนักเรียนสามารถรำเพลงช้าเพลงเร็วได้ถูกต้องจนจบเพลงแล้ว ครูจะสอนรำเพลงเบ็ดเตล็ดเป็นชุดที่นักเรียนสามารถใช้รำในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนได้ หากโรงเรียนจัดกิจกรรมจะขอความร่วมมือจากคณะละครชาตรีในตำบลบางปลา มาแสดงโดยให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มที่เรียนกับครูละครชาตรีได้ร่วมแสดงด้วย สาเหตุที่นักเรียนยังไม่สามารถแสดงละครได้ทั้งเรื่องเนื่องจากต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝนนาน การที่ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงจึงถือเป็นการฝึกประสบการณ์เป็นการเรียนจากประสบการณ์ตรงอีกทางหนึ่ง เมื่อนักเรียนสามารถรำเป็นชุดเบ็ดเตล็ดได้แล้ว จากนั้นครูจะเริ่มสอนร้องในเพลงง่ายๆ ที่ใช้ในการแสดงละครและสอนตีบท เป็นการเริ่มกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่การแสดงละคร

คณะครูประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญมีการถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นทายาทที่มาจากบรรพบุรุษคนเดียวกันและผู้ที่มาฝากตัวเป็นศิษย์ โดยที่คณะละครชาตรีทั้ง 2 คณะเป็นทายาทที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน โดยแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

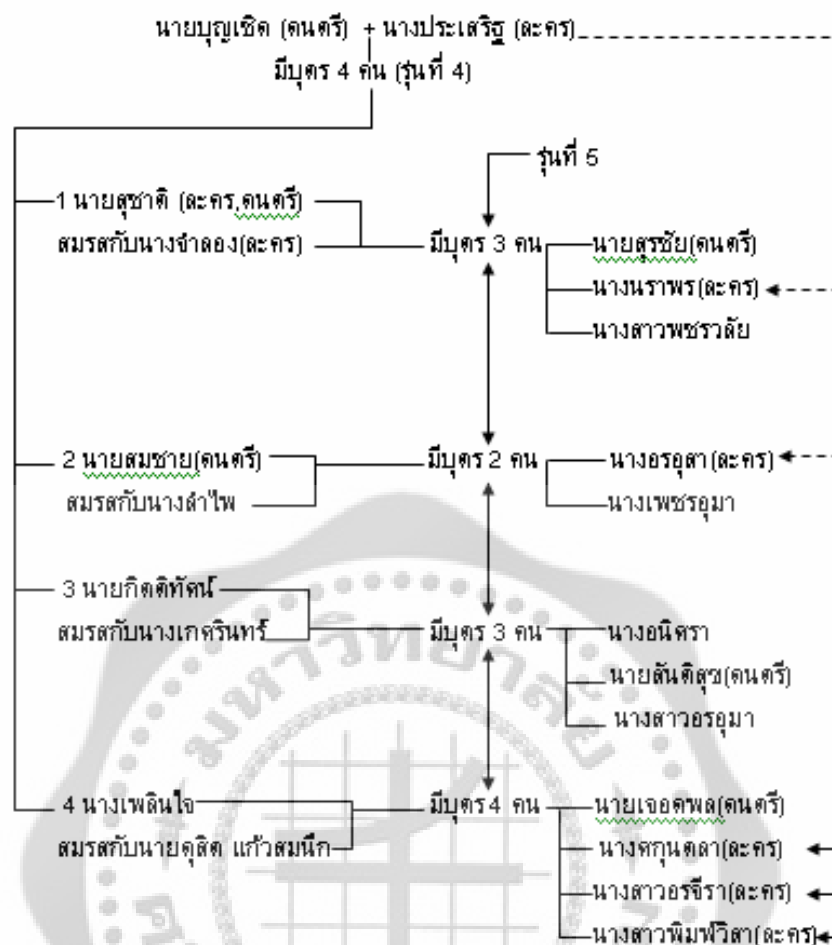
ภาพประกอบ 100 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรีจากนายเพชร และครูจิบ รุ่นที่ 1 ถึง รุ่น 2

จากการสมรสของทายาทรุ่นที่ 2 ทำให้มีทายาทในการสืบทอดละครชาตรีและดนตรีไทยเพิ่มขึ้นเป็นรุ่นที่ 3 ประกอบด้วย ตระกูลศรีอ่อน ตระกูลพุนมา ตระกูลศรีเพชร

ภาพประกอบ 101 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลศรีอ่อน รุ่นที่ 3

การถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรีของตระกูลจะมีอยู่เดิมโดยนายเพชรเป็นผู้ถ่ายทอดและประสบความสำเร็จมาก่อน ต่อมาได้มีการว่าจ้างให้ครูละครชาตรีจากจังหวัดเพชรบุรีมาสอนให้กับสมาชิกในคณะ ชื่อว่าคณะจิบ รุ่งไพโรจน์ ให้กับทายาทในรุ่นที่ 2 จนถึงรุ่นที่ 4 โดยทายาทในตระกูลคือ นางพุด กับนางพู่ เป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีให้กับสมาชิกในคณะ และนางประเสริฐ ศรีอ่อน บุตรสะใภ้ของนางพุดก็ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีและเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีคนสำคัญของคณะสุดประเสริฐ สืบต่อมาจนถึงบุตรสาวคือนางเพลินใจ ศรีอ่อน หัวหน้าคณะละครชาตรีในปัจจุบัน

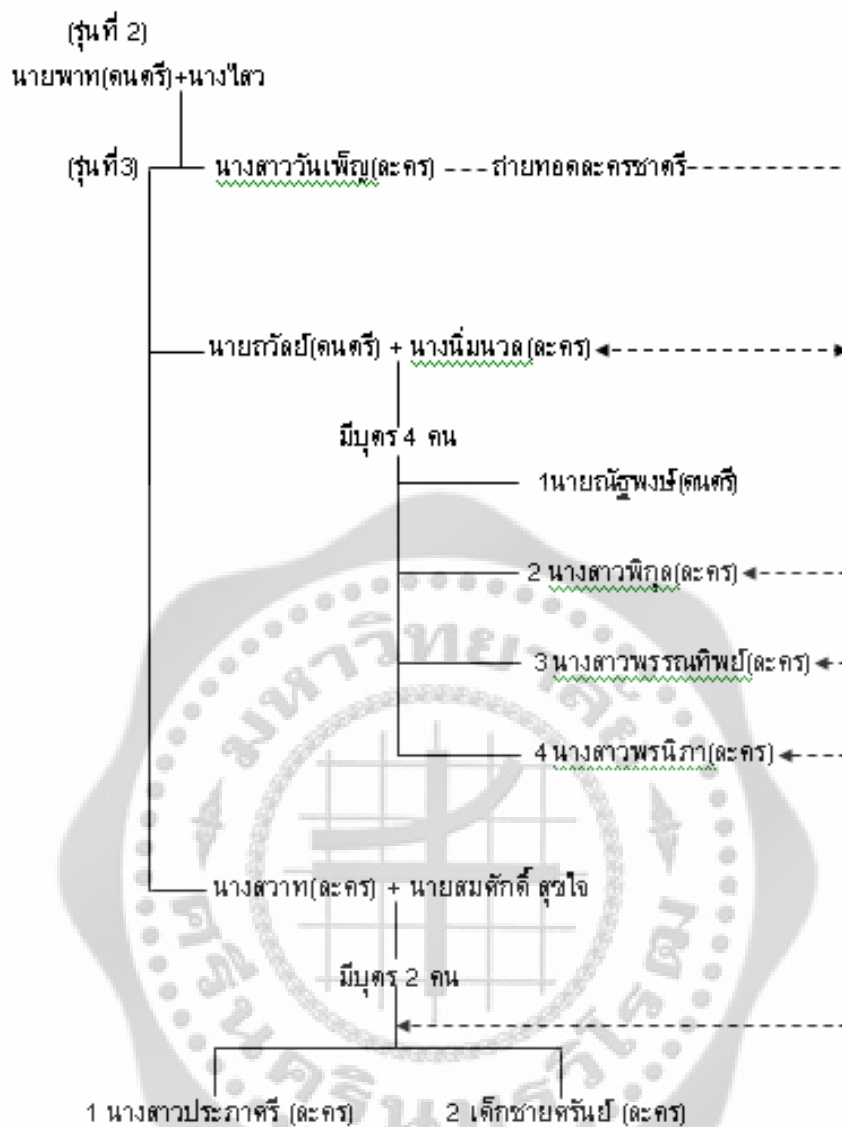
ภาพประกอบ 102 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและตนตรี ตระกูลศรีอ่อน รุ่นที่ 4 ถึงรุ่นที่ 5

นายพาท ศรีเพชร เป็นบุตรคนที่ 4 ของนายเพชร ศรีเพชร เป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีจากนายเพชร ศรีเพชร ต่อมานายพาทสมรสกับนางไสว อยู่ดี มีบุตร 9 คนได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีจากนายพาท ส่วนความรู้ทางด้านละครชาตรีได้รับการถ่ายทอดจากนางพุด ศรีอ่อน นางพู พูณา ครูจิบ รุ่งไพโรจน์ ซึ่งในเวลาต่อมาทายาทตระกูล ศรีเพชร ในรุ่นที่ 3 ได้แยกตัวจากคณะสุดประเสริฐมาตั้งคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

ภาพประกอบ 103 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาติและคนตรี ตระกูลศรีเพชร รุ่นที่ 2 ถึงรุ่นที่ 3

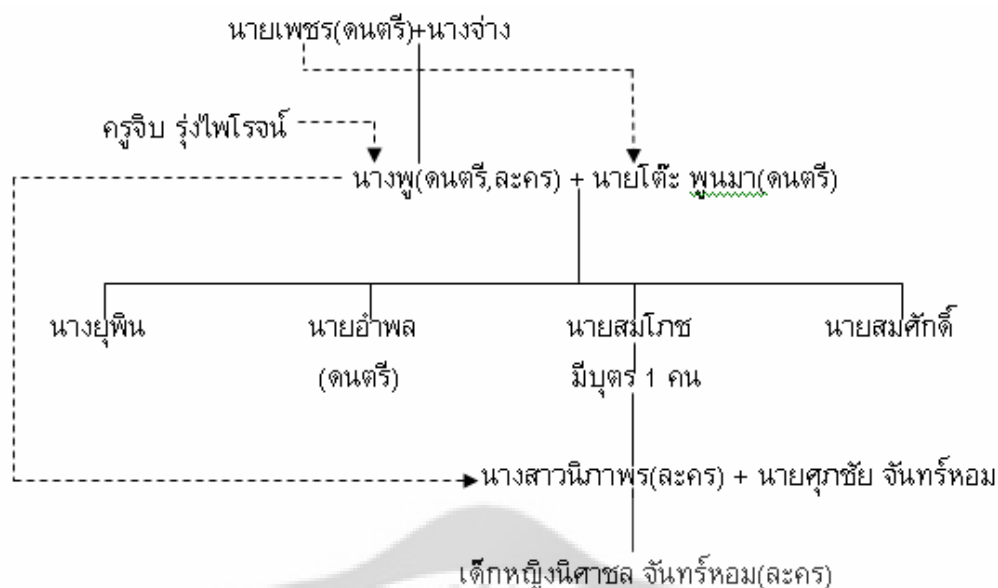
คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญจะประกอบด้วยสมาชิกในคณะที่เป็นทายาทของตระกูลศรีเพชรและตระกูลพูนมา ในรุ่นที่ 3 และรุ่นที่ 4

ภาพประกอบ 104 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลศรีเพ็ชร รุ่นที่ 4

สมาชิกในคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านละครชาตรีจากนางสาววันเพ็ญ ศรีเพ็ชร เป็นหลักในคณะ ส่วนการถ่ายทอดจากมารดาให้กับบุตรเป็นการถ่ายทอดโดยตรงในครอบครัวของสมาชิกในคณะ การถ่ายทอดความรู้ทางดนตรีเป็นการถ่ายทอดจากบิดาให้กับบุตรเช่นกัน

ทายาทในตระกูลพูนมาที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านละครชาตรีและดนตรีจากนางพูนกับนายโต๊ะ พูนมา ปัจจุบันเป็นสมาชิกในคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ แสดงแผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

ภาพประกอบ 105 แผนภูมิการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีและดนตรี ตระกูลพนมมาจากอดีตถึงปัจจุบัน

3.4 สถานที่ สื่อ และอุปกรณ์

สถานที่ในการถ่ายทอดวิชาความรู้จะอยู่ที่บ้านเจ้าของคณะละครหรือบ้านของผู้ที่เป็นครูผู้ถ่ายทอด การเรียนรู้จะมีครูผู้ถ่ายทอดวิชาเป็นสื่อโดยตรง ความรู้ที่มีอยู่กับตัวครูนั้นจะค่อยๆ ส่งผ่านมาถึงศิษย์โดยการสอน เปรียบได้ว่าตัวครูเป็นตำราเล่มหนึ่งก็ว่าได้ ดังนั้นครูจึงไม่ได้ใช้สื่อ และอุปกรณ์ใดในการสอนนักเรียน ขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนเองที่จัดหาเครื่องมือที่จะช่วยในการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ได้แก่ สมุด ปากกา เครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง ซึ่งมีเป็นส่วนน้อยมากหรือไม่มีเลยที่จะใช้อุปกรณ์เหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจะเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงตั้งแต่อายุน้อยได้ชมการแสดงละครชาตรีมาเป็นเวลานานนับสิบปี สื่อสำคัญในการเรียนรู้ก็คือเวทีการแสดงละครชาตรีที่คณะละครรับงานแสดง สื่อและอุปกรณ์ที่สำคัญมีอยู่ในสถานที่นั้นอยู่แล้ว ได้แก่ ฉาก โรงละคร ตัวนักแสดง เรื่องราวที่น่าเสนอ วิธีการแสดง เรื่องที่แสดง บทร้อง บทเจรจา เครื่องแต่งกาย เพลง ดนตรี ท่ารำ ทุกสิ่งที่ปรากฏในการแสดงละครชาตรีเป็นสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

การถ่ายทอดความรู้การแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ยังคงใช้วิธีการสืบทอดที่มีมาในสมัยโบราณ คือการรับการถ่ายทอดวิชาจากครู และจากประสบการณ์ ไม่มีการบันทึกภาพเคลื่อนไหวหรือภาพนิ่ง ไม่นิยมบันทึกบทละครหรือเรื่องราวไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นตำราที่สามารถค้นคว้าได้เอง ผู้เรียนจึงต้องเรียนโดยตรงจากครูเท่านั้น ข้อดีของการถ่ายทอดความรู้แบบโบราณคือทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์มีความใกล้ชิดผูกพัน มีสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน นอกจากได้รับวิชาความรู้แล้วยังมีเรื่องของความกตัญญู กตเวทิต่าเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะผู้ถ่ายทอดถือเป็นสื่อการเรียนที่มีชีวิต หากผู้ได้รับการถ่ายทอดต้อง

ศึกษาหาความรู้จากตำราหรือสื่อการเรียนนี้อาจทำให้ศิษย์กับครูเกิดความห่างเหินกัน จึงถือว่าการถ่ายทอดแบบครูถ่ายทอดสู่ศิษย์โดยตรงทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ แต่การถ่ายทอดที่มีครูเป็นผู้สอนกับการสังเกตการแสดงขณะทำการแสดงจริงอาจเป็นอุปสรรคในการทบทวนความรู้ของนักแสดงเพราะนักแสดงบางคนไม่ได้พักอาศัยในคณะละครและการแสดงละครไม่ได้ออกแสดงทุกวัน หากเกิดข้อสงสัยหรือต้องการทบทวนความรู้ก็จะเป็นไปโดยไม่สะดวกนักและถึงแม้ว่าการถ่ายทอดความรู้แบบโบราณจะไม่นิยมจดบันทึกก็ตาม แต่ก็ขึ้นอยู่กับวิธีการเรียนรู้ของนักแสดงแต่ละคนในการจดจำหรือบันทึกในรูปแบบต่าง ๆ อาทิเช่น การจดบันทึกเนื้อเพลงที่ใช้ร้องในบทของตัวละคร การจำบันทึกเนื้อเรื่อง การจดบันทึกบทเจรจา ซึ่งถือเป็นวิธีการของนักแสดงแต่ละคน โดยที่ไม่ได้กำหนดไว้ในกระบวนการสอนของครู ส่วนการบันทึกภาพเคลื่อนไหวนั้นยังไม่พบในการแสดงละครชาตรีของคณะละครสุดประเสริฐและคณะละครนาฏศิลป์วันเพ็ญรวมถึงคณะละครอื่นในตำบลบางปลา พบในส่วนของการบันทึกภาพนิ่งแต่ก็เป็นการบันทึกในภาพรวมของการแสดงไม่ได้บันทึกเป็นทำรำเพื่อเป็นสื่อประกอบการถ่ายทอดความรู้ หรือเพื่อการศึกษาได้

ส่วนการถ่ายทอดให้กับนักเรียนในโรงเรียนนั้น ในการฝึกหัดจะมีการกำหนดเวลาอย่างชัดเจนและความมุ่งหวังที่นักเรียนจะได้รับความรู้เสริมจากในตำรา แต่ด้วยวิธีการเรียนการสอนที่ต่างจากผู้ที่ต้องการนำความรู้ไปประกอบอาชีพ จึงจำเป็นต้องมีสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้และช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ ได้แก่ คอมพิวเตอร์เพลงสำหรับใช้ฝึกซ้อมรำ เครื่องเล่นคอมพิวเตอร์ สื่อสำคัญที่สุดคือ ครูผู้ถ่ายทอดทำรำ อุปกรณ์ที่นักเรียนใช้ในการเรียนคือสมุดปากกาเพื่อจดบันทึกทำรำสถานที่เรียนคือห้องเรียนที่โรงเรียนได้จัดเตรียมไว้เพื่อเป็นสถานที่ในการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นสัดส่วน ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนจะมีความแตกต่างจากการถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพเพราะผู้ที่ฝากตัวเป็นศิษย์กับคณะละครจะสามารถเดินทางไปทำการแสดงกับคณะละครในสถานที่แสดงจริง การเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีสื่อการเรียนรู้ที่ครบถ้วนชัดเจน แต่การถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนจะได้เรียนโดยมีสื่อที่สำคัญที่สุดคือครูผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่จะมีการกำหนดระยะเวลาลำดับขั้นตอนและกระบวนการเรียนการสอนที่ชัดเจน ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทั้งสองแบบต่างก็ความแตกต่างและมีข้อดีต่างกัน ซึ่งก็ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้เรียนว่าจะนำไปใช้ประโยชน์ในทางใด แต่ไม่ว่ากระบวนการเรียนการสอนในแบบใดก็ตามที่จะช่วยก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนอีกทั้งให้ละครชาตรีบางปลาเป็นที่รู้จักในสังคมทั่วไป และมีผู้ให้ความสนใจในการสืบทอดให้คงอยู่ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ควรให้การสนับสนุนในการถ่ายทอดความรู้เรื่องละครชาตรีตำบลบางปลาให้ต่อเนื่องในการที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมทั่วไป

การที่ละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สามารถดำรงอยู่ได้จากอดีตจนถึงปัจจุบันไม่ได้เป็นการดำรงอยู่เพียงลำพัง หากต้องอาศัยความสัมพันธ์กันระหว่างคณะละครชาตรี คนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และผู้ชม จึงสามารถดำรงอยู่มาได้

3.5 สรุป

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จะมีการถ่ายทอดเป็นสองลักษณะคือ การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ อีกลักษณะหนึ่งคือการถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน เป็นโครงการของโรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะ

การรับศิษย์จะรับตามความสมัครใจของผู้เรียนไปติดต่อขอฝากตัวเป็นศิษย์พร้อมทั้งนำเครื่องกำนลไปมอบให้กับครูผู้สอนเพื่อถวายแด่ครูพ่อแก่ฤๅษีและครูเทพเจ้าเครื่องกำนลเป็นขันหรือพานใส่ดอกไม้ธูป เทียน ผ้าขาว 1 ผืน เงินกำนล 12 บาท เหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง หลังจากครูรับเป็นศิษย์เมื่อถึงวันไหว้ครูประจำปีของคณะละครลูกศิษย์จะได้รับการครอบครูเพื่อความเป็นสิริมงคล และการเป็นศิษย์ของครูในคณะละครนั้นโดยสมบูรณ์ สำหรับนักเรียนในโครงการของโรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะรับถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมจะเข้าร่วมพิธีไหว้ครูที่คณะละครจัดขึ้น

ลักษณะการถ่ายทอด แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กับทายาทในคณะละครหรือผู้ที่สนใจจะประกอบอาชีพนักแสดงละครชาตรี การถ่ายทอดความรู้ในลักษณะนี้ เนื่องจากการสอนเรียนไม่ได้แบ่งเวลาเป็นคาบเรียนที่แน่นอนแต่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและฝึกหัดที่คณะละคร อีกลักษณะหนึ่งคือการถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน เป็นโครงการของโรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะที่ต้องการให้นักเรียนที่สนใจสามารถได้รับการถ่ายทอดความรู้ละครชาตรีจากครูละครชาตรีในคณะละครที่อยู่ในตำบลบางปลา ซึ่งมาสอนในโรงเรียนช่วงเวลาพักกลางวันและหลังเลิกเรียน การเรียนการสอนจะช่วงให้นักเรียนเกิดทักษะทางนาฏศิลป์ไทยในเบื้องต้น

กระบวนการเรียนการสอน การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากโดยการรับการถ่ายทอดทำรำเบื้องต้นคือเพลงช้าเร็วที่คณะละครและการเรียนรู้ประสบการณ์ตรงจากการแสดงจริงโดยการปฏิบัติตาม สังเกต จดจำ ชักถามข้อสงสัยจากครูและทบทวนความรู้ ผู้ที่รับการถ่ายทอดความรู้เพื่อเป็นนักแสดงจะเริ่มฝึกรำถวายมือเพลงช้าเพลงเร็ว โดยครูจะเป็นผู้คัดเลือกให้เป็นตัวพระหรือตัวนางตามความเหมาะสม จากนั้นเมื่อเริ่มแสดงเรื่องราวก็ฝึกหัดตัวพระหรือตัวนางตามที่ถูกกำหนดไว้ แต่เมื่อมีประสบการณ์มากขึ้นนักแสดงจะสามารถแสดงได้ทุกบทบาท กระบวนการถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียนโรงเรียนนั้นทางโรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะ ได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านละครไปสอนนักเรียน การสอนจะมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เริ่มจากการคัดเลือกนักเรียนเพื่อแบ่งเป็นตัวพระ หรือตัวนาง หลังจากนั้นจะเข้าสู่ขั้นตอนการตัดตัว ตัดมือ จากนั้นเป็นการฝึกหัดรำเพลงช้าต่อด้วยเพลงเร็ว ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้รำถวายมือ ต่อมาเป็นการฝึกหัดรำชุดเบ็ดเตล็ด จากนั้นครูจะเริ่มสอนร้องเพลง สอนตีบท ที่ใช้ในการแสดงละคร

สถานที่ สือ และอุปกรณ์ สถานที่ในการถ่ายทอดวิชาความรู้จะอยู่ที่บ้านเจ้าของคณะ สือสำคัญในการเรียนรู้ก็คือเวทีการแสดงละครชาตรีที่คณะละครรับงานแสดง สือและอุปกรณ์ที่สำคัญมี

อยู่ในสถานทีนั้นอยู่แล้ว ได้แก่ ฉาก โรงละคร ตัวนักแสดง เรื่องราวที่น่าเสนอ วิธีการแสดง เรื่องที่แสดง บทร้อง บทเจรจา เครื่องแต่งกาย เพลง ดนตรี ท่ารำ ทุกสิ่งที่ปรากฏในการแสดงละครชาตรี เป็นสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ส่วนอุปกรณ์อื่นในการเรียนสำหรับผู้เรียนในการบันทึกความรู้ได้แก่ สมุดบันทึก ปากกา เป็นสิ่งที่ผู้เรียนจักหาเองโดยครูไม่ได้กำหนดจะบันทึกหรือไม่บันทึกก็ได้

ส่วนการถ่ายทอดให้กับนักเรียนในโรงเรียนนั้น มีสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการสอน ได้แก่ คอมพิวเตอร์เพลงสำหรับใช้ฝึกซ้อมรำ เครื่องเล่นคอมพิวเตอร์ สื่อสำคัญที่สุดคือ ครูผู้ถ่ายทอดท่ารำ อุปกรณ์ที่นักเรียนใช้ในการเรียนคือสมุดปากกาเพื่อจดบันทึกท่ารำ สถานที่เรียนคือห้องเรียนที่โรงเรียนได้จัดเตรียมไว้เพื่อเป็นสถานที่ในการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นสัดส่วน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ดำเนินตามขั้นตอนเป็นลำดับ สามารถสรุปได้ดังนี้

สังเขปความมุ่งหมาย ความสำคัญ และขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาสภาพของคณะละครชาตรีและบทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. ศึกษาองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
3. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ได้ทราบถึงสภาพของคณะละครชาตรีและบทบาทของละครชาตรี ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป
2. ได้องค์ความรู้ด้านองค์ประกอบของแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
3. ได้องค์ความรู้ด้านกระบวนการถ่ายทอดการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาจากคณะละครชาตรีจำนวน 2 คณะ คือ คณะ สุดประเสริฐ และคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ ในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. ศึกษาองค์ประกอบของการแสดง ประกอบด้วย ขั้นตอน วิธีการ เครื่องแต่งกาย ดนตรีทำรำ และศึกษากระบวนการถ่ายทอดการแสดงของนักแสดงในคณะละครชาตรี

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

ผลการศึกษาสภาพของคณะละครชาตรีและบทบาทของละครชาตรี ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป

ผลการศึกษาสภาพของคณะละครชาติรี พบว่า

คณะละครชาติรี มีทั้งหมดจำนวน 6 คณะ ได้แก่

1. คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์ ตั้งอยู่เลขที่ 4 หมู่ 3 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางลำไย มาเมือง

2. คณะล้นทมทอง ตั้งอยู่เลขที่ 33/1 หมู่ 2 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนายล้นทม มาเอก เดิมเป็นสมาชิกในคณะสุดประเสริฐต่อมาในปี พ.ศ. 3538 ปัจจุบันรับงานแสดงรำถวายมือ การบรรเลงดนตรีเป็นหลัก

3. คณะ ส. นำศิลป์ ตั้งอยู่เลขที่ 15 หมู่ 3 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางขวัญเรือน พักทอง ปัจจุบันรับงานบรรเลงดนตรีเป็นหลัก

4. คณะส่งเสริมศิลป์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ปัจจุบันหัวหน้าคณะคือ นางบุญรอด สิทธิ สมาชิกในคณะรับงานแสดงละครชาติรีและลิเกร่วมกับคณะอื่นเป็นส่วนใหญ่

5. คณะสุดประเสริฐ ตั้งอยู่เลขที่ 33 หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางเพลินใจ ศรีอ่อน มีสมาชิกประจำคณะจำนวน 14 คน เป็นคณะละครชาติรีคณะแรกของตำบลบางปลาและดำเนินกิจการมาจนถึงปัจจุบัน

6. คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ ตั้งอยู่เลขที่ 34/3 หมู่ 4 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าคณะชื่อนางวันเพ็ญ ศรีเพชร และนายถวัลย์ ศรีเพชร เป็นคณะละครชาติรีที่มีการรับงานแสดงละครอยู่เป็นประจำ

ผู้วิจัยเลือกศึกษาละครชาติรีตำบลบางปลา จำนวน 2 คณะ คือคณะสุดประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญคณะละครชาติรีที่ ยังคงดำเนินการแสดงละครอย่างสมบูรณ์ที่สุดที่มีอยู่ในตำบลบางปลา

ประวัติความเป็นมาของละครชาติรีคณะสุดประเสริฐ ประวัติความเป็นมาของละครชาติรีคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ พบว่า

ประวัติความเป็นมาของละครชาติรีคณะสุดประเสริฐ และคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ โดยคณะสุดประเสริฐเป็นคณะที่ก่อตั้งขึ้นเป็นคณะแรกในตำบลบางปลา ส่วนคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญถือเป็นคณะที่ก่อตั้งขึ้น 17 ปี แต่ความชำนาญในการแสดงละครไม่แตกต่างกัน เพราะนักแสดงและนักดนตรีได้รับการฝึกฝนมาอย่างต่อเนื่องก่อนที่จะมีการแยกตัวของสมาชิกในคณะละครสุดประเสริฐที่เป็นคณะของบรรพบุรุษ สมาชิกในคณะเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดละครชาติรีมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน ปัจจุบันทั้งสองคณะเป็นทายาท รุ่นที่ 4 ที่ได้ดำเนินการกิจการคณะละครชาติรีและดนตรีปีพาทย์

คณะสุดประเสริฐเป็นคณะดนตรีมาแต่แรก ผู้ก่อตั้งชื่อนายเพชร ศรีเพชร ต่อมาจึงได้มีการฝึกหัดละครชาติรี โดยให้ครูวันเป็นชาวบางเพ็ญ และครูจิบ รุ่งไพโรจน์ ซึ่งเป็นชาวเพชรบุรี มาสอนละครชาติรีให้กับทายาทคณะสุดประเสริฐและชาวบ้านบางปลา เมื่อนายเพชร ศรีเพชร เสียชีวิต

คณะสุตประเสริฐได้สืบทอดมาสืบทอด โดยมิบุตรสาวคนโตและบุตรเขยของนายเพชรคือนางพุด นายชิต ศรีอ่อน เป็นหัวหน้าคณะ นักดนตรีในคณะจะเป็นเครือญาติกันมี 3 ตระกูล คือ ตระกูลศรีเพ็ชร ตระกูลพุนมา และตระกูลศรีอ่อน ได้ตั้งชื่อคณะเป็น คณะบุญเชิดร่วมศิริ ต่อมานางพุดและ นายชิตได้มอบคณะละครชาตรีให้กับ นายบุญเชิด นางประเสริฐ ศรีอ่อน บุตรชายและบุตรสะใภ้ ในปี พ.ศ. 2537 สมาชิกได้แยกออกไปตั้งคณะใหม่ ทำให้สมาชิกในคณะบุญเชิดร่วมศิริลดจำนวนลง ได้เปลี่ยนชื่อคณะเป็น คณะสุตประเสริฐ ปัจจุบันคณะตกทอดสู่ นายสุชาติ ศรีอ่อนและนางเพลินใจ ศรีอ่อนเป็นหัวหน้าคณะ

คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญเป็นคณะละครชาตรีที่แยกมาจากคณะสุตประเสริฐ ซึ่งหัวหน้าและสมาชิกในคณะมีความสัมพันธ์กันในฐานะเครือญาติ โดยที่นายพาส ศรีเพ็ชร ซึ่งเป็นบุตรคนที่ 4 ของนายเพชร ศรีเพ็ชร ผู้เป็นบรรพบุรุษและก่อตั้งวงปีพาทย์รุ่นแรก และนายพาส ศรีเพ็ชร เป็นน้องของนางพุด ศรีอ่อน ผู้ก่อตั้งคณะบุญเชิดร่วมศิริ ก่อนที่จะมาเป็นคณะสุตประเสริฐในปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมตระกูลศรีเพ็ชรเป็นนักดนตรีและนักแสดงในคณะบุญเชิดร่วมศิริ ก่อนจะมาเป็นคณะสุตประเสริฐ ปีพ.ศ. 2537 ตระกูลศรีเพ็ชรได้แยกออกมาตั้งคณะใหม่ โดยใช้ชื่อว่า คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ โดยการบริหารกิจการของหัวหน้าคณะ ได้แก่ นางสาววันเพ็ญ ศรีเพ็ชร นายถวัลย์ ศรีเพ็ชร และนางนันทฉล ศรีเพ็ชร

การรับงานและค่าแรง คณะละครชาตรีจะได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานกัณฑ์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการรับงานแสดงของคณะละคร แบ่งเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การรับงานแสดงลักษณะที่ 1 เป็นการรับงานโดยเจ้าภาพมาติดต่อด้วยตนเอง การรับงานแสดงลักษณะที่ 2 เป็นการรับงานโดยการติดต่อไปยังเจ้าภาพของหัวหน้าคณะละคร โดยหากเป็นงานที่จัดเป็นประจำทุกปี หัวหน้าคณะที่เคยไปทำการแสดงจะทำการติดต่อเจ้าภาพไว้ล่วงหน้าในการว่าจ้างมาแสดงในปีถัดไป หรือการได้รับการติดต่อจากเจ้าภาพไว้ล่วงหน้า

ค่าแรงของสมาชิกในคณะละครจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าคณะละครในการบริหารจัดการ ในการรับงานแสดงละครชาตรีนั้น ราคา 6,000-9,000 บาท ค่าแรงนักแสดงและนักดนตรีต่อคน ราคาปกติ 300-400 บาท ถ้าเป็นนักแสดงรุ่นเล็ก 200-250 บาท นักดนตรีที่มีประสบการณ์มาก หรือเป็นเครื่องดนตรีที่หาผู้บรรเลงได้ยาก 400-600 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าแรงสมาชิกในคณะที่เหลือจะเป็นค่ายานพาหนะ ค่าบำรุงรักษาเครื่องแต่งกายละคร ค่าบำรุงรักษาเครื่องดนตรี

การกำหนดราคาค่าแรงในการรับงานแสดงละครชาตรีในราคาเป็นที่พอใจของเจ้าภาพซึ่งต่างมีความเห็นตรงกันว่าเป็นราคาที่เหมาะสม นักแสดงและนักดนตรีก็พอใจที่ได้รับค่าตัวในราคาตามมาตรฐานที่มีอยู่ในคณะละครชาตรีตำบลบางปลา ซึ่งถือว่าการรับงานและค่าแรงเป็นไปด้วยความพึงพอใจทั้ง 3 ฝ่าย คือหัวหน้าคณะ สมาชิกในคณะ และเจ้าภาพ

อุปสรรคและการปรับตัว ในการแสดงละครชาตรีที่มีอยู่ในปัจจุบันถือว่าการพัฒนาการ การประยุกต์รูปแบบการแสดงมานานแล้วตั้งแต่อดีต เป็นผลอันเนื่องมาจากการปรับตัวให้ตรงกับความต้องการของผู้ชม การแข่งขันกับการแสดงประเภทอื่น มีการร้องเพลงลูกทุ่งคั่นระหว่างการ

แสดงละคร เพราะต้องการเอาใจเจ้าภาพ หากเจ้าภาพพอใจในการแสดง ในโอกาสต่อไปคณะละครก็จะไม่ได้รับการว่าจ้างมาแสดงอีก อีกทั้งคณะละครไปจ้างนักแสดงลิเกมาแสดงละครชาตรี นักแสดงลิเกจึงนำรูปแบบการร้องลิเกเข้ามาร้องในละครชาตรีด้วย จนกระทั่งการแสดงละครชาตรีกลายเป็นการแสดงที่ผสมการร้องหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน การร้องรำชาติซึ่งเป็นาร้องแบบเดิมของละครชาตรีไม่มีผู้สืบทอดและนำมาร้องเพราะร้องยาก

สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ของละครชาตรีตำบลบางปลาในปัจจุบันจึงไม่ใช่ละครชาตรีที่แบบดั้งเดิม แต่เป็นละครชาตรีแบบประยุกต์แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวเพื่อให้ละครชาตรีที่มีมานั้นสามารถแสดงต่อไปได้ตามยุคสมัย ซึ่งไม่เหลือวิธีการแสดงละครชาตรีอยู่เลย

ผลการศึกษาบทบาทของการแสดงละครชาตรีที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป

พบว่าบทบาทของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลาที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป มี 3 ด้านดังนี้

1. บทบาทด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ละครชาตรีในตำบลบางปลา ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงเพื่อเป็นอาชีพเท่านั้น แต่มีบทบาทสำคัญคือการเป็นผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติในสาขาศิลปะการแสดงไม่ให้สูญหายไป สิ่งหนึ่งที่ทำให้คณะบุคคลในคณะละครชาตรีในตำบลบางปลาเห็นคุณค่าของศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เพราะต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนในการยกย่องและส่งเสริมให้ละครชาตรีตำบลบางปลาเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำจังหวัดสมุทรปราการ

2. บทบาทด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

ละครชาตรีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ด้วยความร่วมมือของสถานศึกษาในชุมชนที่เห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงโดยนโยบายของผู้บริหารโรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะ ในการที่โรงเรียนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่สถานศึกษา ได้จัดงบประมาณเพื่อจ้างครูละครชาตรีมาถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนที่มีความสนใจในศิลปะการแสดง นักเรียนมีทักษะความสามารถทางด้านนาฏศิลป์เมื่อเข้าแข่งขันในการจัดการแข่งขันวิชาการนักเรียนได้รับรางวัลซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของนักเรียนและสถานศึกษา สำหรับบุคคลทั่วไปในชุมชนก็สามารถฝากตัวเป็นศิษย์ในคณะละครเพื่อเรียนรู้ฝึกประสบการณ์และยึดเป็นอาชีพ ถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่สร้างประโยชน์ต่อคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง สามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับผู้ที่มีความรักในอาชีพการแสดงละครชาตรีได้

3. บทบาทด้านความเชื่อและพิธีกรรม

บทบาทของละครชาตรีที่มีแต่เดิมจากอดีต จะอยู่ในฐานะของละครแก้บนเป็นหลัก การแสดงละครเพื่อแก้บนถือเป็นบทบาทสำคัญของละครชาตรีในตำบลบางปลาซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนให้ความสำคัญกับความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกเหนือไปจากพระพุทธศาสนา สืบต่อมาจากอดีตนับเป็นเวลายาวนาน การบนบานศาลกล่าวนับว่าอยู่ในวิถีชีวิตเพราะในอดีตการประกอบอาชีพ

ของคนต้องอาศัยธรรมชาติ เพราะเป็นสังคมเกษตรกรรม และสืบทอดความเชื่อจากบรรพบุรุษมาสู่ชนรุ่นหลัง เป็นการสร้างความมั่นใจในสิ่งที่ต้องการ เชื่อว่าถ้าตัดสินบนด้วยละครชาตรีจะเป็นที่โปรดปรานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงช่วยบันดาลในสิ่งที่ปรารถนาได้ ละครชาตรีตำบลบางปลาจึงมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้กับผู้มีความเชื่อเรื่องการบนบานศาลกล่าวในท้องถิ่นอำเภอ บางพลีรวมถึงอำเภออื่นในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดใกล้เคียง

ผลการศึกษาองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี

จังหวัดสมุทรปราการ

ขั้นตอนการแสดง พบว่า

ขั้นที่ 1 เตรียมก่อนการแสดง

ขั้นที่ 2 เริ่มการแสดง ประกอบด้วย ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การรำถวายมือ

ขั้นที่ 3 จับเรื่อง ประกอบด้วย ซ้ำลงโรง เข้าเรื่อง

ขั้นที่ 4 ลาเครื่องสังเวย ประกอบด้วย พักการแสดง รำลาเครื่องสังเวย

ขั้นที่ 5 จับเรื่องต่อ

ขั้นที่ 6 จบการแสดง ลาโรง ร้องส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์

วิธีการแสดง พบว่า

วิธีการแสดงไม่ใช่ละครชาตรีแบบโบราณ ดั้งเดิมแต่เป็นละครที่มีการประยุกต์ ผสมผสานละครหลายประเภทเข้าด้วยกัน ก่อนการแสดงไม่มีการรำชุดหน้าบท หรือรำชุดไหว้ครู และไม่มีพิธีกรรมที่กระทำก่อนการแสดงละครชาตรีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างโรง แต่เป็นการทำตามแบบที่ประยุกต์เพื่อความสะดวกได้ลดพิธีการที่ซับซ้อนตามแบบละครชาตรีโบราณมานานแล้ว พิธีสำคัญของการแก้บนคือส่วนของการร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และรำถวายมือที่กระทำก่อนการแสดงละครใน ส่วนของจับเรื่อง การแสดงมีการผสมกันของการแสดงละครนอก การแสดงลิเก รวมถึงการร้องเพลงลูกทุ่ง ดำเนินเรื่องด้วยการเจรจาและการร้องแต่เน้นการเจรจาเป็นหลัก การร้องจึงเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ใช้ภาษาแบบสามัญชนหรือแบบชาวบ้านเป็นภาษาไทยแท้ การดำเนินเรื่องราวประกอบด้วย การร้อง การเจรจา การรำ โดยนักแสดงร้องเองพร้อมกับรำ มีวงปี่พาทย์บรรเลงดนตรีรับ

เครื่องแต่งกาย พบว่า

การแต่งกายของละครชาตรีตำบลบางปลามีการแต่งกายที่เป็นมาตรฐานเรียกว่า แต่งแบบยี่นเครื่อง ซึ่งจะใช้กับตัวละครตัวเอกของเรื่องซึ่งส่วนมากเป็นกษัตริย์ ประกอบด้วยพระเอก นางเอก ตัวร้ายทั้งชายและหญิง ส่วนตัวละครที่เป็นตัวเป็นกอบ เช่น เสนา นางกำนัล จะแต่งแบบสามัญชน

คือไม่แต่งแบบยีนเครื่องพระนาง หรือแต่งเครื่องแต่งการที่ทำให้ผู้ชมรู้สึกขบขันแต่จะยึดการนุ่งโจงกระเบนเป็นหลัก

เครื่องแต่งกายของละครชาติคีรีของคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญจะมีการประยุกต์ในเรื่องของวิธีการสวมเครื่องแต่งกายยีนเครื่องละครทั้งตัวพระและตัวนาง ในส่วนของตัวพระจะตัดเย็บผ้านุ่งเป็นกางเกงที่มีลักษณะคล้ายกับโจงกระเบนจับจีบหางหงส์เพื่อให้สวมทับสนับเพลาได้เลยโดยไม่ต้องเย็บติดตัวเหมือนแบบโบราณ เป็นการดัดแปลงเพื่อความสะดวกและประหยัดเวลาในการสวมใส่ของนักแสดง เครื่องแต่งกายของคณะสุุดประเสริฐยังคงใช้วิธีการแต่งแบบโบราณไม่มีการตัดเย็บสำเร็จรูป นอกจากนี้ยังมีมรดกการแต่งกายของตัวละครอื่นนอกเหนือจากตัวพระ ตัวนาง คือการแต่งกายแบบเสนา นักแสดงนุ่งโจงกระเบน ผ้านุ่งใช้ผ้าลายพิมพ์ลายไทย สวมเสื้อคอกลมไม่จำกัดสี มีทั้งผ้าสีพื้นและเป็นลวดลาย เก็บชายเสื้อไว้ในโจงกระเบน ไม่สวมเครื่องประดับ

การแต่งกายแบบนักบวช ฤๅษี นักแสดงสวมเสื้อคอกลม ห่มผ้าลายแบบหนังเสือ วิธีการห่มแบบเดียวกับการห่มจีวรของพระสงฆ์ ใช้ผ้าโพกศีรษะ หรือสวมหัวโขนฤๅษีแบบเปิดหน้า อีกแบบหนึ่งใช้จีวรพระสงฆ์มาเป็นเครื่องแต่งกาย สวมหัวโขนลิ้นแบบเปิดหน้า และเครื่องแต่งกายละครสำหรับนักแสดงเด็ก นักแสดงที่เป็นเด็กจะแต่งกายแบบยีนเครื่องละครนาง แต่สวมเครื่องประดับศีรษะกระบังหน้าหรือไม่สวมเครื่องประดับศีรษะ ไม่สวมมงกุฎนางเหมือนนักแสดงที่เป็นผู้ใหญ่

ดนตรี พวว่า

1. เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นวงปี่พาทย์ ประกอบด้วย ระนาด ซอด้วง ตะโพน กลองทัด และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ฉิ่ง ฉาบ กรับ กรับไม้ไผ่ วงปี่พาทย์พบว่าไม่มีการใช้ ปี่ เนื่องจากหานักดนตรียาก อีกทั้งค่าจ้างแพงกว่านักดนตรีเครื่องดนตรีอื่น คณะละครจึงนิยมใช้เพียงเครื่องดนตรีหลักในการดำเนินทำนองเท่านั้น

บทเพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงละครชาติคีรีคณะสุุดประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญเป็นเพลงไทยเดิมประเภทเพลงหน้าพาทย์ และเพลงละคร แต่ไม่ปรากฏเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาติคีรีของเดิมเลย เป็นเพลงที่ใช้ในการแสดงละครนอก ละครพื้นทาง และลิเก นำมาใช้ประกอบการแสดงตามที่นักแสดงและนักดนตรีพิจารณาเห็นสมควร มีการร้องเพลงลูกทุ่งแทรกในท้องเรื่องหรือเป็นการแสดงคั่นละครเพราะสนุกสนาน

การดำเนินเรื่องราวของละครในส่วนของบทร้องจะดำเนินด้วยความรวดเร็ว หน้าทับที่ใช้ประกอบด้วยหน้าทับสองไม้ หน้าทับปรบไก่อและหน้าทับพิเศษที่เน้นความรวดเร็วเป็นหลัก บทร้องนักแสดงจะได้รับการจดจำมาจากการต่อเพลงกับครู หรือมีผู้บอกบท บางครั้งนักแสดงร้องต้นกลอนสดโดยไม่มีผู้บอกบท คำร้องบางบทไม่สัมผัสคล้องจอง บางครั้งร้องเฉพาะสองบาทแรกของบทกลอน หรือมีพยางค์ไม่ครบ มีการนำบทร้องมาร้องซ้ำกันหลายฉากในเรื่องเดียวกัน

เพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงละครชาตรีบางปลา ของคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ ที่ได้ข้อมูลจากการสังเกตการแสดงละครชาตรี เป็นเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้นและอัตราจังหวะชั้นเดียว เป็นเพลงละคร

เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบการรำถวายมือ คือ เพลงช้า เพลงเร็ว ก่อนแสดงบรรเลงเพลงวา เริ่มการแสดงตอนจับเรื่องใช้เพลงช้าปนออก เพลงหน้าพาทย์ใช้เพลงหน้าพาทย์สามัญได้แก่ เพลงเชิด เพลงโอด และเพลงรัว โดยการบรรเลงไม่ได้แบ่งแยกตามฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร เพลงประกอบการรำเครื่องสังเวทัยใช้เพลงเชิด เมื่อจบการแสดงบรรเลงเพลงกราวรำ

ทำรำ พบว่า

ทำรำของละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีความสวยงามตามหลักการจัดสรรระในการแสดงนาฏศิลป์ไทย อาจมีเป็นส่วนน้อยในรายละเอียดที่ละเอียดไป แต่โดยภาพรวมแล้วอยู่ในเกณฑ์ดี โดยจะนำนาฏยศัพท์ที่ใช้เรียกกริยาท่าทาง การกระทำ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกหัด การแสดงในการรำละครได้อย่างถูกต้องสำหรับนาฏยศัพท์ที่พบในการแสดงละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ จีบหงาย จีบคว่ำ วงบน วงกลาง วงล่าง วงหน้า ม้วนมือ สลัดมือ คลายมือ ปาดมือ สอดมือ ตึงแขน ล่อแก้ว ประเท้า ยกเท้า กระดกเท้า กระทบ ขยั้นเท้า ซอยเท้า กระทุ้งเท้า ก้าวหน้า ก้าวข้าง รวมเท้า ตีไหล่ กล่อมไหล่ กดไหล่ กดเกลียวข้าง กดไหล่ กดหน้าทับ ตึงหลัง กันวง ส่งมือ หักข้อมือ กั้นเข่า ซึ่งนักแสดงสามารถใช้นาฏยศัพท์ในการรำได้เป็นอย่างดี ส่วนกริยาศัพท์เสื่อมเป็นการเรียกกริยาขณะรำที่ทำให้ทำรำไม่สวยงาม สมบูรณ์พร้อมพบได้บ้างบางส่วน ได้แก่ วงล้ำ วงหัก วงล้น ขย่มตัว รำเลื้อย ห่อไหล่ จีบนิ้วไม่ติด ตั้งวงนิ้วไม่ชิด วงเหยียด

ภาษาท่าหรือภาษานาฏศิลป์ เป็นกริยาที่สื่อความหมายไปพร้อมกับคำพูดหรือแทนคำพูดได้แก่ ท่าเรียก ท่ายิ้ม ท่าป้องกัน ท่าจะไป ท่าปฏิเสธ ท่ากลัว ท่าโกรธ ท่าอาย ท่าโอด ท่าตัวฉันท่าตัวท่น ท่ารัก ท่ามอง ท่าหลบ ท่าจะมา ท่ารวมกัน

ลีลาการรำและการแสดง สามารถแบ่งตามบทบาทตัวละคร ดังนี้

ตัวพระ แบ่งได้เป็น ตัวพระเอก ส่วนใหญ่เป็นมนุษย์ ตัวพระร้ายมีทั้งมนุษย์และยักษ์ กล่าวถึงตัวพระ มีลีลาการรำอ่อนช้อย สง่างาม เคลื่อนไหวร่างกายช้า กิริยามีความสง่างาม น้ำเสียงที่ใช้จะปรับแต่งเสียงให้นุ่มนวลแต่เพิ่มพลังเสียงให้มีมากขึ้นสำหรับตัวพระที่ใช้ผู้หญิงแสดงตัวร้ายที่เป็นตัวพระแสดงลีลาท่าทางดุตัน น้ำเสียงที่ใช้เป็นแบบห้วน พุดเสียงดัง แสดงอารมณ์โกรธได้ชัดเจน ท่ารำไม่แตกต่างจากตัวพระเอกเพียงแต่มีลีลาที่แข็งกระด้างกว่า

ตัวนาง แบ่งได้เป็นตัวนางเอก เป็นมนุษย์ และตัวนางร้ายส่วนใหญ่เป็นยักษ์ ปีศาจหรืออมมนุษย์ สำหรับตัวนางเอก ลีลาการรำจะมีความอ่อนช้อย กิริยาการ มีความสง่างาม เคลื่อนไหวร่างกายช้า ตัวละครนางร้ายจะแสดงกริยาท่าทางกระด้าง การรำแรง เคลื่อนไหวรวดเร็ว มีท่ารำยำเท้าพร้อมทั้งสายสะโพก ซึ่งท่าสายสะโพกไม่ค่อยพบในท่ารำของละครไทย ใช้เท้าแสดงอารมณ์ โดย

การกระทับเท้า หรือกระโดด ตะ ทำหัวเราะจะใช้มือป้องข้างปาก น้ำเสียงที่ใช้จะปรับแต่งให้มีเสียงสูง พุดเสียงดัง พุดเร็ว หัวเราะได้เต็มที่ เดินรวดเร็วพร้อมทั้งสายสะโพกบิดตัวไปมา

ตัวประกอบ ได้แก่ ตัวตลก เสนา นางกำนัล สามารถแสดงออกได้อิสระมากกว่าตัวละครอื่น ไม่มีการรำประกอบบทบาท ยกเว้นนักแสดงที่กำลังฝึกแสดงในบทตัวเอกแล้วออกมาแสดงตามเพื่อเรียนรู้ท่ารำ จะรำตามตัวละครที่ตัวเอก ลีลาการรำขึ้นอยู่กับความสามารถของนักแสดง

จากการสังเกตท่ารำถวายเป็นของนักแสดงสันนิษฐานได้ว่า ท่ารำบางท่ามีการดัดแปลงให้มีความง่ายต่อการรำซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นน่าจะเป็นการกลายจากการสืบทอดต่อกันมาผ่านคนหลายรุ่น ท่ารำที่พบคือ ท่าถัดเท้า โดยที่นักแสดงเปลี่ยนเป็นการย่อเท้าแทน ท่าประเท้า เปลี่ยนเป็น ท่าไสเท้า ท่ากระดกเท้า เปลี่ยนเป็นท่าวางเท้า ไม่มีการรำท่าเฉพาะในเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยา เช่น การแปลงกาย การแต่งตัว การนอน การเกี่ยวพาราสี แต่นักแสดงจะใช้การร้องและเจรจาเพื่อสื่อให้ผู้ชมทราบ ส่วนท่ารำที่ใช้เป็นการตีบทขณะร้องและเป็นท่ารับในเพลงที่บรรเลงรับ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของนักแสดงแต่ละคน ส่วนใหญ่ท่ารับจะรำในท่าผาลาและท่าชักแบ่ง ผักหน้า

เรื่องที่ใช้แสดง พบว่า

เรื่องที่นำมาแสดง ได้แก่ พิกุลทอง แก้วหน้าม้า สังข์ทอง สุวรรณหงส์ ลักษณะวงศ์ รามวงศ์ นางสิบสอง พระรถเมรี พระสุธนนางมโนห์รา ไกรทอง เป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์หรือที่เรียกว่าเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งเป็นนิทานของชาวบ้านที่นิยมแสดงเป็นละครนอก ต่างจากละครชาตรีแบบโบราณแรกเริ่มที่แสดงเรื่องนางมโนห์ราเท่านั้น

ในส่วนของเนื้อเรื่องนำเสนอเรื่องราวของความรักระหว่างพระเอกกับนางเอก ความรักในหมู่มญาติพี่น้อง ความรักของตัวร้ายที่มีต่อพระเอกหรือนางเอก มีความอิจฉาริษยา การแย่งชิงเพื่อให้ได้มาซึ่งคนที่ตนรักด้วยวิธีการที่ผิดศีลธรรม โดยการหลอกลวงใช้เสน่ห์กลอุบายต่างๆ การประจบความยากลำบากในการชดใช้กรรมเก่าของตัวพระเอกนางเอกของเรื่อง การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของผู้มีบุญ มีคติสอนใจในเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตัวละครที่ชั่วร้ายมักจะเป็นยักษ์หรืออมนุษย์ ส่วนตัวละครฝ่ายดีเป็นกษัตริย์ผู้มีความงามพร้อม แต่ตัวละครฝ่ายดีต้องพบอุปสรรคก่อนแล้วจึงพบความสุขในตอนจบของเรื่อง ตัวละครฝ่ายร้ายจะแพ้พ่ายหรือตายในตอนจบของเรื่อง

สถานที่แสดง พบว่า

ลักษณะสถานที่แสดงละครชาตรีบางปลา สามารถแบ่งโรงละครออกเป็น 3 แบบ คือ

1. โรงละครแบบใช้โรงเรือนชั่วคราว
2. โรงละครแบบใช้โรงเรือนถาวร
3. โรงละครแบบไม่มีโรงเรือน

ผลการศึกษาระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาติรำบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

การรับศิษย์ พบว่า

หากผู้ที่มาฝากตัวเป็นศิษย์ส่วนใหญ่จะเป็นทายาทของนักแสดงหรือนักดนตรีในคณะ หากเป็นบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ทายาทมาขอฝึกหัดด้วย เมื่อพิจารณาว่าเป็นศิษย์แล้ว ก็จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ตามขั้นตอนที่ครูกำหนด

การรับศิษย์ ไม่มีการกำหนดอายุผู้ที่ฝากตัวเป็นศิษย์ขึ้นอยู่กับความสามารถและความพร้อมของแต่ละบุคคล โดยผู้ที่มาฝากตัวเป็นศิษย์จะตั้งกำหนด มากราบครู ครูจะนำเครื่องกำนัลที่ศิษย์นำมาให้ ถวายต่อครูเทพเจ้า ครูฤๅษี ที่แทนบูชาของคณะ บอกกล่าวถึงการมาฝากตัวเป็นศิษย์ของผู้ที่จะรับการถ่ายทอดความรู้ ศิษย์สามารถได้รับการถ่ายทอดความรู้ได้ทันที และศิษย์จะเข้ารับการครอบครูในงานไหว้ครูประจำปีของคณะ ถือเป็นกรรับเป็นศิษย์โดยสมบูรณ์

ลักษณะการถ่ายทอด พบว่า

การถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงละครชาติรำของตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กับทายาทในคณะละครหรือผู้ที่สนใจจะประกอบอาชีพนักแสดงละครชาติรำ เป็นการถ่ายทอดความรู้ในการแสดงจริงโดยผู้รับการถ่ายทอดได้ความรู้ประสบการณ์ตรง
2. การถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน ของโรงเรียนในท้องถิ่นที่เชิญผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษาละครชาติรำไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนที่มีความสนใจเรียนเพื่อเป็นความสามารถพิเศษ แต่ไม่ได้นำไปประกอบอาชีพ

กระบวนการเรียนการสอน พบว่า

การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ การถ่ายทอดและการฝึกฝนนอกจากจะใช้เวลาหลังเลิกเรียนจากโรงเรียนสำหรับนักแสดงที่เป็นเด็กจะใช้เวลา 18 นาฬิกา ถึงเวลาประมาณ 21 นาฬิกา หรือในช่วงวันหยุดวันเสาร์วันอาทิตย์ ในขั้นแรกนักแสดงทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดทำรำเพลงช้า เพลงเร็ว เป็นทำรำพื้นฐาน เมื่อคณะไปทำการแสดงจะได้รับบทเป็นตัวประกอบ ได้แก่ เสนา นางกำนัล ก่อนจากนั้นจึงฝึกร้องและแสดงในบทบาทที่สำคัญต่อไป กระบวนการเรียนการสอนให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพจะเน้นการฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก

การถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน ในส่วนขององค์กรที่เห็นความสำคัญของศิลปะการแสดงละครที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบลบางปลา จัดให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านละครชาติรำไปสอนนักเรียนเป็นกิจกรรมพิเศษเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ การสอนจะมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เริ่มจากการคัดเลือกนักเรียนเพื่อแบ่งเป็นตัวละคร หรือตัวนาง การตัดตัว ดัดมือ ฝึกหัดรำเพลงช้าต่อ

ด้วยเพลงเร็ว สอนรำเพลงเบ็ดเตล็ดเป็นชุดที่นักเรียนสามารถใช้รำในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนได้ เมื่อนักเรียนสามารถรำเป็นชุดเบ็ดเตล็ดได้แล้ว ครูจะสอนร้องในเพลงงายๆ ที่ใช้ในการแสดงละคร และสอนตีบท เป็นการเริ่มกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่การแสดงละคร

สถานที่ สื่อ และอุปกรณ์ พบว่า

สถานที่ในการถ่ายทอดวิชาความรู้จะอยู่ที่บ้านเจ้าของคณะละครหรือบ้านของผู้ที่เป็นครูผู้ถ่ายทอด การเรียนรู้จะมีครูผู้ถ่ายทอดวิชาเป็นสื่อโดยตรง ความรู้ที่มีอยู่กับตัวครูนั้นจะค่อยๆ ส่งผ่านมาถึงศิษย์โดยการสอน เปรียบได้ว่าตัวครูเป็นตำราเล่มหนึ่งก็ว่าได้ ดังนั้นครูจึงไม่ได้ใช้สื่อและอุปกรณ์ใดในการสอนนักเรียน ขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนเองที่จัดหาเครื่องมือที่จะช่วยในการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สื่อสำคัญในการเรียนรู้ก็คือเวทีการแสดงละครชาตรีที่คณะละครรับงานแสดง สื่อและอุปกรณ์ที่สำคัญมีอยู่ในสถานที่นั้นอยู่แล้ว ได้แก่ ฉาก โรงละคร ตัวนักแสดง เรื่องราวที่นำเสนอ วิธีการแสดง เรื่องที่แสดง บทร้อง บทเจรจา เครื่องแต่งกาย เพลง ดนตรี ทำรำ ทุกสิ่งที่ปรากฏในการแสดงละครชาตรีเป็นสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

ส่วนการถ่ายทอดให้กับนักเรียนในโรงเรียนนั้น มีสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการสอน ได้แก่ คอมพิวเตอร์เพลงสำหรับใช้ฝึกซ้อมรำ เครื่องเล่นคอมพิวเตอร์ สื่อสำคัญที่สุดคือ ครูผู้ถ่ายทอดทำรำ อุปกรณ์ที่นักเรียนใช้ในการเรียนคือสมุดปากกาเพื่อจดบันทึกทำรำ สถานที่เรียนคือห้องเรียนที่โรงเรียนได้จัดเตรียมไว้เพื่อเป็นสถานที่ในการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นสัดส่วน

อภิปรายผล

สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ของละครชาตรีตำบลบางปลาในปัจจุบันเป็นละครชาตรีแบบประยุกต์ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวเพื่อให้ละครชาตรีที่มีมานั้นสามารถแสดงต่อไปได้ตามยุคสมัย ซึ่งไม่เหลือความเป็นละครชาตรีแบบเดิมอยู่เลย แต่ที่ยังเรียกว่าละครชาตรี เพราะละครชาตรีแบบดั้งเดิมนั้นนิยมนำมาแสดงในแก๊บน ต่อมาพัฒนาเป็นละครชาตรีเข้าเครื่องหรือละครชาตรีเครื่องใหญ่ เมื่อผ่านกาลเวลาและการถ่ายทอดต่อกันมาหลายรุ่นประกอบกับยุคสมัยและความนิยมของผู้ชมละครที่เปลี่ยนไป ทำให้ละครชาตรีตำบลบางปลาที่แสดงอยู่ในปัจจุบันกลายเป็น ละครชาตรีประยุกต์ ส่วนคนทั่วไปที่ยังคงนิยมเรียกกันว่าละครชาตรี เพราะไม่เข้าใจในวิธีการแสดง ทราบเพียงว่าละครที่นำมาแสดงแก๊บนั้นคือละครชาตรีที่มีมาจากสมัยอดีต และละครชาตรีคือละครแก๊บน จึงยังคงเรียกว่าละครชาตรีกันอยู่แม้ว่าจะไม่ใช่ละครชาตรีแล้วก็ตาม ซึ่งจากผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของงานวิจัยของอมรา กล้าเจริญ เรื่องละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่พบว่าละครชาตรีได้มีสภาพเป็นละครแก๊บนที่ไม่ได้รับการรักษาแบบแผนเดิมของละครชาตรีไว้ แต่จะเน้นไปที่ความสะดวกและความบันเทิงแก่ผู้ชมมีการนำละครพันทางและลิเกเข้ามาผสม แต่ต่างไปจากผลการวิจัยในงานวิจัยเรื่องละครชาตรีเมืองเพชร ของจันทิมา แสงเจริญ ที่พบว่าส่วนประกอบของการแสดงยังคงรูปแบบเดิมคือการประกอบพิธีทำโรงที่มีเสากลาง การรำชาตรียังมีให้เห็น การ

ร้องใช้เพลงโทนเป็นหลัก ซึ่งแม้ว่าละครชาติบางปลาจะได้รับการถ่ายทอดมาจากครูละครชาวเพชรบุรีแต่ในปัจจุบันวิธีการแสดงได้เปลี่ยนแปลงไปจากต้นกำเนิดแล้ว

การรับงานและค่าแรง คณะละครชาติจะได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานแค้นเป็นส่วนใหญ่ เป็นการรับงานโดยเจ้าภาพมาติดต่อด้วยตนเอง และการรับงานโดยการติดต่อไปยังเจ้าภาพของหัวหน้าคณะละคร การกำหนดราคาค่าแรงในการรับงานแสดงละครชาติมีความเหมาะสมซึ่งถือว่าการรับงานและค่าแรงเป็นที่พอใจทั้ง 3 ฝ่าย คือหัวหน้าคณะ สมาชิกในคณะ และเจ้าภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยของในงานวิจัยของวาสนา พุ่มทอง เรื่องความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อธุรกิจละครชาติจังหวัดเพชรบุรี พบว่าด้านราคามีความเหมาะสมระดับมาก

บทบาทของการแสดงละครชาติที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไปนั้นมิให้เห็นใน 3 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน และด้านความเชื่อและพิธีกรรมซึ่งถือว่าเป็นบทบาทสำคัญเพราะละครชาติแสดงในการแค้นเป็นหลัก เนื่องจากคนไทยมีความเชื่อเรื่องการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเวลานานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้ละครเป็นเครื่องแค้น จึงเป็นที่นิยมสืบต่อมาและตราบไต่ความเชื่อเรื่องการบนบานศาลกล่าวยังมีอยู่ในสังคมไทยเชื่อว่าการแสดงละครชาติหรือละครชาติประยุกต์ของตำบลบางปลาก็ยังคงมีอยู่สืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องละครชาติในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : กรณีศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของเบญจมาศ คำอุ่น ที่พบว่าละครชาติมีบทบาทในพิธีกรรมคือเป็นละครที่ใช้ในการแค้น

องค์ประกอบของการแสดงละครชาติตำบลบางปลา ส่วนของการร้องเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการรำถวายมือถือเป็นส่วนสำคัญ เพราะเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยใช้บทเพลงเป็นสื่อ วิธีการแสดงมีการผสมกันของการแสดงละครนอก ละครพื้นทาง ลีเกะ รวมถึงการร้องเพลงลูกทุ่ง ดำเนินเรื่องด้วยการเจรจาและการร้องแต่เน้นการเจรจาเป็นหลักทำให้เวลาที่ใช้ในการแสดงส่วนใหญ่อยู่ที่การเจรจาซึ่งบางครั้งใช้มากเกินไปจนผู้ชมบางส่วนเกิดความไม่ชอบ ใช้ภาษาแบบสามัญชนหรือแบบชาวบ้านเป็นภาษาไทยแต่บางครั้งเป็นคำไม่สุภาพ สื่อไปในทางสองแง่สองง่ามเพื่อความตลกขบขัน

การแต่งกายแต่งแบบยืนเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งกายละครไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณโดยได้แบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในพระราชพิธี และใช้มาจนถึงปัจจุบัน ละครชาติบางปลาจะแต่งแบบยืนเครื่องพระ-นาง เฉพาะตัวละครตัวเอกเท่านั้น ส่วนตัวละครที่เป็นตัวประกอบ เช่น เสนา นางกำนัล จะแต่งแบบสามัญชน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น นุ่งโจงกระเบน ไม่สวมเครื่องประดับ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของบทบาทตัวละครได้อย่างชัดเจน อีกทั้งเป็นการประหยัดเครื่องแต่งกายและง่ายต่อการสวมใส่อีกด้วย

การแต่งกายจะไม่เห็นความประณีตในรายละเอียดมากนัก อีกทั้งไม่ได้คำนึงถึงการสวมเครื่องประดับศีรษะเพื่อแสดงฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร พบว่ามีการนำกระบังหน้ามาสวมในนักแสดงที่รับบทตัวละครที่เป็นนางกษัตริย์ ซึ่งตามหลักของละครไทยกระบังหน้าจะใช้สำหรับตัว

ละครชั้นต่ำศักดิ์ และนำปั้นจุเหรีจมาสวมนักแสดงที่รับบทตัวพระ ซึ่งแต่เดิมปั้นจุเหรีจเป็นเครื่องประดับที่ใช้สำหรับการแสดงละครในเรื่องอิเหนาเท่านั้น นักแสดงผู้หญิงที่ไว้ผมยาวจะรวบผมไว้ที่ท้ายทอย แล้วปล่อยปลายผมที่รวบไว้ไปข้างหลังโดยที่ไม่มีการเกล้ามวยเก็บให้เรียบร้อยก่อนสวมชฎา การแต่งกายของนักแสดงแม้ว่าจะมีแบบแผน แต่ก็ยังเห็นได้ถึงการเน้นความสะดวกเป็นหลัก มากกว่าการยึดถือแบบแผนที่ปราณีตโดยเคร่งครัด

การสวมเครื่องประดับของเครื่องแต่งกายนักแสดง ในบางครั้งสวมใส่ไม่ครบ เช่น ไม่สวมกำไลข้อมือ ไม่สวมกำไลข้อเท้า นักแสดงบางคนสวมนาฬิกาข้อมือและต่างหูตามสมัยนิยม การแต่งกายของนักแสดงตัวประกอบบางคน ที่สวมเสื้อคอกลม นุ่งโจงกระเบน ในบางครั้งเสื้อที่สวมเป็นเสื้อยืด หรือเสื้อเชิ้ตที่ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นความสะดวกของนักแสดงโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงความสวยงามและความเหมาะสม

เครื่องดนตรีในช่วงปีพาทย์ ซึ่งจะใช้เครื่องดนตรีหลักในการดำเนินทำนอง ประกอบด้วย ระนาดเอก มโหระทึก ตะโพน กลองทัด และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ในบางกรณีใช้ เพียงระนาดเอก ตะโพน กลองทัด และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะเท่านั้น เพราะเป็นความสะดวกของคณะละครในการขนย้ายไปทำการแสดง อีกทั้งประหยัดจำนวนนักดนตรี ซึ่งแม้ว่าจะใช้เครื่องดนตรีหลักเพียง 3 ชิ้น แต่ก็สามารถบรรเลงเพลงได้ แต่ส่งผลถึงความไพเราะสมบูรณ์ของเพลงที่ขาดไป ในส่วนนี้เจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้างไม่ได้ให้ความสำคัญ เพราะจุดประสงค์หลักคือการจ้างละครมาเล่นแก้บนเท่านั้น จึงไม่คำนึงถึงความประณีตและรายละเอียดในการแสดงของคณะละคร

เพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงละครชาตรีบางปลา ของคณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ เป็นเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้นและอัตราจังหวะชั้นเดียว เป็นเพลงละคร คณะละครที่มีนักแสดงลิเกมาร่วมแสดงด้วยจะมีการนำเพลงราชานิกริงมาร้องมากกว่าคณะอื่น ซึ่งขึ้นอยู่กับความถนัดและความสามารถของนักแสดง หากได้รับการต่อเพลงจาครุมน้อย หรือไม่ถนัดการร้องเพลงไทยเดิมก็จะนำเพลงราชานิกริงมาร้องมากกว่านักแสดงคนอื่น การร้องเพลงราชานิกริงของนักแสดงเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการแสดงด้วยส่วนหนึ่ง ในกรณีที่นักแสดงจำบทร้องไม่ได้ ก็จะร้องเพลงราชานิกริงเพราะเป็นการด้นกลอนสดไม่ต้องจำเหมือนกลอนบทละคร

เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้เป็นเพลงหน้าพาทย์สามัญที่ไม่ได้แบ่งแยกตามฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร การใช้เพลงหน้าพาทย์สามัญทำให้การบรรเลงดนตรีของนักดนตรีสะดวกในการบรรเลงตามบทบาทที่นักแสดงดำเนินเรื่องเท่านั้น

ท่ารำของละครชาตรีตำบลบางปลา คณะสุตประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ มีความสวยงามดี แต่มีการรำในลักษณะที่เรียกว่ารำไม่เต็มตัวอยู่ด้วย จากการสังเกตท่ารำถายมือของนักแสดงสันนิษฐานได้ว่า ท่ารำบางท่ามีการดัดแปลงให้มีความง่ายต่อการรำซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาจากการสืบทอดต่อกันมาผ่านคนหลายรุ่น การรำท่าเฉพาะในเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยา พบในเพลงเชิดเพียงเพลงเดียว จะรำเฉพาะตัวเอกและรำในฉากแรกที่ตัวละครออกแสดงเท่านั้น ส่วนใหญ่นักแสดงจะใช้เวลาเจรจามากกว่าการร้องเพื่อสื่อเรื่องราว ส่วนท่ารำที่ใช้เป็นการตี

บทขณะร้องและเป็นท่ารับในเพลงที่บรรเลงรับ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของนักแสดงแต่ละคน ส่วนใหญ่ท่ารับจะรำในท่าผาลาและท่าซึกแบ่งผักหน้า

เรื่องที่น่าสนใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์หรือที่เรียกว่าเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งเป็นนิทานของชาวบ้านที่นิยมแสดงเป็นละครนอก ในส่วนของเนื้อเรื่องนำเสนอเรื่องราวของความรัก อิจฉาริษยา การชดใช้กรรมเก่า การแสดงอิทธิฤทธิ์ ตัวละครฝ่ายดีต้องพบอุปสรรคก่อนแล้วจึงพบความสุข ในตอนจบของเรื่อง ตัวละครฝ่ายร้ายจะแพ้พ่ายหรือตายในตอนจบของเรื่อง มีคติสอนใจเรื่องทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือ ธรรมะย่อมชนะอธรรม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เบ็ญจมาศ คำอุ่น เรื่อง ละครชาตรีในอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : กรณีศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า เรื่องที่นำมาแสดงเป็นเรื่องของกษัตริย์ อิทธิฤทธิ์ ความรัก เนื้อหามีแนวคิดเกี่ยวกับความรัก คุณธรรมจริยธรรม และความเชื่อ

ลักษณะสถานที่แสดงละครชาตรีบางปลา ที่ผู้วิจัยแบ่งโรงละครออกเป็น 3 แบบ จากการที่ได้พบมาซึ่งโดยปกติจะแสดงในสถานที่ที่มีโรงเรือนที่เจ้าภาพจัดไว้ แต่ที่พบว่าไม่มีโรงเรือนนั้นเป็นกรณีพิเศษเป็นการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าโดยที่เจ้าภาพไม่ได้จัดโรงที่ไว้ให้ สำหรับเจ้าภาพที่เคยชมการแสดงและเคยว่าจ้างละครไปแสดงจะจัดสถานที่แสดงไว้ให้คณะละคร แต่เจ้าภาพที่ไม่เคยว่าจ้างละครไปแสดงจะไม่เข้าใจเมื่อขาดการสื่อสารที่ชัดเจนกันระหว่างคณะละครกับเจ้าภาพส่งผลถึงองค์ประกอบการแสดงที่มีครบถ้วน คณะละครก็มีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงละครชาตรีนั้น ผู้ที่เป็นศิษย์ส่วนใหญ่จะเป็นทายาทของนักแสดงหรือนักดนตรีในคณะ หากเป็นบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ทายาทมาขอฝึกหัดด้วยก็จะเป็นคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ส่วนคนนอกชุมชนพบเป็นส่วนน้อยและมีในอดีตสำหรับคนที่ยึดเป็นอาชีพเท่านั้น ปัจจุบันไม่พบว่ามีคนต่างถิ่นมาฝากตัวเป็นศิษย์เลย

การถ่ายทอดให้กับบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความรู้และประสบการณ์มากกว่าการถ่ายทอดเพื่อเป็นความรู้เสริมให้กับนักเรียน เพราะผู้รับการถ่ายทอดได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในสถานที่แสดงจริง ซึ่งก็หมายถึงผู้ที่เป็นทายาทและสมาชิกในคณะละครนั่นเอง ดังนั้นถ้าตระกูลใด หรือคณะละครมีทายาทที่เกิดจากการสมรสมาก ก็จะเป็นกำลังสำคัญในการเป็นผู้สืบทอดละครและดนตรีต่อจากบรรพบุรุษ เพราะทายาทที่สืบสายโลหิตกับความสัมพันธ์แบบเครือญาติย่อมมีความใกล้ชิด ผูกพันทั้งด้านร่างกายและจิตใจ จึงส่งผลให้ถ่ายทอดความรู้และรับความรู้ได้อย่างเต็มที่ มากกว่าการเป็นครูกับศิษย์ที่ไม่ได้มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ สอดคล้องกับงานของพรรณศิริ จุลภาพ เรื่องความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา: กรณีศึกษาดนตรีไทยคณะสุตประเสริฐ ที่การถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีส่วนใหญ่จะอยู่ในตระกูลของนักดนตรีสืบทอดต่อทายาท

ในความเป็นศิลปะการแสดงละครชาตรีบางปลา เป็นศิลปะเพื่อการดำรงชีวิต คณะละครอาศัยรายได้จากผู้ว่าจ้าง ทางด้านผู้ว่าจ้างก็อาศัยละครในการตอบสนองความต้องการในเรื่องความเชื่อ ทำให้ศิลปะการแสดงยังคงดำรงอยู่ในสังคม เป็นความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตที่ดำเนินไปด้วยกัน

คนจึงเป็นส่วนสำคัญในการช่วยให้ศิลปะการแสดงละครชาตรีบางปลาดำรงตามสภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาเปรียบเทียบกับละครชาตรีในแหล่งอื่น
2. วิจัยและพัฒนาให้เป็นหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรปราการ
3. ศึกษาเรื่องที่ใช้แสดง เพื่อบันทึกเป็นบทละครและเพลงที่ใช้แสดงละครของตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา คำเทศ. (2551). *การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้วบน กรณีศึกษาคณะบุญชูถูก สร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. ปรินูญาณิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ขวัญจิตร บุญยี่น. (2551). *แนวทางการพัฒนาการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการตามหลักธรรมาภิบาล*. รายงานการศึกษาอิสระ ปรินูญาณิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- ขวัญเรือน พักทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภาศิริ สิงห์ระโจม เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คณะ ส. นำศิลป์ เมื่อ 18 มิถุนายน 2554
- คณาธิป แผ้วฉำ. (2555, 28 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์ และคนอื่นๆ. (2551). *ศิลปะการแสดง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. บรรณาธิการโดยนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ.
- จันทิมา แสงเจริญ. (2539). *ละครชาตรีเมืองเพชร*. วิทยานิพนธ์. ศศ.ม. (นาฏยศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ชูศรี สัตยานนท์. (2553). *เล่าเรื่องเมืองบางพลีเล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พงศ์พัฒน์. ----- (2555, 28 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่โรงเรียนสันต์เสริมวิทย์ ตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- โชติวัฒน์ อัดวัฒนา. (2554, 12 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่บ้านเจ้าภาพ หมู่ 14 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- ดวงฤทัย บุญสารี. (2554, 4 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่คณะสุนันทมทอง. ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2526). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์(ข้า บัญชา)*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- (2553). *เกร็ดประวัติศาสตร์สยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยร่มเกล้า.
- ถวัลย์ ศรีเพ็ชร. (2554, 4 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ. ----- (2555, 9 มกราคม). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนาสกุล. (2529?). *การละครไทย*. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ชนิด อยุ่โพธิ์. (2531). *ศิลปะละครรำและคู่มือนาฏศิลป์ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

- ธิดา วงษ์พันธุ์เที่ยง. (2555, 28 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระโจม
ที่โรงเรียนวัดราษฎร์บูรณะ ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- ธีรยุทธ ยวงศรี. (2534). ละครชาวบ้าน. ใน *เบิกโรง: ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทย*.
บรรณาธิการโดยปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล. หน้า 47-74. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- นันทิทยา ลำดวน. (2531). *วรรณคดีการละคร*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นิตา มีสุข. (2543). *วรรณคดีการละคร*. (เอกสารประกอบการสอน). สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ผ้าขาวม้า ผ้าชิ้น กางเกงในและ ฯลฯ ว่าด้วยประเพณีความเปลี่ยนแปลง
และเรื่องสรรพสาระ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิ่มนวล ศรีเพ็ชร. (2554, 4 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระโจม ที่คณะนาฏศิลป์
วันเพ็ญ.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2543). *ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยกับละครภารตะ*. กรุงเทพฯ:
แม่คำผาง.
- บุญช่วย ภูถาวร. (2555, 4 มกราคม). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระโจม ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 6
ตำบลศิระชะจะเข้ น้อย กิ่ง อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ.
- บุญธรรม เปลื้องปลัด; สุขขาวี ศรีลัมภ์; และกิตติ ฉันทกิจนุกุล. (2544). ประเพณีรับบัว. ใน
วารสาร ๑ ในสมุทรปราการ. มปม: มปป.
- บุญรอด สิทธิ. (2554, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระโจม ที่บ้านเจ้าภาพ
บ้านเลขที่ 224 หมู่ 3 ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ.
- บุญเหลือ เทพสุวรรณ, หม่อมหลวง. (2552). ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเป็นมาของการละครไทยและ
การปรับปรุง. ใน *นาฏศิลป์และดนตรีไทย*. บรรณาธิการโดยอนุชา ทิรคานนท์. หน้า
111-160. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: ส่องศยาม.
- เบ็ญจมาศ คำอ่อน. (2549). *ละครชาตรีในอำเภวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง : กรณีศึกษาเชิง
วิเคราะห์*. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ประภาศรี ศรีประดิษฐ์. (2545). *ละครเท่งต๊กในจังหวัดจันทบุรี*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
(นาฏยศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ประภาศรี สุขใจ. (2554, 12 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระโจม
ที่บ้านเจ้าภาพ หมู่ 14 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- ประมวล ดิถคินสัน. (2521). *คติชาวบ้านการศึกษาในด้านมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา
อินเตอร์เนชั่นแนล.
- ประสิทธิ์ สมพงษ์ (2554, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระโจม ที่บ้านเจ้าภาพ
บ้านเลขที่ 224 หมู่ 3 ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

- ปัญญา นิตยสารวรรณ. (2543, ตุลาคม-ธันวาคม). ละครสมัยรัชกาลที่5. ใน วารสารไทย. 21(76): 44-43.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2543). *สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- ปาริชาติ กันตะเพ็ชร. (2549). *การศึกษาละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ จังหวัดเพชรบุรี*.
ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปรุงศรี วัลลิโกดม; และคนอื่นๆ. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดสมุทรปราการ*. กรุงเทพฯ: มปส.
- ผอบ โปษะกฤษณะ, คุณหญิง; และ สุวรรณิ อุดมผล. (2523). *วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- พรรณทิพย์ ศรีเพ็ชร. (2554, 12 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง
ที่บ้านเจ้าภาพ หมู่ 14 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- พรรณระพี บุญเปลื้อง. (2549). *การศึกษาละครแก้วมโน จังหวัดสมุทรสงคราม*. ปริญญาานิพนธ์
ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรรณศิริ จุลกาพ. (2542). *ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา: กรณีศึกษา
ดนตรีไทยคณะสุดประเสริฐ*. ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง. (2540, กรกฎาคม-ธันวาคม). รายงานการสำรวจวัฒนธรรมชุมชนบางปลา.
ใน วารสารมก.วิชาการ. 1(1): 9-14.
- พัชรากร หอกกลาง. (2555, 5 มกราคม). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่ศาลเจ้าแม่ไทรทอง
หมู่บ้านโอชะถิต แขวงจระเข้บัว เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ.
- พาส ศรีเพ็ชร. (2551, 2 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ.
- พิมพ์วิสา แก้วสมนึก. (2554, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่บ้านเจ้าภาพ
หมู่ 3 ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอมือง จังหวัดสมุทรปราการ.
- เพทาย ศรีเพ็ชร. (2555, 4 มกราคม). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 6
ตำบลศิระจรเข้หน้า กิ่งอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ.
- เพลินใจ ศรีอ่อน. (2554, 5 เมษายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่คณะสุดประเสริฐ.
----- (2554, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่บ้านเจ้าภาพ หมู่ 3 ตำบล
แพรกษาใหม่ อำเภอมือง จังหวัดสมุทรปราการ.
- มนตรี ตราโมท. (มปป). *การละเล่นของไทย*. มปม: กรมศิลปากร.
- มาลินี งามวงศ์วาน. (2537). *ละครแก้วมโนที่ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
(นาฏยศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- ระวีวรรณ วรรณวิไชย. (2545). *การวิเคราะห์ปริญญาณิพนธ์ ระดับมหาบัณฑิต ทางด้าน
นาฏศิลป์ไทย ระหว่างปีการศึกษา. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.*
- ล้นทม มาเอก. (2554, 16 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่คณะล้นทมทอง.
- ลำไย มาเมือง. (2554, 15 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่คณะ ช. รุ่งเรืองศิลป์.
วันแรม สมบูรณ์สาร. (2542). *ประวัติการละครไทย. มปม: สถาบันราชภัฏนครปฐม.*
- วันเพ็ญ ศรีเพ็ชร. (2554, 4 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม
ที่คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ.
- วาสนา พุ่มทอง. (2550). *ความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อธุรกิจละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี.
สารนิพนธ์ กศ.ม. (ธุรกิจศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.*
- วิชชุตตา วุฑฒิตถ์. (2542). *นาฏศิลป์ในงานสมโภชน์พระราชพิธีต่างๆที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรม
ฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (นาฏศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.*
- วิมล เชิดเหรียญ. (2536, กรกฎาคม). ละครชาตรี มหรสพเก่าแก่กับกระแสแห่งกาลเวลา. ใน
วารสารฐานการตลาค. 6(81): 132-135.
- วีณา วิสเพ็ญ. (2549). *วรรณคดีการละคร. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง). มหาสารคาม:
อภิชาตการพิมพ์.*
- วุฒิพงษ์ ทองก้อน. (2543, มกราคม-มิถุนายน). ละครชาตรี : สื่อที่ใช้ติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์. ใน
วารสาร มฉก. วิชาการ. 3(6): 92-95.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2534). *นาฏศิลป์ของชาวสยาม. ใน เบิกโรง: ข้อพิจารณานาฏกรรมใน
สังคมไทย. บรรณาธิการโดยปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล. หน้า 1-20. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์.*
- ศิริพร กิตติสุขเจริญ. (2543). *สมุทรปราการ. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนด์ลิฟเพรส.*
- สมชาย วาสุกกรี. (2546). *การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครเท่งต๊ก คณะ ส.บัวน้อย
อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี. ปริญญาณิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.*
- สมถวิล วิเศษสมบัติ. (2527). *วรรณคดีการละคร. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.*
- สมศักดิ์ อินทุพันธ์. (2554, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์ระโจม ที่บ้านเลขที่ 224
หมู่ 3 ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ.
- สรัญญา บำรุงสวัสดิ์. (2540). *การศึกษาเปรียบเทียบการรำกับน ที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร
ศาลพระพรหมเอราวัณ และศาลพระกาฬ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (นาฏศิลป์ไทย).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.*

- สัญญา มาเมือง. (2554, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่บ้านเจ้าภาพ หมู่ 3 ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). *ร่องร่ำทำเพลง:ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุชาติ ศรีอ่อน. (2554, 5 เมษายน). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่คณะสุตประเสริฐ สุบิน โปธิประสิทธิ์. (2555, 28 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่บ้านเลขที่ 77 หมู่ 9 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- สุมิตร เทพวงษ์. (2541). *นาฏศิลป์ไทยนาฏศิลป์สำหรับครูประถมและมัธยม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- (2548). *การไหว้ครูในพิธีไหว้ครูสำหรับการแสดงของไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). *วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์พ.ศ. 2325-2477*. กรุงเทพฯ: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา กล้าเจริญ. (2537). *ละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์. ศศ.ม. (นาฏศิลป์ไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- (2539). ละครชาตรีกรุงเก่า. ใน *วารสารทางวิชาการ ราชภัฏกรุงเก่า*. 2(4): 101-106.
- อุมาภรณ์ กล้าหาญ. (2542). *เพลงระบำรำฟ้อน*. มปม: มปป.
- อำพล พูนมา. (2555, 4 มกราคม). สัมภาษณ์โดย สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง ที่บ้านเจ้าภาพ บ้านเลขที่ 20 หมู่ 6 ตำบลศิระชะระเข้ น้อย กิ่งอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ.
- เอนก นาวิกมูล. (2545). *นาฏกรรมชาวสยาม*. กรุงเทพฯ: สายธาร.

ภาคผนวก ก

ภาพการแสดงละครชาตรีคณะสุดยอดประเสริฐ

ภาพประกอบ 106 นักแสดงร้องเพลงเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนรำถวายมือ

ภาพประกอบ 107 นักแสดงรำถวายมือ

ภาพประกอบ 108 ตัวพระเอกแสดงตัวแรกเรียกว่า ซ้ำลงโรง

ภาพประกอบ 109 แสดงเรื่องแก้วหน้าม้า ตอนปั้นแก้วพาดารากลับเมือง (ตอนลูก)

ภาพประกอบ 110 นางดาราบริจาคทาน

ภาพประกอบ 111 นางยักษ์พรายกระสินกับนางดาราแปลง (ผีโขมด)

ภาพประกอบ 112 พระปิ่นแก้วพานางดารารัชนีสำเภาเหาะ

ภาพประกอบ 113 นักแสดงที่ยังไม่ออกแสดงเคาะเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ

ภาพประกอบ 114 ขั้นตอนการแสดงซำลงโรง แสดงเรื่องรามวงศ์ตอนกำเนิดกุมาร

ภาพประกอบ 115 พระรามวงศ์กับนางเกสรอุบล

ภาพประกอบ 116 พระรามวงศ์กับนางเกสรอุบลลาพระอาจารย์กลับเมือง

ภาพประกอบ 117 พระรามวงศ์กับนางเกสรอุบลพบยักษ์สุวรรณนาทীরะหว่างเดินทาง

ภาพประกอบ 118 พระรามวงศ์รบกับยักษ์สุวรรณาคี

ภาพประกอบ 119 นักแสดงตัวนางทำท่ารำประกอบเพลงโอด

ภาพประกอบ 120 นางยักษ์สุรินทรี

ภาพประกอบ 121 ยักษ์สุวรรณาคีกับเสนา

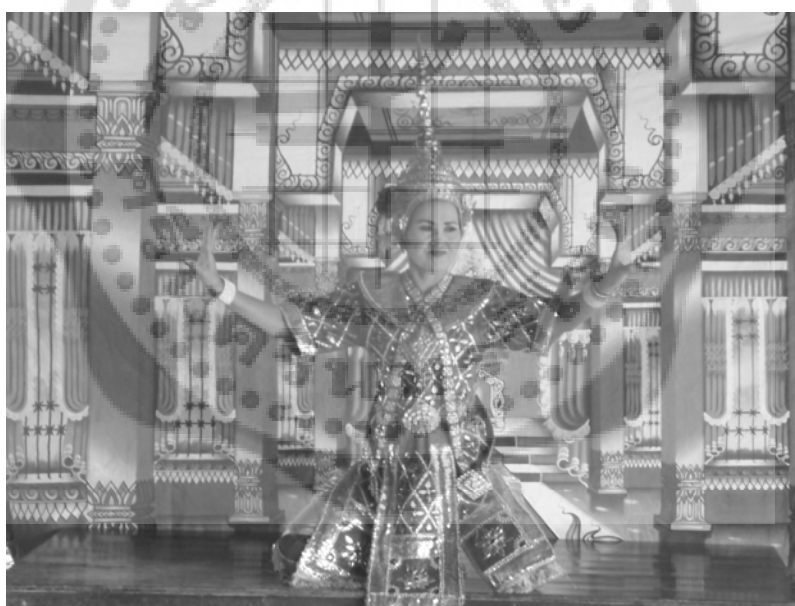
ภาคผนวก ข

ภาพการแสดงละครชาติรึคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

ภาพประกอบ 122 คณะนาฏศิลป์วันเพ็ญร้องเพลงเชิดลึงค์กัณฑ์ตีสิทธิ์

ภาพประกอบ 123 ซ้ำลงโรง เรื่องขันทอง ตอนขันทองพบพระดาราศิขัย

ภาพประกอบ 124 ยักษ์จิตตูปักตร์ฆ่านางสีวกาตาย, เทวดาซุบชีวิตจักรมัลย์

ภาพประกอบ 125 นางยักษ์กะตูกอียด และเสนา นางกำนัล

ภาพประกอบ 126 แสดงเรื่องขันทอง ตอนพัตทองลงฤทธิ์

ภาพประกอบ 127 นางขันทองใช้พัดวิเศษพัดพระปิ่นสินชัย

ภาพประกอบ 128 แสดงเรื่องพิกุลทอง ตอนนางยักษ์ลักพระยมนา

ภาพประกอบ 129 นางนิลหัตถีแปลงกาย, พระยมนาเข้าหานางแปลง

ภาพประกอบ 130 กาวิลพนางแปลงนิลหัตถีกับพระยมนา

ภาพประกอบ 131 นางนิลหัตถีรบกับนางยักษ์ไวยกาญจน์ชิงพระยมนา

ภาคผนวก ค

บทละครบันทึกจากการแสดงจริง
ของคณะสุดประเสริฐและคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ

เรื่อง ชันทอง ตอนชันทองพบดาราศิขัย

แสดงโดยคณะนาฏศิลป์วันเพ็ญ วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2554
งานแก่นกับเจ้าที่ ที่หมู่ 14 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ซำลงโรง

-ปี่พาทย์ทำเพลงวา-

-ร้องเพลงซำปี่นอก-

เมื่อนั้น

พระดาราทรงศักดิ์หนึ่งประทับ

บนศิลายู่กลางป่าพนาลี

พระภูมิหวนคิดถึงพระมารดา

-ร้องเพลงพญาโศกตัด-

จะกล่าวถึงพระดาราด

ครั้นได้จากพระบิดามาหลายวัน

หวนรำลึกนึกถึงพระมารดา

จึงจากมาหนใดจะอยากรู้

ดาราศิขัย : สมมุติตามท้องเรื่อง ตัวข้าพเจ้าเองมีนามว่า ดาราศิขัย เมื่อครั้งเหตุการณ์ที่ผ่านมา ข้าพเจ้ามีพระมารดาพระนามว่า ประไพสุมาลี ตอนนั้นพระบิดาของเราเองได้หลงเสน่ห์เสน่ห์กุลของแม่เลี้ยง เป็นเมียน้อยชื่อ สิวิกา หลังจากที่เรานั้นได้ไปเรียนวิชากับหลวงตามา ได้มาถอนเสน่ห์จากนาง สิวิกาแม่เลี้ยงของเรา ได้ข่าวว่าตอนนั้นแม่ประไพสุมาลีแม่ของเราได้คลอดลูกออกมาเป็นชันทอง คือน้องของเรา เสด็จแม่ประไพสุมาลี ได้ถูกใส่ร้ายป้ายสี จากแม่สิวิกา หาว่าเป็นตัวกาลิบ้านกาลิเมือง เสด็จพ่อของเราจึงได้ขับไล่เสด็จแม่ประไพสุมาลีกับน้องชันทองออกจากเมือง เราเองนี่ก็เป็นห่วงจึงได้ติดตามออกจากเมืองมา เพื่อที่จะมาหาเสด็จแม่ประไพสุมาลีกับน้องชันทอง ระหว่างการเดินทางมาในครั้งนี้ เราได้พบกับท้าวภูษงราชาได้ช่วยเราเอาไว้ ดูแล้วที่เราเดินทางมาทางนี้มีอันตราย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วจึงให้รูปปลอมเป็นตะลุ่มโป่งให้สวมใส่เพื่อป้องกันอันตราย พร้อมกับไม้ท้าวกายสิทธิ์ เราจึงได้ลาพ่อท้าวภูษงราชา ออกเดินทางกลางป่า ในครั้งนี้เรายังไม่พบแม่ประไพสุมาลีกับน้องชันทองเลย เราจะเดินทางต่อไป หากรอช้าจะไม่พบแม่ประไพสุมาลีกับน้องชันทองอย่างเด็ดขาด

-ร้องเพลงจระเข้ขวางคลอง-

เดินทางไปข้างหน้าตามหาองค์มารดาไม่ช้าไย ตามหามารดาจะรีบไปในทันที

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด, รัว-

จิตุพัคตร์ : ข้าพเจ้ามีนามว่าจิตุพัคตร์ ลูกเมียยังไม่มี
เสนา : แล้วไม่คิดจะมีหรือนาย
จิตุพัคตร์ : คิดอยู่ในตอนนี้ แต่ที่สำคัญเจ้าอย่าไปบอกใคร
เสนา : เรื่องอะไรหรือนาย

- จิตุพัทตร์ : เรื่องที่ข้าถอดหัวใจไปไว้ที่ภูเขาสัปดาหิมาลัย เรื่องนี้ต้องเก็บไว้เป็นความลับ
- เสนา : เรื่องนี้จะไม่แพร่พรายให้รู้ว่าใครมาฆ่านายก็ไม่ตาย จะให้ใครรู้ไม่ได้ ว่าแต่
วันนี้นายจะไปไหนครับ
- จิตุพัทตร์ : ตอนนั้นก็ไต่เวลาหิวเหลือเกิน จะออกไปหาสิลาสาสัตว์กินสักหน่อย ถ้าปะเหมาะ
เคราะห์ดีเจอผู้หญิงจะจับเป็นเมีย เจ้าว่าดีไหม
- เสนา : แต่นายเป็นยักษ์ผู้หญิงที่ไหนจะมาสสนใจถ้าจะมีเมียก็ควรต้องเป็นเมียยักษ์
เหมือนกัน
- จิตุพัทตร์ : ถ้าข้าจะมีเมียเป็นยักษ์ปานนี้ข้ามีไปนานแล้ว แต่ข้าต้องการมนุษย์มาเป็นเมีย

-ร้องเพลงลูกทุ่ง-

ตั้งใจหมายเดินทาง	สู่โลกกว้างอันยาวไกล
ชีวิตจะสดใส	ถ้าหัวใจไม่แปรผัน
เป็นคนไม่ลืมหูลืมตา	ที่ทำงานขุ่นใจมันคง
สุดปลื้มไม่ลืมหูลืมตา	ใจสูงส่งด้วยแรง

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงพม่าแปลงกำชับ-

กล่าวถึงสิวิกาเมื่อพักกาย	ในหัวใจยังคงนิ่งถึงความหลังที่ผ่านพ้น
ได้จากพระนครมาหลายวัน	เพราะเรานั้นคิดอิจฉาพระพี่นางประไพสุมาลี

สิวิกา : ดิฉันมีนามว่า สิวิกาเมื่อครั้งนั้นเราเองสิวิกาได้อยู่ภายในรั้ววัง ยังมีพระสวามีทรงนามว่า
พิมพ์ สุริยา แต่ส่วนพระพี่นางประไพสุมาลีนั้นเป็นมเหสีผ่านขวา ด้วยความที่เราเป็นเมียน้อยนะ
คะก็ เกิดการอิจฉาตาร้อนคะ เรื่องอะไรจะให้เมียหลวงได้ดิบได้ดีไปกว่าเมียน้อย แต่เสด็จพี่สิ ฝัว
ไม่ เคยสนใจเลยแม้แต่น้อยไปหลงรักแต่เมียหลวงเพราะเมียหลวงนะมีลูกด้วยกัน แต่เราเป็น
เมีย น้อยไม่มีลูกเลยก็เลยเกิดการอิจฉา เมียหลวงคลอดลูกมีพี่ชายอยู่คนหนึ่ง แล้วท้องที่สอง
แหมท้องนี้กลับคลอดมาเป็นขันทองคะ มีอย่างที่ไหนคนเราจะคลอดลูกมาเป็นขันทอง ถ้าเป็นสมัยนี้
นะก็เอาขันทองนั้นแหละไปขายได้ราคา แต่วามันเป็นสมัยก่อนขายไม่ได้ ด้วยความอิจฉาของเรา จึง
จ้างให้โหรทำนายทายทักว่าขันนั้นจะดีร้ายแต่อย่างใด เจ้าโหรบอกว่าขันทองใบนั้นเป็นขัน
คู่บ้านคู่เมือง ด้วยความอิจฉาตาร้อนของเราสิวิกา ก็เลยจ้างให้โหรทำนายทายทักว่าขันทองใบนั้น
เป็นขันที่กาลิบ้านกาลิเมืองให้ขับไล่ไสส่งไปเสียกลางป่า แต่อยู่มาพระดาราชัชชซึ่งเป็นลูก ชายของ
พระพี่นางประมาลี มาจับเสน่ห์เสน่ห์มนต์ของเราได้ เสด็จพี่พิมพ์สุริยาโมโหก็เลยขับไล่ไสส่งให้เราสิวิกา
ออกเดินดงเดินป่ามาแต่เพียงลำพังทั้ง ๆ ที่เราก็กำลังตั้งท้องตั้งไส้อยู่ โทนิจจาเอ๋ยเราไม่น่าจะทำเวร
ทำกรรมเลยเพราะว่าเวรกรรมนั้นนะไม่ต้องรอกันนานเดี๋ยวนี้เวรกรรมอันนั้นนะเร็วยิ่งกว่าจรวดชะ
อีกจึงได้ติดตามมาถึงตัวเรา แล้วเราจะไปพึ่งพาอาศัยบ้านใครเขาอยู่ได้หละนี่

-ร้องเพลงฝั่งโขง-

แสนสงสารเจ้าสีวิกาน้ำตาไหล เป็นเวรกรรมที่ทำไว้ปางไหนมา
จะแลหาให้เปลี่ยวเปล่าเศร้าทรวงใน จะมีใครเขามาช่วยเพราะกลัวทาง
-ปีพาทย์ทำเพลงโอด-

สีวิกา : เวรกรรมนั้นไม่ต้องรอกันเดี๋ยวนี้สีวิกาก็รับเวรกรรมที่ทำกับพระพี่น้องประไพสุมาลีพระพี่น้องประไพสุมาลีเดินดงเดินป่า แต่เดี๋ยวนี้สีวิกาก็ต้องมาอุ้มท่องเดินดงเดินป่าโดยที่ไม่รู้เลยว่าจะไปพึ่งพาอาศัยบ้านใครเขา กลางดงดกลางป่าสังสาลาสัตว์อันตรายก็มากมาย ชื่นเราสีวิกาจะมัวนั่งเสียอกเสียใจอยู่อย่างนี้ ตะวันก็จะมีตจะค่ำเสียเปล่าๆ เราจะเดินทางต่อไปเพื่อไปรับใช้เวรใช้กรรมที่ได้ก่อเอาไว้ เกิดไปเจอเจอบ้านใครก็จะขออาศัยอยู่พอหาอาหารเมื่อยหายเหนื่อยแล้วเราค่อยเดินทางต่อไปจะดีกว่านะคะ

-ร้องเพลงต้นวรเชษฐ์-

น้อยใจเจ้าสีวิกาจะไกลฐาน เรานั้นทำกรรมกับพี่น้องจึงต้องใช้

-ปีพาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงตะลุมโปง(ชั้นเดียว)-

สีวิกามองดูตรงหน้าที่ แปลกใจดวงหน้าไม่พิสมัย
เจ้าเป็นใครกันหนาจึงขวางหน้า ให้แปลกอุราบอกมาเสีย

จิตู้พักตร์: ใครกันหละนี้ มีนาหละวันนี้สีสาลาสัตว์ไม่มีให้กินเลย สงสัยจะเป็นเพราะนางแน่ๆ เสนา
เอ็งลองไปถามซิว่าเป็นใครมาจากไหน

สีวิกา : ประทานโทษเถอะนี้ตัวอะไรมาจากไหนหละนี้

เสนา : แหมพูดให้มันเพราะๆ หน้อยเถอะ พูดเป็นตัวเป็นตน

สีวิกา : ก็ท่านไม่เหมือนกับเรานี่ เราก็เลยต้องถามว่าพวกท่านเป็นตัวอะไร

เสนา : อสุรพงศ์วงศ์ยักษ์

สีวิกา : ยักษ์ ยักษ์เป็นอย่างนี้หรือจะ

เสนา : ใช่ มีเขี้ยวอย่างนี้แหละที่เรียกว่ายักษ์

สีวิกา : เขาเล่าลือกันว่ายักษ์กินมนุษย์ อย่ากินฉันเลยนะจะ

เสนา : ไม่กินหรอก แล้วเจ้าเป็นใครมาจากไหนจึงได้เดินทางคนเดียวมาดงป่า ไม่กลัวสีสาลาสัตว์ จะจับกินบ้างหรือ

สีวิกา : กลัวสิจะ ฉันเองมีชื่อว่าสีวิกา

เสนา : อ้อ ชื่อว่าแม่สีวิกา หน้าตาสะสวยเหลือเกิน จะไปทางไหนมาทางไหนจะแม่สีวิกา

สีวิกา : ฉันไม่รู้จะไปไหนเหมือนกันฉันโดนไล่ออกมาจากเมืองจำ

เสนา : ถ้าอย่างนั้นคอยฉันอยู่ที่นี่ก่อนฉันไม่ได้มาคนเดียว ฉันมากับนาย จะไปตามนายมาเจอจากกับเธอ

เสนา : ถามมาแล้วเขาชื่อสวีกา เขากำลังตกระกำลำบากถูกขับไล่ออกจากเมืองมา ฉันมาตามให้ นายไปคุยกับเขา แล้วขอความรักจากเขา เพื่อจะได้เลี้ยงดูเขาให้สุขสบายไม่ต้องลำบาก

จิตุพัทตร์: ฉันเป็นพญายักษ์ชื่อว่าจิตพัทตร์ เป็นยักษ์ใหญ่ยักษ์โต ตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้ฟังชื่อนางแล้วอยากจะได้นางมาเป็นเมีย พี่เองก็ยังไม่หาคู่ครอง จึงอยากได้นางมาเป็นคู่ครอง

สวีกา : ตายแล้วเจ้ายักษ์บ้า ทำเป็นยักษ์เป็นมาร เราเองนั้นเป็นมนุษย์ โฉนเลยมนุษย์กับยักษ์จะมาอยู่กินร่วมกันได้

เสนา : อ้าว แม่สวีกา นายฉันเขาหวังดี เห็นเธอไม่มีที่พึ่งพาอาศัย เขาก็อยากจะรับเธอไปไว้ในเมือง ไปเลี้ยงให้สุขสบาย อยากได้อะไรก็จะหาให้

สวีกา : ฉันไม่ต้องการหรอกจะ ก็พญายักษ์จิตพัทตร์นั้นเป็นยักษ์เป็นมาร ส่วนเรา นั้นเป็นมนุษย์ก็ต้องอยู่รับใช้เวรกรรมต่อไป ยักษ์กับมนุษย์จะอยู่กินร่วมกันได้อย่างไร แล้วต่อไปถ้าพญายักษ์โมโหฉัน จะไม่จับฉันกินเป็นชิ้นๆ หลอกเธอ

จิตุพัทตร์: แล้วแม่สวีกาอายุเท่าไรแล้วนี้

สวีกา : สามสิบ

-ร้องเพลงลูกทุ่ง-

จิตุพัทตร์ : พอทราบอายุขวิญตา น้องเอ๋ยพี่มานั่งทำตาปริบ ปริบ น้องอายุสามสิบ สามสิบ ทำไม ยังสวย ยังเด่นยังต้งต้งต้งน้องเอ๋ยขาจิง ขาวดั่งอำมว้ย ยิ้มยังหวานเสียด้วย

สวีกา : พญายักษ์จิตพัทตร์ปล่อยฉันไปเถิดนะเพราะว่าฉันมีลูกมีผัวแล้ว อีกอย่างหนึ่งฉันก็ต้องไปใช้เวรใช้กรรมของฉันนะจ๊ะ

จิตุพัทตร์: นี่พี่พูดขนาดนี้แล้วเธอยังไม่รักพี่อีกเธอ

สวีกา : ฉันไม่รักเธอหรอกจ๊ะ ยังไงยังงั้นฉันก็ไม่รักเธอ

จิตุพัทตร์: รักพี่บ้างเถิดสักนิดหนึ่ง

สวีกา : นิดเดียวฉันก็ไม่รัก จะนิดจะมากฉันก็ไม่รัก

จิตุพัทตร์: ไม่รักใช่ไหม

-ร้องเพลงราชินีเกลิง-

เรามาได้มาเสีย
หากเธอนั้นยอมใจอ่อน
อย่างดีนรบนบว่า
พี่นี้ไม่ใช่คนพาล
จะขอขมขืนให้สิทธิ์นี้

จงมาเป็นเมียพี่ก่อน
น้องเอ๋ยมานอนหนึ่งนึ่ง
อย่าให้พี่นาราคาญ
แต่พี่ต้องการผู้หญิง
เพราะพี่รักแม่สีจริง

มาพูดคำหวานพญายักษ์	จะมาบอกรักกับเรา
ไม่สนใจตัวเจ้ามันทำให้หัวประเวง	เรากลัวภัยไอ้ใจบ้าในอุราของเจ้า
ไม่ยากยอมรักก็มาฆ่า	อย่ามาพูดจากับหญิง
พญายักษ์ใจร้าย	แหมทำมือไวเสียจริง

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด,โอด-

สีวิกา : ท่านเป็นพญายักษ์จะมาปลุกปล้ำเราได้อย่างไร ขอเวลาให้เราได้ตีกรรองใจดูก่อน ว่าเราจะยอมเป็นเมียหรือเปล่า ฉันคิดดูแล้วฉันไม่ยอมเป็นเมียยักษ์หรอก

เสนา : ดูท่าทางแม่สีวิกาเหมือนคนท้อง และท่าทางแปลกเหมือนคนปวดท้อง นายลองตีบที่น้องนางเลยเพื่อดูว่านางท้องหรือเปล่า

-ร้องเพลงราชนิเกลิง-

ถ้าไม่รักจะปล้ำเอย	จะปล้ำในวันนี้
ไอ้แม่สีวิกาคนดี	พี่จะปล้ำ

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด,โอด-

ในขณะที่ยักษ์จิตุพัคตร์ ปลุกปล้ำสีวิกา นางสีวิกาได้คลอดลูกออกมาเป็นกุมารโตขึ้นทันที

กุมาร : แม่จำ แม่จำ หนูเวียนหัวหมดเลย สงสัยแม่จะเล่นกับพ่อใช่ไหม

จิตุพัคตร์ : โอ้ ลูกพ่อกับแม่ทะเลาะกันลูก

กุมาร : แม่ทำไมหน้าหนูกับหน้าพ่อไม่เหมือนกัน

สีวิกา : นี่ชื่อว่าพญายักษ์จิตุพัคตร์ พ่อของลูกชื่อพิมพ์สุริยา แม่ถูกขับออกจากเมือง มาพบกับยักษ์ มันขอความรักแม่ แต่แม่ไม่ยอม มันจึงปลุกปล้ำแม่ถึงท้องแม่จนลูกคลอดออกมา

จิตุพัคตร์ : อย่าไปเชื่อลูก นี่พ่อของลูกจริงๆ

กุมาร : จริงหรือแม่ หนูเชื่อแม่

จิตุพัคตร์ : ถ้าอย่างนั้นก็บอกความจริงเลยก็แล้วกันว่าเจ้าไม่ใช่ลูกของเรา แต่เราต้องการแม่ของเจ้ามาเป็นเมียเรา

กุมาร : แม่ของข้าไม่ยอมเจ้ายังจะมาบังคับแม่ข้าอีก

จิตุพัคตร์ : บอกแม่เจ้าให้มาเป็นเมียของเราเถอะ

กุมาร : ข้าไม่ยอมให้แม่ไปเป็นเมียของเจ้าหรอก

จิตุพัคตร์ : ถ้าเจ้าไม่ส่งแม่เจ้ามาเจ้าตายนะ

กุมาร : ข้ายอมตาย ยิ่งไงก็แล้วแต่ข้าจะไม่ยอมให้แม่ไปเป็นเมียของเจ้าหรอก

-ร้องเพลงราชินีเกลิง-

ไอ้สัญชาติคนชั่ว	วันนี้เงาหัวจะหาย
ช่างตัวดำทำได้	ช่างโหดร้ายดีอรัน
กุคิดว้าช่างมีงา	ที่แท้ก็หมาตกมัน
เจ้ากุมารจะแน่สักแคไหน	จะมาชิงชัยต่อตี
ใครจะอยู่ใครจะเป็นหนี	จะเป็นแกลหนีหรือว่าฉัน
อย่าทำให้กูต้องโกรธ	เดี่ยวจะได้โทษลงทัณฑ์

-ปีพาทย์ทำเพลงเซ็ด-

เสนา : นายต่อสู้กับกุมารคนนี้ฝีมือสูสี กำลังวังชาเหมือนผู้ใหญ่ ไอ้เด็กคนนี้เอาไว้มได้แล้ว
 กุมาร : สงสัยว่าจะเป็นไอ้ผู้ใหญ่ขี้แพ้แหละสิ ไอ้ผู้ใหญ่ขี้แพ้ ไอ้ผู้ใหญ่ขี้แพ้ แน่จริงเข้ามาสูกัน
 จิตุพักตร์ : ข้าไม่กลัวเจ้าหรอก
 กุมาร : แน่จริงก็มาสูกันเลย

-ร้องเพลงพม่าเร็ว-

เก่งจริงดีจริงวิ่งเข้ามา	เดี่ยวเกิดชีวาจะอาสาญ
เป็นตายอย่างไรในวันนี้	มึงเกิดยักษ์จะวางวาย

-ปีพาทย์ทำเพลงโอด-

จิตุพักตร์ : สิวิกาพี่ไม่ได้ตั้งใจดี พี่ขอโทษ
 กุมาร : อย่ามายุ่งกับแม่ฉัน

-ร้องเพลงทยอยญวณ-

สิ้นแล้วแม่รักมาจากไป	แม่รักต้องมาตายวายชีวัน
พญายักษ์ใจร้ายให้อาสาญ	ให้เคียดแค้นตัวเรานั้นสุดแก้ไข

-ปีพาทย์ทำเพลงโอด-

จิตุพักตร์ : เจ้าทำให้ความรักของข้าแตกสลาย
 กุมาร : ก็เพราะเจ้านั้นแหละที่ทำให้แม่ข้าต้องตาย ในเมื่อเจ้าฆ่าแม่ของข้า ข้าก็จะฆ่าเจ้าเหมือนกัน

-ร้องเพลงลาวเสียงเทียน(ชั้นเดียว)-

จะเห็นดีครั้งนี้ลาต้องอาสาญ ใช้กระบองเข้าตีมัน

-ปีพาทย์ทำเพลงเซ็ด-

จิตุพัทตร์ : สมน้ำหน้าให้มันตายตามแม่มันไป วันนี้ไม่ได้อะไรเลยที่ตั้งใจไว้ เมียก็ไม่ได้ อาหารก็ไม่ได้
กินกลับเมืองดีกว่า วันหน้ามาใหม่

-ร้องเพลงผ้าโพก(ชั้นเดียว)-

ออกเดินทางไม่ช้าไย จะเดินทางกลับเมืองวันนี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด, รำ-

-ร้องเพลงเขมรเร็ว-

จะกล่าวถึงเทวาอินทราทิตย์ สิงสถิตอยู่บนวิมานชัย
ที่พระอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระจ่างดั่งศิลาประหลาดใจ
จะมีเหตุมันแม่ในแดนดิน อมรินทร์แรงคิดให้สงสัย

พระอินทร์ : ข้าพเจ้ามีนามว่าองค์อินทร์ สถิตอยู่บนฟากฟ้ามานานแล้ว ทิพย์อาสน์ของข้าพเจ้านั้น
เคยอ่อนนุ่มดั่งกับสำลี ทำไมวันนี้แข็งดั่งศิลาก็ดูได้ เทวาททั้งหลายอย่าได้ช้า จงเอากล้องแก้วไปส่อง
ดูที่เมืองล่างเขาเกิดเหตุเพศภัยอะไรกัน คราวนี้จะได้รู้ว่าเมืองต่ำใต้มีเรื่องอะไร

เทวดา : ไม่เห็นเลยครับท่าน

พระอินทร์ : ไปหน้ข้าจะส่องดู ข้าเห็นแล้วเรื่องที่ลูกนางสีวิกาสู้กับยักษ์ตีตาย แต่ยังไม่ถึงคราวตาย
เหตุนี้เองที่ทำให้ทิพย์อาสน์แข็ง ข้าจะลงไปช่วยกุมารน้อยลูกของแม่สีวิกา เทวดาทั้งหลายจงลงไป
ช่วยกันแล้วเทวามีอาจะอยู่ชำผาดแผงแสดงเดชอันเดชาเหาะลงพื้นพิภพด้วยทันใด

-ปี่พาทย์ทำเพลงรำ-

พระอินทร์ : ข้าจะใช้หน้าที่พิชช่วยเหลือกุมารเอาไว้เพราะกุมารยังไม่ถึงคราวตาย

-ร้องเพลงสองไม้-

จำเราจะแก้ไขกุมารา ให้ฟื้นคืนมาในจับพลัน

-ปี่พาทย์ทำเพลงรำ-

พระอินทร์ : พรมน้ำทิพย์ไปแล้วเดี๋ยวก็ฟื้น

กุมาร : -ร้องเพลงลาวครวญ-

รู้ตัวว่าไม่ตายกลายเป็นผี เกือบไม่รอดชีวิตพระกุมาร
ร้องเรียกมารดา แต่ไม่ฟื้นคืนมาในครานี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

พระอินทร์ : อย่าไปปลุกแม่ให้ลุกขึ้นมาเลยเขาไม่ฟื้นขึ้นมาแล้ว เพราะแม่เจ้าถึงเวลาต้องตายกุมาร
: แล้วทำไมหนูถึงตื่นมาหละจ๊ะ

พระอินทร์ : หนูยังไม่ถึงคราวตาย เทวดาช่วยชุบชีวิตให้ฟื้นขึ้นมา ส่วนแม่เจ้านั้นช่วยไม่ได้แล้วเขา
หมดอายุไขแล้ว

กุมาร : หนูขอบคุณท่านเทวดามากนะจ๊ะ แล้วถ้ามาหนูไม่ฟื้นหนูจะอยู่กับใครหละจ๊ะ

พระอินทร์ : หนูยังมีพ่อแม่ยังมีพ่อยังมีแม่อยู่ถึงแม่ตายแล้ว ก็ยังมีพ่ออยู่พ่อของเจ้าชื่อว่าพิมพ์
สุริยา เจ้ามีแม่ใหญ่อีกคนหนึ่งชื่อว่า ประไพสุมาลี แล้วยังมีพี่จากแม่ประไพสุมาลีอีกสองคน ชื่อว่า
ดาราพิชัย กับขันทอง นะลูกนะ

กุมาร : หนูมีญาติอยู่ แล้วหนูจะทำไมกับศพของแม่หนู

พระอินทร์ : หนูมีงจักรอยู่ที่ฝ่ามือขวา ลองดูสิ กงจักรนี้ติดเนื้อติดตัวมาตั้งแต่เจ้าเกิด เพราะเจ้า
เป็นเด็กมีบุญ เกิดมาก็พูดได้ วิ่งได้เลย เจ้าจงเอาจักรที่ฝ่ามือขวาของเจ้าขว้างไปที่ร่างแม่ของเจ้า
เดี่ยวร่างแม่ของเจ้าก็จะหายไป

กุมาร : เอาอย่างนั้นหรือจะท่านเทวดา

-ร้องเพลงผ้าโพก(ชั้นเดียว)-

จะเผาแม่ในครานี้

ที่วางวายสิ้นชีพในครั้งนั้น

เผาผลาญแม่ให้ไหม้ในทันที

กุมารให้โศกที่ยิ่งนัก

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำ,โอด-

พระอินทร์ : กุมารเอ๋ยเจ้าจะร้องให้จนน้ำตาเป็นสายเลือดแม่ของเจ้าก็ไม่ฟื้นขึ้นมาหรอก ที่เราได้
บอกไปว่าพ่อของเจ้าชื่อว่าพิมพ์สุริยา มีพี่ชื่อว่าดาราพิชัยกับชื่อว่าขันทอง ส่วนเจ้าเกิดมาอย่างไม่มีชื่อ
เลยเดี่ยวจะตั้งชื่อให้ เจ้าเกิดมาก็จักรติดฝ่ามือมา ข้าจะตั้งชื่อให้เจ้าว่าจักรมาลัยดีไหมลูก

กุมาร : หนูชอบชื่อนี้จ้ะ หนูแค้นใจพญายักษ์ พญายักษ์มาฆ่าแม่ของหนู แต่หนูไม่รู้จะทำกัน
มันยังไง

พระอินทร์ : เจ้าแค้นใจเจ้ายักษ์จิตุพัคค์ ถ้าเช่นนั้นข้าจะบอกให้ ไอ้ยักษ์จิตุพัคค์ใครจะฆ่าใครจะ
ฟันมันก็ไม่ตาย เพราะมันถอดหัวใจได้ นอกจากว่าได้หัวใจมันมาขยี้ มันถึงจะตาย

กุมาร : แล้วหนูจะไปเอาหัวใจของมันได้ที่ไหนหละท่าน

พระอินทร์ : หัวใจของยักษ์จิตุพัคค์ อยู่ที่เขาสัปดาห์มาลัย เขานี้เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ถ้าแม้ว่ามี
สิ่งของหรือว่ามีคนเข้าไปถ้าจะปิดสนิท ถ้าไม่มีคนเข้าไปถ้าจึงจะเปิด ให้เจ้าเดินทางไปทางทิศบูรพา
เมื่อเจ้าไปแล้วจะพบหินอ่อนอยู่หน้าถ้าให้เอาจักรที่ฝ่ามือของเจ้าขว้างไป ปากถ้ำก็จะเปิด

กุมาร : ขอขอบคุณท่านมากนะจ๊ะ หนูจะไปฆ่าพญายักษ์ให้มันตายเหมือนที่แม่หนูตาย

พระอินทร์ : ขอให้เจ้าโชคดี พวกเราเทวดาทั้งหลายกลับขึ้นสู่วิมาน

-ร้องเพลงวรเชษฐ์-

ห้การมณั้ข่มใจ	กุมารา
ไปพิฆาตยักษั้สา	ให้อาสัญไนวันนี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงมอญธรณั้ร้องไห้-

ดาราเดินทางมากกลางไพร	มองไปก็ไมเห็นพระมารดา
มองซ้ายมองขวาไมพบใคร	ตามหาจนเหนื่อยกายแปลกใจนักดารา

พิชัย : หลังจากที่เรได้สวมใส่รูปตะลุมโปงของพ่อขุนงราชาแล้ว ก็ออกติดตามหาพระมารดาจนทั่วป่าไพรนี้ ยิ่งเดินเข้ามาก็ยิ่งลึก ไมรู้ว่พระมารดา กับน้องเราขั้นทองนั้นไปหลบซ่อนตัวอยู่ที่ไหน พยายามจนเรานี้เหนื่อยร่างกายเหลือเกิน ครั้จะเดินทางต่อไปข้างหน้า แต่ันเป็นถ้ำใหญ่ที่เปิดอยู่ การเดินทางครั้นี้รู้สึกว่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเหลือเกิน คิดว่จะไปพักในถ้ำ เพราะว่ถ้ำันเปิด ถ้ำพักอยู่ถ้ถ้ำพอเรามีกำลังวังชาแล้วคอยออกติดตามพระมารดา พักก่อนดีกว่ ในถ้ำันคงจะร่มเย็น

-ร้องเพลงสองไม-

จะเข้าไปในถ้ำเหมือนตั้งใจ	พักผ่อนร่างกายของเรา
---------------------------	----------------------

-ปี่พาทย์ทำเพลงรว้, โอด-

-ร้องเพลงมอญอ้อยสร้อย-

มองดูถ้ำปิดลง	เรคงต้องตายในครานี้
มองหาจะออกไป	ถ้ำหรือันก็ไมเปิดมา

ดาราพิชัย : นั้นหมายความว่าเรจะต้องตายในถ้ำันอย่างันหรือ

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

ดาราพิชัย : เรคิดว่าเข้ามาพักผ่อนในถ้ำัน พอหายเหน็ดเหนื่อยแล้วจะออกไป พอมานั่งลงถ้ถ้ำ ถ้ำก็ปิดทันที นี้พยายามจะผลักให้ถ้ำเปิด มันก็หาเปิดไม เรคงจะต้องตายในสถานที่นี้อย่างันแน่นอนเลย ทีเดียว ใครอยู่ข้างนอกช่วยันด้วยจำ

เมื่อมาถึงกลางพนา	พระกุมารเดินมาหาข้ไม
เมื่อถึงกลางพนาถึงถ้ำใหญ่	จะใช่หรือไมในครานี้

จักรมัลย์ : หนูเดินมาตามทีเทวดาบอก แต่หนูไม่รู้ว่ถ้าไหน เทวดาบอกว่หน้าถ้ามีหินอ่อนอยู่ ถ้ามีหินอ่อนแสดงว่ ถ้านั้นเป็นที่เก็บหัวใจยักษ์แน่เลย หนูจะเอากงจักรขว้างไปที่ปากถ้าให้ถ้าเปิดออกมา แล้วหนูจะเอาหัวใจยักษ์ไปฆ่าพญายักษ์เลย คอยดู

-ร้องเพลงผ้าโพก(ชั้นเดียว)-

แล้วนึกถึงพ่อเทวา	ที่บอกความลับเรามาครั้งนี้
ใช้กงจักรเปิดถ้าด้วยทันที	หมายจะฆ่ายักษ์ให้วางวาย

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ว-

ดาราศิขย์ : นั้นเรามองเห็นแสงตะวันสาดเข้ามาทางปากถ้านั้นแสดงว่ปากถ้าเปิดให้เราแล้วเราจะได้ออกไป

จักรมัลย์ : หยุคเดียวนี้ เจ้าหัวใจยักษ์จะหนีไปไหน

ดาราศิขย์ : นั้นเด็กที่ไหนมาวิ่งเล่นอยู่แถวนี้ในป่าไม่เห็นมีบ้านคนเลยแล้วเด็กนี้มาจากไหน รีบไปติดตามหาพระมารดาดีกว่า

จักรมัลย์ : เดียว อย่าไป เจ้าเป็นหัวใจยักษ์ มาให้หนูจับไปฆ่าเดี๋ยวนี้

ดาราศิขย์ : ข้านี้หรือหัวใจยักษ์ ข้าไปทำร้อนทำเข็ญอะไรให้กับเจ้าจึงจะได้ออกมาแกงกัน

จักรมัลย์ : หนูไม่ให้เจ้าออกไปหรอก หนูไม่ให้เจ้าออกไปหรอก

ดาราศิขย์ : เจ้ามีชื่อเรื่องเสียงไรจึงจะมาฆ่าข้า ข้าจะบอกตรงๆ เลยว่ข้าไม่เคยไปทำความเดือดร้อนให้กับใคร

จักรมัลย์ : ชื่อว่จักรมัลย์ ชื่อเพราะไหมหละ

ดาราศิขย์ : ข้าไม่ใช่หัวใจยักษ์ ข้าเป็นมนุษย์

จักรมัลย์ : ไม่ใช่ ถ้าเป็นมนุษย์ต้องหน้าแบบนี้ แต่เจ้าคือหัวใจยักษ์

-ร้องเพลงราชินีเกลิง-

หยุคนะหยุคนะอย่าพูดมาก	แสนจะยากกันใหญ่
เดี๋ยวหาว่ากูใจร้าย	จะจับมึงฆ่าให้ดู
ถ้าแม้ว่ามึงนั้นกลัว	ว่าตัวของตัวจะตาย
ให้มึงนั้นรีบกลับไป	โดยที่ให้มึงรู้
จะบอกให้มึงนั้นทราบ	เดี๋ยวจะมากราบตีนกู
ไอหัวใจพญายักษ์	มาให้เราจักรมัลย์
เอาไปฆ่าให้ตาย	ให้อวดวายตามกระทุ้
เดี๋ยวจะประหัตถ์ประหาร	ให้คนประจานให้ดู

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงตะลุมโปง(ชั้นเดียว)-

ดาราพิชัยมองดูไอ้เด็กนี้ ให้แปลกใจสุดที่มีกำลัง
รบราต่อสู้จนเหนื่อยนัก จึงหยุดพักกุมาราลีกต่อกร

ดาราพิชัย : ซ้ำก่อนหนอยแนไอ้เด็กอวดดี เด็กอะไรไม่มีสัมมาคารวะ ไม่เคารพผู้ใหญ่ ข้าไม่
อยากจะทำเจ้าหอรกนะไอ้เด็กน้อย

จักรมัลย์ : สงสัยว่าท่านจะยอมแพ้แล้ว มาให้หนูจับตัวดีกว่า

ดาราพิชัย : ข้าไม่ยอมเจ้าหอรก แต่ถ้าเจ้าไม่ไปเจ้าได้เห็นดีกับข้าแน่ กิริยาท่าทางของไอ้เด็กคนนี้เป็นที่ประหลาดใจของเราเหลือเกิน เรารบราต่อสู้กับมันมาหลายเพลลาแต่จับมันไม่ได้ไล่มันไปไม่ได้มันมีฝีมือลายมืออยู่เหมือนกัน ตอนนี้เราเดือดदानโมโหขึ้นมาแล้ว ครั้นจะเอามันไว้มันก็จะขวางทางเราในการเดินทางต่อไป ฉันทจะใช้กระบองของพ่อขุนงูชงราชชาติมันให้ตายแล้วจะรีบออกจากถ้ำนี้ไป ถ้าขึ้นซ้ำเดี่ยวถ้าปิดอีก

จักรมัลย์ : ถ้าหากว่าเขาไม่ยอม หนูจะใช้กักรที่ฝ่ามือขวางมันให้ตาย

ดาราพิชัย : ครั้งนี้ครั้งสุดท้ายแล้วนะ เจ้าจงไปเสียเถิด

-ร้องเพลงสิงโลด-

ชีชาตะหวาดว่าชั่วช้าหลาย เดี่ยวมีงนั้นจะตายด้วยเงื้อมมือ
ชีชาหัวใจยกคึกคักหนักหรือ ประเดี๋ยวเกิดชีวาจะอาสัณ
-ปีพาทย์ทำเพลงเชิด, รัว-

ดาราพิชัย : ซ้ำก่อน เจ้าจักรมัลย์ นี้เจ้าเป็นลูกเต้าเหล่าใครมาจากไหน เหตุไฉนโยเสามาตามหาหัวใจยกษ์

จักรมัลย์ : เรามีพ่อชื่อว่าพิมพ์สุรียา

ดาราพิชัย : ชื่อพิมพ์สุรียา นั่นคือพ่อข้า

ดาราพิชัย : แล้วแม่เจ้าชื่ออะไร

จักรมัลย์ : ชื่อสิวิกา

ดาราพิชัย : สิวิกาเป็นแม่เลี้ยงข้า

จักรมัลย์ : มีแม่ใหญ่ชื่อประไพสุมาลี มีพี่ชายชื่อดาราพิชัย พี่ผู้หญิงชื่อขันทอง จะมาเอาหัวใจยกษ์ไปฆ่ายกษ์ที่ฆ่าแม่สิวิกาตายก็เลยคิดแก้แค้นตามที่เทวดาบอกมา

ดาราพิชัย : เรามีชื่อว่าดาราพิชัย มาตามหาพระมารดากับน้องขันทอง หาเท่าไรก็ไม่เจอ จึงไปหาพ่อขุนงูชงราชชาติ จึงได้ไม้เท้ากับรูปตะลุมโปงมาสวมใส่เพื่อไม่ให้มีอันตราย จะถอดรูปออกให้ดู

-ร้องเพลงสองไม้-

ถ้าไม่เชื่อคอยดูให้รู้ได้ ถอดรูปนั้นไซ้ไรเหมือนดังว่า

-ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว-

ดาราพิชัย : พี่จะบอกว่าหัวใจยักษ์นั้นเป็นหัวใจที่เต้นได้ ถ้าเช่นนั้นเรามาช่วยกันหาหัวใจยักษ์กันดีกว่า แล้วออกเดินทางไปช่วยกันฆ่ายักษ์ให้สำเร็จ

-ร้องเพลงตึกตา-

ตั้งใจพระกุมาร เมื่อพบพาลพีเรานั้นในวันนี้
ต่างตรงมุ่งหน้าไม่ช้าที่ เปรมใจสุดที่จะมีไหน

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

จักรมัลย์ : ที่นี้หละ เมืองของไอ้ยักษ์ที่หนุบอก
ดาราพิชัย : ที่นี้หรือเมืองของยักษ์จิตตูปักตร์
จักรมัลย์ : ไอ้พวกยักษ์
เสนายักษ์ : ใครมาเรียกนะ สงสัยญาติใครมารีเปลา เดี่ยวจะออกไปดูหน่อย
จักรมัลย์ : จำหนูได้รีเปลา ไอ้ลูกน้องยักษ์
เสนายักษ์ : อ้าว โดนกระบองฟาดไปแล้ว มาได้ยังไงฟื้นขึ้นมาได้ยังไง ผีหลอก
จักรมัลย์ : หนุยังไม่ได้ตาย คนดีเขามีคนช่วย จะมาแก้แค้นยักษ์
เสนายักษ์ : แล้วนี่ไม่ได้มาคนเดียว มากับใครรี
จักรมัลย์ : พี่ชายฉันเอง ผากไปเรียกนายของเจ้าหน้อย บอกด้วยว่าจะฆ่ายักษ์
เสนายักษ์ : เอ็งนะหรือจะมาฆ่านายข้า เพราะนายของข้าฆ่ายังไงก็ไม่ตาย ถ้าเก่งจริงรอที่นี้จะไปตามนายมา

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

เสนายักษ์ : ถวายบังคมนาย
จิตตูปักตร์ : มีอะไรอีกหละ เรื่องเก่าที่ในป่าเมื่อวันก่อนยังไม่ทันจะวายเลย
เสนายักษ์ : เวลาที่ลูกนางสีวิกายังไม่ตายมันจะมาฆ่ามันทำนายไปสู้กับมัน
จิตตูปักตร์ : เอาอย่างนี้ข้าจะออกไปดู ข้าจะเอากระบองฟาดมันให้ตาย

-ร้องเพลงสองไม้-

แล้วพากันไปดูอย่าได้ช้า ไปดูให้เห็นกับตา

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงพม่าช่วยหม่อง-

มองดูเจ้ายักษ์มาขวางหน้า เหตุไฉนจึงกล้ามาทางนี้
จึงบอกพญายักษ์ในวันนี้ เดี่ยวเถิดชีวิตจะบรรลัย

ดาราศิขัย : ในนามของเราเองดาราศิขัยเป็นพี่ชายของจักรมัลย์

จิตตูปัทธ์ : เจ้านี่ตายยากจริง ใครมาช่วยเหลือเจ้าให้ฟื้นขึ้นมาได้ บอกมาซิ

จักรมัลย์ : เทวดาช่วยให้ข้าฟื้นขึ้นมา วันนี้ข้าจะมาเอาชีวิตเจ้ายักษ์ทุกคนเลย แก่แก่นให้แม่สีวิกา

-ร้องเพลงพม่าเขารวบ-

พูดมากไม่ยอมฟังซังน้ำหน้า ประเดี้ยวเถิดชีวาจะอาสัญ
มาเข้ามาสู้กันในวันนี้ ประเดี้ยวเถิดชีวีจะอาสัญ

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงเทพทอง-

รบราต่อสู้ศัตรูมา ให้เหนื่อยอ่อนกายานิ่งนัก
ทุกที่ยักขาในชีวิตวันนี้ ต้องอาสัญด้วยมือเรา

จักรมัลย์ : ทำเป็นยิ้มหน้าบานเลยนะ คิดว่าข้าทำอะไรท่านไม่ได้หละสิ จะบอกให้นะถ้าเจ้าไม่
อยาก ตายให้มากราบข้ากับพี่ข้าก่อน

จิตตูปัทธ์ : ทำไม่ต้องกราบด้วย ในเมื่อถึงอย่างไรข้าก็ไม่ตาย

จักรมัลย์ : ข้ามีของขวัญจะให้เจ้าดู

จิตตูปัทธ์ : อะไร ข้าไม่ยอมได้หรอก

จักรมัลย์ : นี่ ของขวัญชิ้นนี้ถ้าพวกเจ้าเห็น พวกเจ้าต้องสะอื้น

-ร้องเพลงกระทงย่อย-

จักรมัลย์ยิ้มเยาะหัวเราว่า เพราะไอ้พวกพญายักษ์ต้องอาสัญ
นี่มันหัวใจของใครกัน วันนี้แล้วชีวิตต้องบรลลัย

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

จิตตูปัทธ์ : ฉันทขอคืนเถิด

เสนายักษ์ : มันได้หัวใจนายมา นายต้องขอคืนต้องพูดกับมันดี ๆ อ่อนวอนมัน

จิตตูปัทธ์ : ไหน ๆ มันก็ได้หัวใจของเรามาแล้วจะสู้กันสักตั้งให้รู้กันไปเลย

-ร้องเพลงพม่ากลองยาว-

ถ้าเก่งจริงวิ่งเข้ามา กูจะเข่นกูจะฆ่าให้อาสัญ
เป็นตายอย่างไรในวันนี้ ยอมแล้วชีวีจะอาสัญ

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด, โอด-

เสนาย์กษัตริย์ : นายไม่น่าตายเลย ฉันทกลัวแล้วอย่าทำอะไรฉันเลย ฉันทกลัวแล้ว

ดาราศาสตร์ : พวกเจ้าทั้งหลาย หากว่าไม่ทำร้อนทำเชื้อมแล้วละก็ พวกข้าก็ไม่ทำอะไรเจ้าหรอก

เสนาย์กษัตริย์ : ตอนนี้นายของข้าก็ถึงแก่ความตายแล้ว บ้านเมืองไม่มีผู้ปกครอง ข้าขอเชิญท่านดาราศาสตร์กับจักรมัลย์มาเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองนี้ด้วยเถิด

ดาราศาสตร์ : ตอนนี้เรามีภารกิจต้องติดตามหาพระมารดา โดยให้พวกเจ้าช่วยดูแลบ้านเมืองแทนเราก่อน น้องจักรมัลย์เราออกเดินทางกันดีกว่าเพราะตอนนี้พี่ต้องออกตามหาพระมารดาไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหนพร้อมกับน้องของพี่อีกคนหนึ่ง

จักรมัลย์ : ถ้าอย่างนั้นให้หนูตามหาช่วยอีกแรงนะจ๊ะ

-ร้องเพลงวรเชษฐ์-

ชวนน้องเดินทางต่อไป กุมารตามพระเชษฐาไม่ช้าที่

-ปีพาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงสร้อยสนตัด-

จะกล่าวถึงพระสุจินดา เมื่อพักกายอยู่ยังเวียงชัยก็ไม่สุข
อยู่กับเจ้าขันทองก็รักใคร่ มิเคยจะขัดใจสักเวลา

พระสุจินดา : เราเองมีพระนามว่าพระสุจินดา มีพระบิดาทรงพระนามว่าพระพรหมทัต มีพระมารดาพระนามว่าแม่ประไพ นับตั้งแต่ครั้งนั้นเราได้เข้าไปที่พระบรรทมแล้วฝันไปว่ามีขันทองใบหนึ่งมาลอยอยู่ตรงหน้าเราเองจึงคว้ามมาเชยชมแล้ววางไว้ข้างที่พระบรรทม พอตื่นขึ้นมาขันทองก็หายไป แล้วเราจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลต่อพระบิดาและพระมารดา ให้สั่งเสนาให้ตีฆ้องร้องป่าว ว่าใครมีขันทองให้นำขึ้นมาถวายจะมีรางวัลตอบแทนให้ ต่อมาตายาคู่หนึ่งได้นำขันทองใบนี้ซึ่งเป็นขันทองที่เราได้ฝันไป ได้ขึ้นนำมาถวาย เราได้เอามาเชยชมอยู่ในที่พระบรรทม เราได้แอบเห็นผู้หญิงคนหนึ่งออกมาจากขันทอง เธอได้ชื่อว่าเจ้าขันทอง เราเห็นครั้งแรกก็มีจิตใจนี้รักจึงขอความรักจากเจ้าขันทอง แต่เจ้าขันทองก็ยังไม่ตอบรับเราเลย วันนี้เราจะลงไปหาเจ้าขันทองเพื่อขอเธอแต่งงานจะดีกว่า

-ร้องเพลงปลายลาวแพน-

คิดสมดังอารมณ์ตั้งปรารถนา จะลงไปหาเจ้ากัลยาหาช้าไม่
ลงจากที่ประทับไม่รอช้า ขอเจ้ากัลยาแต่งงาน

-ปีพาทย์ทำเพลงเชิด-

-ร้องเพลงจันทร์โลม-

โคมยงองค์นางสำอางสี อยู่ยังแท่นที่มีกระจก
พระสุจินดาก็รักใคร่ จะต้องการสิ่งอันใดก็หาให้

ชั้นทอง : ตัวเราเองมีนามว่าชั้นทอง พระบิดาพระนามว่าพิมพ์สุริยา พระมารดาพระนามว่า ประไพสุมาลี เรายังมีพระมารดาฝ่ายซ้ายชื่อว่าแม่สีวิกา มีพี่ชายคนหนึ่งชื่อว่า ดาราพิชัย นับตั้งแต่ คราวครั้งนั้น ที่พระมารดาสีวิกาทำเสน่ห์ให้กมลพระราชบิดา ในขณะที่พระมารดาตั้งครรภ์เรา พระมารดาสีวิกา ให้โหรทำนายว่าเราที่ออกมาเป็นชั้นทองนั้นเป็นชั้นกาลีบ้านกาลีเมืองถ้าจะให้เราอยู่ใน บ้านเมืองต่อไปก็จะนำความเดือดร้อนมาสู่บ้านเมือง พระบิดาหลงเชื่อจึงขับไล่พระมารดาประไพ สุมาลีออกจากบ้านเมืองไป พระมารดาเดินทางมาจนมาพบกับตายายมาอาศัยอยู่กับตายายอยู่ยัง ทำยวงของพระสุจินดา อยู่มาวันหนึ่งเสนาข้าราชการได้มาตีฆ้องร้องป่าว ว่าพระสุจินดาได้ฝันเห็น ชั้นทอง เอาชั้นทองมาเซยชม ตายายรู้เข้าจึงขโมยชั้นทองของพระมารดาถวายพระสุจินดา เรา เองอยู่ในชั้นทองรู้เรื่องทุกอย่าง ครั้นเห็นพระสุจินดาไปว่าราชการมาเหน็ดเหนื่อย จึงออกมาจากชั้น ทองมาปรนนิบัติพัดวีให้หายจากความเหนื่อย จนมาเจอกับเจ้าพี่พระสุจินดา เจ้าพี่พระสุจินดาจึง ขอร้องให้เราไม่ลงไปอยู่ในชั้นทองตามเดิม เราเองอยู่กับพระสุจินดาก็มีความสุขดี แต่เราก็เป็นห่วง พระมารดา ตั้งแต่จากพระมารดาก็ไม่รู้ว่าจะไปประเห่ร่อนอยู่แห่งหนใด

-ร้องเพลงลูกทุ่ง-

ครั้นว่ามาถึงซึ่งกันกัลยา	ค่อยดำเนินเดินมาหาข้าไม่
ลดกายลงนั่งอยู่ตรงหน้า	ตรัสถามกัลยาเป็นอย่างไร

พระสุจินดา : น้องชั้นทองตั้งแต่มาอยู่ที่เมืองของพี่เป็นอย่างไรบ้างจะน้อง

ชั้นทอง : ชั้นทองตั้งแต่มาอยู่ยังเมืองเจ้าพี่ก็มีความสุขดีเจ้าคะ เพราะไม่ว่าน้องจะต้องการสิ่ง ใดเจ้าพี่พระสุจินดาก็จัดหาให้ไม่เคยขัดใจน้องเลยแม้สักครั้งเดียว

พระสุจินดา : เจ้าชั้นทองพี่มาขอความรักจากเจ้าหลายครั้งหลายหนแล้ว จนพี่จะทำใจแล้วนะ

ชั้นทอง : เจ้าพี่เจ้าขา ชั้นทองนั้นก็เห็นใจเจ้าพี่อยู่นะเจ้าคะ แต่เจ้าพี่ก็ต้องเห็นใจชั้นทองด้วย ในเมื่อชั้นทองมาสุขสบายแต่ว่าพระมารดาของน้องไปอยู่แห่งหนตำบลใดน้องก็ยังไม่รู้ ถ้าเจ้าพี่ อยากรจะแต่งงานกันน้อง น้องก็จะขอให้เจ้าพี่นั้นออกติดตามหาพระมารดาของน้องให้พบเสียก่อน แล้วเราค่อยแต่งงานกัน พระมารดาจะได้เป็นสักขีพยานให้เราด้วยยังงั้นแหละเจ้าคะ

พระสุจินดา : เจ้ารับปากและให้สัญญากับพี่แล้วนะน้องถ้าหากว่าเราสองคนติดตามหาพระมารดา ของน้องชั้นทองพบแล้วเจ้าจะแต่งงานกับพี่นะน้อง

ชั้นทอง : หม่อมฉันสัญญาเจ้าคะ

พระสุจินดา : เสนาข้าราชการจงไปเตรียมกองเกียรติยศ เราจะออกติดตามพระมารดาของน้องชั้น ทอง

-ร้องเพลงลาว-

พระได้ตั้งใจจะไคลครา	สองเรานั้นมาพาไปตามแม่
ชั้นทองตามองค์พระสุจินดา	ติดตามองค์มารดาในวันนี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงเซ็ด-

-ร้องเพลงเตาะเตะ

กล่าวถึงนางยักษ์พักกาย
อยู่ตัวคนเดียวเปล่าเปลี่ยวใจ

อยู่ยังกลางไพรสุขใจนัก
ลูกผัวหามีไม่เปลี่ยวใจนัก

นางยักษ์ : นามว่านักษะตูกอียด นะนี่นะ อยู่ตัวคนเดียวจะลูกผัวยังไม่เมียเรียกว่าโสดโคตรสวย
ชาติก่อนกะตูกอียด เป็นนางฟ้านางสวรรค์ แต่เผลอพลังใจทำผิดกฎสวรรค์เข้าไปลักลอบได้เสียกับ
เทวดารูปหล่อ พระสยมท่านรู้ความ จึงสาปสั่งให้เรามาเป็นนางยักษ์นางมาร และยังบอกอีกว่าอืดูก
เอี้ยเอ็งนะมีคู่ ถ้าหากถูกเนื้อต้องตัวชายใดแล้วเอ็งไม่ร้องอืด อืด อืด นั้นแหละคะเนื้อคู่ผู้สมที่แท้จริง
ของดิฉันกะตูกอียด หากมั่นใจว่าได้คู่แล้วดิฉันก็จะล้มหายตายจากไปเกิดเป็นนางฟ้านางสวรรค์ดั้งเดิม
ก็ไม่รู้ว่าดีหรือไม่ดี อยากมีผัวก็อยากมี แต่ยังไม่อยากจะตาย อยากจะมีชีวิตอยู่ วันนี้จะไปเที่ยวป่า

-ร้องเพลงนกขมิ้นมอญ(ชั้นเดียว)-

จัดแจงแต่งกาย จะไปเที่ยวพนาไพรในวันนี้
พอใกล้ได้เวลา ค่อยกลับคูหายักษ์

-ปี่พาทย์ทำเพลงเซ็ด-

-ร้องเพลงพม่าเดินทัพ-

เดินทางมาระหว่างไพรพนา ให้เหนื่อยอ่อนกายาเป็นยิ่งนัก
ชั้นทองตามองค์พระสุจินดา สุดท้ายจะเหนื่อยล้าเสียยิ่งนัก

ชั้นทอง : เจ้าพี่เจ้าขาในระหว่างที่เราเดินทางมาในครั้งนี้ชั้นทองรู้สึกเหนื่อยร่างกายเหลือเกิน
เจ้าคะ

พระสุจินดา : น้องบอกกับพี่ว่าเหนื่อยหรือจะน้อง

ชั้นทอง : เจ้าคะน้องอยากจะขอเจ้าพี่ให้หยุดกองเกียรติดยศไว้ก่อนได้ไหมเจ้าคะ

พระสุจินดา : พี่จะสั่งเสนาข้าราชการให้หยุดเดินทางและสร้างพลับพลาเราสองคนจะได้ พักผ่อน
กันนะน้อง เสนาเราจะให้ท่านสร้างสุวรรณพลับพลาให้เราสองคนกับน้องชั้นทองได้พักผ่อนกันก่อน

เสนา : เชิญพระองค์ขึ้นประทับ

-ร้องเพลงขึ้นพลับพลา-

ลดองค์ลงนั่งบนพลับพลา อันเหนื่อยมาหวังจะพักซึ่งกายา
ลมพระพรายชายพัดมารวยริน หอมแต่กลิ่นบุพผานานาพันธุ์

-ปี่พาทย์ทำเพลงรว-

-ร้องเพลงกระทงน้อย-

นางมาถึงยังซึ่งกลางป่า
เที่ยวจับสิ่งสามาฆบกิน

แสนที่จะปรีดานางยักษ์
ยังไม่สิ้นจะอิมหน้า

นางยักษ์ : ตอนนี้ดิฉันเองนะคะเดินทางมาหยุดที่กลางป่า วันนี้ป่ามันเงียบสงัด สัตว์ร้ายไม่กลายกริ่ง ทำไมมันเงียบชอบกล บรรยากาตอย่างนี้มันทำให้เหงาหงอย หูดหวิด อู๊ย มองไปข้างหน้า นั้นเขาเรียกว่าอะไรกัน มีคนเยอะแยะมากมาย

-ร้องเพลงสองไม้-

นางโอมอ่านอ เป่าพระคาถา
เป่ามนต์ราชาได้ทันใด ออยากจะมีอะไรข้างในนั้น

นางยักษ์ : ไปดูก่อนดีกว่าว่าข้างในมันมีอะไร

-ร้องเพลงลูกทุ่ง-

เจอปั๊บฉันก็รักปั๊บ ยอมรับฉันคนใจง่าย
แต่ไม่เคยเกินเลยกับใคร พอเห็นเธอที่ไรใจมันป้าบมันป้าบ

นางยักษ์ : ผู้ชายอะไรช่างหล่อเหลือเกิน ถ้าได้เป็นผัวคงจะหนุนนอนนุ่มเลย ต้องลองจับตัวดูก่อนว่าจะร้องหรืออืดหรือเปล่า ถ้าไม่ร้องแสดงว่าเป็นเนื้อคู่ของฉัน ผู้ชายคนนี้จะเนื้อคู่คู่สมตามที่พระสยามท่านได้สาปสั่งเอาไว้ ถ้าอย่างนั้นแล้วก็อย่าหาว่าขี้ตู่เลยนะ ผู้ชายคนนี้จะแหละที่เป็นสามีในอนาคต นางที่นอนอยู่ที่นี่ทำไมนอนห่างวาสองวา ไม่ใช่ผิวเมียกันแน่ๆ แต่จะเอานางคนนีไปไต่ถามก่อนว่าเป็นอะไรกับผู้ชายคนนี้ หากว่าเป็นเมียก็จะเป็นเมียแทนมัน

-ร้องเพลงแขกต่อยม้อ(ชั้นเดียว)-

คิดการเป่ากัลยาให้หลับไหล

-ปี่พาทย์ทำเพลงรัว-

-ร้องเพลงแขกต่อยม้อ(ชั้นเดียว)-

สิ้นสว่างเวทมนต์ที่ดลใจ
เห็นหน้ายักษ์

ทราวมวยรู้สึกกายไม่ได้ช้า
ให้ตระหนกในอุราในครั้งนี้

ขันทอง : เราเองขันทองจำได้ว่าหลับอยู่กับพระสุจินดาในสุวรรณพลับพลาแล้วมาอยู่ตรงนี้ได้
อย่างไร

นางยักษ์ : ฉันจะบอกหล่อนว่าในป่าแห่งนี้ใช้จะมีแค่อีสสาลาสัตว์ แต่ยังมียักษ์อย่างฉันมันยักษ์ใหญ่
ยักษ์โต พื้นที่อาณาเขตฉันมันกว้างใหญ่

ขันทอง : แล้วแม่ยักษ์ไปลักพาฉันมาทำไมหละจ๊ะ

นางยักษ์ : ฉันต้องการจะไต่ถามหล่อนว่าผู้ชายที่นอนกันหล่อนในปลับพลาเป็นอะไรกับหล่อน

ขันทอง : พระสุจินดานั้นเป็นคู่มั่นของฉันเอง

นางยักษ์ : แสดงว่าผู้ชายหน้าชาวคนนั้นเขายังไม่ได้เป็นผัวหล่อนว่าอย่างนั้นเถอะ แสดงว่ายังโสด
ฉันขอผู้ชายคนนั้นก็แล้วกัน

ขันทอง : แม่ยักษ์จำ แม่ยักษ์มาขอเอากับฉัน ฉันตัดสินยกให้แม่ยักษ์ไม่ได้หรือกระจะ ถ้าแม่ยักษ์
อยากได้ทำไม่ไปเจรจากับเจ้าพี่พระสุจินดาเองหละจ๊ะ

นางยักษ์ : ตอนนี้หล่อนรู้แล้วว่าฉันเป็นยักษ์แต่อย่าปากโป้ง ฉันจะไปขอพระสุจินดามาเป็นผัว ฉัน
จะสาปสั่งให้หล่อนเป็นไม้ ตราบถึงวันที่หล่อนได้เลือดจากร่างกายฉันไปปรดร่างกายหล่อน วันนั้น
หล่อนจึงจะหาย

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

-ร้องเพลงช่อทองกวาว-

เราอ่อนหวานนางยักษ์

จงปราณีอย่าได้ทำเราให้เจ็บเมตตา

เราร้องเรียกพระสุจินดาอย่าใจ

จงมาช่วยทรมานภัยจากยักษ์

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด, แยกต่อຍหม้อ-

-ร้องเพลงช่อทองกวาว-

ร้ายมนต์เป่าพระคาถา

จะสาปสันกาลยาเป็นน้ำใบ้

ขันทองให้ตระหนกตกใจ

จะร้องเรียกผู้ใดก็ไม่มี

-ปี่พาทย์ทำเพลงรวิ-

นางยักษ์ : ขอสาปสั่งให้เป็นน้ำใบ้ ณ บัดนี้ ต่อไปนี้ฉันก็จะแปลงกายเป็นนางขันทอง

-ร้องเพลงจะเข้ขวางคลอง(ชั้นเดียว)-

ตั้งใจจะจะแปลงกาย

อ่านมนต์คาถาทันใด

รูปปล้นกลับกลายเป็น

เปลี่ยนทันที

-ปี่พาทย์ทำเพลงรวิ-

-ร้องเพลงตะลุ่มโปง(ชั้นเดียว)-

รูปหายกลายเป็นด้วยฉับไว

กลายเป็นหญิงงามวิไลถูกใจนัก

คราวนี้คงสมอารมณ์นัก

ไต่ตงค์ทรงศักดิ์มาเป็นคู่

นางยักษ์ : พ่อคุณหนูหัวฉันรักเธอตั้งแต่แรกพบ ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อที่จะร่วมเรียงเคียงคู่กัน ตื่นขึ้นมาคุยกับฉันสิจ๊ะ ทำเป็นนอนเฉยอีก ลืมไปต้องคลายมนต์สะกดให้เขาก่อนแล้วค่อยว่ากัน

-ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว-

-ร้องเพลงสาธิตกาแก้ว-

เจ็ยแจ้วแจ้วเสียงสำเนียงใส ภูวนัยลืมตา
เมื่อตะวันเคลื่อนคล้อยบ่าย หันมาปลุกกัลยาให้ลืมตา

พระสุจินดา : เราเองพระสุจินดาตอนนี้ก็ตะวันบ่ายคล้อยแล้วเดี๋ยวจะหันมาปลุกเจ้าชั้นทองเพื่อเดินทางออกติดตามหาพระมารดาจะดีกว่า เจ้าชั้นทองทำไมน้องนอนขี้เซาอย่างนี้ ตื่นเถิดจ้

นางยักษ์แปลง : นี่น้องชื่อชั้นทองหรือเจ้าคะ นึกชื่อตัวเองไม่ทัน ลืมถามเขามา เห็นว่าเรายังไม่ได้เป็นผัวเมียกัน ถึงตอนนี้ฉันจะยอมเป็นเมียเธอแล้วนะ

พระสุจินดา : เป็นผู้หญิงอย่าพูดอย่างนี้นะน้องมันไม่งาม พี่ขอความรักเจ้ามาตั้งนาน น้องยังไม่เคยให้ความรักกับพี่เลย รอให้แต่งงานกันก่อน ซึ่งสุกก่อนหมั้นไม่ดีนะน้อง เดี่ยวเราต้องรีบออกไปตามหาพระมารดา

นางยักษ์แปลง : มารดาคือใครหรือเจ้าคะ

พระสุจินดา : มารดาก็แม่อย่างไรละน้อง

นางยักษ์แปลง : น้องมีแม่ด้วยหรือเจ้าคะ

พระสุจินดา : แม่ของน้องตอนนี้ยังหาตัวไม่เจอ พี่จะขออน้องแต่งงานน้องก็ขอให้ออกตามหาแม่เสียก่อนเพื่อมาเป็นสักขีพยานในงานแต่งงานของเรา

นางยักษ์แปลง : เมื่อรู้อย่างนี้น้องก็เปลี่ยนใจแล้วหะเจ้าคะไม่ต้องตามแม่แล้วแต่งงานเลย

พระสุจินดา : ตกลงน้องจะไม่ตามหาแม่แล้วไซ้หะหะ

นางยักษ์แปลง : ตอนนี้อยากแต่งงานแล้ว เรื่องตามหาแม่เอาไว้ที่หลัง ไม่ต้องมาเป็นสักขีพยานก็ได้เจ้าคะ แม่นั้นจะล้มหายตายจากไปแล้วก็ไม่รู้ เสียเวลาเปล่าๆ

พระสุจินดา : ทำไม่จึงพูดเช่นนั้นหะน้องถึงอย่างไรก็เป็นแม่เจ้านะ

นางยักษ์แปลง : เราแต่งงานกันก่อนแล้วค่อยกลับไปรับแม่ก็ได้

พระสุจินดา : ตกลงน้องจะกลับบ้านกลับเมืองของพี่ก่อนเพื่อไปแต่งงานกันไซ้หะหะ ถ้าเป็นเช่นนี้แล้วพี่จะไม่ขัดน้องหะหะ เสนาราชการ เตรียมกลับเมือง

พระสุจินดา : ถ้าอย่างนั้นเราเดินทางกลับเมืองกันก่อนดีกว่านะจ๊ะน้อง

-ร้องเพลงลาวเสียงเทียน-

แล้วชวนน้อง ชั้นทองไปกลับพารา
นางแปลง ดีใจได้คู่

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

นางขันทองเดินทางมาพบกับพระสุจินดาและนางยักษ์แปลง แต่พระสุจินดาจำไม่ได้ นางไขขันทองพยายามเล่าเรื่องแต่พระขันทองไม่รู้เรื่อง

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

-ร้องเพลงมอญ-

แล้วเล่าความที่เป็นมา บัดชะนี้นางยักษ์ปลอมกายมา
มันสถาปสรรค์เจ้านางคราม ให้บ้ำบออย่างนั้นในครั้งนี่

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

-เจรจา-

พระสุจินดา : เอ ทำไมนางบ้ำบักคนนี่จึงหน้าตาละม้ายคล้ายน้องขันทองเสียเหลือเกิน
นางยักษ์แปลง : เหมือนที่ไหนกันหละเจ้าคะ
เสนา : พระองค์ท่านนางคนนี่เขาบอกว่าเขาเป็นพระนางขันทอง
นางยักษ์แปลง : เสนาข้าราชการขับไล่มันออกไปอย่าให้มันมาเกาะเกาะ ฉันจะกลับเมือง

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด, โอด-

ดาราพิชัยเดินทางมาพบกับขันทองระหว่างทาง ขันทองเล่าเรื่องและขอความช่วยเหลือ
ดาราพิชัย : นำประหลาดใจ ขณะที่เรากำลังตามหาพระแม่ประไพสุมาลี ผู้หญิงคนนี้เป็นใครกันจะ

นางขันทอง : -ร้องเพลงลาวครวญ-

แล้วจึงเล่าความตามเป็นมา เรานี้คือน้องของพี่นั้น
น้องถูกยักษ์ร้ายสถาปมา ให้เป็นไปเป็นบ้ำบออย่างที่เห็น

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

ดาราพิชัย : มาร้องให้ทำไม ฉันไม่เคยรู้จักเธอเลย เธอเป็นใครกัน เป็นพี่หรือ เป็นน้อง ใครเป็นพี่น้อง ฉันกับเธอหรือ มียักษ์หรือ มันเป่ามนต์หรือ แล้วเป็นมาอย่างไรหละ เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน คนที่เป็นคู่มันอยู่ในเมืองกับยักษ์ ถ้าเช่นนั้นเราจะไปพิสูจน์ความจริงกันในเมือง

-ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว-

ร้องส่ง เลิกแล้วจะร้องส่งพ่อทูกองค์พ่อเทพเทวดา
เวลาเข้าลูกเชิญมาเวลาเย็นลูกจะส่งให้พ่อไป
ผีโพธิ์ไปอยู่โพธิ์จะเล่าถึงผีไทรไปอยู่ไทร
ผีที่ต้นไม้ใหญ่พ่อชักชวนกันไปอย่าได้ช้า

ผีในห้วงในหนองก็ให้ไปผีคลองในน้ำไหล
สินบนที่เขาบ่นไว้ขาดกันในวันนี้เถิดพอนา
โพล์เพลิงเวลาอุกยก็มีวันทาแล้วอุกขอลาไป

-ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว, กราวรำ-

เรื่อง แก้วหน้าม้า ตอน พระปิ่นแก้วพาดารากลับเมือง
 แสดงโดยคณะชุดประเสริฐ วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2554
 งานแก่นบเจ้าที่บ่อปลา ที่หมู่ 3 ตำบลแพรกาใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

ปีพาทย์ทำเพลงวา

ซำลงโรง

-ร้องเพลงซำปิ่นอก-

เมื่อนั้น พระปิ่นแก้วทรงศักดิ์หนึ่งประทับ
 พระองค์ทรงโฉมสง่าน่าแล จะชวนพระดารากลับพารา

-ร้องเพลงกล่อมনারี-

พระองค์ทรงประทับบัลลังรัตน์ หน่อกษัตริย์ทรงประทับยังพระที่
 อยู่กับเมียนารักใคร่ ถ้าต้องการสิ่งอันใดก็หาให้

ปิ่นแก้ว : ตัวข้าพเจ้าเองทรงพระนามว่าพระปิ่นแก้ว พระบิดาทรงพระนามว่าพระปิ่นทอง พระมารดาทรงพระนามว่าแม่ฉวีรัตนา ยังมีแม่เลี้ยงอีกสองพระองค์ชื่อว่าแม่ทศมาลีแล้วก็ แม่สร้อยสุวรรณจันทร์ทอง เราเองนี้ยังมีน้องชายอีกคนหนึ่งทรงพระนามว่าพระปิ่นสินชัย ตั้งแต่เราเองนี้ได้เดินทางมากับน้องชายเราปิ่นสินชัย หวังจะไปส่งน้องชายของเราที่เมืองโรมวิที้ ระหว่างเดินทางก็มาพักหลับนอนอยู่กลางป่า ตอนนั้นก็สวมรู้หน้าม้าที่พระมารดาให้เรา มา พักหลับนอนระหว่างทางพอดีขึ้นมาเจ้าปิ่นสินชัยก็หายไป เราก็ออกติดตามหามาก็ไม่เคยเจอน้องชายของเราเลย จนเรามาถึงที่เมืองของเจ้าดารารัชนี ตอนนั้นเจ้าดารารั กับเจ้ารัชนีออกไปให้ชัชทาน เราเองสวมรูปหน้าม้าออกไปรับชัชทาน เจ้าดารารับบอกว่าให้ชัชทานไปหมดแล้ว เจ้าดารารัจึงได้ถอดขำมรงค์ต้นตระกูลให้กับเรา หวังจะให้เราเอาขำมรงค์ไปขาย แต่เรารักเจ้าดารารัเราจึงไม่ได้เอาไปขาย แต่เจ้ารัชนีนำเรื่องนี้ไปบอกกับพระราชบิดาของเจ้าดารารัทำให้พระองค์โกรธขี้ไใสเจ้าดารารัไปอยู่กับเราที่กระท่อมท้ายสวน เราเองสงสารเจ้าดารารัไม่อยากให้ตกกระท่อมากจึงได้ถอดรูปหน้าม้าออกแล้วอยู่กับเจ้าดารารัมาด้วยความที่เรามีความโกรธเจ้ารัชนีจึงลอบเข้าไปในเมืองลอบได้เสียกับเจ้ารัชนี แต่เราก็ไม่เคยคิดจะให้เป็นเมีย พระราชบิดามารดาเห็นว่าเราไม่ได้เป็นหน้าม้าจึงได้เชิญให้เรากับเจ้าดารารัไปอยู่ในเมืองอย่างสุขสบายเราต้องการสิ่งใดเจ้าดารารัก็จัดหามาให้ วันนี้ตั้งใจว่าจะลงไปชวนเจ้าดารารักลับไปหาพระราชบิดาพระราชมารดาของเราจะดีกว่า

-ร้องเพลงฉนวนเกล้า-

ทรงพาเมียรักมาสมปรารถนา จะลงไปหาเจ้าดารารั
 ออกจากที่ประทับมิได้ช้า ไปหาเจ้าดารารัหาซำไม

ปีพาทย์ทำเพลงเชิด

-ร้องเพลงลาว-

กล่าวถึงดารานารี ประทับอยู่ยงที่เมื่อมีสุข
อยู่กับภัสตามेतตานั้น เจ้ารักทรมวยไม่ให้หมอง

ดารา : ตัวเราเองมีนามว่าดารา พระบิดามีนามว่าทำงพรหมทัต พระมารดานามว่าให้นามว่าแม่
ประไพ มีฝ่ายชายนามว่าเลขา น้องสาวนามว่าเจ้ารัชนี้ บัดนี้เราดาได้แต่งงานมีคู่ครองแล้ว พระสวามี
พระนามว่าพระปิ่นแก้ว เมื่อครั้งหนึ่งนั้น ฉันทเองเจ้าดารารออกไปให้ชยันทนายในสวนได้มีพ่อน้ำมา
หน้าลาได้เข้ามาขอ ชยันทนายจากเรา เราเองก็ได้แจกจ่ายเงินทองที่ติดตัวไปจนหมดแล้วก็เลยถอด
ขำมรงค์ต้นตระกูลที่พระบิดาประทานให้เราให้กับพ่อน้ำมาไป ต่อมารัชนี้เอาไปกราบทูลต่อพระ
บิดาจึงเป็นที่ไม่พอพระทัยขับไล่เราไปอยู่กระท่อมปลายนา พ่อน้ำมามีจิตเมตตาสงสารจึงถอดรูป
ม้าออกเป็นเจ้าที่ปิ่นแก้ว เราจึงได้กลับเข้ามาอยู่ในเมือง ตอนนั้นเราก็มีความสุขดี ไม่ว่าจะต้องการสิ่ง
หนึ่งประการใด เจ้าที่ปิ่นแก้วก็ทำให้เราทุกอย่าง

-ร้องเพลงมอญระเริง-

เมื่อมาถึงยังเมียรัก ดีใจเรานักเป็นหนักหนา
พระลดกายลงนั่งอยู่ข้าง ตรัสบอกเจ้าดารารให้ได้ฟัง

ดารา : ดาราถวายบังคมเจ้าที่
ปิ่นแก้ว : เจริญสุขเถิดเจ้าเมียรักของพี่
ดารา : วันนี้เจ้าที่แต่งตัวสวยจะไปทางไหน หรือออกว่าราชการ
ปิ่นแก้ว : พี่จะมาชวนเจ้ากลับพระมหานครของพี่ไปหาพระราชบิดาพระราชมารดา ก็ตั้งแต่จากมา
เพื่อมาส่งพระศรีอนุชาของพี่ ผลสุดท้ายแล้ว ก็ไม่เคยเจอเจ้าปิ่นสินชัยเลยจนได้มาแต่งงานกับเจ้า
ตอนนี้เป็นห่วงพระราชบิดาพระมารดา วันนี้หวังจะชวนเจ้ากลับไปกราบพระบิดามารดา
ดารา : เจ้าที่บอกว่าจะพาดารารไปยังบ้านเมืองของเจ้าที่ นับตั้งแต่อยู่กับกันมาหมอนฉันยังไม่เคย
ไปบ้านเมืองของเจ้าที่เลย ให้น้องได้ตริกตรองดูนะเพคะ
ปิ่นแก้ว : ตริกตรองดูแล้วกันนะน้องนะ

-ร้องเพลงแขกถอนสายบัว-

พอได้ฟังวาจาสามี ภัสตาพาที่ให้แจ้งใจ
จะเสด็จไปหาพระชนกชนนี ยังราชธานีของสามีก็ดีใจ

ดารา : เจ้าที่ ดาาคิดดูแล้วหากจะกลับไปยังเมืองของเจ้าที่ดาราก็จะไปด้วยจะได้กราบพระราช
บิดาพระราชมารดาของเจ้าที่
ปิ่นแก้ว : แสดงว่าเจ้าจะไปกับพี่ เราเป็นผัวเมียกันพี่ไปไหนก็อยากให้เจ้าไปด้วย

ดารา : เจ้าพี่ไม่พาเจ้ารัชนี้ไปด้วยหรือเจ้าจะยังไฉนนางก็เป็นเมียอีกคนหนึ่งนะเจ้าจะ
 ปิ่นแก้ว : พี่รู้จำแต่ครั้งนี้พี่จะพาเจ้านั่งพี่รู้จำแต่ครั้งนี้พี่จะพาเจ้านั่งเรือสำเภายนต์ เจ้าจะได้ไม่ต้อง
 เดินทางลำบาก พี่คิดว่าเรานั่งเรือกันไปได้เพียงสองคน เจ้ารัชนี้จึงไปด้วยไม่ได้ เมื่อถึงเมืองพี่แล้ว
 จึงจะกลับมารับเจ้ารัชนี้ ตอนนี้พี่จะเรียกเรือสำเภายนต์มาก่อนจะได้เหาะเหินเดินอากาศไปได้จะ
 นื่อง

-ร้องเพลงต้นวรเชษฐ์-

นึกถึงองค์มารดา	มณีรัตนา
เมื่อเรือสำเภามาเหมือนดังว่า	หันมาชวนเจ้าดาราไม่ช้าที่
ปีพาทย์ทำเพลงเซ็ด	

-ร้องเพลงไทยน้อย-

บัดนั้น	กล่าวถึงนางผีโขมด
อยู่ตัวคนเดียวเปล่าเปลี่ยวใจ	อันลูกผีวามีไม่

ผีโขมด : ตัวฉันมีชื่อว่าผีโขมด ฉันเองเป็นผีดังผีป่า อยู่ในป่าชานี้มานานแล้ว อยู่ตัวคนเดียวลูกผี
 วามีไม่ ทุกวันฉันจะออกไปในป่าหาหนอนมากินเล่น ถ้าปะเหมาะเคราะห์ดีได้เจอพวกมนุษย์จะได้
 จับมาสุบเลือดกินเป็นอาหาร ทุกวันนี้นางผีโขมดอยากจะมีลูกมีผัวกับเขาสักคน แต่ยังไม่พบเพราะ
 หน้าตาเป็นผีเป็นสาว ดูสินอนหนาวมาตั้งนานจะหาผู้ชายมายังไม่ได้สักคนหนึ่ง วันนี้จะสวนผีเล็ก
 ผีน้อยไปจับสิงสาละสัตว์ในป่ามาสุบเลือดสุบเนื้อกินดีกว่า นางผีเล็กผีน้อยเอ๋ย
 ผีเล็กผีน้อย : หม่อมแม่เจ้าขามาแล้ว เรียกมาทำไมเจ้าคะ
 ผีโขมด : พวกเอ็งอยู่ในป่ามานานไม่เบื่อกันบ้างหรือ ไม่อยากมีลูกมีผัวกันบ้างรึไร วันนี้จะ
 ออกไปเที่ยวป่าจับสิงสาละสัตว์มาสุบเลือดเพื่อเจอผู้ชายจะจับมาเป็นผัว
 ผีเล็กผีน้อย : ดีคะหม่อมแม่ไปกันเลยเจ้าคะ

-ร้องเพลงเขมรกำปอ-

ผีโขมดสุดแสนสำราญใจ	ผันผายลุกออกจากที่พัก
ปีพาทย์ทำเพลงวรเชษฐ์, เซ็ด	

-ร้องเพลงพราหมณ์ตีดน้ำเต้า-

สำเภาน้อยลอยมากกลางเมฆา	สงสารเจ้าดาราเป็นหนักหนา
ลอยเรือกับภัสดาออกมากกลางเมฆา	ให้เหินเอยกายาเป็นยิ่งนัก

ปิ่นแก้ว : เราเองปิ่นแก้วเดินทางกับเจ้าดาราไปกับสำเภายนต์ ตอนนี้แดดร้อน เป็นห่วงเจ้าดารา
 เหลือเกินเพราะเจ้าดาราไม่เคยเดินดงเดินป่า แม่ย่านางก็พาเหาะขึ้นมาสุงเหลือเกิน

ดารา : เจ้าพี่เจ้าคะนี่เราก็ดูเดินทางมานานแล้วยังไม่เจอบ้านเรือนคนเลยอีกใหม่เพคะเจ้าพี่
 ปิ่นแก้ว : อีกไม่นานก็จะถึงบ้านเมืองพี่แล้วแต่พี่สงสารเจ้าเหลือเกินไม่เคยมาตกระกำลำบาก
 ดารา : เจ้าพี่ตอนนี้ร้อนมากเราน่าจะหยุดพักก่อน ให้เรือเหาะไปพักข้างล่าง แดดร่มค่อยเดินทาง
 ต่อดีกว่า
 ปิ่นแก้ว : ก็ดีเหมือนกันถ้าอย่างนั้นพี่จะชักเรือสำภาณต์ไปข้างล่างหยุดพักก่อนค่อยเดินทางต่อเน
 ืองนะ

-ร้องเพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์(ชั้นเดียว)-

จะชักเรือเหมือนดังว่า ลงสู่พื้นพสุธาที่ว่าไว้
 บอเจ้าดาราถ้าเช่นนั้น พี่จะพาลงไป
 ปี่พาทย์ทำเพลงรวิ

ปิ่นแก้ว : เจ้าดาราน้อง ตอนนี้พี่ก็พาน้องเหาะลงมาข้างล่างแล้ว เราลงจากเรือกันก่อน
 ดารา : เราน่าจะพักก่อนรอให้แดดร่มลมตกค่อยเดินทางนะเจ้าคะ ตอนนี้หม่อมฉันยากน้ำเป็น
 กำลัง น้องอยากให้เจ้าพี่ออกไปหาน้ำให้ดาราเสวยได้ไหมเจ้าคะ
 ปิ่นแก้ว : เรื่องแค่นี้พี่ทำให้น้องได้ ให้มากกว่านี้พี่ก็ทำได้ ระวังที่พี่ออกไปหาน้ำให้เจ้าน้องอยู่
 บนเรืออย่าลงจากเรือจะได้ไม่มีใครทำอันตรายเจ้าได้
 ดารา : เจ้าพี่อย่าไปนานนะเจ้าคะ ถ้าหากไม่มีน้ำก็ให้กลับมาหาดารานะเพคะ

-ร้องเพลงบุหลัน(ชั้นเดียว)-

เมื่อนั้น สั่งเสียดมขวัญไม่ล่าช้า
 ภัศดาลาลับ แม่งามทรัพย์คอยทำ

ดารา : เมื่อสักครู่เราดาราให้เจ้าพี่ปิ่นแก้วไปหาน้ำมาให้เสวย ตอนนี้เราดารารู้สึกว่าเรียวแรงลด
 น้อยไปทุกที

-ร้องเพลงลาว-

บัดนั้น ฝัโฆมตมาถึงซึ่งกลางป่า
 ดีใจตัวข้า กินอ้มหน้า
 จึงจะได้มาถามพวกสาวใช้ พวกเอ็งกินอะไรกันมาบ้าง

ฝัโฆมต : ฉันทองนางฝัโฆมตได้ออกมาเที่ยวป่าจับสิงสาราสัตว์มาสุบเลือดเป็นอาหารเราเองอ้มหน้า
 สำราญดี ไปถามพวกฝัเล็กฝัน้อยสิว่ามากกลางป่ากับเราได้กินอะไรกันบ้าง
 ฝัเล็กฝัน้อย : กินเห็บกินหมัดเจ้าคะ

ผีโชมต : ทูเรศหน้าตาอัปลักษณ์แล้วยังกินเห็บอีก เอาอย่างนี้ดีกว่าเดินทางไปหาจับสิงสาราสัตว์
กินให้สำราญดีกว่า เร็ว ว้ายตายแล้ว อะไรนี่ เรือสำเภายนต์มาอยู่บนบกได้ยังไง มีผู้หญิงนั่งอยู่บน
นั้น ไปถามดูสิมันมาอยู่ที่นี้ได้อย่างไร

ดารา : ตกใจทำไมไม่น่าเกลียดน่ากลัวอย่างนี้

ผีโชมต : มานั่งทำอะไรตรงนี้

ดารา : ฉันดาราเดินทางมากับสามีตอนนี้สามีไปหาน้ำมาให้ฉันจ้

ผีโชมต : นี่นางผีเล็กผีน้อยเขาว่าเลือดมนุษย์มันหวาน ข้าจะจับนางดารามาสูบเลือด จะให้นางดารา
ลงมาจากเรือแล้วก็จับมันกิน นี่อีตาราข้าจะขอชีวิตเอ็งลงมาจากเรือสำเภาให้ข้าสูบเลือดเสียดี ๆ

ดารา : ฉันให้ไม่ได้หรอกจ้าชีวิตใคร ใครก็รัก

ผีโชมต : น้อยอีตารา ขอแค่นี้ไม่ได้ ข้าจะรอเอ็งอยู่นี่แหละ

- ร้องเพลงลาวเสียงเทียน -

เมื่อนั้น	ดาราตั้งสัจอธิษฐาน
นาวาคุ่มกันหมายมั่นว่า	อย่าให้พวกผีขึ้นมาบนนาวานี้
ให้พ้นภัยจากผี	เหมือนเจตนา
หากมันมันมาหมายราวี	ให้แพ่พ่ายเรานี้เหมือนเจตนา
ขอให้ลำนาวาร้อนเหมือนไฟ	อย่าให้มารมาได้เหมือนดังว่า
ปีพาทย์ทำเพลงรัว	

ผีโชมต : อีตาราลงมาให้กูสูบเลือดเสียดีกว่า

ดารา : ถ้าแม่ผีอยากได้ชีวิตดารา ดาราก็จะอุทิศให้แต่ดาราไม่ลงไปหรอกจ้า ถ้าแม่ผีอยากได้ก็
ขึ้นมาเองสิจ๊ะ

ผีโชมต : อีผีทั้งหลายล้อมเรือมันไว้ข้าจะขึ้นไป

- ร้องเพลงมอญโปกผ้า(ชั้นเดียว)-

คอยดูอีตาราต้องเจอข้า ไปหาอีตาราไม่ช้าที่
เมื่อขอร้องกันดีดีไม่ยอมฟัง ขึ้นจะตันทุรังมึงต้องตาย
ปีพาทย์ทำเพลงรัว

ผีโชมต : ว้าย ร้อนเรือร้อน อีผีเล็กผีน้อยทั้งหลายจุดกระชากลากอีตาราลงมาให้กูสูบเลือดสูบเนื้อ
จะดีเรืออีตาราให้แตก

ดารา : เจ้าผีป่นแก้วอยู่ไหนเจ้าจะมาช่วยดาราด้วยเจ้าคะ

-ร้องเพลงนาคราช-

ผีโขมดร้อนรนหนัก ดูหรืออีดาราช่างพาที่
 ดาราตื่นตระหนกตกผละ ร้องหาภัสตาก็ไม่เห็น
 ปี่พาทย์ทำเพลงรัว,เซ็ด

ผีโขมด : ว้าย เรือเหาะขึ้นไปแล้ว อีดารามันชักใบเรือหนีไปแล้ว
 ผีเล็กผีน้อย : ฉันได้ยินดาราบอกว่ามันมีผิว ไปหาน้ำให้มันแล้วมันนั่งรออยู่ตรงนี้
 ผีโขมด : ข้าว่าอย่างนี้จะดีไหม ข้ายังไม่เคยเห็นว่าผิวมันหน้าตาเป็นอย่างไร ข้ามันจะต้องสวม
 รอย เอาผิวมันมาเป็นผิวข้า ในเมื่อมันหนีไปแล้ว
 ผีเล็กผีน้อย : แล้วถ้าผิวมันชี้เหรุจะทำยังไง
 ผีโขมด : ถ้าผิวมันหล่อเหลาก็เอามาเป็นผิวสิ แต่ถ้ามันชี้เหรุก็จับสูบลื่อดูสูบลื่นอกิน
 ผีเล็กผีน้อย : แล้วแม่หน้าผิอย่างนี้ใครเขาจะเอา
 ผีโขมด : นั่นนะสิแล้วจะทำยังไงดี เอาอย่างนี้ก็แล้วกันข้าจะแปลงเนื้อแปลงตัวของข้าให้รูปร่าง
 สะสวยเหมือนกับอีดารา แล้วก็มานั่งคอยผิวมันอยู่ตรงนี้

-ร้องเพลงนาคราช-

ว่าแล้วก็ร้ายเวทเดชศักดิ์ดา กลับกลายเป็นกายด้วยทันที
 รูปร้ายกลายเป็นตัวจับไว นางผีร้ายดีใจใครจะเหมือน
 ปี่พาทย์ทำเพลงรัว

-ร้องเพลงแขกต๋อยหม้อ-

นางแปลงสุขสมอารมณ์หมาย ใต้อุ้งมือทรงชัยมาเป็นคู่

ผีโขมดแปลง : ไม่รู้ว่าแปลงกายแล้วจะเหมือนอีดาราหรือเปล่าว่าแล้วไปให้พวกผีเล็กผีน้อยดูดีกว่า
 ว่ามันจะจำเราได้หรือเปล่า
 ผีเล็กผีน้อย : ใครกันนี่สวยยังกับนางฟ้า
 ผีโขมดแปลง : นี่ข้าเอง เดี่ยวพวกเอ็งหลบไปก่อนข้าจะนั่งรอผิวของอีดาราอยู่ตรงนี้
 เอ อยู่ไหนนะมองทางโน้นก็ยังไม่มา มองทางนี้ก็ยังไม่มา

-ร้องเพลงสดาหยงค์-

เมื่อนั้น เมื่อมาถึงซึ่งเมียรัก
 หาน้ำมายังที่พักหาข้าไม่ ลดตัวลงนั่งอยู่ตรงหน้าดาราไม่ได้เข้า

ผีโขมดแปลง : ใครก็ไม่รู้ หล้อหล้อ สงสัยเป็นผิวอีดาราแน่เลย
 ปิ่นแก้ว : น้องดาราทำไมทำท่าลุกลี้ลุกลอน เจ้าดาราน้องพื่อน้ำมาให้เจ้าแล้ว

ผีโหมดแปลง : เธอเป็นใครกันหรือจ๊ะ

ปิ่นแก้ว : พี่ปิ่นแก้วอย่างไรหละจ๊ะน้อง น้องบอกพี่ว่าหิวน้ำพี่ก็ออกไปหาน้ำมาให้เจ้าแล้วนี่
อย่างไรหละจ๊ะ

ผีโหมดแปลง : อ้อ ดาราจำได้แล้ว ว่าพี่เป็นผัวของดารา

ปิ่นแก้ว : พี่สงสัยเหลือเกินว่าพี่สั่งเจ้าว่าไม่ให้ลงจากเรือสำเภา แล้วตอนนี้เรือสำเภายนต์
หายไปไหนหละน้อง

ผีโหมดแปลง : น้องจะเล่าให้หม่อมฟังแต่หม่อมอย่าโกรธดารานะเจ้าคะ ตอนที่หม่อมไปหาน้ำให้
ดารา มีผีตนหนึ่งรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว มันมาหลอกหลอนให้ดาราสงสัยแล้วดารา
กิน มันจะขึ้นมานบนเรือสำเภายนต์ ความที่ดาราทกใจเลยกระโดดลงจากเรือ เรือจึงหายสาบสูญไป
เลยเจ้าคะ

ปิ่นแก้ว : แต่ทำไมเจ้าไม่จำคำที่พี่บอกว่าถ้าเจ้าไม่ลงจากเรือเจ้าจะไม่มีอันตราย แต่ตอนนี้เรือ
สำเภาหายไปแล้ว พี่สงสารน้องที่ต้องเดินทำให้ลำบาก

ผีโหมดแปลง : เตจพี่เจ้าขาน้องทนได้เจ้าคะ ต่อให้ต้องเดินก็ทนได้ เพื่อหม่อมแล้วน้องทนได้

ปิ่นแก้ว : ถ้าน้องทนได้ เราก็รีบเดินทางเถิดจ้า

-ร้องเพลงสมารัง-

ถ้าเช่นนั้นเรามาพากันโคลครา กลับยังพาราหาช้าไม่
นางแปลงตามองค์ราชา สองเราจะเดินทางกันไป

ปีพาทย์ทำเพลงเชิด

ร้องเพลงราชินีเกลิง

จะขออวยชัยให้พร	ขอให้เจ้าภาพพี่แดงถาวร
และเจริญสไต ทำกิจการบ่อปลา	ให้ก้าวหน้ารุ่งเรืองให้ฟูเฟื่องเรืองเงิน
จะขออวยชัยให้พร	ขอให้เจ้าภาพถาวรและเจริญสไต
ขอให้พี่แดงร่ำรวย	และถูกหวยลือตเตอร์

เทวดา : นั่งอยู่ที่พิภพอาศน์ก็ร้อน เอากลองแก้วส่งดูเมืองต่ำไต่ว่ามีเรื่องเดือดร้อนอะไร จะได้
ช่วยเหลือ ส่งไปก็รู้แล้วว่าคนที่ชื่อปิ่นสินชัยกำลังได้รับความเดือดร้อน มียักษ์ปลอมเนื้อปลอมตัว
เป็นมนุษย์ผู้หญิง อยู่กินกันอยู่ในถ้ำ เราต้องไปช่วยเหลือปิ่นสินชัยหากเกินเจ็ดวันปิ่นสินชัยจะต้อง
กลายเป็นผีดิบ

ปีพาทย์ทำเพลงรัว,เชิด

-ร้องเพลงแขกโหม่ง-

นางแปลงเมื่อประทับอยู่ยั้งที่	แสนจะสุขমনฤดีจะมีไหน
อยู่กับผัวรักก็รักใคร่	จะต้องการสิ่งอันใดก็หาให้
ไม่เคยคิดจะขัดใจ	นางยักษ์

นางยักษ์แปลง : ฉันเองเป็นนางยักษ์ชื่อว่าพรายกสิณ ฉันนี่แปลงเนื้อแปลงตัวเป็นมนุษย์ ฉันมีผิวแล้ว ผิวของฉันชื่อพระปิ่นสินชัย เมื่อครั้งที่ฉันไปเที่ยวดงเที่ยวป่า ก็ได้ไปพบพระปิ่นสินชัยนอนหลับอยู่ เมื่อครั้งที่ฉันได้เห็นก็มีจิตใจนี้รักแล้วก็เลยเป่ามนต์สะกดให้พระปิ่นสินชัยหลับไหล เราก็ลักพาเอาพระปิ่นสินชัยกลับมาอยู่ยังถ้ำแต่ฉันเป็นยักษ์ก็เลยต้องแปลงเนื้อแปลงตัวให้สวยงาม สงสัยว่าจะมาแล้ว

-ร้องเพลงลูกทุ่ง-

เปรียบเจ้าดารารามเจ็ดจำ

สมใจติดตาเจ้ายั่วดารารามนภา

-ร้องเพลงราชนิเกลิง-

เขาว่าความเอยความรัก	บางคนไม่อยากจะเจอ
เพราะกลัวมันรักเพื่อเจ้า	เมื่อยามที่เจอตามใจ
แต่จริงผมเจอผมกลับรักเธอแท้	ไม่มีแปลเปลี่ยนไป
พี่จะทิ้งรักทั้งหวง	จนกว่าที่ตัวจะตาย

นางยักษ์แปลง : จริงหรือเปล่าเจ้าคะ ไม่ใช่ปากหวาน
 ปิ่นสินชัย : พี่อยากให้อาอยู่ใกล้ๆ พี่จะออกไปหาอาหารเอง ไม่อยากให้อาไปลำบาก
 นางยักษ์แปลง : เมียกลัวพี่จะเป็นอันตราย ป่ามันน่ากลัว ถ้าพี่เป็นอะไรไปแล้วเมียจะอยู่ยังไง
 ปิ่นสินชัย : ถ้าอย่างนั้น พี่ให้เจ้าไปครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย ครั้งหน้าพี่จะออกไปหาอาหารเป็นหน้าที่ของพี่เอง
 นางยักษ์แปลง : หม่อมมออย่าไปหลังถ้ำนะเจ้าคะ มันเป็นเหวลึก เมียไปก่อนนะเจ้าคะ

-ร้องเพลงมอญผ้าโพก(ชั้นเดียว)-

แล้วรำล่องคราชา	เมียไปป่าไม่ซำที่
แล้วโอมอ่านพระคาถาไม่ซำที่	กลับเป็นยักษ์หาซำไม่

ปีพาทย์ทำเพลงรัว

เทวดา : พ่อหนุ่ม
 ปิ่นสินชัย: เสียใจใคร
 เทวดา : ฉันเป็นเทวดา
 ปิ่นสินชัย: ขอเชิญท่านก่อน ที่ท่านมานี่ ด้วยเหตุใด
 เทวดา : เจ้ากำลังมีเคราะห์อีกเจ็ดวันจะตายเพราะจะกลายเป็นผีดิบ เมียเจ้าเป็นยักษ์เป็นมาร ไม่เชื่อไปดูหลังถ้ำสิจะพาไปดู
 ปิ่นสินชัย: ไม่ได้เมียห้ามไว้ มันเป็นเหวลึก
 เทวดา : นี่ไงซากสัตว์ที่นางยักษ์เอามาซ่อนไว้กิน

-ร้องเพลงร่วมอัญ-

เหมือนนอสุนี้บาศพาดมากกลางทรวง น้ำตาร่วงทรวงร้าวปวดใจ
 มาแกล้งฆ่าลวงผิวทำไม ช่างใจร้ายน้ำใจของนารี
 ปี่พาทย์ทำเพลงโอด

ปี่นลินชัย : ทำไมชีวิตของลูกถึงได้มีความทุกอย่างนี้

เทวดา : เดียวเจ้าก็จะหมดเคราะห์แล้ว เทวดามาช่วยเจ้าแล้วเนื่อคุณเจ้าอยู่ทางทิศบูรพา ส่วนนาง
 ยักษ์ทิ้งไว้ที่นี้

ปี่นลินชัย : ลูกเป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาจะหนีพ้นได้อย่างไร

เทวดา : เทวดาจะให้แหวนแก่เจ้า ถ้าเจ้าสวมนี้ไว้จะเป็นคนแก่ นางยักษ์จะจำเจ้าไม่ได้ ถ้าถอด
 ออกแล้วสวมนี้นางจะกลับเป็นปี่นลินชัยเหมือนเดิม

-ร้องเพลงต้นวารีเชษฐ-

ให้น้อยใจในวาสนาเกิดมาทั้งที ช่างกะไรเลยเราเสียที่เกิดมาเป็นคน
 ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำ

-ร้องเพลงอาเฮีย-

รูปหายกลายเป็นชายชรา อัปลักษณ์ให้อับอาย
 คลานคล้อยเข้ามา แล้วสืบนี้วันทาเมตตาลูก

เทวดา : เรียบร้อยแล้ว ฟอกกลับสวรรค์แล้วนะลูก

ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำ, โอด

-ร้องเพลงลูกทุ่ง-

มองดูโลกแล้วใจห่อเหี่ยว เหมือนมีแต่เราคนเดียว
 เดินเปลี่ยวอยู่ในโลกกว้าง คนแน่นถนนหนทาง

ปี่นลินชัย : น้องทำไมเจ้าต้องมาหลอกพี่ด้วย ในเมื่อพี่รักเจ้าจนหมดใจ

ปี่พาทย์ทำเพลงโอด, เซ็ด

-ร้องเพลงช่อพุ่มเรียง(ชั้นเดียว)-

มาถึงไพรพนา ดีใจยักษ์ยิ่งนัก
 พลายกสิณ เก็บผลไม้ เอาไปให้ผัวรัก

นางยักษ์แปลง : ฉันทองพลายกสิณออกมาเก็บผลไม้ไปให้ผัว ดูก่อนว่ามีผลไม้อะไรบ้างที่ผัวชอบ
 วันนี้รู้สึกไม่ดีเขาก็บอกกลางร้ายจะกลับไปหาผัวก่อนจะตีกว่า

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์นักแสดงละครชาตรี หัวหน้าคณะละครชาตรี และผู้ทรงคุณวุฒิในด้านละครชาตรีตำบลบางปลา เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาละครชาตรี ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล..... อายุ.....

ที่อยู่..... สถานภาพ.....

การศึกษา..... อาชีพ.....

ชื่อคณะละครที่สังกัด..... ตำแหน่ง.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคณะละครชาตรี

1. สาเหตุหรือแรงบันดาลใจในการแสดงละครชาตรี

.....

.....

2. ความเป็นมาของคณะละครชาตรี

.....

.....

3. ความมั่นคงในอาชีพนักแสดงละครชาตรี

.....

.....

4. ความนิยมของผู้ชมละครชาตรีในปัจจุบัน

.....

.....

5. ประสบการณ์ในการแสดงละครชาตรี

.....

.....

6. การเริ่มต้นฝึกหัด ลำดับขั้นตอนและระยะเวลาในการฝึกหัดละครชาตรี

.....

.....

7. ประสบการณ์การแสดงและการถ่ายทอดความรู้ด้านละครชาตรี

.....

.....

8. ผลกระทบที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่ออาชีพการแสดงละครชาตรี

.....

9. แนวคิดในการส่งเสริมและรักษาศิลปะการแสดงละครชาตรีให้คงอยู่กับตำบลบางปลา

.....

10. ลำดับขั้นตอนการแสดงและวิธีการแสดง

.....

11. สถานที่แสดงและโอกาสที่แสดง

.....

12. เรื่องที่แสดง

.....

13. เพลงและดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

.....

14. ความเหมาะสมของราคาการว่าจ้างและอุปสรรคในการแสดง

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

นางสาวสุภาศิริ สิงห์กระโจม

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี และบุคคลสำคัญในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในหัวข้อบทบาทของละครชาตรีตำบลบางปลาที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไป ในการศึกษาละครชาตรี ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล..... อายุ.....
 ที่อยู่.....สถานภาพ.....
 การศึกษา..... อาชีพ.....
 ตำแหน่ง..... สถานที่ทำงาน.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของละครชาตรี

1. ละครชาตรีที่มีอยู่ในตำบลบางปลามีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและสังคมทั่วไปในด้านใด

.....

ของละครชาตรีที่มีต่อชุมชนและสังคมทั่วไปในด้านต่างๆ

2.1 บทบาทด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

.....

2.2 บทบาทด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

.....

2.3 บทบาทด้านความเชื่อและพิธีกรรม

.....

3. วิธีการสนับสนุนให้ศิลปะการแสดงละครชาตรีในตำบลบางปลาดำรงอยู่ต่อไป

.....

4. ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการมีคณะละครชาตรีในท้องถิ่น

.....

5. ความคาดหวังของสังคมต่อบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคณะละครชาตรีตำบลบางปลา

.....

6. มีแนวทางใดในการส่งเสริมให้สังคมเห็นคุณค่าของละครชาตรีในฐานะศิลปะการแสดง
ประจำจังหวัดสมุทรปราการ

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

นางสาวสุภาศิริ สิงห์ระโจม

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นางสาวสุภาศิริ สิงห์กระโจม
 วันเดือนปีเกิด 8 ตุลาคม 2526
 สถานที่เกิด โรงพยาบาลศรีนครินทร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 71/2 หมู่ 14 ตำบลประทาย อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2545 วุฒิมัธยมศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6
 จากวิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา

พ.ศ. 2549 ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศป.บ.)
 สาขาศิลปะการแสดง-นาฏศิลป์ไทย
 จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พ.ศ. 2555 การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาศิลปศึกษา
 จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ